

EINDRAPPORT

**RECHTSVERGELIJKEND ONDERZOEK NAAR DE
VERGOEDING VAN SCHADE ALS GEVOLG VAN
(VOORMALIGE) STEENKOOLWINNING IN
NEDERLAND, BELGIË EN DUITSLAND**

UITGEVOERD DOOR:

E. Bauw (projectleider)

E.G.D. van Dongen (secretaris)

M. van Kogelenberg (onderzoeker)

M.M.P. van Rede (onderzoeker)

I. Giesen (adviseur)

E. Engelhard (adviseur)

Woord vooraf

In opdracht van het Ministerie van Economische Zaken is in de periode oktober 2015 tot en met februari 2016 onderzoek gedaan naar de wet- en regelgeving en de uitvoering daarvan in Nederland, België en Duitsland met betrekking tot vergoeding van schade als gevolg van mijnbouwactiviteiten, in het bijzonder ten aanzien van schade aan onroerende goederen van particulieren als gevolg van de vroegere steenkolenwinning. De aanleiding voor het onderzoek is gelegen in recente schadegevallen in Zuid-Limburg, die mogelijk verband houden met mijnbouwactiviteiten die daar in het verleden hebben plaatsgevonden en waarover discussie in de Tweede Kamer is ontstaan.

Dit rapport vormt het verslag van ons onderzoek dat in verband met het debat over deze kwestie in de Tweede Kamer in zeer korte tijd moest plaatsvinden. Het geeft geen brede behandeling van de problematiek rond het ontstaan van mijnbouwschade en evenmin wordt ingegaan op de belangrijke vraag naar het causaal verband tussen mijnbouwactiviteiten in het verleden en thans optredende schade. Dat is een technische-wetenschappelijke vraag waarnaar apart onderzoek wordt gedaan. Het onderhavige onderzoek beperkt zich tot het in kaart brengen van voor schade als gevolg van mijnbouwactiviteiten relevante regelgeving en jurisprudentie in de genoemde landen en geeft, binnen de beperkingen die golden gegeven de korte looptijd van het onderzoek, een zo goed mogelijk beeld van de bestaande uitvoeringspraktijk en waar het gaat om de afwikkeling van schadeclaims. Het doen van aanbevelingen maakte geen onderdeel uit van het onderzoek. Het onderzoek is uitgevoerd door onderzoekers verbonden aan het Utrecht Centre for Accountability and Liability Law (UCALL) van de Universiteit Utrecht.

In het kader van dit onderzoek is gesproken met diverse vertegenwoordigers van betrokken organisaties, wetenschappers en andere personen en organisaties in de onderzochte landen. De onderzoekers danken alle betrokkenen voor hun bereidheid om aan het onderzoek mee te werken. Een bijzonder dank gaat uit naar Hugo Boom, Nathalie Steurrijs en Merle de Vries, die als student-assistent een belangrijke bijdrage aan de totstandkoming van dit rapport hebben geleverd.

Utrecht, 29 februari 2016

Inhoudsopgave

Woord vooraf	i
Samenvatting	1
Hoofdstuk 1. Inleiding	7
1.1 Onderzoeksvragen	7
1.2 Opbouw van het rapport	7
1.3 Onderzoeksmethoden	9
1.4 Beperkingen en afbakening	9
Hoofdstuk 2. Landenrapport Nederland	13
2.1 Historisch overzicht mijnbouw in Limburg	13
2.1.1 Mijnexploitatie in Limburg	13
2.1.2 Situatie na de sluiting van mijnen	15
2.2 Schade door mijnbouw	16
2.2.1 Schade in het verleden	16
2.2.1.1 Oorzaken en ontstaanswijzen	16
2.2.1.2 Schadeomvang in de praktijk	17
2.2.2 Hedendaagse problematiek	18
2.2.2.1 Oorzaken en ontstaanswijzen	18
2.2.2.2 Schadeomvang in de praktijk	22
2.3 De historische ontwikkeling mijnbouwwetgeving en aansprakelijkheid	24
2.3.1 Wetgeving	24
2.3.1.1 Mijnwetten in Nederland	24
2.3.1.2 Bijzondere aansprakelijkheidswetgeving	26
2.3.2 Uitvoeringspraktijk: vaststelling van aansprakelijkheid en schadevergoeding	30
2.3.2.1 Voor de sluiting van de mijnen	30
2.3.2.2 Na de sluiting van de mijnen	31
2.4 Aansprakelijkheid	36
2.4.1 Aansprakelijkheidsgronden	36
2.4.1.1 Aansprakelijkheid voor mijnbouwwerken (artikel 6:177 BW)	36
2.4.1.2 Onrechtmatige daad (artikel 6:162 BW)	40
2.4.2 Causaliteit en bewijslastverdeling	40
2.4.2.1 Condicio sine qua non en redelijke toerekening	44
2.4.2.2 Causaliteit en bewijslast	45
2.4.2.3 Bijzondere bewijsregels voor mijnbouwschade	47

2.4.2.4	Meerdere mogelijke schadeorzaken	50
2.4.3	Schade	51
2.4.3.1	Vaststelling schadeomvang	51
2.4.3.2	Beperking schadevergoedingsplicht	55
2.4.4	Verjaringsproblematiek	56
2.4.4.1	Bevrijdende verjaring	56
2.4.4.2	Het aanvangsmoment van de verjaring in geval van mijnbouwschade	57
2.4.4.3	Het beroep op verjaring	58
Hoofdstuk 3. Landenrapport België		63
3.1	Historie van de mijnbouw, de mijnen en de concessies in België	63
3.2	Schade door mijnbouw	65
3.3	Regelgeving met betrekking tot steenkoolwinning	66
3.4	Regelgeving van toepassing op vergoeding van schade door steenkoolwinning	68
3.4.1	Civielrechtelijke aansprakelijkheid	68
3.4.2	Vereisten voor foutaansprakelijkheid	69
3.4.3	Civielrechtelijke aansprakelijkheid in geval van mijnbouw	70
3.4.3.1	Bijzondere regels in geval van mijnbouw	70
3.4.3.2	De situatie in Wallonië	73
3.4.3.3	De situatie in Vlaanderen	74
3.5	Getroffen voorzieningen en aantal claims	75
3.5.1	Inleiding	75
3.5.2	Nationaal Waarborgfonds inzake Kolenmijnschade	75
3.5.2.1	Oprichting, doel en financiering	75
3.5.2.2	Werkwijze	77
3.5.2.3	Opheffing	79
3.5.3	N.V. Mijnschade en bemaling Limburgs Mijng gebied	80
3.5.3.1	Oprichting, doel en financiering	80
3.5.3.2	Werkwijze	84
3.6	Bijzondere kwesties	85
3.6.1	Bevrijding van aansprakelijkheid	85
3.6.2	Bewijs van causaal verband	86
3.6.3	Verjaringsproblematiek	87
3.6.3.1	Situatie tot 1998	87
3.6.3.2	Situatie vanaf 1998	87
3.6.3.3	Overgangsrecht	89
3.6.4	Samenloop van aansprakelijkheidsregels	90

Hoofdstuk 4. Landenrapport Duitsland	91
4.1 Inleiding	91
4.2 Steenkolenmijnbouw in Duitsland: historische ontwikkeling	92
4.3 Historische ontwikkeling mijnbouwrecht	94
4.4 Aansprakelijkheid en vergoeding van schade vanwege schade door mijnbouwactiviteiten: vereisten in Bundesberggesetz en de verhouding met het Bürgerliches Gesetzbuch	96
4.4.1 Inleiding	96
4.4.2 Het begrip Bergschade (mijnbouwschade) en causaliteit	97
4.4.3 Aansprakelijke partijen	98
4.4.4 Vergoedbare schade	102
4.4.4.1 Algemene opmerkingen	105
4.4.4.2 Kring van gerechtigden	106
4.4.4.3 Uitgangspunt bij bepaling omvang schade-Vergoeding	106
4.4.4.4 Waardeverlies als schadepost	107
4.4.4.5 Een bijzonderheid: scheefstand van een gebouw	109
4.4.4.6. Overige opmerkingen	109
4.4.5 Een bijzonderheid: causaliteit en bewijslastverdeling, het bewijsvermoeden van § 120	111
4.4.6 Verjaring	115
4.4.6.1 Algemene opmerkingen	115
4.4.6.2 De driejarige verjaringstermijn (§ 195, 199 lid 1 BGB)	116
4.4.6.3 De tienjarige verjaringstermijn (§ 199 lid 3 BW)	118
4.4.6.4 De dertigjarige verjaringstermijn (§ 199 lid 2 en lid 3 BGB)	118
4.4.6.5 Stuitingsgronden	120
4.5 Uitvoeringspraktijk: hoe krijgt een benadeelde een vergoeding? De rol van belangenverenigingen en de inherente beperkingen van de afdoening van gevallen van mijnbouwschade	120
4.5.1 Algemene opmerkingen	120
4.5.2 Het VBHG en de uitvoeringspraktijk, enkele bijzonderheden	124
4.5.3 Schlichtungsstelle Bergschäden NRW	127
4.6 Slotopmerkingen	130
Hoofdstuk 5. Beantwoording onderzoeksvragen	131
5.1 Vooraf	131
5.2 Vaststelling van het causaal verband	132
5.2.1 Welke bewijsregels gelden?	134
5.2.2 Hoe en door wie wordt het causaal verband vastgesteld?	136
5.2.3 Welk criterium wordt bij het vaststellen van het causaal	

verband gehanteerd?	137
5.3 Hoogte van de schadevergoeding	139
5.4 Wie dient mijnbouwschade te vergoeding voor en na sluiting van de mijn?	141
5.5 Verjaring van mijnbouwschade	146
5.6 Grensoverschrijdende afspraken?	150
Stroomschema's	151
Bijlagen	158
Wetgeving	207
Jurisprudentie	213
Literatuurlijst	217
Geïnterviewden	227

Samenvatting

Dit rapport doet verslag van een onderzoek naar de vergoeding van schade als gevolg van (voormalige) steenkoolwinning in Nederland, België en Duitsland. Het beschrijft voor deze landen de mogelijkheden tot verhaal van mijnbouwschade. Daarbij is van belang te constateren dat er een belangrijk verschil is in zowel de historische ontwikkeling van steenkoolwinning en de beëindiging daarvan, als de huidige situatie op dit gebied in de drie landen. Waar in Nederland na de ontdekking van het aardgas in Groningen al vanaf halverwege de jaren zestig is overgegaan tot het sluiten van mijnen, met in 1974 de sluiting van de laatste, is steenkoolwinning in Duitsland en België veel recenter nog een grootschalige en deels ook nu nog bestaande activiteit gebleven. Het onderzoek maakt duidelijk dat dit voor de (juridische en praktische) mogelijkheden tot verhaal van mijnbouwschade veel verschil maakt.

In de drie landen bestaat een bijzondere wettelijke regeling voor de *aansprakelijkheid* van de exploitant (en de concessionaris) voor schade door de exploitatie van een mijnbouwwerk, die erop neerkomt dat die aansprakelijkheid niet afhankelijk is van (het bewijs door de benadeelde) van een onrechtmatig handelen of nalaten dat de exploitant kan worden verweten/hem kan worden toegerekend ('objectieve', 'risico-' of 'kwalitatieve' aansprakelijkheid). In beginsel volstaat dat vast komt te staan, dat tussen de geleden schade en de exploitatie van het mijnbouwwerk door de betreffende exploitant een (voldoende) causaal verband bestaat. Voor schade die aan het licht komt na beëindiging van de exploitatie van het mijnbouwwerk, blijft de aansprakelijkheid rusten op de laatste exploitant van dat werk, dan wel diens rechtsopvolger(s). Voor Nederland kan worden geconstateerd dat de risicoaansprakelijkheid van artikel 6:177 lid 4 BW van toepassing is op mijnbouwschade, indien die schade bekend is geworden na de inwerkingtreding van de Mijnbouwwet op 1 januari 2003. Een vordering tot vergoeding van schade die voor dit tijdstip bekend is geworden dient te worden gebaseerd op het voordien geldende recht, dat overigens voor wat betreft de uitkomst niet of nauwelijks daarvan zal afwijken. Voor het geval de (voormalige) exploitant of diens rechtsopvolger niet meer bestaan, dan wel geen verhaal bieden, zijn in de onderzochte landen verschillende *financiële voorzieningen* getroffen. Deze fondsen worden gevuld door de opbrengsten van de exploitatie van mijnbouwwerken, dan wel zijn in het verleden door die opbrengsten gevuld, en worden derhalve niet uit de algemene middelen bekostigd. Zij gaan slechts tot vergoeding over als aan de vereisten voor aansprakelijkheid van de exploitant is voldaan. Dat laatste kan er o.a. toe leiden dat door het fonds een beroep wordt gedaan op verjaring, evenals de exploitant dat zou hebben kunnen doen. In Nederland heeft het waarborgfonds dit ook gedaan. Indien na sluiting in het mijnbouwwerk *door andere oorzaken* dan de (voormalige) exploitatie schade wordt veroorzaakt, komen ook andere mogelijke aansprakelijke partijen in beeld. Gedacht kan worden aan degene(n) die het beheer of de nazorg voor het werk hebben overgenomen, dan wel anderen wier onrechtmatige gedraging(en)

de schade hebben veroorzaakt. In algemene zin kan het dan gaan om activiteiten die in het kader van het beheer of de ‘nazorg’ van een (voormalig) mijnbouwwerk door een ander dan de laatste exploitant zijn uitgevoerd. Voor Nederland kan hier worden gedacht aan het stopzetten van het wegpompen van stijgend grondwater uit de mijnen. Ingeval dat verband zou bestaan – en daarnaar wordt onderzoek gedaan –, zou sprake zijn van een nieuwe schadeoorzaak, die niet is gelegen in de exploitatie van het mijnbouwwerk en waarvoor mogelijk een ander dan de laatste exploitant aansprakelijk kan worden gehouden.

Om vergoeding van mijnbouwschade te verkrijgen, moet komen vast te staan dat er een *causaal verband* bestaat tussen de gevorderde schade en mijnbouwactiviteiten, die nog steeds plaatsvinden, dan wel in het verleden hebben plaatsgevonden (voor Nederland geldt in Zuid-Limburg dat laatste). Doorgaans zal dat geen probleem opleveren, indien het gaat om schade die is ontstaan binnen het gebied waar, gegeven de beschikbare wetenschappelijke en technische kennis nadelige gevolgen van de mijnbouwactiviteit zijn te verwachten (het ‘werkingsgebied’) en die schade behoort tot het type dat gewoonlijk is te verwachten als het gevolg van die activiteit (‘typische mijnbouwschade’): specifieke scheurpatronen in muren of het scheefzakken van gebouwen, die zich onderscheiden van schade die ook ‘normaal’ en buiten een mijnbouwgebied kan ontstaan. Het causaal verband zal vrijwel steeds door de exploitant aannemelijk worden geacht en hij zal de benadeelde een voorstel doen ter afwikkeling van de schade. Het onderzoek naar het verband gebeurt in opdracht van de exploitant door een aan hem gelieerde persoon/deskundige. De exploitant zal op basis van dit onderzoek een beslissing nemen over de aannemelijkheid van dat verband en wel of niet met een vergoedingsvoorstel aan benadeelde komen. In Duitsland en België wordt het overgrote deel van de schadeclaims op deze manier afgewikkeld door de (voormalige) exploitant, diens opvolger, dan wel de zojuist bedoelde voorzieningen. In Nederland kan voor de bepaling van het causaal verband een beroep worden gedaan op de Technische commissie bodembeweging (Tcbb), een onafhankelijke commissie bij wet ingesteld.

In Duitsland en België komt het slechts in een gering aantal (atypische) gevallen tot een gerechtelijke procedure; er is dan ook relatief weinig jurisprudentie. In die procedure zal degene die vergoeding van schade vordert feiten dienen te stellen en bij betwisting dienen te bewijzen, waaruit het causaal verband blijkt. In het eerder geschetste standaardgeval van mijnbouwschade, namelijk dat typische mijnbouwschade is ontstaan binnen het werkingsgebied van een (voormalig) mijnbouwwerk, zal dat vermoeden al snel worden aangenomen, waarna het aan gedaagde is om aan te tonen dat dat verband er niet is. In Duitsland is dit *bewijsvermoeden* voor mijnbouwschade in de wet neergelegd. In Nederland is een wetsvoorstel met die strekking in behandeling bij de Tweede Kamer. In de complexere zaken zal de rechter, hoewel eiser en mogelijk ook gedaagde zelf deskundigenbewijs zullen aandragen, (op verzoek van (een der

partijen of ambtshalve) veelal overgaan tot het benoemen van een deskundige, die daarover aan hem rapporteert. Het gaat hier om een onafhankelijke en onpartijdige deskundige en partijen mogen zich alvorens tot benoeming wordt overgegaan uitlaten over de keuze die door de rechter wordt gemaakt. Het oordeel van de deskundige zal een belangrijke rol spelen bij het oordeel van de rechter over het causaal verband.

Voor mijnbouwschade geldt geen afwijkend *causaliteitscriterium* hanteren. Hoewel de terminologie verschilt, komt het causaliteitscriterium in de drie landen in grote lijnen op hetzelfde neer. Steeds wordt uitgegaan van het primaire vereiste dat sprake moet zijn van een *condicio sine qua non* verband tussen de gebeurtenis waarvoor aansprakelijkheid bestaat en de gevorderde schade (feitelijke causaliteit). Aan dat vereiste is voldaan als de vraag of indien die gebeurtenis (i.c. exploitatie van het mijnbouwwerk) niet zou hebben plaatsgevonden, ook de schade voor benadeelde niet zou zijn ontstaan, bevestigend wordt beantwoord. Als deze drempel is genomen, bepaalt de rechter vervolgens op basis van normatieve factoren of hij tot toerekening van welk (deel van) van de gevorderde schade aan de gebeurtenis zal overgaan (juridische causaliteit). Hier zien wij weliswaar verschillen, maar het lijkt er niet op dat de toepassing van het causaliteitscriterium tot relevante verschillende uitkomsten in de drie landen leidt.

Vergoeding van mijnbouwschade hoeft niet steeds te bestaan uit betaling van een financiële vergoeding. Het kan ook gaan om herstel door of in opdracht van de exploitant; vooral in Duitsland is dat vaak de praktijk. Voorop staat steeds dat de benadeelde het recht heeft dat de aansprakelijke partij (de exploitant) hem in een situatie plaatst alsof de schadeveroorzakende gebeurtenis niet zou hebben plaatsgevonden en dat geleden schade volledig moet worden vergoed. Waar het gaat om de voor vergoeding in aanmerking komende schade, laten de drie landen verschillen zien. Volgens Duits recht komt waardedaling alleen voor vergoeding in aanmerking als deze het directe gevolg is van de aantasting (en herstel) van een zaak. Waardedaling door andere oorzaken, zoals de enkele angst dat in een bepaald gebied mijnbouwschades kunnen optreden, komt in beginsel niet voor vergoeding in aanmerking. Nederland en België trekken deze grens niet zo strikt, zij het dat de gevorderde schade uiteraard wel in voldoende causaal verband moet staan met de feiten waarop de aansprakelijkheid berust. In Nederland staat voorop dat de schade wordt bepaald op basis van de concrete en individuele omstandigheden van het geval (concrete schadebegroting). Daarbij kan de rechter er rekening mee houden dat ook in de toekomst nog schade kan ontstaan. In de rechtspraak wordt echter aanvaard dat de rechter in specifieke gevallen een abstracte schadebegroting mag toepassen. Er zijn voorbeelden in de jurisprudentie waarin in geval van mijnbouwschade abstracte schadebegroting wordt toegepast. Dit laatste is vooral van belang voor de vraag of (ook na herstel of zelfs los van herstel) waardevermindering kan worden gevorderd.

In de drie onderzochte landen kan *verjaring* in de weg staan aan toewijzing van een vordering tot vergoeding van mijnbouwschade. Het recht met betrekking tot verjaring in de drie landen verschilt waar het gaat om de termijnen en nauwelijks waar het gaat om systematiek. In alle gevallen gelden voor vorderingen tot vergoeding van mijnbouwschade in beginsel dezelfde verjaringsregels als voor andere civiele vorderingen tot schadevergoeding. In de verjaringsregelingen is steeds sprake van een (korte) 'subjectieve' of 'relatieve' verjaringstermijn, die begint te lopen op de dag volgende op die waarop de benadeelde bekend is geworden, dan wel bekend had kunnen worden, met zijn schade en de daarvoor aansprakelijke persoon. Deze termijn is in Nederland en België vijf jaar en in Duitsland drie jaar. Daarnaast is er een (langere) 'objectieve' of 'absolute' verjaringstermijn, die een aanvang neemt op het moment dat de gebeurtenis waardoor de schade is veroorzaakt plaatsvindt. De thans geldende termijnen zijn in Duitsland (voor de hier aan de orde zijnde vorderingen ter zake van zaakschade of daarvan afgeleide schades) tien jaar, in België twintig jaar (waarbij in geval van sluiting de termijn vijf jaar na die sluiting begint te lopen) en in Nederland (o.a. voor schade door bodembeweging door mijnbouwwerken) dertig jaar. De korte, relatieve verjaringstermijn hoeft specifiek voor het verhaal van mijnschade geen problemen op te leveren. Bij de lange, absolute verjaringstermijn daarentegen is dat, vooral in Nederland waar de mijnen het langst geleden zijn gesloten, wel het geval. De laatste mijn is immers in 1974 gesloten en de conclusie lijkt voor de hand te liggen, dat de vorderingen tot vergoeding van schade die door die mijnen zou zijn veroorzaakt al in ieder geval langer dan een decennium verjaard is. De termijn zal immers ten laatste zijn gaan lopen op het moment van sluiting van de mijnen. Vanaf dat moment hebben zich immers geen schadeveroorzakende feiten onder verantwoordelijkheid van de exploitant meer voorgedaan. Het feit dat de verjaring kan zijn gestuit in de tijd dat de lange verjaringstermijn nog liep, verandert aan het voorgaande niets. Door stuiting gaat namelijk weliswaar een nieuwe verjaringstermijn lopen, maar die is niet langer dan vijf jaar (art. 3:319 lid 2 BW) en dat is een te korte termijn om benadeelden enig soelaas te bieden.

Op het voorgaande zijn drie mogelijke *uitzonderingen*. De eerste is dat verjaring door de rechter niet ambtshalve toegepast, maar dat daar door de aansprakelijk gestelde beroep op moet worden gedaan. Er kunnen, bijvoorbeeld morele redenen zijn om dit niet te doen. De tweede is dat onder omstandigheden de redelijkheid en billijkheid aan een beroep op verjaring in de weg kan staan. Op basis van de jurisprudentie hierover kan geen uitsluitel worden gegeven over hoe een en ander zal uitpakken voor mijnbouwschade. De kansen voor een succesvol beroep lijken echter niet groot. De derde uitzondering is aan de orde als na sluiting in een mijnbouwwerk een gebeurtenis heeft plaatsgevonden, die de oorzaak is van (nieuwe) schade. In dit verband is wel gewezen op het stopzetten van het wegpompen van (grond)water uit de mijngangen, waartoe rond 1994 is overgegaan. Of dit een houdbaar standpunt is, kan op basis van ons onderzoek niet worden vastgesteld. Mocht dat het geval zijn, dan biedt dit mogelijk uitkomst waar het gaat om verjaring. Wel moeten worden vastgesteld

wie verantwoordelijk was voor dat stopzetten en of dat een onrechtmatige daad opleverde. De (risico)aansprakelijkheid van de exploitant is in dat geval niet van toepassing.

Hoofdstuk 1. Inleiding

1.1 Onderzoeksvragen

De opdracht aan de onderzoekers luidt om rechtsvergelijkend onderzoek te doen naar de “vigerende algemene en specifieke wet- en regelgeving en de uitvoering daarvan in Nederland, België en Duitsland met betrekking tot vergoeding van schade als gevolg van mijnbouwactiviteiten, in het bijzonder ten aanzien van schade aan onroerende goederen van particulieren als gevolg van de vroegere steenkolenwinning”. Het gaat erom de overeenkomsten en de verschillen tussen deze landen in kaart te brengen “onder meer ten aanzien van verantwoordelijkheid, aansprakelijkheid, bewijslast en verjaring”. In aanvulling op deze vraagstelling, die zich op de huidige regelgeving concentreert, worden zoveel mogelijk ook de relevante bepalingen in de regelgeving voorafgaand aan en ten tijde van de beëindiging van mijnbouwactiviteiten in het onderzoek betrokken.

De zojuist genoemde centrale onderzoeksvraag is in de opdracht uitgewerkt in de volgende deelvragen:

1. Moet, alvorens schade kan worden geclaimd of vergoed, zijn vastgesteld c.q. aannemelijk zijn gemaakt dat de schade het gevolg is van mijnbouwactiviteiten? Door wie, in opdracht van wie en op welke wijze wordt in België en Duitsland het causaal verband tussen schade en mijnbouwactiviteit vastgesteld of aannemelijk gemaakt?
2. Welke mijnbouwschade wordt vergoed? In hoeverre wordt schade vergoed? Hoe en door wie wordt het schadebedrag c.q. de hoogte van de vergoeding vastgesteld?
3. Is er in België en Duitsland een met het Nederlandse Waarborgfonds Mijnbouwschade vergelijkbare of andere voorziening voor gevallen waarin het mijnbouwbedrijf dat de schade heeft veroorzaakt, heeft opgehouden te bestaan. Geef hiervan een beschrijving.
4. Welke partij moet mijnbouwschade vergoeden: het voormalig mijnbouwbedrijf of diens rechtsopvolger, de huidige exploitant, de regionale of landelijke overheid, een schadefonds? Waar is het van afhankelijk door wie de schade wordt vergoed?
5. Gelden er in Duitsland en België verjaringstermijnen voor vorderingen tot schadevergoeding, zo ja welke? Tot wanneer en op wie kan schade (door nabijlende gevolgen) van mijnbouw verhaald worden?

6. Zijn er praktijkgevallen en/of is er jurisprudentie over vergoeding van schade als gevolg van mijnbouwactiviteiten? Schets ten algemene en voor enkele representatieve praktijkgevallen hoe in de genoemde landen met bedoelde schademeldingen en schadevergoeding wordt omgegaan, zowel door overheden als door (mijnbouw)bedrijven of diens rechtsopvolgers.

7. Hebben landelijke of regionale overheden grensoverschrijdende afspraken gemaakt over de afhandeling van mijnschades? Geef aan welke afspraken/overeenkomsten er zijn (geweest) tussen Nederland en Duitsland, respectievelijk België, op basis waarvan Nederlandse bedrijven of Nederlandse overheden schadegevallen hebben vergoed c.q. moesten vergoeden in de desbetreffende landen en vice versa en hoe deze zijn uitgevoerd.

8. Hoeveel gevallen van mijnbouwschade zijn er in de afgelopen tien jaar behandeld, waar en hoe zijn de schades gemeld, welke bedragen zijn daarbij geclaimd, hoe is de feitelijke schade vastgesteld en welke bedragen zijn uitgekeerd (in geld of in natura).

De meeste deelvragen hebben specifiek betrekking op de situatie in België en Duitsland. Ook bij die vragen zullen wij Nederland betrekken.

1.2 Opbouw van het rapport

Het rapport is als volgt opgebouwd. In de hoofdstukken 2 (Nederland), 3 (België) en 4 (Duitsland) wordt een compacte beschrijving gegeven van de drie onderzochte landen (landenrapporten). Achtereenvolgens wordt daarbij een beschrijving gegeven van de (historie van de) steenkoolwinning in het betreffende land, de regelingen die gelden voor de vergoeding van schade door die winning, hoe het vergoeden van die schade in de praktijk verloopt, de juridische vragen die zich hierbij voordoen en hoe deze worden beantwoord. Ook de dataverzamelingen (zie deelvraag 8) zijn in de landenrapporten en de daarbij behorende bijlagen opgenomen. Zoveel mogelijk wordt, voor zover daarvan sprake is, in de landenrapporten ook de maatschappelijke en politieke discussie over de vergoeding van schade bij de beschrijving betrokken. In hoofdstuk 5 worden de uitkomsten van de landenrapporten bijeengebracht en antwoord gegeven op de onderzoeksvragen. De resultaten zijn samengevat aan het begin van het rapport.

1.3 Onderzoeksmethoden

De belangrijkste onderzoeksmethode die voor het onderzoek is gebruikt, is bureauonderzoek naar wetgeving, literatuur en rechtspraak in Nederland, België en Duitsland. Voor zover relevant is ook naar de wetsgeschiedenis van de relevante regelingen gekeken. Het beeld dat wordt gegeven is noodzakelijkerwijze beperkt tot die informatie die binnen de korte onderzoeksperiode vanuit Nederland en met gebruik van contacten in België en Duitsland kon worden verkregen. De bevindingen zijn aangevuld met een beperkt aantal interviews met vertegenwoordigers van betrokken organisaties, wetenschappers en andere personen en organisaties in de drie landen.

1.4 Beperkingen en afbakening

Op deze plaats moet worden vermeld dat de onderzoekers zich geconfronteerd zagen met een aantal beperkingen, die gevolgen hebben gehad voor de reikwijdte en methoden van onderzoek. Het is van belang hier kort op in te gaan en op de betekenis van deze beperkingen voor de uitkomsten van het onderzoek.

De eerste beperking was de korte tijd die beschikbaar was voor het onderzoek. Met een periode van drie maanden tussen opdrachtverstrekking en opleverdatum (en een nog kortere daadwerkelijke onderzoekstijd) moest worden ingeleverd op de breedte en diepgang van het onderzoek. In het bijzonder is dit ten koste gegaan van de beschrijving van de uitvoeringspraktijk in de betrokken landen, die slechts beperkt in beeld kon worden gebracht. Onderzoek naar die uitvoeringspraktijk vereist vooral het identificeren van bij de uitvoering betrokken partijen aan alle zijden van het spectrum en het houden van een aantal interviews met (vertegenwoordigers van) die partijen aan de hand waarvan een voldoende representatief beeld kan worden geschetst. Dit is een tijdrovende methode die binnen de gegeven tijd in de drie landen niet mogelijk was. De interviews die zijn gehouden dienden dan ook in de eerste plaats om informatie te verkrijgen die niet uit andere bronnen kon worden verkregen en om toch globaal inzicht in de uitvoeringspraktijk te krijgen.

De beperkingen van de onderzoekstijd heeft er verder toe geleid dat binnen de onderzochte buitenlandse keuzes moesten worden gemaakt. Duitsland is een federale staat en zowel de regelgeving als de uitvoeringspraktijk kan per deelstaat (op onderdelen) verschillen. Een onderzoek dat zich uitstrekt over geheel Duitsland was binnen de gegeven tijd niet haalbaar. De keuze is gemaakt om het onderzoek te concentreren op de direct aan Nederland grenzende deelstaat Nordrhein-Westfalen. Ook voor België geldt dat er verschillen kunnen bestaan in regelgeving en uitvoeringspraktijk tussen het Vlaamse en het Waalse

Gewest.¹ Hier is ervoor gekozen het onderzoek te concentreren op het direct aan Nederland grenzende Vlaamse Gewest, waarbij wel ook zijdelings de situatie in Wallonië zal worden betrokken. Voor beide landen geldt dat incidenteel ook relevante informatie uit andere deelstaten/Gewesten in de beschrijving wordt betrokken.

De tweede beperking waarmee de onderzoekers werden geconfronteerd was dat er rond het ontstaan van schade door (voormalige) steenkoolwinning tal van technisch-wetenschappelijke vragen spelen waarnaar momenteel onderzoek loopt. Het gaat om “onderzoek naar de aard, omvang en de risico’s van de mogelijke na-ijlende gevolgen van de voormalige steenkolenwinning en naar welke maatregelen er mogelijk genomen moeten worden om toekomstige risico’s beheersbaar te houden”.² De uitkomsten van dit technisch onderzoek, zijn – in combinatie met al eerder door het Staattoezicht op de Mijnen (zie par. 2.2.2) uitgevoerd onderzoek –voor de beantwoording van een aantal onderzoeksvragen in het juridisch-rechtsvergelijkend onderzoek, in het bijzonder waar het gaat om de civielrechtelijke aansprakelijkheid, van groot belang. Aangenomen mag namelijk worden dat het meer licht zal werpen op de oorzaak-gevolg relatie tussen voormalige steenkoolwinning en in de huidige tijd gevorderde schade. Dat geldt ook voor onderzoek naar het verband met andere mogelijke schadeoorzaken die zich na sluiting hebben voorgedaan, bijvoorbeeld de schade ten gevolge van de bodemstijging na het stopzetten van het wegpompen van grondwater in de mijnen rond Kerkrade halverwege de jaren negentig (zie nader par. 2.1.2). Gegeven het feit dat de uitkomsten van het technisch onderzoek op zijn vroegst halverwege 2016 worden verwacht, konden die uitkomsten niet worden afgewacht en worden meegenomen in dit onderzoek. Ten aanzien van belangrijke technische vragen worden door ons dan ook geen stellige uitspraken gedaan. Wel gaan wij in op het juridische kader waarbinnen de uitkomsten van technisch onderzoek van belang zijn en tot welke juridische gevolgen deze kunnen leiden.

Tot slot moet erop worden gewezen, dat het onderzoek beperkt is tot de vergoeding van schade door voormalige steenkoolwinning en derhalve geen betrekking heeft op vergoeding van schade door andersoortige mijnbouwactiviteiten. Waar in het rapport wordt gesproken van ‘mijnbouwactiviteiten’ gaat het daarbij, tenzij anders vermeld, in beginsel steeds over de winning van steenkool en een enkele keer over bruinkool. Dit betekent dat het rapport geen directe betekenis toekomt voor bijvoorbeeld de problematiek rond de vergoeding van schade door de gaswinning in Groningen. Uiteraard bestaat zowel juridisch-inhoudelijk als beleidsmatig/politiek de nodige verwantschap tussen de vragen die zich voordoen bij verschillende mijnbouwactiviteiten, maar wij benadrukken met klem dat terughoudendheid

¹ Het Brusselse Gewest laten wij hier buiten beschouwing.

² Zie de brief van minister Kamp aan de Tweede Kamer van 20 juni 2014 (*Kamerstukken II* 32 849, nr. 21).

moet worden betracht met het toekennen van betekenis aan de resultaten van ons onderzoek buiten het specifieke gebied dat de focus was van ons onderzoek.

Hoofdstuk 2. Landenrapport Nederland

2.1 Historisch overzicht mijnbouw in Limburg

2.1.1 Mijnexploitatie in Limburg

Een korte beschrijving van de geschiedenis van de mijnbouwactiviteiten in de Limburgse mijnstreek kan als startpunt de 14^e eeuw nemen, waarin reeds steenkool werd gewonnen in kleine mijntjes.³ Mijnbouw als nationale aangelegenheid vindt echter haar oorsprong in het verdrag van Wenen van 1815. Bij dit verdrag verkreeg het nieuwe Nederlandse Koninkrijk niet alleen ‘bezit’ van de Zuid-Limburgse landstreek, maar bovendien ook de exploitatierechten van de in dit gebied liggende Domaniale mijnen.⁴ Een latere grensverhuiving heeft aan deze exclusieve exploitatierechten geen afbreuk gedaan.⁵ Aanvankelijk was de exploitatie van deze Domaniale Mijn een staatsaangelegenheid.

Technologische ontwikkelingen maakten het vanaf de tweede helft van de negentiende eeuw mogelijk nieuwe kolenvelden ‘bloot te leggen’. Ingegeven door de stijging van kolenprijzen werden derhalve vanaf de tweede helft van de negentiende eeuw concessies verleend aan – met name buitenlandse – private ondernemingen die de exploitatietaken ter handen namen.⁶ Gedurende de tweede helft van de negentiende eeuw werden vele concessies verleend, maar rond het einde van die eeuw waren er ‘slechts’ drie mijnen die daadwerkelijk steenkolen produceerden: de Neuprick-Bleyerheide, de Domaniale en Oranje-Naussau.⁷ Omdat de productie achterbleef bij de verwachtingen werd in 1901 bij wet⁸ een gebied aangewezen voor verdergaande exploitatie. In 1902 werd het Staatsmijnbedrijf opgericht met als doel de productie te doen laten stijgen en daarbij afhankelijkheid van buitenlandse ondernemingen te verminderen.⁹ Bij Koninklijk Besluit (KB) werden daaropvolgend verscheidene mijnen voor ontginning aangewezen: SM Wilhelmina (1903), SM Emma (1906), SM Hendrik (1910), SM Maurits (1915).¹⁰ Er bestonden nu twee type mijnen in

³ Taverne 2006, p. 2; De Vent & Roest 2013, p. 29. Sommige auteurs stellen dat de vroegste mijnbouw zelfs nog vroeger plaatsvond, namelijk in de 12^e eeuw, zie: Versteegh 1994, p. 155 en Van Beuningen 1937, p. 248.

⁴ Taverne 2006, p. 2. Deze Domaniale Mijnen lagen in en rondom Kerkrade, zie Versteegh 1994, p. 155.

⁵ Van Beuningen 1937, p. 249; Taverne 2006, p. 2.

⁶ Van Beuningen 1937, p. 249; Versteegh 1994, p. 155-156; Taverne 2006, p. 2; De Vent & Roest 2013, p. 29.

⁷ Versteegh 1994, p. 155; Taverne 2006, p. 3.

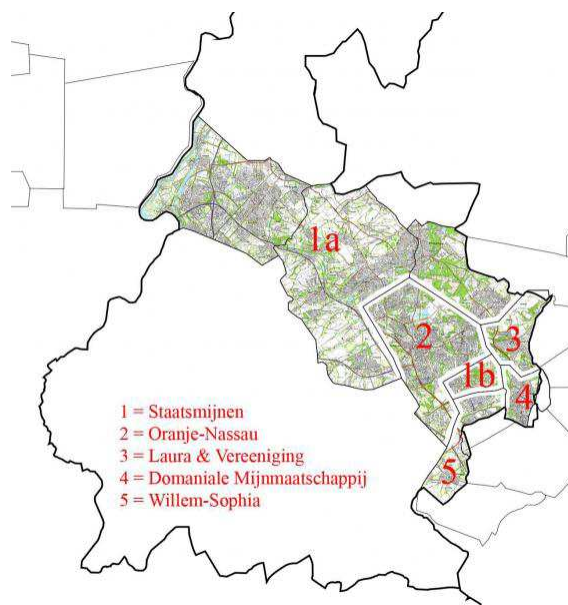
⁸ Wet van 24 juni 1901, *Stb.* 170.

⁹ Van Beuningen, 1937, p. 250-251; Versteegh 1994, p. 156.

¹⁰ Van Beuningen 1937, p. 251; Taverne 2006, p. 3.

Limburg: de particuliere mijnen en de staatsmijnen (zie voor een kaart met locaties bijlage 1).¹¹ Er ontstond in deze periode een grote stijging van de steenkoolproductie: van ca. 320.000 ton in 1900, tot ca. 1,5 miljoen ton per jaar in 1911 tot ca. 14 miljoen ton per jaar in 1938.¹² Een overzicht van de complete productie van de Limburgse mijnen gedurende de periode 1800-1974 is te vinden in bijlage 2.

Hoewel de mijnbouwproductie tijdens de Tweede Wereldoorlog terugliep, werden na de oorlog al snel oude productieniveaus gehaald. Omdat de Nederlandse regering de verwachting had dat de (toekomstige) behoefte aan steenkool hoger zou liggen dan de Limburgse productie werd een nieuw mijnbouwveld ontsloten, waarbij de in dit veld aan te leggen mijn, de naam ‘SM Beatrix’ kreeg.¹³ Op het hoogtepunt omvatte de mijnbouwstreek een lengte van ca. 28 kilometer en breedte van ca. 12 kilometer, zich uitstrekkende van Urmond bij de Belgische grens tot Kerkrade bij de Duitse grens.¹⁴

Afbeelding 1: mijnmaatschappijen in de Limburgse mijnstreek

(afkomstig van: <https://www.sodm.nl/onderwerpen/nazorg-kolenwinning/mijnondernemingen-concessies>)

¹¹ Versteegh 1994, p. 156.

¹² Van Beuningen 1937, p. 251; Taverne 2006, p. 3. Versteegh laat een stijging zien van ca. 1,3 miljoen ton per jaar in 1910 tot ca 12,2 miljoen ton in 1930, zie Versteegh 1994, p. 158.

¹³ Taverne 2006, p. 5; KB van 27 mei 1952, *Stb.* 292. Deze mijn zou overigens nooit in productie raken.

¹⁴ De Vent & Roest, p. 28.

Nieuwe ontwikkelingen op het gebied van de energiemarkt – waaronder de ontdekking van aardgasvelden in de provincie Groningen in de jaren vijftig – brachten de zgn. Tweede Peelcommissie echter tot de conclusie dat voor uitbreiding van steenkolencapaciteit geen plaats was.¹⁵ De Nederlandse regering onderschreef deze conclusie en besloot bij monde van minister Den Uyl in 1965 dat de steenkolenwinning in Limburg geleidelijk diende te worden teruggebracht.¹⁶ De geplande afbouw van de mijnen werd door de Tweede Kamer aanvaard en vormgegeven in de ‘Eerste Mijnnota’.¹⁷ Het proces van afbouw werd vervolgens versneld en deze nieuwe afbouwprocedure werd vastgelegd in de ‘Tweede Mijnnota’ van 1 oktober 1969.¹⁸ De beëindiging van de mijnbouw in Limburg werd voltooid in 1974. Een overzicht van de Limburgse mijnen met de locaties en productieperioden is te vinden in bijlage III.

2.1.2 Situatie na de sluiting van de mijnen

Met de sluiting van de Limburgse mijnbedrijven kwam een einde aan steenkoolwinning in Nederland. De mijnschachten in en rond Kerkrade stonden echter in verbinding met mijnschachten in Duitsland die nog wel vele jaren operationeel zouden blijven. Om te voorkomen dat de Duitse mijnbouwexploitatie in gevaar zou komen, werd in Limburg het stijgende mijnwater weggepompt door de Duitse mijnbouwexploitant EBV. Dit geschiedde door pompinstallaties die geplaatst werden in Beerenbosch (NL, gemeente Kerkrade) en Von Goerschen (DUI, gemeente Würselen).¹⁹

In februari 1994 werden de waterpompen stilgelegd. Sindsdien is er sprake van een gestage stijging van het grondwater. Reeds in 1995 werd geconstateerd het stijgende grondwater sneller ging dan verwacht en dat dit leidde tot een bodemstijging van ca. 2 centimeter.²⁰ In Duitsland was de stijging van dien aard dat besloten werd het pompen tijdelijk te hervatten.²¹ Hoewel de bewoners van de wijk Kommersveld in Eygelshoven angst uitspraken voor schade als gevolg van bodemstijgingen, kwalificeerde de toenmalig voorzitter van de *Commissie Mijnschade* (zie par. 2.3.2.2), dhr. ir. J.J.E. Pöttgens, dergelijke bezwaren volgens het Limburgs Dagblad als “horror-verhalen, die geen hout snijden”.²² Desalniettemin is in 2013 berekend dat er sprake was van een voortdurende gemiddelde jaarlijkse mijnwaterstijging tussen de anderhalf en vier meter.²³

¹⁵ Taverne 2006, p. 5; De Vent & Roest 2013, p. 29.

¹⁶ Taverne 2006, p. 6.

¹⁷ *Kamerstukken II* 1965/66, 8424.

¹⁸ *Kamerstukken II* 1969/70, 10312.

¹⁹ De Vent & Roest 2013, p. 29.

²⁰ *Limburgs Dagblad* 16 november 1995, p. 9.

²¹ *Ibid.*, p. 12.

²² *Ibid.* p. 12.

²³ De Vent & Roest 2013, p. 31.

Naar verwachting zal het nog decennia duren voordat hier een einde aan komt.²⁴ Nu betekent de stijging van het water in de mijnen, naar wij hebben begrepen, niet dat daarmee de bodem evenredig stijgt. Het is dit laatste en niet de waterstijging als zodanig die mijnbouwschade kan veroorzaken. Recent onderzoek lijkt echter aan te tonen dat de voortdurende waterstijging met bodemstijging als gevolg in de toekomst tot schadegevallen zal kunnen leiden (zie par. 2.2.2.1).

Enkele van de oude mijnbedrijven hebben vandaag de dag nog een bestaande rechtsopvolger. De staatsmijnen kent als rechtsopvolger DSM. De Oranje-Nassau Mijnen hebben als rechtsopvolger Oranje-Nassau Groep B.V. Laura & Vereeniging bestaat vandaag de dag in de vorm van Umicore B.V. De overige mijnexploitanten (de Domaniale Mijnmaatschappij en Willem-Sophia Mijnen) kennen geen rechtsopvolger.²⁵

2.2 Schade door mijnbouw

2.2.1 Schade in het verleden

2.2.1.1 Oorzaken en ontstaanswijzen

Het Regionaal Historisch Centrum Limburg (RHCL) beheert de archieven met betrekking tot mijnbouwschade zoals geregistreerd door de verschillende mijnorganisaties. Mede wegens de beperkt beschikbare onderzoekstijd hebben wij enkel het ‘mijnschade-archief’ van de Oranje-Nassau Mijnen kunnen raadplegen. Dit archief omvat meer dan 15.000 dossiers die betrekking hebben op gevallen van mijnbouwschade in Limburg tot in de jaren negentig van de twintigste eeuw. Het merendeel van deze dossiers heeft betrekking op de afhandeling van meldingen van schade door bewoners en bedrijven in de mijnbouwregio.

Raadpleging van deze archieven leert dat schadegevallen met betrekking tot mijnbouwactiviteiten zich reeds voordoen in de vroege twintigste eeuw. De omvang (of registratie) van het probleem neemt ogenschijnlijk een vlucht vanaf de jaren vijftig. Hoewel de tijd ontbrak voor een volledige inventarisatie lijkt het merendeel van de schadedossiers betrekking te hebben op casus in de periode 1950-1980. Een cijfermatig schadeoverzicht (tabel 1) lijkt dit beeld te

²⁴ *Ibid.*; Inventarisatierapport SodM 2014, p. 6. Regelmatige updates van het stijgende grondwater te raadplegen via:
<https://www.sodm.nl/sites/default/files/redactie/Provincie%20Limburg%20Mijnwaterstand%201999-2015%2020160106.xls> (laatst geraadpleegd op 30 oktober 2015).

²⁵ SodM: <https://www.sodm.nl/onderwerpen/nazorg-kolenwinning/mijnondernemingen-concessies> (laatst geraadpleegd op 30 oktober 2015).

bevestigen. Hieruit valt overigens niet met zekerheid te concluderen dat schadegevallen zich voor deze periode evenredig in mindere mate hebben voorgedaan, een gebrek aan registratie zou hierbij een rol kunnen spelen.

De verschillende dossiers omvatten verschillende schadesoorten. Het overgrote deel van de dossiers betreft de afhandeling van meldingen van schade aan woningen. Daarbij kan met name worden gedacht aan scheuren in muren, aan scheefstand of (zeldzamer) aan waterschade zoals ondergelopen kelders. Schadesoorten die minder vaak voorkomen, maar meerdere malen worden gemeld (en als zodanig in het Oranje-Nassau archief zijn geïndexeerd) zijn:

- schade aan openbare wegen (gemeenten, provinciale wegen en rijkswegen);
- schade aan elektriciteitskabels (gebroken kabels);
- schade aan gasleidingen (gebroken gasleidingen);
- schade aan waterleidingen (gebroken waterleidingen);
- schade aan telecom-kabels (bijv. PTT);
- schade aan de (Nederlandse) spoorwegen.

Vormen van mijnbouwschade die zeldzamer zijn maar wel als aparte categorieën in het Oranje-Nassau archief zijn geïndexeerd, zijn:

- schade aan begraafplaatsen;
- schade aan viaducten;
- schade door vervuild grondwater;
- schade aan beekwanden.

2.2.1.2 Schadeomvang in de praktijk

De omvang van de door Oranje-Nassau Mijnen vergoede schade is in 1994 geïnteriseerd. Een verkorte weergave van dit overzicht staat in onderstaande tabel, die is ontleend aan de interne eindinventarisatie zoals gemaakt door afdeling mijnschade van Oranje-Nassau Mijnen. Een compleet overzicht is te vinden in bijlage 4, een verkorte weergave is hieronder opgenomen in tabel 1.

Tabel 1 Kosten mijn(bouw)schade Oranje-Nassau Mijnen 1920-1994 (excl. ontwikkelingskosten) in gulden.

Jaartallen	Schade per periode	Cumulatieve schade
1920-1930	522.476,55	522.476,55
1931-1940	3.288.645,76	3.811.122,31
1941-1950	7.683.804,91	11.494.927,22

1951-1960	23.167.369,43	34.662.296,65
1961-1970	34.603.622,07	69.265.918,72
1971-1980	53.730.894,98	122.996.813,70
1981-1990	1.763.886,83	124.760.700,53
1991-1994	100.993,88	124.861.694,41

Onduidelijk is of de genoemde bedragen zijn gecorrigeerd naar inflatie.²⁶ Hoewel de getallen in de tabel zich dus niet direct laat vertalen naar hedendaagse geldbedragen, biedt het overzicht wel enig inzicht in de toenmalige omvang van de mijnbouwschade. De vergoeding van mijnbouwschade kent een hoogtepunt in de periode 1951-1980. Daarbij verdient opmerking dat in de periode 1951-1973 de jaarlijkse mijnkosten meestal schommelen tussen de 2 en 4 miljoen gulden, met uitschieters naar beneden van ca. 1,7 miljoen gulden (1953) en naar boven van ca. 5,3 miljoen gulden (1971). Absolute uitschieters in de hier op volgende periode zijn de jaren 1974 (ca. 8,2 miljoen gulden), 1975 (ca. 6,4 miljoen gulden), 1976 (ca. 13 miljoen gulden) en 1977 (ca. 7,3 miljoen gulden). Enkel in de drie jaren direct hierop volgend (1978-1980), zouden de mijnschadebedragen nog boven de miljoen gulden uitkomen (respectievelijk ca. 1,5 miljoen, 1,5 miljoen en 2,1 miljoen gulden). In de periode vanaf 1982 zijn de schadebedragen vrijwel verwaarloosbaar.²⁷

De enorme piek in de periode 1974-1977 valt mede te verklaren door het grote aantal overeenkomsten dat de mijnbouwbedrijven is aangegaan ter afronding van openstaande en nog te verwachten schadegevallen (zie ook par. 3.2.2).

Het is belangrijk hierbij op te merken, dat Oranje-Nassau Mijnen slechts één van de vijf grote mijnbouworganisaties was en dat de totale omvang van mijnbouwschade in de gehele regio groter zal zijn geweest.

2.2.2 Hedendaagse problematiek

2.2.2.1 Oorzaken en ontstaanswijzen

In 2014 verscheen het rapport *Na-ijlende gevolgen steenkolenwinning Zuid-Limburg (inventarisatie)* van het Staatstoezicht van de Mijnen (SodM) waarin de bevindingen zijn gepubliceerd van een voorlopige inventarisatie van na-ijlende

²⁶ Indien door Oranje-Nassau Mijnen indertijd bij de vaststelling van de schadeomvang geen correctie voor inflatie heeft plaats heeft gehad, zou een correctie nu leiden tot de vaststelling van een totale schadeomvang van ca. 328 miljoen euro. Zie bijlage 4.

²⁷ Zie ook bijlage 4 voor het volledige (jaarlijkse) overzicht.

gevolgen van mijnbouwschade.²⁸ Het SodM heeft daarbij zeven mogelijke nadelige gevolgen geïnventariseerd die in de toekomst tot schadegevallen zouden kunnen leiden. Vijf daarvan zijn gerelateerd aan stijgend grondwater, een fenomeen dat zich zoals gezegd de komende decennia waarschijnlijk zal doorzetten. Het SodM spreekt van een termijn tussen de 20 en 40 jaar.²⁹

1. *Bodemstijging*: het SodM spreekt van een “grote kans [...] op beperkte schade aan gebouwen en infrastructuur”.³⁰ Lokaal grotere schade op basis van type en functie van gebouwen wordt niet uitgesloten. De kans op letsel ten gevolge van bodemstijging acht het SodM “zeer klein”.³¹
2. *Mijngas*: volgens het SodM kan opgehoopt mijngas dat uittreedt bij mijnschachten explosiegevaar opleveren. De kans op een dergelijke explosie acht het SodM “vrij klein” maar de gevolgen “echter groot”.³² Zowel zaakschade als letsel behoort tot de mogelijkheden.
3. *Vervuiling van grondwater*: vermenging van stijgend mijngrondwater met hoger gelegen grondwater kan tot vervuiling leiden die hogere reinigingskosten met zich mee zou kunnen brengen. Dat letselschade zal ontstaan acht het SodM onwaarschijnlijk want de kwaliteit van drinkwater wordt streng gemonitord.³³ Of daadwerkelijk vervuiling zal optreden hebben acht het SodM onzeker.
4. *Waterstijgingen*: een ander risico lijkt te liggen in ‘vernatting’ ten gevolge van grondwaterstijgingen. Daarbij kan worden gedacht aan onderlopende weilanden of kelders. Op basis van de (onvolledige) gegevens waarover het SodM in 2014 beschikte wordt gesteld dat er een grote kans lijkt te zijn op beperkte schade.³⁴
5. *(Lichte) aardbevingen*: lichte aardbevingen zijn gemeten in Zuid-Limburg. Het staat volgens het SodM niet vast dat er een causaal verband bestaat tussen het stijgende grondwater en deze aardschokken. Dat stijgend mijnwater bevingen zou kunnen ‘triggeren’ wordt echter ook niet uitgesloten. Het risico op (letsel)schade door aardbevingen wordt echter klein geschat.³⁵

²⁸ Inventarisatierapport SodM 2014 te raadplegen via: <https://www.sodm.nl/onderwerpen/nazorg-kolenwinning/lopend-onderzoek> (laatst geraadpleegd op 30 oktober 2015).

²⁹ Inventarisatierapport SodM 2014, p. 6.

³⁰ *Ibid.*, p. 8.

³¹ *Ibid.*

³² *Ibid.*, p. 16.

³³ *Ibid.*, p. 14.

³⁴ *Ibid.*, p. 15.

³⁵ *Ibid.*, p. 17.

Twee mogelijke andere gevolgen zijn niet gerelateerd aan stijgend grondwater, maar staan op zichzelf. Aan deze veiligheidsrisico's valt volgens het SodM geen tijdslimiet te koppelen, het risico zou zelfs met tijd kunnen toenemen.³⁶

I. *Verzakkingen bij (oude) schachten*

Hoewel bij de sluiting van schachten in de jaren zestig en zeventig voldoende veiligheidsmaatregelen zijn genomen om verzakkingen te voorkomen, geldt dit niet voor de mijnschachten die eerder buiten gebruik zijn gesteld. Door het ontbreken van deze veiligheidsmaatregelen behoren (vrij plotselinge) verzakkingen van de bovenliggende grond tot de mogelijkheden. De kans dat deze verzakkingen plaats zullen vinden beschouwt het SodM als 'redelijk groot' en het voegt daaraan toe dat "deze kans bovendien met de tijd [zal] toenemen".³⁷ Omdat de verzakkingen plaats kunnen vinden in bewoond gebied "lijkt er kans te zijn op grote schade, en ook een reële kans op letsel van personen".³⁸ Het risicogebied is beperkt tot het zuidoostelijke deel van de gemeente Kerkrade, maar omdat het hier om het oudste mijnbouwgebied gaat, is documentatie vaak onvolledig en is het niet met zekerheid te zeggen waar de risico's zich exact kunnen verwezenlijken.³⁹ Technieken om de risico's weg te nemen bestaan, maar zijn kostbaar⁴⁰ en onduidelijk is of alle schachten in kaart kunnen worden gebracht.

II. *Schade door ondiepe winning*

Bij ondiepe steenkoolwinning kunnen holtes zijn ontstaan die kunnen instorten of volstromen hetgeen tot verzakkingen kan leiden. Een andere mogelijke oorzaak van verzakkingen ligt in het bezwijken van oude pilaren. Deze risico's zijn niet enkel verbonden aan ondiepe kolenwinning die zich vanaf de veertiende eeuw al heeft voorgedaan in het gebied in en rond het hedendaagse Kerkrade, maar ook om meer moderne ondiepe winning.⁴¹ Het SodM constateert drie knelpunten:⁴²

- onduidelijk is in welke gebieden de grootste potentiële risico's liggen;

³⁶ *Ibid.*, p. 7.

³⁷ *Ibid.*, p. 10.

³⁸ *Ibid.*

³⁹ *Ibid.*, p. 9.

⁴⁰ Het SodM spreekt van kosten voor schachtsanering variërend van 60.000,- tot een paar miljoen euro. Zie Inventarisatierapport SodM 2014, p. 10.

⁴¹ Dit laatste is volgens het SodM mede duidelijk geworden na de verzakking bij het winkelcentrum 't Loon in de gemeente Heerlen in 2011, welke uiteindelijk heeft geleid tot afbraak van een gedeelte van het winkelcentrum. Zie: Inventarisatierapport SodM 2014, p. 11-12.

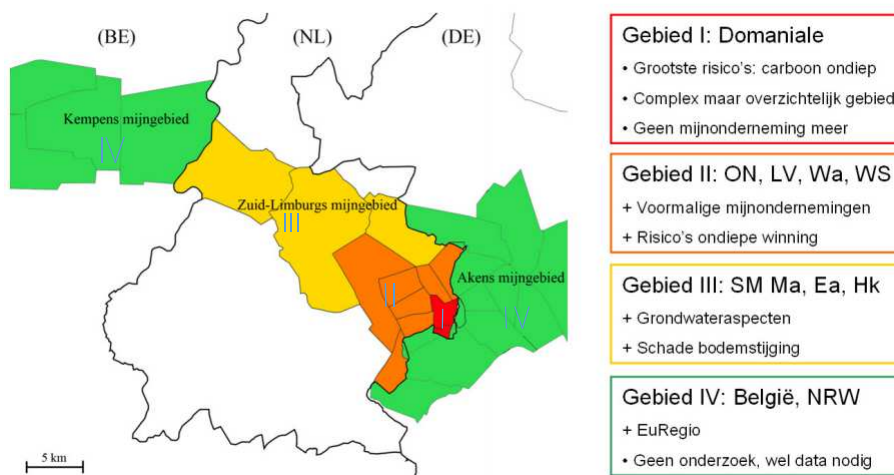
⁴² Inventarisatierapport SodM 2014, p. 13.

- onduidelijk is in hoeverre een verzakking boven een ondiepe winning zich aankondigt;
- er bestaat geen kant-en-klare oplossing om een verzakking te voorkomen of tot stilstand te brengen.

Al met al bestaat er nog onduidelijkheid over de aard en omvang van de risico's, waarbij het SodM wel opmerkt dat "de kans op grote schade en ook kans op letsel van personen niet [valt] uit te sluiten".⁴³

Momenteel voert het Ministerie van Economische Zaken een technisch onderzoek uit met als doel een basis te leggen voor de nazorg voor steenkoolwinning.⁴⁴ De beoogde resultaten van dit onderzoek zijn:

- Een risicokaart die voor elk van de na-ijlende gevolgen toont waar deze in het onderzoeksgebied gedurende de komende 40 jaar een risico vormt;
- Een plan voor monitoring waarmee het optreden van na-ijlende gevolgen bijgehouden kan worden; en
- Een overzicht van concrete, preventieve en mitigerende maatregelen, inclusief overzicht van baten en lasten.⁴⁵

Afbeelding 2: inventarisatie risico-gebieden SodM
(Afkomstig uit: Onderzoeksplan SodM 2014, p. 21)

⁴³ Inventarisatierapport SodM 2014, p. 13.

⁴⁴ Zie de brief van de Minister van Economische Zaken aan de TK van 20 juni 2014 (*Kamerstukken II* 32 849, nr. 21).

⁴⁵ Onderzoeksplan SodM 2014, p. 5, te raadplegen via:

<https://www.sodm.nl/sites/default/files/redactie/Onderzoeksplan%20Na-ijlende%20gevolgen%20steenkolenwinning.pdf> (laatst geraadpleegd op 30 oktober 2015).

2.2.2.2 Schadeomvang in de praktijk

Mijngemeenten

Het is niet eenvoudig een overzicht te krijgen van de precieze omvang van de hedendaagse schadeproblematiek in de Limburgse mijnstreek. Navraag bij verschillende mijngemeenten leert dat het voor gemeenten lastig is om vast te stellen hoe groot de daadwerkelijke schade is en hoe groot deze eventueel nog zal kunnen worden. Daarbij is van belang dat de gemeenten na een schademelding de (on)veiligheid van de betreffende situatie beoordelen, maar niet over de gegevens en expertise beschikken om te onderzoeken of de opgetreden schade daadwerkelijk met vroegere mijnbouwactiviteiten verband houdt. In die gevallen waar een vermoeden bestaat dat vroegere mijnbouwactiviteiten wellicht een rol hebben gespeeld bij de geconstateerde schade zullen gemeenten de benadeelde dan ook doorverwijzen naar één van de rechtsopvolgers van de vroegere actieve mijnbouwexploitant en/of de Tcbb.

Als er een algemene schets gegeven moet worden, kan met voorzichtigheid worden gesteld dat de gemeenten ervaren hebben dat het aantal meldingen in de afgelopen drie jaar is toegenomen. Met name in het meest oostelijke deel van de mijnstreek (de zgn. 'oude mijnstreek') is het aantal sinds 2012 sterk gestegen. In genoemde periode hebben zich in bijv. de gemeente Kerkrade ongeveer 130 inwoners gemeld met schade aan huizen welke mogelijk verband kan houden met mijnbouwactiviteiten. De meeste meldingen kwamen binnen in 2014. Wederom dient te worden opgemerkt dat de gemeente niet vaststelt of de schade is ontstaan door mijnbouwactiviteiten, waardoor dus niet met zekerheid kan worden gezegd of de genoemde meldingen ook daadwerkelijk betrekking hebben op schade door steenkolenwinning. Overigens hebben sommige gemeenten aangegeven dat de mijnbouwschadeproblematiek in hun gemeente vooralsnog een zeer geringe dan wel verwaarloosbare omvang heeft.

De Technische Commissie Bodembeweging (Tcbb)

Inwoners van de mijnbouwstreek die menen schade te hebben geleden door de na-ijlende gevolgen van mijnbouwactiviteiten, kunnen in contact treden met de *Technische Commissie Bodembeweging* (Tcbb).⁴⁶ De Tcbb is bij wet aangewezen als bevoegd orgaan om onder meer te adviseren over het verband tussen opgetreden schade en mijnbouwactiviteiten alsmede de hoogte van het schadebedrag (artikel 114 lid 2 sub c en d Mijnbouwwet). Daarvoor is overigens wel vereist dat de benadeelde eerst de rechtsopvolger van de vroegere exploitant aansprakelijk stelt en deze de mogelijkheid biedt om met de benadeelde overeenstemming te bereiken over de afhandeling van de schade. Pas wanneer dit niet slaagt, hoeft de Tcbb een verzoek van een benadeelde in behandeling te

⁴⁶ Jaarverslag Tcbb 2014, p. 5.

nemen (artikel 116 Mijnbouwwet). De adviesaanvrager betaalt hiertoe een bijdrage van 90 euro in het geval van een natuurlijk persoon en 181 euro voor andere dan natuurlijke personen, welke hij terugkrijgt wanneer de schade geheel of gedeeltelijk kan worden toegerekend aan mijnbouwactiviteiten (artikel 117 Mijnbouwwet).⁴⁷ Omdat de Tcbb als centraal lichaam fungeert – en zich bovendien wél uitlaat over de causaliteitsvraag – kan een inventarisatie van de kwantiteit en beoordelingen van de door de Tcbb ontvangen adviesaanvragen wellicht een duidelijker beeld geven van de omvang van de hedendaagse mijnbouwschadeproblematiek.

In de periode van 2009 tot april 2013 ontving de Tcbb negentien meldingen uit Limburg. In 2014 was van zeven van deze schadegevallen vastgesteld dat zij waarschijnlijk verband hielden met mijnbouwactiviteiten, van vijf niet en van de overige zeven was in dat jaar nog geen conclusie bekend.⁴⁸ Het ging in de meeste gevallen om schade die niet plotseling was ontstaan, maar die zich in de loop van de afgelopen jaren had ontwikkeld. Dit trof zowel huizen die er ten tijde van de mijnbouwactiviteiten reeds stonden alsook huizen die na de sluitingsdatum van de mijnen zijn gebouwd.⁴⁹ De door de Tcbb ingeschatte schadeomvang per geval betreft doorgaans tussen de 20.000 en 40.000 euro, met uitschieters naar beneden tot 5.000 en naar boven tot 100.000 euro.⁵⁰ Onduidelijk is echter of deze uitschieters betrekking hebben op schadegevallen in Limburg of dat het hier gaat om schadegevallen in Groningen. Volgens informatie van het ministerie van EZ zitten de schadebedragen in Limburg in de laagste categorie, zo rond 5000 euro.

Het meest recente jaarverslag van de Tcbb toont dat de stijging van het aantal schademeldingen in Limburg in 2014 sterk groeide. In dat jaar 2014 werden meer dan veertig verzoeken in behandeling genomen. Als reden voor deze stijging ziet de Tcbb niet in een stijging van de schadegevallen, maar de toegenomen aandacht voor de problematiek: “Dit komt voor een belangrijk deel door de actieve rol van de gemeenten in Zuid-Limburg, die hun inwoners wijzen op mogelijke schade door mijnbouw en de mogelijkheid op een schadevergoeding middels een advies van de Tcbb. Daarnaast is de schade in relatie met de vroegere steenkoolwinning lokaal meerdere malen in het nieuws geweest.”⁵¹ Door de stijging van het aantal adviesaanvragen kampte de Tcbb met eens achterstand voor de afhandeling ervan.

Op het moment van de afronding van dit rapport is het jaarverslag van de Tcbb over het jaar 2015 nog niet gepubliceerd en dus is nog onduidelijk of al deze adviesaanvragen uit 2014 ook daadwerkelijk gevallen betroffen die in verband

⁴⁷ Informatie van de website van de Tcbb: www.tcbb.nl (laatst geraadpleegd op 29 februari 2016).

⁴⁸ De Vent & Roest 2013, p. 35.

⁴⁹ *Ibid.*

⁵⁰ Jaarverslag Tcbb 2014, p. 15.

⁵¹ Jaarverslag Tcbb 2014, p. 12.

staan met de mijnbouwactiviteiten. Uit navraag bij de Tcbb is gebleken dat er in het jaar 2015 sprake was van een forse daling van het aantal adviesaanvragen. In dat jaar was er sprake van een totaal aantal van ‘slechts’ zes adviesaanvragen. Ook enkele gemeenten constateren sinds 2015 een afname in het aantal meldingen van schadegevallen, zij het dat er nog steeds meldingen binnen kwamen.

Slotopmerking

Er valt een parallel te trekken tussen de gegevens van de mijn gemeenten en de Tcbb. In beide gevallen is het aantal meldingen in recente jaren sterk toegenomen met een piek in 2014 en een daling in 2015. Enerzijds zou deze afname van meldingen erop kunnen wijzen dat het merendeel van schadegevallen zich reeds in 2014 heeft gemeld. Dat is echter niet zeker. Op dit moment valt dan ook niet te zeggen of deze er is en hoe groot de regionale schadeomvang precies is en hoe groot deze in de toekomst zal kunnen zijn. Het is mogelijk dat het nog te verschijnen onderzoeksrapport van het Ministerie van Economische Zaken hierover meer duidelijkheid kan verschaffen.

2.3 De historische ontwikkeling van mijnbouwwetgeving en aansprakelijkheid

2.3.1 Wetgeving

2.3.1.1 Mijnwetten in Nederland

Nederlandse mijnbouwwetgeving vindt haar oorsprong in de wetgeving van Napoleon, in de Franse mijnwet genaamd de *Loi concernant les Mines, les Minières et les Carrières* van 10 april 1810 (Mijnwet 1810). In dat jaar werd het Koninkrijk Holland ingelijfd bij het Franse Keizerrijk en gold de Mijnwet 1810 ook hier ter lande.⁵² Na beëindiging van de Franse overheersing in 1813 bleef de Mijnwet 1810 gehandhaafd en lange tijd zou het de belangrijkste in Nederland geldende mijnwet blijven.⁵³

De Mijnwet 1810 was een raamwet die ten aanzien van de ontginning van een gebied een door de regering verleende concessie vereiste (artikel 5 Mijnwet 1810). Staatsexploitatie van steenkolenvelden in Zuid-Limburg werd echter geregeld door bijzondere regels buiten de 1810 Mijnbouwwet om.⁵⁴ De door de Staat te ontginnen mijnen dienden bij Koninklijk Besluit in overleg met de Raad

⁵² Roggenkamp 2006, p. 2; Taverne 2006, p. 33.

⁵³ Wijzigingen die werden doorgevoerd hadden vooral tot doel de uitvoeringsregels van de Mijnwet 1810 aan de Nederlandse bestuursstructuur aan te passen, zie Taverne 2006, p. 33, met verwijzing naar KB 18 september 1818, *Stb.* 35.

⁵⁴ Taverne 2006, p. 34, 58, 69 met verwijzing naar bijv. de Wet van 24 juni 1901 betreffende de exploitatie van Staatswege van steenkolenvelden in Limburg, *Stb.* 170.

van State te worden aangewezen, waarvan de Staat eigendom kreeg als ware voor de ontginning volgens de Mijnwet 1810 concessies verleend.⁵⁵

In de loop der jaren bleken nieuwe wetten vaker noodzakelijk om lacunes in de Mijnwet 1810 te vullen. Een belangrijke aanvullende wet was de Mijnwet 1903.⁵⁶ Deze wet voorzag onder meer in de mogelijkheid voor de regering om onder bepaalde voorwaarden een concessiehouder te dwingen zijn activiteiten stop te zetten en de mijn te verkopen (artt. 1-8 Mijnwet 1903). Daarnaast voorzag de wet in de mogelijkheid om bij algemene maatregel van bestuur veiligheidsvoorschriften te geven: het zgn. *Mijnreglement* (artikel 9 Mijnwet 1903). Het eerste Mijnreglement werd vastgesteld in 1906. In 1939 en 1964 werd het Mijnreglement gewijzigd.⁵⁷

De versnippering van mijnbouwwetgeving maakte dat verschillende regimes naast elkaar existeerden. Een wijziging van de Mijnwet 1810 bleef echter uit aangezien er gewerkt werd aan een integrale mijnwet.⁵⁸ Europese Richtlijnen⁵⁹ vormde uiteindelijk de katalysator voor verandering en in 1996 werd een groot deel van de Mijnwet 1810 geschrapt.⁶⁰

In maart 1998 werd een wetsvoorstel voor een nieuwe Mijnbouwwet aan de Tweede Kamer verzonden, dat eind 2002 werd aangenomen door de Eerste Kamer.⁶¹ De Mijnbouwwet trad in werking op 1 januari 2003.⁶² Nadere regels zijn uitgewerkt in het *Mijnbouwbesluit 2003* en de *Mijnbouwregeling 2003*.

⁵⁵ Taverne 2006, p. 69.

⁵⁶ Wet van 27 april 1904 houdende nadere bepalingen betreffende de Wet van 27 april 1904 houdende nadere bepalingen betreffende de mijnontginning, met wijziging van de wet van 21 april 1910, *Stb.* 73, waarover Taverne 2006, p. 34.

⁵⁷ Taverne 2006, p. 68 met verwijzing naar KB 2 december 1939, *Stb.* 568; KB 21 december 1964, *Stb.* 538.

⁵⁸ Taverne 2006, p. 37.

⁵⁹ Richtlijn 94/22/EG van het Europees Parlement en de Raad van de Europese Unie betreffende de voorwaarden voor het verlenen en het gebruik maken van vergunningen voor de prospectie, de exploratie en de productie van koolwaterstoffen van 30 mei 1994, PbEG L 164. Naar aanleiding van de implementatie van deze richtlijn werden de twee bestaande mijnrechtelijke stelsel herzien. Zie in dit verband ook Taverne 2006, p. 37-38.

⁶⁰ Wet van 18 maart 1996, *Stb.* 199, zie Taverne 2006, p. 38.

⁶¹ Wet van 31 oktober 2002 houdende regels met betrekking tot het onderzoek naar en het winnen van delfstoffen en met betrekking tot de met mijnbouw verwante activiteiten, waarover Taverne 2006, p. 39.

⁶² KB 6 december 2002, *Stb.* 603.

2.3.1.2 Bijzondere aansprakelijkheidswetgeving

Mijnwet 1810

De aansprakelijkheid voor eventuele schade ten gevolge van mijnbouwactiviteiten was geregeld in onder meer artikel 14 en 15 Mijnwet 1810:

Art. 14. De natuurlijke of rechtspersoon dient blijkt te geven van middelen, noodzakelijk voor het ondernemen en leiden van de werkzaamheden, alsmede van middelen om vergoedingen en schadevergoedingen, welke hem met de akte van concessie worden opgelegd, te voldoen.

Art. 15. Ingeval werkzaamheden moeten worden verricht onder huizen of woonplaatsen, onder andere ontginningen of in de onmiddellijke nabijheid daarvan dient de natuurlijke of rechtspersoon tevens een waarborg te stellen, dat hij elke schadevergoeding bij het geschieden van een ongeval zal betalen; verzoeken of verwerken van belanghebbenden worden in dat geval voor de rechtbanken en gerechtshoven gebracht.

Mede op basis van Franse jurisprudentie werd aangenomen dat artikel 15 Mijnwet 1810 aansprakelijkheid opleverde in het geval causaal verband tussen de mijnbouwactiviteit en de ingetreden schade kon worden bewezen.⁶³ Enige mate van schuld bij de mijnbouwexploitant was niet vereist voor aansprakelijkheid. Artikel 15 behelsde dus een risicoaansprakelijkheid.⁶⁴

Intussen voltrok zich een ontwikkeling in het algemene aansprakelijkheidsrecht, waarbij voor dit laatste een ruim toepassingsgebied werd aanvaard.⁶⁵ In 1919 werd door de Hoge Raad in het arrest Lindenbaum/Cohen bepaald dat het begrip ‘onregmatig’ niet langer gelijk diende te worden gesteld met ‘strijdig tegen een wetsbepaling’ maar zich mede uitstreekte tot een ‘handelen of nalaten dat of inbreuk maakt op eens anders recht, of in strijd is met des daders rechtsplicht, of indruist hetzij tegen goede zeden, hetzij tegen de zorgvuldigheid welke in het maatschappelijk verkeer betaamt ten aanzien van eens anders persoon of goed’.⁶⁶

In de literatuur wordt soms gesuggereerd dat er bovendien bij mijnbouw een verschuiving plaats had van een risicoaansprakelijkheid naar een schuldaansprakelijkheid.⁶⁷ Men verwijst in dat kader naar een casus die bekend

⁶³ Boekhold 1912, p. 194.

⁶⁴ Roggenkamp & Verwer 2004, p. 215.

⁶⁵ Zie ook Roggenkamp & Verwer 2004, p. 215.

⁶⁶ HR 31 januari 1919, *NJ* 1919/161.

⁶⁷ Zie bijvoorbeeld: Roggenkamp & Verwer 2004, p. 215. De beantwoording van de vraag in welke mate en op welke wijze deze verschuiving zich heeft voorgedaan vereist een uitvoerig

staat als de zaak ‘Kasteel Strijthagen’. Als gevolg van de exploitatie van een steenkolenmijn was het in de gemeente Landgraaf gelegen Kasteel Strijthagen verzakt, en de eigenaar sprak de mijnbouwexploitant aan voor de geleden schade. De rechtbank stelde de eigenaar van het kasteel in het gelijk en nam op grond van de Mijnwet 1810 aan dat de exploitant aansprakelijk was voor “elke schade, ook buiten eenige schuld”.⁶⁸ Het Hof zag echter een andere grond voor aansprakelijkheid, namelijk schuldaansprakelijkheid waarbij “*het Hof op de voorgrond heeft gesteld dat de bijzondere aard van het mijnbedrijf en het daaraan verbonden ernstig gevaar voor de omgeving der mijnen, van den mijnexploitant een zoo groote mate van voorzichtigheid vordert, dat iedere tekortkoming op dit punt als ‘schuld’ is aan te merken*”. Het Hof stelt dus strenge eisen aan de bij de exploitant vereiste voorzichtigheid, waarbij iedere schending direct schuld oplevert. Volgens het Hof spelen ervaringsregels daarbij een rol en het Hof neemt daarbij als vaststaand aan dat iedere verzakking zoals zich i.c. heeft voorgedaan “*met voorzorgen die met alle aanwezige omstandigheden rekening houden, is te vermijden*”. Daaraan ontleent het Hof het vermoeden dat van schuld sprake is, en dus hoeft de benadeelde de schuld niet te bewijzen. De Hoge Raad laat dit arrest in stand en benadrukt daarbij dat het Hof geen gebruik maakt van een omkering van de bewijslast, maar wel een feitelijke omstandigheid laat meewegen als bewijsvermoeden.⁶⁹ Alleen aantoonbare overmacht van de mijnbouwexploitant staat in de weg aan aansprakelijkheid.

Behalve de artikelen 14 en 15 van de Mijnwet 1810 en de algemene schuldaansprakelijkheid van de artikelen 1401-1403 (O)BW, bestonden er meer wettelijke gronden die schadeplichtigheid voor de mijnbouwexploitant met zich meebrachten. Deze bepalingen (bijv. de artt. 43 en 44) waren echter “alleen bedoeld als vergoeding voor de opzettelijke inbezitneming van terrein aan de oppervlakte en wel als een vergoeding voor de occupatie van dit terrein zonder als afkoop bedoeld te zijn voor andere schade, hetzij door ondergrond[s]e mijnwerken veroorzaakt, hetzij door een onrechtmatige gebruik van de geoccupeerde plaatsen”.⁷⁰ Zij zagen dus niet op aansprakelijkheid voor schade veroorzaakt door mijnbouw anders dan de schade die landeigenaren leden doordat delen van hun land (legaal) in bezit werden genomen door vergunningshouders ten behoeve van de mijnbouwexploitatie.

Mijnwet 1903

Een zelfstandige grond voor aansprakelijkheid van mijnbouwexploitanten maakte geen onderdeel uit van de Mijnwet 1903. Artikel 9 van deze wet bood wel mogelijkheden tot het vaststellen van voorschriften bij algemene maatregel van bestuur: “ter verzekering van de veiligheid bij de mijnontginningen en bij de

historisch jurisprudentieonderzoek. Gelet op de beperkt beschikbare tijd behoorde dit niet tot de mogelijkheden. Hier wordt derhalve volstaan met een algemene kenschets.

⁶⁸ HR 31 december 1920, *NJ* 1921/230.

⁶⁹ *Ibid.*

⁷⁰ Boekhold 1912, p. 192.

mijnbouwkundige onderzoeken [...] zomede in het belang van de veiligheid en de gezondheid van mensen en dieren bij het verblijf in de ondergrondse werken van mijnen, benevens [alsook] in de bij een mijn behorende bovengrondse gelegen werken en inrichtingen [...]; maar ook [...] tot het tegengaan van gevaar, schade of hinder door bij de mijnen horende werken en inrichtingen op welke de Hinderwet niet van toepassing is [...].”

Het ging hier met name om reglementen die voorzagen in de veiligheid en arbeidsomstandigheden voor mijnarbeiders. Hoewel niet van primair belang voor de aansprakelijkheid jegens derden – zoals omwonenden – waren in de (latere) reglementen regels opgenomen ten behoeve van de algemene veiligheid en werd ook het toezicht op de veiligheid rondom mijnbouw in handen gesteld van de Staat, meer specifiek het Staatstoezicht op de Mijnen (artikel 255 Mijnreglement 1906).

Mijnbouwwet

In de Mijnbouwwet zijn twee bepalingen opgenomen die in combinatie met artikel 6:162 BW kunnen leiden tot de vaststelling van schuldaansprakelijkheid voor mijnbouwschade. De eerste bepaling is artikel 33 van de Mijnbouwwet waarin staat dat de vergunninghouder (mijnbouwexploitant) verplicht is om alle maatregelen te nemen die redelijkerwijs van hem gevergd kunnen worden om te voorkomen dat door exploitatie nadelige gevolgen voor het milieu worden veroorzaakt, of schade door bodembeweging wordt veroorzaakt, of op andere wijze de veiligheid wordt geschaad.

Welke maatregelen redelijkerwijs van een vergunninghouder kunnen worden verwacht, komt ter sprake in de Memorie van Toelichting: *“de verplichting [om schade zoveel mogelijk te voorkomen] gaat niet zo ver, dat een normale winning, die soms onvermijdelijk bodem-bewegingen met zich meebrengt, niet meer mogelijk zou zijn. Wél dient de vergunninghouder te voorkomen, dat bijv. door een bijzondere wijze van winning meer schade of een grotere kans op schade ontstaat dan zou ontstaan bij een ‘normale’ wijze van winning”*.⁷¹ In de nota naar aanleiding van het verslag wordt het begrip ‘normale wijze van winning als volgt uitgelegd’: *“de uitdrukking [...] is gebruikt om aan te geven dat van de vergunninghouder verwacht wordt dat hij zorgvuldig te werk gaat en de technische ontwikkelingen op het vakgebied volgt en toepast”*.⁷² De verantwoordelijkheid strekt zich daarbij mede uit tot verstrekkende gevolgen die kunnen voortvloeien uit mijnbouwschade: *“Ook dient de vergunninghouder te voorkomen dat de (externe) veiligheid wordt geschaad of nadelige gevolgen voor het milieu worden veroorzaakt. [...] Ten aanzien van veiligheid dient te*

⁷¹ *Kamerstukken II 1998/99, 26 219, nr. 3, p. 23 (MvT).*

⁷² *Kamerstukken II 1998/99, 26 219, nr. 7, p. 47.*

*worden gedacht aan het voorkomen van onveilige situaties door verzakking van grote infrastructurele werken, zoals dijken en sluisen”.*⁷³

Artikel 34 van de Mijnbouwwet schrijft in het eerste lid voor dat het winnen van delfstoffen dient te geschieden overeenkomstig een winningsplan. In de Memorie van Toelichting wordt hierover opgemerkt: *“omdat er een relatie kan bestaan tussen de winning en de te verwachten bodemdaling als gevolg van die winning zullen de te verwachten (maximum) waarden in het plan moeten worden opgenomen. [...] Als er meer bodemdaling dreigt op te treden dan als maximumwaarden in het winningsplan zijn neergelegd, zal in eerste instantie de winning zodanig moeten worden aangepast dat binnen de grenzen van het plan gewonnen wordt. Zo nodig kan het plan worden aangepast”.*⁷⁴ Het niet-naleven van het winningsplan kan leiden tot de conclusie dat er sprake is geweest van onzorgvuldig handelen hetgeen zou kunnen leiden tot aansprakelijkheid krachtens artikel 6:162 BW.

Bovenstaande artikelen en dan met name artikel 34 zullen overigens weinig soelaas bieden voor de Limburgse problematiek. De mijnbouwactiviteiten zijn immers lange tijd geleden stopgezet, voordat deze bepalingen in werking waren getreden. De gedragingen van de toenmalige mijnbouwexploitanten dienen in beginsel dan ook te worden getoetst aan de toentertijd geldende voorschriften. Wil men aansprakelijkheid vaststellen voor gedragingen van toen, dan zal in beginsel moeten worden aangetoond dat er is gehandeld in strijd met de destijds geldende plannen en veiligheidsvoorschriften, dan wel dat er is gehandeld in strijd met de maatschappelijke zorgvuldigheid. Van grotere praktische betekenis voor de Limburgse aansprakelijkheidsvragen is de uitbreiding van artikel 6:177 BW via de Mijnbouwwet. Want als schuldaansprakelijkheid niet kan worden aangenomen kan er eventueel sprake zijn van risicoaansprakelijkheid van de mijnbouwexploitant krachtens het regime van artikel 6:177 BW.

Artikel 6:177 BW (en de Mijnbouwwet)

Artikel 6:177 BW is ingevoerd bij wet van 30 november 1994 (*Stb.* 846). Toentertijd omvatte artikel 6:177 BW al een bijzondere aansprakelijkheid voor de mijnbouwexploitant met betrekking tot zogenaamde ‘blow-outs’. In zijn huidige vorm stelt artikel 6:177 lid 1 BW dat de exploitant van een mijnbouwwerk in de zin van artikel 1 sub n van de Mijnbouwwet aansprakelijk kan zijn voor uitstroming van delfstoffen (sub a) en voor ‘beweging van de bodem als gevolg van de aanleg of exploitatie van dat werk’ (sub b). Via artikel 137 onder B (amendement van de leden Van Walsem en Augusteijn-Esser) van het wetsvoorstel tot invoering van de Mijnbouwwet werd deze bijzondere aansprakelijkheid uitgebreid tot schade als gevolg van bodembeweging, indien deze wordt veroorzaakt door de winning of de opslag in de ondergrond, ook in

⁷³ *Kamerstukken II* 1998/99, 26 219, nr. 3, p. 23.

⁷⁴ *Ibid.*

het geval er geen sprake is van schuld.⁷⁵ Er is dus sprake van een risicoaansprakelijkheid. Artikel 6:177 lid 4 BW leest nu als volgt:

Voor schade door beweging van de bodem is aansprakelijk degene die ten tijde van het bekend worden van deze schade exploitant is. Indien na het bekend worden een ander exploitant wordt, blijft de aansprakelijkheid rusten op degene die ten tijde van dit bekend worden exploitant was. Indien deze schade bekend wordt na sluiting van het mijnbouwwerk, rust de aansprakelijkheid op degene die de laatste exploitant was.

In beginsel rust deze risicoaansprakelijkheid dan ook op de laatst bekende exploitant (of de rechtsopvolger van deze exploitant). Belangrijk voor de Limburgse problematiek is dat de mijnbouwactiviteiten gestaakt waren voordat dit (gewijzigde) artikel in werking trad. Op de vraag of artikel 6:177 BW mag worden toegepast op feiten die zich na inwerkingtreding hebben voorgedaan, zal in par. 2.4.1.1 worden ingegaan..

2.3.2 Uitvoeringspraktijk: vaststelling van aansprakelijkheid en schadevergoeding

2.3.2.1 Voor de sluiting van de mijnen

De regeling van de Mijnwet 1810 (in het bijzonder artt. 6, 10, 11, 15, 43, 44 en 45) verplichtte vergunningshouders en/of exploitanten van mijnen tot het stellen van financiële waarborgen voor vergoeding van schade ten gevolge van de exploitatie. Deze waarborgen golden vooral ten behoeve van grondeigenaren binnen het mijnbouwgebied.⁷⁶ Eventuele andere partijen konden voor schadevergoeding een beroep doen op het aansprakelijkheidsregime de Mijnwet 1810 en van artikel 1401 (O)BW.⁷⁷

De indruk die is ontstaan na een bestudering van het mijnschade-archief van de Oranje-Nassau Mijnen is dat het merendeel van de schadegevallen door de exploitanten zelf werd afgehandeld, zonder dat de gang naar de rechter hoefde te worden gemaakt. Dat dit in sommige gevallen wel gebeurde, is overigens evident.⁷⁸

Mijnschadeprocedures kwamen in het algemeen – dus niet beperkt tot de Oranje-Nassau Mijnen – niet vaak voor: zo zijn in de jaren 1956-1961 slechts

⁷⁵ *Ibid.*, p. 24.

⁷⁶ Cameron & Roggenkamp 1992, p. 31.

⁷⁷ *Ibid.*, p. 32.

⁷⁸ Zie bijv. de zaak van Van den Broeck tegen de Oranje-Nassau Mijnen welke stamt uit 1956 en uiteindelijk in 1980 voor de Hoge Raad is gekomen: HR 23 mei 1980, ECLI:NL:HR:1980:AC6897, NJ 1980/466.

vijf gevallen langs gerechtelijke weg beslecht hoewel er 42000 schade-aangiften waren.⁷⁹ De gehanteerde procedure ‘afwikkeling mijnschade’ heeft blijkbaar goed gewerkt. In 1988 schreef Pöttgens dat in een tijdsbestek van 50 jaar, waarin naar schatting meer dan 100.000 schadegevallen zijn afgewikkeld, slechts enkele tientallen regelingen tot stand zijn gekomen na tussenkomst van de burgerlijke rechter.⁸⁰

Uit archiefstukken blijkt dat Oranje-Nassau Mijnen vanaf in ieder geval het einde van de jaren dertig van de twintigste eeuw overeenkomsten is aangegaan met andere mijnexploitanten om in grensgevallen afspraken te maken over gedeelde aansprakelijkheid en verrekening. Deze afspraken zijn in de jaren hierna meerdere malen gewijzigd, maar wel in stand gebleven.

2.3.2.2 Na de sluiting van de mijnen

De ten tijde van de sluiting van de mijnen in Zuid-Limburg geldende wetgeving voorzag niet in een regeling hoe om te gaan met schade die aan het licht zou treden na de beëindiging van de exploitatie. De Nederlandse regering voorzag dat hierdoor een leemte zou kunnen ontstaan voor de toekomst en in de eerste Mijnota uit 1965 werd een sectie gewijd aan ‘*Voorzieningen inzake zekerstelling inbaarheid van vorderingen uit mijnschade*’. Dit resulteerde in afspraken tussen de overheid en de private mijnbouwondernemingen tot het oprichten van specifieke fondsen (stichtingen) welke zouden kunnen voorzien in de vergoeding van mijnschade ingetreden na de liquidatie van de private mijnbouwondernemingen.⁸¹ Zo ontstonden drie stichtingen: de *Stichting Mijnschadevoorziening Laura & Vereeniging*, de *Stichting Mijnschadevoorziening Oranje-Nassau Mijnen* en de *Stichting Mijnschadevoorziening Willem-Sophia*.⁸² De fondsen werden beheerd door de overheid.

Volgens Cameron en Roggenkamp werden de kosten voor eventuele toekomstige mijnschade werd in 1976 geschat op een bedrag van 47,7 miljoen gulden en zijn in deze periode overeenkomsten aangegaan met maar liefst 35.000 potentiële benadeelden. In deze ‘mijnschadeovereenkomsten’ is overeengekomen dat de fondsen konden worden aangewend bij eventuele toekomstige schadegevallen.⁸³

Om een beroep te kunnen doen op de fondsen diende in eerste instantie de vroegere mijnbouwexploitanten zelf te worden aangeschreven. Oranje-Nassau Mijnen kende een interne afdeling ‘Mijnschade’ welke de meldingen in

⁷⁹ Drent 1964, p. 18.

⁸⁰ Pöttgens 1988, p. 42.

⁸¹ Cameron & Roggenkamp 1992, p. 33.

⁸² *Ibid.*

⁸³ *Ibid.*

behandeling nam en daartoe onderzoek liet doen naar de aard en omvang van de schade. Dit onderzoek werd verricht door de afdeling 'Mijnmeten'. Deze afdeling bracht vervolgens door middel van een standaardformulier advies uit aan de afdeling 'Mijnschade' over de vraag of, en zo ja in welke mate, de benadeelde aanspraak zou moeten kunnen maken op een schadevergoeding. Indien de Oranje-Nassau Mijnen een schadevergoeding uitbetaalde, geschiedde dit in het kader van een vaststellingsovereenkomst met daarin opgenomen de volgende voorwaarde:

“Vorenomschreven aanbod geldt onder de voorwaarde dat wij door betaling van het daarin vervatte bedrag [...] jegens U volledig zullen zijn gekweten ter zake van de schade als hiervoren vermeld.

In dit verband merken wij op het uitgesloten te achten, dat tengevolge van onze mijnontginning – nu deze ter plaatse is beëindigd – nieuwe beschadigingen aan het onderhavige perceel c.a. zouden kunnen ontstaan. Ingeval zulks zich echter onverhoopt toch mocht voordoen zullen wij uiteraard onze wettelijke verplichtingen nakomen.”

Indien het verzoek tot schadevergoeding door de mijnonderneming werd afgewezen of wanneer de aangeboden schadevergoeding door de benadeelde als onvoldoende werd beoordeeld – en van de hand werd gewezen – kon deze benadeelde een beroep doen op de *Commissie Mijnschade* (hierna: Commissie). Dit lichaam is in 1976 in samenwerking met de particuliere mijnbouwondernemingen opgericht door het Ministerie van Economische Zaken. De Commissie was bij oprichting samengesteld uit juridisch deskundigen, bodemdeskundigen en herstel- en schadedeskundigen allen uitgekozen door (en werkzaam bij) de verschillende mijnbouwondernemingen. De voorzitter was dhr. Ir. J.J.E. Pöttgens van het SodM. Het reglement van de Commissie is te raadplegen in het Oranje-Nassau mijnschade-archief. Uit het reglement blijkt dat de Commissie slechts schadeafwijzingen in behandeling nam wanneer er niet eerder een definitieve vaststellingsovereenkomst was gesloten met de aangesproken mijnonderneming. Een dergelijke overeenkomst werd in beginsel namelijk geacht in de weg te staan aan aansprakelijkheid van de betreffende onderneming. Ook gevallen die al voor de rechter waren gekomen, werden door de Commissie niet in behandeling genomen. Wanneer een geval in behandeling werd genomen, werd door de voorzitter een oneven aantal deskundigen aangewezen die een oordeel moesten vellen over het voorliggende geval. Een uiteindelijk oordeel werd door hen vastgesteld bij meerderheid van stemmen. Deskundigen binnen de Commissie die werkzaam waren bij de aangesproken mijnbouwonderneming mochten niet deelnemen aan die stemming. Een beslissing van de Commissie kende overigens geen bindende kracht. Dat betekende dat een mijnbouwonderneming de beslissing van de Commissie naast zich neer kon leggen. In dat geval restte voor de benadeelde een gang naar de burgerlijke rechter.

Uit overzichten bijgehouden door Oranje-Nassau Mijnen blijkt dat de Commissie Mijnschade in de periode 1976-1992 circa 224 meldingen in behandeling heeft genomen. Bijna de helft daarvan werd al in behandeling genomen in de periode 1976-1978. Ook blijkt dat vanaf de jaren negentig het aantal meldingen per jaar laag was. Dit zal wellicht hebben meegespeeld bij de beslissing om de Commissie Mijnschade in 1996 op te heffen. Uit een verslag van een bespreking tussen de verschillende leden van de Commissie d.d. 13 april 1994, blijkt dat door sommige leden geopperd werd de bestaansduur van de Commissie te koppelen aan de toenmalig geldende verjaringstermijn van twintig jaar plus een termijn van twee jaar (de tijd die de bodem nodig zou hebben om tot rust te komen na de laatste activiteiten). Het is ook aannemelijk dat deze weg gevolgd is en dat men daarom 22 jaar na de sluiting van de mijnen (dus in 1996) de Commissie heeft opgeheven.⁸⁴

Einde van de fondsen: oprichting Waarborgfonds Mijnbouwschade

In de Mijnbouwwet is een bijzonder hoofdstuk opgenomen dat ziet op de oprichting van een *Waarborgfonds Mijnbouwschade* (hierna: Waarborgfonds) (hoofdstuk 9, artikel 134-141). Het Waarborgfonds wordt beheerd door de Minister van Economische Zaken (artikel 135 lid 3 Mijnbouwwet/Mijnbouwwet). Het fonds werd bij de invoering van de Mijnbouwwet gezien als het sluitstuk in de bescherming van de burger tegen schade door bodembeweging veroorzaakt door mijnbouwactiviteiten.⁸⁵ Het Waarborgfonds werd geacht in het bijzonder verhaalsmogelijkheden te bieden voor burgers die schade zouden lijden door mijnbouwexploitatie in het geval dat:

- (1) de mijnbouwondernemer op wie hij in verband met mijnbouwschade een vordering heeft, failliet is of om andere redenen geen verhaal meer biedt (artt. 137-139 Mijnbouwwet), of;
- (2) de mijnbouwondernemer een voor de burger gunstig (voorlopig) advies van de Tcbb (zie par. 2.2.2.2) betwist en geen schadevergoeding uitkeert. In dat geval dreigt een procedure, waarbij dringende maatregelen (bijv. in het geval van een onveilige woonsituatie) kunnen worden gefinancierd uit het Waarborgfonds (artt. 140-141 Mijnbouwwet).⁸⁶

In het Mijnbouwbesluit 2003, is vastgelegd dat het vermogen van het fonds per 1 januari van elk jaar minstens 250.000 euro bedraagt (artikel 121 lid 1 Mijnbouwbesluit 2003). Het Waarborgfonds wordt gevuld door bijdragen door de verschillende mijnbouwsectoren. De sectoren olie- en gaswinning, zoutwinning en opslag van stoffen dragen de volgende bedragen bij aan de

⁸⁴ Informatie omtrent de redenen van beëindiging van de Commissie hebben wij in het archief echter niet aangetroffen en dus moeten wij wat dat betreft een slag om de arm houden.

⁸⁵ *Kamerstukken I* 2001/02, 26219, nr. 313b, p. 16.

⁸⁶ *Kamerstukken I* 2001/02, 26219, nr. 313b, p. 16.

vorming van het initiële vermogen van het fonds: € 125.000,-; € 75.000,-; € 50.000,- (artikel 121 lid 2 Mijnbouwbesluit). Deze sectoren dienen jaarlijks het Waarborgfonds aan te vullen naar evenredigheid van aansprakelijkheid binnen de sector die heeft bijgedragen aan vermindering van vermogen in het Waarborgfonds (artikel 121 lid 3 Mijnbouwbesluit).

Tijdens de behandeling van de invoering van bovenstaande regeling is een bijdrage van de overheid door de Minister van de hand geweest. Daarbij is expliciet gesteld dat er *geen* sprake kan zijn van subsidiaire aansprakelijkheid van de staat indien een mijnbouwondernemer in gebreke blijft de door zijn mijnbouwactiviteiten veroorzaakte schade te vergoeden, bijvoorbeeld in het geval van faillissement.⁸⁷ De Staat heeft dus in beginsel slechts een faciliterende rol.

Op 21 mei 2015 heeft de Rechtbank Limburg geoordeeld dat een beroep op het waarborgfonds enkel mogelijk is wanneer aansprakelijkheid voortvloeit uit artikel 6:177 BW. In combinatie met artikel 189a overgangswet (N)BW bracht dit de rechtbank tot de conclusie dat het waarborgfonds slechts kan worden ingeroepen voor zover de schade zich heeft geopenbaard na 2003.⁸⁸ Er is hoger beroep ingesteld tegen deze uitspraak. Als deze uitspraak van de rechtbank tot uitgangspunt moet worden genomen, zou dit betekenen dat de werking van het waarborgfonds zich niet uitstrekt tot schade die al bekend was voor de inwerkingtreding van de Mijnbouwwet op 1 januari 2003. Voor mijnbouwschade in Limburg betekent dit dat de mogelijkheden van beroep op het fonds uiterst beperkt lijken.

Bijzondere voorziening 2015: Stichting Calamiteitenfonds Mijn(water)schade Limburg

Omdat de Minister van Economische Zaken – in zijn hoedanigheid van beheerder van het Waarborgfonds mijnbouwschade –⁸⁹ en voormalige mijnexploitanten zich op het standpunt stellen, dat de mijnschade in de mijnregio in beginsel is verjaard, staat voor benadeelden (vooralsnog) geen beroep op het Waarborgfonds open.⁹⁰ Dit heeft er mede toe geleid, dat in 2015 tussen Rijk, provincie en gemeenten een bestuurlijk akkoord is gesloten over de oprichting van de *Stichting Calamiteitenfonds Mijn(water)schade Limburg* (hierna: Stichting). De betrokken gemeenten zijn Heerlen, Kerkrade, Brunssum, Landgraaf, Onderbanken, Schinnen, Sittard-Geleen, Stein, Beek, Nuth, Simpelveld en Voerendaal. Het gaat hier om een tijdelijke maatregel, die bedoeld is om voor schrijnende gevallen een voorziening te bieden in afwachting van de onderzoeken naar de oorzaak en omvang van de schade in het

⁸⁷ *Ibid.*, p. 17.

⁸⁸ Rb. Limburg 21 mei 2015, ECLI:NL:RBLIM:2015:4189, r.o. 7.

⁸⁹ Uit dien hoofde heeft hij gehandeld als belangenbehartiger en (proces-)vertegenwoordiger van de private mijnbouwondernemingen die dat fonds hebben gevormd.

⁹⁰ Zie: *Kamerstukken II* 2013/14, 32849, nr. 21.

betreffende gebied. Omdat deze regeling voor de bewoners van genoemde gemeenten momenteel mogelijkheden voor vergoeding kan bieden, gaan we hier kort op in.

In de preambule van de schaderegeling van de Stichting wordt als voornaamste doelstelling genoemd: “[...] de Stichting beoogt om vooruitlopend op het moment waarop de aansprakelijkheid voor het ontstaan van de schade en het recht op vergoeding daarvan wordt vastgesteld, met gebruikmaking van de diverse financiële bijdragen, te voorzien in bouwtechnische voorzieningen in natura in gevallen van mijn(water)schade binnen de provincie Limburg waarin de veiligheid van het wonen niet langer is gewaarborgd”.⁹¹

De Stichting beschikt over twee miljoen euro. Dit bedrag is samengesteld uit ‘onverplichte bijdragen’ van de betrokken overheden. In geval het Calamiteitenfonds Mijn(water)schade in een concreet geval overgaat tot vergoeding van schade, is de verdeelsleutel 50% Rijk, 25% Provincie en 25% de Gemeente waarin het specifieke schadegeval is gelegen (zie artikel 1 sub c schaderegeling). Aangezien bijdragen uit het fonds mede worden geput uit de bijdragen van de voormalige mijn gemeenten kunnen enkel bewoners uit deze gemeenten een beroep doen op het noodfonds.

Een eigenaar-bewoner of een huurder kan bij het bestuur van de stichting een verzoek om een voorziening indienen indien hij van mening is dat zijn woning is beschadigd als gevolg van voormalige mijnbouwactiviteiten (artikel 3 lid 1 schaderegeling).⁹² Verzoeken tot een voorziening van de Stichting kunnen worden ingediend door natuurlijke personen en dus bijvoorbeeld niet door woningcorporaties. De schade moet hebben geleid tot een ‘schrijnende woonsituatie’, dat wil zeggen een situatie waarin als gevolg van bouwtechnische gebreken aan de woning de veiligheid van bewoning resp. de woonbaarheid en leefbaarheid van wonen in het geding is (artikel 3 lid 1 jo. artikel 1 sub f schaderegeling). Indien sprake is van een schrijnende woonsituatie, het daarnaast aannemelijk is dat de bouwtechnische schade verband houdt met of een gevolg is van vroegere mijnbouwactiviteiten en bovendien bouwtechnische voorzieningen noodzakelijk zijn om deze schrijnende woonsituatie op te heffen of te verminderen, kan het bestuur van de Stichting bepalen dat er een voorziening wordt toegekend (artikel 2 lid 3 jo. artikel 4 lid 1 schaderegeling). De voorziening wordt daarbij gelijk gesteld aan de kosten die worden gemaakt voor de noodzakelijk geoordeelde bouwtechnische voorzieningen, mits deze kosten ‘redelijk’ zijn en in verhouding staan tot het achterliggende doel (artikel 4 lid 2 schaderegeling). Kosten van deskundige- of rechtskundige bijstand van de verzoeker worden niet vergoed (artikel 4 lid 2 schaderegeling). De

⁹¹ Te raadplegen via: <http://www.mijnwaterschade.nl/schaderegeling/> (laatst geraadpleegd op 9 oktober 2015).

⁹² Een aanvraag kan worden ingediend via een formulier op de website van de stichting: www.mijnwaterschade.nl/vergoedingen/.

vergoedbare kosten worden gemaximeerd op het bedrag van de door het stichtingsbestuur goedgekeurde offerte van een door het stichtingsbestuur uitgekozen aannemer (artikel 6 schaderegeling). Indien sprake is van bijzondere omstandigheden heeft het bestuur van de Stichting de bevoegdheid om meer te vergoeden dan het gemaximeerde schadebedrag (artikel 7 lid 1 schaderegeling). Indien een strikte toepassing van de regeling zou leiden tot een beslissing die onmiskenbaar als onredelijk moet worden aangemerkt kan het bestuur bovendien van de stichting van de regeling afwijken (artikel 14 schaderegeling). Een belanghebbende kan tegen een besluit van de stichting (bijv. tot afwijzing van een verzoek tot het verlenen van een voorziening) bezwaar aantekenen bij het bestuur. Op de behandeling van bezwaren is de Algemene wet Bestuursrecht (Awb) van toepassing (artikel 15 schaderegeling).

De verantwoordelijkheid van de uitvoering van de regeling ligt (vooral nog) primair bij de mijn gemeenten. Dat wil zeggen dat het de taak is van gemeenten om te toetsen of is voldaan aan de hierboven uiteengezette voorwaarden. De gemeente dient daartoe ten eerste te beoordelen er sprake is van een causaal verband tussen de ontstane schade en de vroegere mijnbouwactiviteiten, en bovendien of er sprake is van een ‘schrijnend woonsituatie’.

Uit gesprekken met verschillende gemeenten bleek dat er nog praktische obstakels m.b.t. de voorgenomen uitvoeringspraktijk bestaan. Als principieel bezwaar tegen de voorgenomen uitvoeringsregeling kan bovendien worden opgemerkt dat de gemeenten dienen te oordelen over gevallen waarvoor zij – in het geval van een ‘positief’ oordeel – zelf ten dele schadeplichtig zijn. De onafhankelijkheid is daarmee niet gewaarborgd hetgeen afbreuk zou kunnen doen aan het vertrouwen in de onpartijdigheid en eerlijkheid van de procedure.⁹³

2.4 Aansprakelijkheid

2.4.1 Aansprakelijkheidsgronden

2.4.1.1 Aansprakelijkheid voor mijnbouwwerken (artikel 6:177 lid 4 BW)

Artikel 6:177 lid 4 BW vestigt een risicoaansprakelijkheid op de exploitant van een mijnbouwwerk als dat werk tijdens de aanleg ervan of tijdens een exploitatie aanleiding geeft tot de uitstroom van delfstoffen of tot beweging van de bodem.⁹⁴ Omdat het hier gaat om een vorm van risicoaansprakelijkheid kan de mijnbouwexploitant zich niet succesvol tegen aansprakelijkheid verweren met

⁹³ Bij het opschrijven van deze bezwaren dient overigens wel te worden opgemerkt dat op het moment van afronden van dit rapport, niet duidelijk was of de voorgestelde uitvoeringspraktijk ook daadwerkelijk zal worden geïmplementeerd.

⁹⁴ Bauw, *GS Onrechtmatige daad*.

het betoog dat hij maatregelen heeft genomen om schade te voorkomen.⁹⁵ Aansprakelijkheid met betrekking tot bodembeweging blijft na sluiting van het mijnbouwwerk ingevolge lid 4 rusten op de laatste exploitant. De centrale vraag waar het gaat om de aansprakelijkheid op grond van artikel 6:177 lid 4 BW is of een causaal verband bestaat tussen in de eerste plaats de exploitatie van het mijnbouwwerk en de beweging van de bodem en in de tweede plaats tussen de gevorderde schade en die bodembeweging. Op het causaal verband zal hierna in par. 2.4.2 worden ingegaan. Op deze plaats is in de eerste plaats relevant of deze bepaling, die op 1 januari 2003 in werking is getreden ook betekenis toekomt voor schade die het gevolg is van mijnbouwactiviteiten die in het verleden hebben plaatsgevonden. Het antwoord op die vraag ligt besloten in het op die bepaling van toepassing zijnde overgangsrecht, meer specifiek artikel 189a lid 2 overgangswet (N)BW:

Artikel 6:177 vierde lid van boek 6 zoals dat is komen te luiden na de inwerkingtreding van de Mijnbouwwet, is niet van toepassing indien de schade bekend is geworden voor de inwerkingtreding van de Mijnbouwwet.

Het komt er derhalve op neer, dat dat schade die is ontdekt na 2003 wel onder het regime van artikel 6:177 BW vallen, ook al hebben de feiten die de schade hebben veroorzaakt voor dat tijdstip plaatsgevonden. De wetgever heeft hiermee nadrukkelijk gekozen voor afwijking van de hoofdregel van art. 69 sub d Overgangswet (N)BW, dat nieuw recht geen aansprakelijkheid doet ontstaan voor feiten voltooid voor de inwerkingtreding. Voor de invoering van nieuwe aansprakelijkheidsgronden geldt gewoonlijk de zgn. ‘eerbiedigende werking’, in welk geval slechts nieuwe feiten onder de werking van het nieuwe regime worden gebracht.⁹⁶ Aan het afwijken van deze hoofdregel wordt in de memorie van toelichting de volgende overweging gewijd:

“Voor het nieuwe artikel 6:177, vierde lid, zou een dergelijke regel, gelet op de lange periode die veelal is gelegen tussen de schadeveroorzakende gebeurtenis en het optreden en bekend worden van de schade, tot gevolg hebben dat het nieuwe aansprakelijkheidsrecht pas ver in de toekomst daadwerkelijk gelding zou krijgen. Dit zou onwenselijk en eveneens onnodig terughoudend zijn nu het nieuwe recht niet tot een aanzienlijke verscherping van de aansprakelijkheid leidt ten opzicht van de huidige situatie.”⁹⁷

Uit deze passage is af te leiden, dat 1) de inschatting van de wetgever was dat de aansprakelijkheid voor mijnbouwschade onder het voordien geldende recht in resultaat niet veel afweek van dat van een risico-aansprakelijkheid, en 2) dat (daarom) ook schadeveroorzakende feiten die zijn voorgevallen voor inwerkingtreding van art. 6:177 lid 4 BW (op 1 januari 2003) onder het bereik

⁹⁵ Zie ook: Lankhorst 2003, p. 9.

⁹⁶ Zie Van der Beek, p. 34.

⁹⁷ *Kamerstukken II 1998/99*, 26 219, nr. 3, p. 104.

van deze bepaling dienden te vallen indien de schade eerst na dit tijdstip bekend is geworden.

Indien een beroep op deze bepaling wordt gedaan, dient eiser te stellen en bij betwisting te bewijzen, dat de schade (inderdaad) bekend is geworden na 1 januari 2003 en dat er een causaal verband tussen die schade en de exploitatie van een mijnbouwwerk. Nu het steeds zal gaan om een mijnbouwwerk dat niet meer wordt geëxploiteerd, zal hij zijn vordering dienen te richten tot de laatste exploitant, dan wel diens rechtsopvolgers. Een eventuele vordering – bij gebreke van een laatste exploitant – tegen mogelijke andere in aanmerking komende partijen, bijvoorbeeld de overheid, zal niet op art. 6:177 lid 4 kunnen worden gegrond.

In het geval dat er een laatste exploitant of rechtsopvolger is tot wie een vordering op grond van art. 6:177 lid 4 BW kan worden gericht, kan deze zich beroepen op een van de gronden in art. 6:178 die zijn aansprakelijkheid uitsluiten. Het gaat hier om uitzonderlijke omstandigheden die voor de onderhavige materie niet of nauwelijks relevant zullen zijn, met uitzondering van de uitsluitingsgrond van onderdeel f. Volgens deze bepaling is de exploitant, ondanks dat aan de vereisten van art. 177 lid 3 is voldaan, niet aansprakelijk indien het gaat om “hinder, verontreiniging of andere gevolgen, ter zake waarvan aansprakelijkheid op grond van de vorige afdeling zou hebben ontbroken, zo zij door de aangesprokene bewust zouden zijn veroorzaakt”. Hier worden expliciet de elementen van onrechtmatige daad in het afwegingskader betrokken. Het gaat om “schade die niet is toegebracht *in een mate of op een wijze die onrechtmatig (ontoelaatbaar) is*”, aldus de toelichting bij de bepaling. Er is sprake van een ‘terugkoppeling’ van de kwalitatieve aansprakelijkheid op de onrechtmatige daad. In het kader van deze uitsluitingsgrond moet worden bepaald of de exploitant aansprakelijk zou zijn geweest op grond van onrechtmatige daad, indien hij, terwijl hij bekend was met de (latere) schadelijke gevolgen daarvan een mijnbouwwerk exploiteerde. Als deze vraag ontkennend wordt beantwoord, is de exploitant (ook) niet aansprakelijk op grond van art. 6:177 lid 3. Of deze vraag bevestigend of ontkennend moet worden beantwoord, hangt vooral af van de vraag of de vergunning waarover de exploitant beschikte hem vrijwaart van aansprakelijkheid op grond van onrechtmatige daad. De jurisprudentie van de Hoge Raad is er al lange tijd duidelijk over, dat dit niet het geval is.⁹⁸ De wetsgeschiedenis van art. 6:178 maakt duidelijk dat men met onderdeel f niet heeft beoogd hier verandering in te brengen.⁹⁹ De aansprakelijkheid van de exploitant in het zojuist bedoelde geval moet dan ook aan de hand van de vraag of onrechtmatig zou zijn gehandeld bij bewuste veroorzaking worden beantwoord. Vooral de ernst van de destijds bekende gevolgen van de exploitatie zal daarvoor bepalend zijn en in hoeverre van

⁹⁸ O.a. HR 10 maart 1972, *NJ* 1972/278 en HR 21 oktober 2005, *ECLI:NL:HR:2005:AT8823*, *NJ* 2006/60 m.nt. C.J.H. van Brunner.

⁹⁹ *Kamerstukken I*, 1993/94, 21202, nr. 99c, p. 2.

derden mocht worden verwacht dat men deze gevolgen gegeven deze ernst accepteerde. In par. 2.4.1.2 wordt nader ingegaan op de aansprakelijkheid op grond van onrechtmatige daad.

Artikel 6:174 lid 3 BW

Op deze plaats dient de mogelijke relevantie van art. 6:174 BW naast art. 6:177 BW aan de orde te komen. De Rechtbank Limburg noemt beide artikelen namelijk in één adem in zijn vonnis van 5 mei 2015. Volgens de Rechtbank is “*de exploitant van een mijnbouwwerk aansprakelijk voor schade die het gevolg is van een bodembeweging veroorzaakt door de exploitatie. Dit volgt uit de artikelen 174 en 177 van boek 6 van het BW.*”¹⁰⁰ Uit de motivering van de uitspraak blijkt niet wat de relevantie van art. 6:174 nu precies is waar het gaat om mijnbouwschade. De Rechtbank zal hebben bedoeld op het derde lid van artikel 6:174 BW, dat de aansprakelijkheid voor schade veroorzaakt door een ‘ondergrondse werk’ doet rusten op de exploitant van dat werk. Deze bepaling is gelijktijdig ingevoerd met art. 6:177 lid 4 BW. Zij is bedoeld om duidelijkheid te creëren over op wie de aansprakelijkheid rust bij andere ondergrondse werken dan mijnbouwwerken, indien deze schade veroorzaken. De wetgever wilde voorkomen dat de (risico)aansprakelijkheid uit art. 6:174 in dat geval zou komen te rusten op de eigenaar van de bovengrond. Men achtte een dergelijke aansprakelijkheid ongewenst en verkoos deze te doen rusten op de exploitant van het ondergrondse werk.¹⁰¹ Indien een ondergronds werk als mijnbouwwerk wordt geëxploiteerd is sprake van samenloop van beide bepalingen. Voor dat geval bepaalt het vijfde lid van artikel 177 dat de aansprakelijkheid rust op degene op wie de aansprakelijkheid ter zake van het mijnbouwwerk rust.

Het voorgaande leidt tot de conclusie, dat art. 6:174 lid 3 BW voor degene die mijnbouwschade vordert geen toegevoegde waarde toekomt. In de eerste plaats kent de bepaling niet het (zou juist toegelichte) ‘eiservriendelijke’ overgangsrecht, zoals dat aan art. 6:177 lid 4 is toegekend, hetgeen betekent dat art. 6:174 lid 3 alleen van toepassing is als de schadeveroorzakende gebeurtenis voor de inwerkingtreding ervan (op 1 januari 2003) heeft plaatsgevonden. In de tweede plaats mag worden aangenomen dat de aansprakelijkheid op grond van art. 6:177 voordeliger is voor degene die schade vordert dan die van art. 6:174 BW. In de literatuur wordt aangenomen dat sinds het arrest van de Hoge Raad van 17 december 2010, *NJ 2012/155* (veendijk te Wilnis) deze laatste aansprakelijkheid zich slechts gradueel onderscheidt van die op grond van onrechtmatige daad (‘schuldaansprakelijkheid’).¹⁰² Daarnaast kent het artikel in de vorm van de zgn. ‘tenzij-formule’ een ruimere mogelijkheid voor de aansprakelijke partij om zich te disculperen dan bij art. 6:177 het geval is. In de derde plaats wordt de

¹⁰⁰ Rb. Limburg 5 mei 2015, ECLI:NL:RBLIM:2015:4189, r.o. 6.

¹⁰¹ *Kamerstukken II 1998/99*, 26 219, nr. 3, p. 103-104.

¹⁰² Zie *Bauw 2015*, p. 2 en 33.

aansprakelijkheid als het ondergrondse werk een mijnbouwwerk is (geweest) op grond van art. 6:177 lid 5 (alsnog) gekanaliseerd naar de (laatste) exploitant van het mijnbouwwerk (dan wel diens rechtsopvolger). Tot een verruiming van de mogelijk aansprakelijk te stellen personen leidt de bepaling daarom evenmin.

2.4.1.2 *Onrechtmatige daad (artikel 6:162 BW)*

Voor zover de risicoaansprakelijkheid van artikel 6:177 BW geen toepassing vindt, kan een vordering tot schadevergoeding voor mijnbouwschade worden gebaseerd op het algemene regime van artikel 6:162 BW: de aansprakelijkheid op grond van onrechtmatige daad. In dat geval geldt dat zal moeten komen vast te staan dat is voldaan aan de volgende vereisten:

- er moet sprake zijn van een *onrechtmatige* gedraging,
- die aan de dader kan worden *toegerekend*,
- de door de gedraging geschonden norm moet strekken ter bescherming van het geschonden belang en de geleden schade (het zgn. '*relativiteitsvereiste*'),
- er moet *schade* zijn geleden en
- er moet een *causaal verband* bestaan tussen die schade en de onrechtmatige gedraging.

De eerste drie elementen worden hierna besproken. De begrippen *causaal verband* en *schade* worden behandeld in respectievelijk par. 2.4.2. en 2.4.3.

Een onrechtmatige gedraging kan zowel bestaan uit een handelen als een nalaten. Een gedraging is *onrechtmatig* als zij inbreuk maakt op een recht in strijd is met een wettelijke plicht of met hetgeen volgens ongeschreven recht in het maatschappelijk verkeer betaamt (strijd met een ongeschreven zorgvuldigheidsnorm). In de literatuur wordt aangenomen – en dit wordt bevestigd door de jurisprudentie op dit gebied –, dat de onrechtmatigheidscategorie '*inbreuk op een (subjectief) recht*' geen zelfstandige betekenis toekomt.¹⁰³ Ook als vaststaat dat sprake is van een dergelijke inbreuk, zal toch nog moeten komen vast te staan dat tevens een geschreven dan wel ongeschreven norm is geschonden. Daarmee resteren de beide andere onrechtmatigheidscategorieën. In geval van de *schending van een wettelijke plicht*, dient te worden getoetst aan het relativiteitsvereiste.¹⁰⁴ Alleen als het in een concreet geval geschonden belang en de geleden schade binnen het beschermingsbereik van de overtreden norm liggen, zal die overtreding kunnen leiden tot het oordeel dat de overtreder onrechtmatig handelde jegens de

¹⁰³ Zie o.a. Van Dam 2000, p. 231 e.v. en Bauw & Brans 2003, p. 60 e.v.

¹⁰⁴ Dit vereiste ligt besloten in de woorden 'jegens een ander' in het eerste lid van art. 6:162 en in art. 6:163 BW.

schadelijder.¹⁰⁵ De vraag die daarvoor moet worden beantwoord is of de opsteller van de norm ('de wetgever') de bedoeling heeft gehad om met die norm het belang van de schadelijder en tegen de geleden schade te beschermen.¹⁰⁶ In geval van mijnbouwschade zal derhalve moeten komen vast te staan dat de mijnbouwexploitant ten tijde van de exploitatie een geschreven publiekrechtelijke norm, bijvoorbeeld in zijn exploitatievergunning, heeft geschonden en dat deze (destijds geldende) norm het doel had tegen het (later) ontstaan van schade aan bewoners in het betreffende gebied te beschermen. Dat lijkt zoveel jaar later nauwelijks voorstelbaar. Voor anderen dan de exploitant zullen er überhaupt geen (destijds geldende) wettelijke normen aanwijsbaar zijn die zij geschonden zouden kunnen hebben.

Daarmee resteert als voornaamste grondslag voor een vordering op grond van onrechtmatige daad, het handelen in strijd met hetgeen volgens ongeschreven recht in het maatschappelijk verkeer betaamt, ofwel: *de schending van een zorgvuldigheidsnorm*. Daarvoor zijn waar het gaat om mijnbouwschade vooral de in de rechtspraak uitgewerkte zorgplichten in geval gevaarstelling van belang. Als sprake is van het in het leven roepen of in stand laten van een gevaarlijke situatie, spreekt men van gevaarstelling.¹⁰⁷ Met betrekking tot de mijnbouwactiviteiten kan daarbij worden gedacht aan het onveilig achterlaten dan wel het onvoldoende onderhouden van de oude mijnschachten waardoor risico's in het leven worden geroepen. Ook het stopzetten (of niet hervatten) van de waterpompen kan wellicht kwalificeren een vorm van gevaarstelling. Uit jurisprudentie blijkt welke verplichtingen rusten op degene die een gevaarlijke situatie in het leven heeft geroepen (zorgplicht) en bij schending waarvan sprake is van een onrechtmatige gedraging. De factoren uit het bekende Kelderluikarrest uit 1965 zijn daarbij nog steeds richtinggevend.¹⁰⁸ De Hoge Raad stelde in dit arrest het volgende:

“dat alleen in het licht van de omstandigheden van het gegeven geval kan worden beoordeeld of en in hoever aan iemand die een situatie in het leven roept welke voor anderen bij niet-inachtneming van de vereiste oplettendheid en voorzichtigheid gevaarlijk is, de eis kan worden gesteld, dat hij rekening houdt met de mogelijkheid dat die oplettendheid en voorzichtigheid niet zullen worden betracht en met het oog daarop bepaalde veiligheidsmaatregelen neemt; dat daarbij dient te worden gelet niet alleen op de mate van waarschijnlijkheid waarmee de niet-inachtneming van de vereiste oplettendheid en voorzichtigheid kan worden verwacht, maar ook op de hoegrootheid van de kans dat daaruit ongevallen ontstaan, op de

¹⁰⁵ In Duitsland spreekt men hier van het *Schutznorm* vereiste, dat in dat land een belangrijker rol speelt bij het afbakenen van de aansprakelijkheid voor schade dan in Nederland. Zie over dit vereiste nader par. 4.4.2.

¹⁰⁶ Hiertoe moet o.a. worden gekeken naar de formulering van de norm en de toelichting daarop.

¹⁰⁷ Van Maanen & Lindenberg in Spier e.a. 2015, p. 49.

¹⁰⁸ HR 5 november 1965, NJ 1966/136 m.nt. GJS.

ernst die de gevolgen daarvan kunnen hebben, en op de mate van bezwaarlijkheid van te nemen veiligheidsmaatregelen.”

In de literatuur zijn uit deze passage vier vuistregels ter invulling van de zorgplicht gedestilleerd.¹⁰⁹ De *eerste vuistregel* luidt dat naarmate de kans op schade groter is, een grotere mate van zorg dient te worden betracht. De *tweede vuistregel* ligt in het verlengde van de eerste: naarmate de ernst (met name letsel- en overlijdensschade) en de omvang van de mogelijke schade groter is, dient een grotere mate van zorg in acht genomen te worden. Om deze vuistregels te kunnen toepassen moet komen vast te staan over welke kennis men ten tijde van het uitvoeren van een activiteit beschikte, dan wel had behoren te beschikken over de kans op en mogelijke ernst van de schade als gevolg van die activiteit. Mogelijk levert het onderzoek dat momenteel plaatsvindt in opdracht van de Minister van Economische Zaken hierop een antwoord (zie par. 2.2.2.2).

De uitkomst van dit onderzoek is bovendien ook relevant voor toepassing van de *derde vuistregel*: naarmate het nemen van voorzorgsmaatregelen zowel op zichzelf beschouwd als in relatie tot de mogelijke schade, minder bezwaarlijk is qua kosten, tijd en moeite, bestaat er een sterkere gehoudenheid tot het treffen van die maatregelen. De vraag of - en zo ja welke - maatregelen ten tijde van uitvoeren van een activiteit die mogelijk schade kan veroorzaken redelijkerwijs hadden kunnen worden genomen ter voorkoming van schade. Mogelijk levert voormeld onderzoek ook hiervoor aanwijzingen op.

De *vierde vuistregel* biedt op dit moment de meeste houvast: naarmate het waarschijnlijker is dat potentiële benadeelden minder oplettend en voorzichtig zijn, dient een grotere mate van zorg betracht te worden. Omdat het bij mijnbouwschade gaat om schade door activiteiten die in het (verre) verleden hebben plaatsgevonden, mag worden verwacht dat potentiële gelaedeerden in algemene zin minder alert zullen zijn op de mogelijke gevolgen van die activiteiten. Uit de voorlopige analyse van het SodM¹¹⁰ blijkt dat sommige schadegevallen zich zeer plotseling voordoen (bijv. sinkholes) en dat zelfs de schadesoorten die zich minder plotseling manifesteren (denk aan schade door stijgend grondwater) waarschijnlijk niet kunnen worden voorkomen door oplettendheid van burgers zelf.¹¹¹ Aan de beheerder van een (voormalig) mijnbouwwerk dienen daarom hoge eisen te worden gesteld waar het gaat om het nemen van maatregelen om dergelijke schadegevallen te voorkomen. Wanneer hij tot welke maatregelen gehouden is, hangt - in lijn met de eerdere vuistregels - af van de beschikbare kennis van de gevaren en de beschikbare technieken om maatregelen ter voorkoming van die schade te nemen.

Of aansprakelijkheid op grond van artikel 6:162 BW zal worden aangenomen, hangt derhalve af van een groot aantal omstandigheden, die aan de hand van het

¹⁰⁹ Ontleend aan Van Maanen & Lindenbergh in Spier e.a. 2015, p. 50.

¹¹⁰ Inventarisatierapport SodM 2014, p. 11-13.

¹¹¹ Zie bijv. Inventarisatierapport SodM 2014, p. 13.

zojuist beschreven afwegingskader zullen moeten worden gewogen. Een vraag die in elk geval zal moeten worden beantwoord, is tot wie of wat een vordering op grond van onrechtmatige daad zal kunnen worden gericht. In eerste instantie komt daarvoor de laatste exploitant van het voormalige mijnbouwwerk, dan wel diens rechtsopvolger, in aanmerking. Dan moet wel worden aangetoond dat de gevorderde schade het gevolg is van de exploitatie van dat werk in het verleden en dat bij die exploitatie of bij sluiting onvoldoende zorg is betracht. Het lijkt er echter op dat deze voormalige exploitanten of hun rechtsopvolgers in veel gevallen niet meer bestaan. In tweede instantie komt in aanmerking degene bij wie het beheer en/of eigendom van de gesloten mijnbouwwerken berust. Het zal in beginsel de beheerder of eigenaar zijn, die ook nu nog in staat is om maatregelen te nemen om het optreden van nieuwe schades of het verergeren van oude te voorkomen. In dat geval zal moeten komen vast te staan dat, gegeven hetgeen de beheerder of eigenaar had moeten weten over de mogelijke gevolgen van de aanwezigheid van voormalige mijnbouwwerken en nalatigheid in het beheer daarvan, deze eigenaar onvoldoende maatregelen heeft genomen om schade door die gevolgen te voorkomen.

Navraag bij de (oud-)mijnbouwgemeenten leert dat vaak niet duidelijk is wie nu precies de verantwoordelijkheid draagt voor het onderhoud en/of de nazorg van de oude mijnschachten. Ook is vaak niet duidelijk wie eigenaar is van deze mijnschachten. Dit bemoeilijkt de beantwoording van de vraag naar wie aansprakelijk kan worden gesteld op grond van artikel 6:162 BW. Bovendien is het onderzoek van het Ministerie van Economische Zaken naar de aard en risico's van de mogelijke toekomstige schadegevallen nog niet afgerond. Eventuele rapportages hierover kunnen meer inzicht geven in de rol die eventueel is weggelegd voor schuldaansprakelijkheid via artikel 6:162 BW.

Als derde mogelijkheid kan worden gekeken naar de rol van de overheid. Als in een concreet schadegeval een relatie kan worden gelegd tussen een doen of nalaten van de overheid op lokaal, provinciaal of landelijk niveau, dan kan de onrechtmatige daad ook jegens (een van) deze overheden in stelling worden gebracht. Hier kan bijvoorbeeld worden gedacht aan falend toezicht op de exploitatie van een mijnbouwwerk. Zulks zal dan moeten worden beoordeeld naar de stand van regelgeving en de inzichten van destijds. Daarnaast bevat bijvoorbeeld ook het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens bepalingen die verplichtingen voor de Staat creëren om burgers tegen het ontstaan van schade te beschermen, bij het schenden waarvan de Staat schadeplichtig kan zijn.¹¹² Daarvoor zal dan echter moeten komen vast te staan dat er ernstige gevolgen voor burgers dreigen. Het is de vraag of in geval van de problematiek in Zuid-Limburg deze drempel snel zal worden gehaald.

¹¹² Zie hierover nader in de context van de gaswinning in Groningen: Gijselaar, Rijnhout en Emaus 2014.

2.4.2 Causaliteit en bewijslastverdeling

2.4.2.1 *Conditio sine qua non* en redelijke toerekening

Als basisvereiste voor aansprakelijkheid geldt de eis dat de schade toebrengeende gebeurtenis die een persoon krachtens schuld of risicoaansprakelijkheid kan worden toegerekend in causaal verband staat met de geleden schade. Dit geldt dus zowel voor aansprakelijkheid krachtens artikel 6:162 BW als krachtens artikel 6:177 BW.

De eis van causaal verband wordt in het geval van een eenduidige gebeurtenis beschouwd als het vereiste van een *conditio sine qua non*, oftewel een ‘voorwaarde zonder welk(e) niet’. Slechts wanneer de schade niet zou zijn ontstaan zonder de te beoordelen gebeurtenis kan causaal verband worden aangenomen.¹¹³ Ook een nalaten kan in causaal verband staan met veroorzaakte schade.¹¹⁴ Het vaststellen van het *conditio sine qua non*-verband is echter slechts de eerste stap bij het vaststellen van een oorzakelijk verband. Het gaat hier om een test van ‘natuurwetenschappelijke aard’ die het mogelijk maakt om logisch irrelevante omstandigheden uit te sluiten. Het is echter nodig om op deze toets een op het recht toegesneden toetsing te laten volgen.¹¹⁵

Deze ‘juridische’ toets is te vinden in artikel 6:98 BW. Bij de vaststelling van de schadevergoedingsplicht bepaalt artikel 6:98 BW dat voor vergoeding slechts in aanmerking komt de “schade die in zodanig verband staat met de gebeurtenis waarop de aansprakelijkheid van de schuldenaar berust, dat zij hem, mede gezien de aard en aansprakelijkheid van de schade, als een gevolg van de gebeurtenis kan worden toegerekend”. Aan de hand van verschillende factoren wordt beoordeeld in welke mate de geleden schade dient te worden vergoed (de zgn. multi-factor benadering).¹¹⁶ Naar aanleiding van het Amercentrale-arrest¹¹⁷ is in de literatuur gesteld, dat bij risicoaansprakelijkheid (zoals artikel 6:177 BW) een striktere eis aan het causaal verband moet worden gesteld.¹¹⁸ In dat arrest overwoog de Hoge Raad dat de uit artikel 1405 oud BW (nu artikel 6:174 BW) voortvloeiende aansprakelijkheid beperkt was ‘tot die vormen van schade welke als typische gevolgen van de instorting van het desbetreffende gebouw kunnen worden beschouwd en mitsdien behoren tot het normale voor een eigenaar aan een dergelijke gebeurtenis verbonden risico’. Omdat het arrest zo algemeen en principieel is geformuleerd, werd hieraan de (verstreckende) betekenis toegekend dat in gevallen waarin de aansprakelijkheid is gebaseerd op het risicobeginsel (aansprakelijkheid buiten schuld) een minder ruim

¹¹³ Voor een meer uitgebreide beschouwing van de *conditio sine qua non*-toets, zie: Asser/Hartkamp & Sieburgh 2013, 6-II*, nr. 50 e.v., p. 39 e.v.

¹¹⁴ Asser/Hartkamp & Sieburgh 2013, 6-II*, nr. 84.

¹¹⁵ *Ibid.*, nr. 50.

¹¹⁶ *Ibid.*, nr. 84; Hartlief in Spier e.a. 2015, p. 277.

¹¹⁷ HR 13 juni 1975, *NJ* 1975/509.

¹¹⁸ Zie voor het navolgende: Bauw 2015, p. 112. Zo ook: HR 25 april 2008, ECLI:NL:HR:2008:BC5603, *NJ* 2008/262.

causaliteitscriterium dient te gelden: slechts die schade komt voor vergoeding in aanmerking, die het typische gevolg is van de gebeurtenis die tot het ontstaan van de schade heeft geleid. In deze richting wijst ook het arrest van de Hoge Raad d.d. 24 februari 1984 (Zeug geel-113), waarin besmettingsschade niet werd gezien als een 'schade waarvoor artikel 1404 BW oud BW (nu artikel 6:179) aansprakelijkheid scheidt'.¹¹⁹ De parlementaire geschiedenis van de kwalitatieve aansprakelijkheid voor gevaarlijke stoffen pleit echter tegen bijzondere terughoudendheid op dit punt.¹²⁰ De conclusie moet zijn dat in het kader van de beoordeling van de aard van de aansprakelijkheid steeds moet worden gekeken naar de strekking, ratio en beschermingsomvang van de risicoaansprakelijkheid, dan wel in het geval van onrechtmatige daad, van de in het desbetreffende geval overtreden (geschreven of ongeschreven) norm. Daarbij dient ook de opvatting van de wetgever, bijvoorbeeld die zoals zojuist verwoord met betrekking tot de artt. 6:175-6:177 BW, gewicht te worden toegekend.

Bij dit alles dient te worden opgemerkt, dat het bij mijnbouwschade in het overgrote deel van de gevallen zal gaan om schade die behoort tot de typische gevolgen van het exploiteren van een mijnbouwwerk zoals bijv. het optreden van scheuren of verzakkingen. In die gevallen zal ook bij een strikte benadering het causaal verband tussen schade en bodembeweging geen problemen opleveren. Dit alles onder de voorwaarde dat (ook) een causaal verband tussen de vroegere exploitatie van een mijnbouwwerk en die bodembeweging kan worden vastgesteld. Voor dit laatste is van belang dat rond voormalige mijnbouwwerken werkings- of invloedgebieden kunnen worden vastgesteld: gebieden waarbinnen op grond van de huidige wetenschappelijke en technische inzichten bodembeweging (daling dan wel stijging) en andere gevolgen kunnen worden verwacht. Het onderzoek dat op het moment van het afronden van dit rapport in opdracht van de Minister van Economische Zaken werd uitgevoerd, zal naar verwachting in belangrijke mate hieraan kunnen bijdragen.

2.4.2.2 Causaliteit en bewijslast

De algemene regel van bewijslast is te vinden in artikel 150 Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering (hierna: Rv):

Art. 150. De partij die zich beroept op rechtsgevolgen van door haar gestelde feiten of rechten, draagt de bewijslast van die feiten of rechten, tenzij uit enige bijzondere regel of uit de eisen van redelijkheid en billijkheid een andere verdeling van de bewijslast voortvloeit.

¹¹⁹ HR 24 februari 1984, NJ 1984/415 (Zeug geel-113)

¹²⁰ Kamerstukken II 1988/89, 21 202, nr. 3, p. 18.

Deze regel heeft mede betrekking op de bewijslast ten aanzien van de vaststelling van causaliteit. In beginsel dient dan ook de benadeelde te stellen en bij betwisting te bewijzen dat er *condicio sine qua non* verband bestaat tussen de feiten of de gedraging waarvoor aansprakelijkheid bestaat en de gevorderde schade.¹²¹ In feite moet een dubbel causaal verband worden aangetoond, namelijk: 1) tussen de gevorderde schade(posten) en bodembeweging en 2) tussen de exploitatie van een mijnbouwwerk en de bodembeweging. Dat laatste is niet altijd zo evident als vaak lijkt te worden verondersteld. Bodembeweging kan immers ook veroorzaakt worden door de stijging van het grondwaterpeil (door andere oorzaken dan mijnbouw) in een gebied etc. Het is voor de eiser die stelt schade te hebben geleden ten gevolge van mijnbouwactiviteiten die in het verleden hebben plaatsgevonden, in beginsel niet eenvoudig om het bewijs hiervan te leveren en dan hebben we het nog niet over het geval waarin er meerdere oorzaken (naast elkaar) een rol kunnen hebben gespeeld bij het ontstaan van de schade.

Het leveren van bewijs is een technisch ingewikkelde kwestie waarvoor soms jarenlang onderzoek nodig is. Als voorbeeld kan worden verwezen naar de scheuren die in 2012 ontstonden in de Campus van Kerkrade ontstonden (een nieuwbouwproject). Aanvankelijk bestond bij velen de overtuiging dat dit het gevolg was van de historische mijnbouw in het gebied. Na jarenlang onderzoek bleek echter uit een rapport dat december 2015 werd opgeleverd, dat de oorzaak was gelegen in betonkrimp. In een dergelijk geval moet derhalve veel geld worden geïnvesteerd (de kosten van het onderzoek) om uiteindelijk te concluderen dat er geen verband is. Niet elke eiser kan zich dat veroorloven. Het is daarom van groot belang dat voor degenen die vermoeden schade te hebben geleden door bodembeweging een (onafhankelijke) laagdrempelige voorziening (lage kosten en weinig formaliteiten) bestaat in de vorm van de Technische commissie bodembeweging. Met een advies van deze commissie over het oorzakelijk verband tussen bodembeweging en schade in de hand staat een schadelijder een stuk sterker in een eventuele procedure bij de civiele rechter of bij een claim op het waarborgfonds.

Bij dit alles moet worden opgemerkt, dat voor de vraag of de schade naar redelijkheid kan worden toegerekend (artikel 6:98 BW) niet alleen een feitelijk verband bepalend is. Het causaliteitscriterium van art. 6:98 heeft een juridisch karakter, zodat ook andere factoren dan louter natuurwetenschappelijke van belang zijn. Voor zover artikel 6:98 BW ingeroepen wordt als zelfstandig verweer rust het bewijsrisico daarmee op de gedaagde. Hier komt bij dat in de jurisprudentie 'remedies' zijn ontwikkeld die de 'pijn' voor eisers in geval van bewijsproblemen kunnen verzachten. De belangrijkste is de zogenaamde 'omkeringsregel'. Kort samengevat komt deze regel, die in een reeks van arresten door de Hoge Raad is ontwikkeld, op het volgende neer: indien er een

¹²¹ Zie ook: Asser/Hartkamp & Sieburgh 2013, 6-II*, nr. 76; Hartlief in: Spier e.a. 2015, p. 271.

veiligheidsnorm is geschonden die tot doel had om een specifieke vorm van schade te voorkomen, wordt wanneer deze specifieke vorm van schade is ingetreden in beginsel aangenomen dat het intreden van deze schade het gevolg is van deze schending van de veiligheidsnorm.¹²² Het is dan aan de aangesproken partij om aannemelijk te maken dat de schade ook zonder zijn gedraging zou zijn ontstaan.¹²³ Het gaat om een regel volgens welke bepaalde daarin aangeduide, vaststaande dan wel aannemelijk gemaakte feiten een bewijsvermoeden opleveren, waarbij tegenbewijs mogelijk is.¹²⁴ Tijdens de parlementaire behandeling van de mijnbouwwet, waarmee art. 6:177 lid 3 werd ingevoerd, werd een omkering van de bewijslast of een bewijsvermoeden expliciet van de hand gewezen.¹²⁵ De wetgever had een andere tegemoetkoming in gedachten, namelijk een advies van de Tcbb over het verband tussen mijnbouwactiviteiten en geleden schade. In de lagere rechtspraak is hieraan wel het gevolg verbonden, dat toepassing van de omkeringsregel in geval van mijnbouwschade tegen de bedoeling van de wetgever zou ingaan.¹²⁶ Hoewel men kan betogen dat er redenen zijn om de expliciete wens van de wetgever in de huidige tijd niet (meer) te volgen,¹²⁷ moeten de mogelijkheden van toepassing van de omkeringsregel zeker niet worden overschat. De aanstaande wetgeving met betrekking tot het creëren van een bewijsvermoeden voor mijnbouwschade (art. 6:177a BW, nieuw, waarover de volgende paragraaf) lijkt een ander licht op de materie te gaan werpen. Men zou immers kunnen zeggen, dat als dat wetsvoorstel wordt aanvaard de wetgever op zijn schreden is teruggekeerd waar het gaat om de wenselijkheid van een omkering van bewijslast c.q. het creëren van een bewijsvermoeden. Hoe een en ander in de jurisprudentie zal uitpakken, laat zich echter moeilijk voorzien.

2.4.2.3 Bijzondere bewijsregels voor mijnbouwschade

De vraag of er voor aansprakelijkheid voor mijnbouwschade een bijzonder bewijslastregime zou dienen te bestaan, is een onderwerp van discussie geweest. Zo werd deze vraag bijvoorbeeld in 1999 opgeworpen bij de parlementaire behandeling van het wetsvoorstel van de Mijnbouwwet. Toentertijd achtte de

¹²² Zie: Asser/Hartkamp & Sieburgh 2013, 6-II*, nrs. 76 e.v. Zie HR 29 november 2002, ECLI:NL:HR:2002:AE7345, *NJ* 2004/304; HR 29 november 2002, ECLI:NL:HR:2002:AE7351, *NJ* 2004/305; HR 19 maart 2004, *NJ* 2004/307; HR 9 april 2004, ECLI:NL:HR:2004:AO3170, *NJ* 2004/308; HR 8 april 2005, ECLI:NL:HR:2005:AR8876, *NJ* 2005/284; HR 19 december 2008, ECLI:NL:HR:2008:BG1890, *NJ* 2009/28.

¹²³ Hartlief in Spier e.a. 2015, p. 272.

¹²⁴ Asser/Hartkamp & Sieburgh 2013, 6-II*, nr. 77.

¹²⁵ *Handelingen II* 27 maart 2002, 61-4176 en *Kamerstukken II* 1998/99, 26219, nr. 7, p. 46.

¹²⁶ In Rb. Assen 6 november 20011, ECLI:NL:RBASS:2011:AD5132 was de rechtbank ingegeven door de parlementaire geschiedenis daar wel terughoudend mee in een geval waarin schade door de winning van aardgas werd gevorderd.

¹²⁷ Zie Oldenhuis 2015. Terughoudend is Bluemink 2015.

regering een wettelijke omkering van de bewijslast niet wenselijk. Daartoe werden door de minister verschillende argumenten aangedragen.¹²⁸ De eerste argumenten zijn dienstbaar aan de opvatting dat een wettelijke omkering van de bewijslast *niet noodzakelijk* is:

1. Een wettelijke omkering van de bewijslast is niet nodig nu gelaedeerden een beroep kunnen doen op de Technische commissie bodembeweging (Tcbb).
2. De rechter heeft de vrijheid om op grond van redelijkheid en billijkheid de bewijslast om te keren (art. 150 Rv) en dus is er geen noodzaak voor een algemene omkeringsregel.

De tweede set van argumenten is dienstbaar aan de opvatting dat een wettelijke omkering van bewijslast *niet wenselijk* is:

- a. De rechter heeft minder vrijheid om zelf op grond van de individuele gevallen tot een billijke bewijslast te komen.
- b. Een wettelijke bewijslast zou niet passen binnen de systematiek van risicoansprakelijkheden in het Burgerlijk Wetboek.
- c. Met een wettelijk bewijslastomkering zou – in tegenstelling tot de gangbare veronderstelling – geen aansluiting worden gevonden bij het Duitse recht. Volgens de minister werkten de Duitsers namelijk met bewijsvermoedens en niet met een omkering van de bewijslast.

In de literatuur bestond kritiek op deze opvatting. Met het oog op de bodembeweging ten gevolge van gaswinning in het noorden van Nederland toonde bijvoorbeeld Van Dunné zich een voorstander van een amendement tot de invoering van een wettelijke omkering van de bewijslast.¹²⁹ Daartegenover stonden Hartlief en Snijders, die tegen de invoering van een bewijslastomkering of bewijsvermoeden pleitten.¹³⁰

De uitbreiding van de problematiek met betrekking tot schade door gaswinning in Groningen heeft geleid tot een amendement (nr. 12) op het Wetsvoorstel wijziging Mijnbouwwet, waarin opnieuw het voorstel werd gedaan tot invoering van een wettelijk vastgestelde omkering van de bewijslast.¹³¹ Dit amendement werd door de Tweede Kamer aangenomen. Nadat de Raad van State naar

¹²⁸ *Kamerstukken II 1998/99*, 26 219, nr. 7, p. 44-46 (NNAVV).

¹²⁹ Van Dunné 2002. Daarbij verdient vermelding dat Van Dunné zichzelf niet als een neutrale toeschouwer beschouwde nu hij als adviseur van de drie noordelijke provincies en van een viertal milieuorganisaties optrad (zie NJB 2002, noot 2). Recent is Van Dunné ook kritisch over de rol van de Tcbb als onafhankelijk orgaan bij de vaststelling van causaliteit. Zie: Van Dunné 2014.

¹³⁰ Zie het in opdracht van de Petroland en NAM geschreven rapport 'Over vermoeden van mijnbouwschade' van H.J. Snijders & T. Hartlief, waarover Snijders 2015.

¹³¹ *Kamerstukken II 2015/2016*, 34041.

aanleiding van een adviesaanvraag van de minister op 7 oktober 2015 had geadviseerd¹³² dat de wijze waarop de Tweede Kamer via een aangenomen amendement de bewijslast wil regelen, verbetering behoeft, zegde de minister toe met een novelle te komen die het wetsvoorstel, dat op dat moment bij de Eerste Kamer aanhangig was, zou wijzigen in de door het amendement gewenste zin.¹³³ Op het moment van afronden van dit rapport was dit wetsvoorstel, waarin wordt voorgesteld een nieuw artikel 6:177a aan het Burgerlijk Wetboek toe te voegen, waarin een bewijsvermoeden met betrekking tot schade door gaswinning uit het Groningenveld is opgenomen, in behandeling bij de Tweede Kamer.¹³⁴ Het wetsvoorstel luidt als volgt:

Artikel 6:177a

1. Indien binnen het effectgebied van een mijnbouwwerk ten behoeve van het winnen van gas uit het Groningenveld op basis van de bij koninklijk besluit van 30 mei 1963, nr. 39 (Stcrt. 1963, 126) verleende winningsvergunning fysieke schade aan gebouwen en werken ontstaat, die naar haar aard schade als gevolg van bodembeweging door de aanleg of exploitatie van dat mijnbouwwerk zou kunnen zijn, wordt vermoed dat die schade door de aanleg of de exploitatie van dat mijnbouwwerk veroorzaakt is.

2. De benadeelde kan zich slechts beroepen op het vermoeden, bedoeld in het eerste lid, indien hij de exploitant, bedoeld in artikel 177, op diens verzoek de relevante bescheiden betreffende het gebouw of werk ter inzage geeft indien hij daarover beschikt, en de exploitant genoegzaam gelegenheid geeft de schade te onderzoeken.

3. Bij ministeriële regeling wordt het effectgebied, bedoeld in het eerste lid, vastgesteld. Voor de toepassing van het eerste lid geldt het effectgebied zoals dat was vastgesteld op het moment waarop de benadeelde met de schade bekend is geworden.

Van bijzonder belang is dat aan deze wijziging onmiddellijke werking wordt toegekend, hetgeen betekent dat het bewijsvermoeden niet alleen van toepassing wordt op schade die na haar inwerkingtreding bekend wordt (vgl. het overgangsrecht dat gold voor artikel 6:177 BW), maar ook op schade die op het moment van inwerkingtreding reeds bekend is. Dit betekent dat zowel nieuwe als oude gevallen van het bewijsvermoeden kunnen profiteren.

¹³² Advies W15.15.0151/IV/Vo, woensdag 7 oktober 2015, Bijlage bij kamerstuk: *Kamerstukken II* 2015/2016, 34041, nr. 43.

¹³³ *Kamerstukken II* 2015/16, 34041, nr. 43.

¹³⁴ *Kamerstukken II* 2015/16, 34390, nr. 2.

In dat wetsvoorstel zijn derhalve de twee bepalende elementen voor het aannemen van een bewijsvermoeden, dat 1) schade is ontstaan binnen het effectgebied ('werkingsgebied') van een mijnbouwwerk en 2) dat het schade betreft "die naar haar aard schade als gevolg van bodembeweging door de aanleg of exploitatie van dat mijnbouwwerk zou kunnen zijn" ('typische mijnbouwschade').

In de literatuur klonken diverse kritische geluiden met betrekking tot deze voorstellen. Zo waarschuwt Oldenhuis voor het beeld van een eventuele omkering van de bewijslast c.q. bewijsvermoeden als wondermiddel. Hij stelt dat uiteindelijk veel afhangt van de eisen die de rechter stelt aan het te leveren tegenbewijs.¹³⁵ Sniijders noemt het voorgestelde middel een voorbeeld van "de minst subtiele van de [juridische] slijpstenen" welk niet "van stal" zou hoeven worden gehaald. Het instellen van een wettelijke omkering van de bewijslast voor een specifiek onderwerp als mijnbouwschade zonder daarvoor een specifieke rechtvaardiging te geven, vormt volgens Sniijders een verstoring van het evenwicht in het wettelijk stelsel.¹³⁶ Bovendien is Sniijders er niet van overtuigd dat deze nieuwe regeling voor benadeelden daadwerkelijk voordeel zal opleveren.¹³⁷

Wij gaan in het kader van dit onderzoek niet nader op de discussie rond het wetsvoorstel, nu het daarin vervatte bewijsvermoeden 'slechts' van toepassing is op (nog steeds plaatsvindende) gaswinning in een afgebakend gebied in Groningen en niet op schade door voormalige steenkoolwinning in Zuid-Limburg.

2.4.2.4 Meerdere mogelijke schadeoorzaken

Denkbaar is dat schade het gevolg kan zijn van meerdere oorzaken. Daarbij kan in het geval van mijnbouwschade worden gedacht aan de situatie waarbij schade aan een huis kan zijn ontstaan door activiteiten van verschillende mijnbouwexploitanten. Het kan echter ook gaan om schade die mede het gevolg is van oorzaken die voor rekening komen van de schadelijder zelf, bijvoorbeeld omdat hij heeft verzuimd om onderhoud te plegen of omdat er tevens constructiegebreken blijken te bestaan in het gebouw dat zijn eigendom is. In geval zal sprake zijn van 'eigen schuld' in de zin van art. 6:101 BW, die hierna in par. 2.4.3.2 nog aan de orde zal komen, omdat oorzaken aan de kant van de schadelijder medeoorzaak zijn van het ontstaan van de schade.

Nog een andere mogelijkheid is dat de schade behalve door de exploitatie van een mijnbouwwerk mede veroorzaakt is door 'natuurlijke oorzaken', zoals grondverschuivingen door overvloedige regenval of inklinking van de grond.

¹³⁵ Oldenhuis 2015, p. 1730.

¹³⁶ Sniijders 2015, p. 2672.

¹³⁷ *Ibid.*

Daarnaast kunnen er ook oorzaken zijn waarvoor een derde verantwoordelijk is, zoals indien er op naastgelegen perceel grootschalige bouwactiviteiten zijn ondernomen die tot bodembeweging kunnen leiden. Het zou in het kader van dit rapport te ver voeren om op alle mogelijke problemen en remedies bij meervoudige causaliteit in te gaan. Wij beperken ons hier tot de eerst zojuist bedoelde situatie, waarin het voor een benadeelde niet mogelijk is te bewijzen in welke mate welke mijnbouwexploitatie heeft bijgedragen aan de ontstane schade.

Artikel 6:99 BW biedt voor de benadeelde een mogelijke oplossing. Indien de aangerichte schade het gevolg kan zijn van de exploitatie, dan wel het beheer van verschillende mijnbouwwerken en vaststaat dat zij door tenminste één van deze mijnbouwwerken is veroorzaakt, zijn alle exploitanten/beheerders hoofdelijk (zie artikel 6:102 BW) aansprakelijk, tenzij één van hen bewijst dat de schade niet door zijn mijnbouwwerk kan zijn veroorzaakt.

Deze bepaling komt de schadelijdende partij daarmee tegemoet in zijn bewijslast. Indien vast komt te staan dat schade aan een woning het gevolg is van bijv. bodembewegingen die verband houden met mijnbouwexploitatie, maar niet kan worden vastgesteld welke specifieke mijnbouwexploitatie deze bodembeweging heeft veroorzaakt, bijvoorbeeld omdat in de regio meerdere exploitanten actief waren, dan kan de gelaedeerde met een beroep op artikel 6:99 BW ieder van deze exploitanten aansprakelijk stellen zonder daarbij te hoeven bewijzen dat de schade daadwerkelijk voortvloeit uit de handeling van die exploitant.¹³⁸ In het verleden bestonden onderlinge afspraken tussen mijnbouwexploitanten op grond waarvan zij een en ander met elkaar verrekenden.

2.4.3 Schade

2.4.3.1 Vaststelling schadeomvang

De regels omtrent de vaststelling van schade en schadevergoedingsplichten zijn in het Nederlandse BW te vinden in afdeling 6.1.10 (artikel 6:95 BW e.v.). Deze afdeling heeft betrekking op iedere wettelijke verplichting tot schadevergoeding.¹³⁹ Derhalve heeft de regeling mede betrekking op de (risico)aansprakelijkheden betreffende mijnbouwschade. Daarbij heeft de afdeling betrekking op na de inwerkingtreding (1992) ontstane schade (artikel 68a e.v. Overgangswet).¹⁴⁰ Een algemeen schadebegrip is niet in de wet opgenomen, maar de wetgever definieert schade als *vermogensschade* en *ander nadeel* (artikel 6:95 BW).

¹³⁸ Zie ook: HR 17 januari 1997, *NJ* 1997/230.

¹³⁹ Asser/Hartkamp & Sieburgh 2013, 6-II*, nr. 1; Hartlief in Spier e.a. 2015, p. 244.

¹⁴⁰ Voor enkele uitzonderingen, zie: Asser/Hartkamp & Sieburgh 2013, 6-II*, nr. 7.

Vermogensschade

Vermogensschade omvat zowel geleden verlies als gederfde winst (artikel 6:96 lid 1 BW). Daaronder valt ook de vermindering in een object zoals bijvoorbeeld een huis.¹⁴¹ Maar ook eventuele materiële letselschade (bijv. ziekenhuiskosten) valt onder de noemer vermogensschade.¹⁴² Als vermogensschade komen op grond van artikel 6:96 lid 2 BW bovendien mede voor vergoeding in aanmerking redelijke kosten ter voorkoming of beperking van schade die als gevolg van mijnbouw mag worden verwacht (bereddingskosten), redelijke kosten ter vaststelling van de schade en aansprakelijkheid (administratie- en expertise kosten) en redelijke kosten ter verkrijging van voldoening buiten rechte (incassokosten).

De kosten die een huiseigenaar maakt in het onderzoek naar de vraag of er causaal verband bestaat tussen de mijnbouwactiviteiten en eventuele schade aan zijn huis vallen dus als administratie- en expertisekosten onder het schadebegrip. Dit echter enkel voor zover het maken van de kosten en de omvang daarvan redelijk zijn.¹⁴³ Het zonder goede gronden gebruik maken van evident kostbare expertisemiddelen dient daarmee wellicht voor rekening van de gelaedeerde te blijven.¹⁴⁴ Niet uitgesloten is echter dat gemaakte (redelijke) expertisekosten ook kwalificeren als een op zichzelf staande kostenpost die voor vergoeding in aanmerking komt, ook als uit het expertiseonderzoek blijkt dat de onderzochte schade niet in causaal verband staat met mijnbouwactiviteiten.¹⁴⁵

De hoofdregel van het aansprakelijkheidsrecht luidt dat vermogensschade volledig dient te worden vergoed door de aansprakelijke partij.¹⁴⁶ De rechter begroot daarbij de schade op de wijze die het meest met de aard ervan in overeenstemming is (artikel 6:97 BW). Het uitgangspunt is dat deze schadebegroting op concrete wijze geschiedt.¹⁴⁷ In het bijzonder in het geval van persoonsschade (letsel) dient de schade op individueel niveau – dus concreet – te worden vastgesteld.¹⁴⁸ Ook in het geval van zaakschade staat het beginsel van concrete schadebegroting voorop. Bij de begroting kan de rechter ook rekening houden met het feit dat wellicht in de toekomst nog meer schade zal ontstaan. Het moet dan wel gaan om schade die voortvloeit uit een reeds verrichte onrechtmatige daad.¹⁴⁹ De begroting van toekomstige schade kan worden uitgesteld (tot meer duidelijkheid bestaat) of worden geschat (artikel 6:105 lid 1

¹⁴¹ Asser/Hartkamp & Sieburgh 2013, 6-II*, nr. 25; Hartlief in Spier e.a. 2015, p. 246.

¹⁴² Hartlief in Spier e.a. 2015, p. 254.

¹⁴³ Asser/Hartkamp & Sieburgh 2013, 6-II*, nr. 29; Hartlief in Spier e.a. 2015, p. 256.

¹⁴⁴ Hartlief in Spier e.a. 2015, p. 257.

¹⁴⁵ *Ibid.*, p. 269; met verwijzing naar HR 11 juli 2003, ECLI:NL:HR:2003:AF7423, *NJ* 2005/50, m.nt. J.B.M. Vranken (*Bravenboer/London*) en HR 13 maart 2015, ECLI:NL:HR:2015:586, *NJ* 2015/145 (*Mark Four/Apotex*).

¹⁴⁶ Hartlief in Spier e.a. 2015, p. 243, 253.

¹⁴⁷ *Ibid.*, p. 261. Zie ook: Asser/Hartkamp & Sieburgh 2013, 6-II*, nrs. 31-34.

¹⁴⁸ Hartlief in Spier e.a. 2015, p. 261.

¹⁴⁹ Asser/Hartkamp & Sieburgh 2013, 6-II*, nr. 41.

BW). Daarbij kan de rechter zowel directe betaling afdwingen, maar ook mogelijk is dat onder voorwaarden zekerheid wordt gesteld (artikel 6:105 lid 1 BW). Een andere optie is de veroordeling tot periodieke betaling (van bijv. onderhoudskosten) waarbij gewijzigde omstandigheden mee kunnen brengen dat voorwaarden hieromtrent worden aangepast (artikel 6:105 lid 2 BW).

In sommige gevallen bestaat er op doelmatigheidsgronden meer ruimte voor een abstracte schadebegroting. Daarbij valt te denken aan door bewoners zelf verrichte herstelwerkzaamheden aan huizen of eigendom die kan worden begroot tegen de kostprijs van professionele reparateurs.¹⁵⁰ Ook waardevermindering van huizen betreft een schadepost die zich leent zich voor een abstracte schadebegroting.¹⁵¹ Dat dit zich voor kan doen door na-ijlende gevolgen van mijnbouwactiviteiten werd ook duidelijk in het arrest van de Hoge Raad d.d. 23 mei 1980 (ONM/Van den Broeck).¹⁵² In dit arrest accordeerde de Hoge Raad de uitspraak van het Hof waarin Oranje-Nassau Mijnen was veroordeeld tot vergoeding van schade die exclusief was gelegen in de waardevermindering van het huis ten gevolge van mijnbouwactiviteiten. Met verwijzing naar dit arrest heeft de Rechtbank Noord-Nederland op 2 september 2015 in een zaak die betrekking had op de Groningse situatie gesteld dat *“schadevergoeding wegens waardevermindering van een onroerende zaak kan worden toegekend voor de enkele belasting met een duurzaam risico”*.¹⁵³ De rechtbank achtte vermogensschade in de zin van waardevermindering van woningen ten gevolge van de Groningse gaswinnings- en aardbevingenproblematiek *“aannemelijk”* en stelde vervolgens dat het feit dat waardevermindering van huizen lastig valt te begroten niet in de weg staat aan een vergoedingsplicht: *“Indien, zoals in dit geval, schade bestaande in de vorm van waardevermindering voldoende zeker is in haar bestaan, hoeven moeilijkheden om haar omvang te bepalen op zichzelf niet aan vergoeding in de weg staan”*.¹⁵⁴ De rechtbank stelde bovendien vast dat de (abstracte) schadebegroting niet hoeft te worden uitgesteld tot het moment van verkoop van de woning: *“[N]u [...] niet te verwachten valt dat binnen afzienbare termijn een eindtoestand zal zijn bereikt en in de uiteindelijke schadeloosstelling zo nodig rekening kan worden gehouden met goede en/of kwade kansen die van invloed kunnen zijn op de uiteindelijke omvang van de waardevermindering. Bovendien weegt mee dat eigenaren van de in het aardbevingsgebied gelegen woningen geacht worden nadeel in hun vermogen te lijden door de waardevermindering. De rechtbank acht het onrechtvaardig wanneer vergoeding van deze waardevermindering als gevolg van aardbevingen, die door gaswinning door*

¹⁵⁰ Asser/Hartkamp & Sieburgh 2013, 6-II*, nr. 36, met verwijzing naar HR 16 juni 1961, *NJ* 1961/444.

¹⁵¹ Asser/Hartkamp & Sieburgh 2013, 6-II*, nr. 36, p. 29 en Hartlief in Spier e.a. 2015, p. 262, 263, met verwijzing naar HR 9 oktober 1992, *NJ* 1994/286 en HR 28 april 2000, *NJ* 2000/690.

¹⁵² HR 23 mei 1980, *NJ* 1980/466 (ONM/Van den Broeck).

¹⁵³ Rb. Noord-Nederland, 2 september 2015, ECLI:NLLRBNN:2015:4185, r.o. 4.4.11.

¹⁵⁴ *Ibid.*, r.o. 4.4.17.

*NAM is veroorzaakt en aan welke gaswinning voor het Rijk, de samenleving en NAM zelf grote economische en financiële belangen zijn verbonden, pas aan de orde kan komen bij verkoop van de woning, die wellicht nooit plaatsvindt, en/of bij staking van de gaswinning, hetgeen nog vele tientallen jaren kan duren”.*¹⁵⁵

Indien het oordeel van de rechtbank Noord-Nederland als uitgangspunt wordt genomen, bestaat er ruimte voor de inwoners van de (risicogebieden) van de Limburgse Mijnstreek om de rechtsopvolgers van de oud-mijnbouwexploitanten niet alleen aansprakelijk te stellen voor reparatiekosten, maar ook voor vermogensschade welke is gelegen in de waardevermindering van de betreffende woning; uiteraard voor zover van dat laatste sprake is. Het hoger beroep tegen de uitspraak was ten tijde van het afronden van dit rapport nog aanhangig bij het gerechtshof Arnhem-Leeuwarden. Nu het SodM het ontstaan van toekomstige veiligheidsrisico's niet uitsluit, dient voor een inschatting van de kans daarop de resultaten van het onderzoek van het Ministerie van Economische Zaken te worden afgewacht.¹⁵⁶

Ander nadeel (immateriële schade)

De ruimte voor toekenning van schadevergoeding voor immateriële schade (smartengeld) is niet groot. De enge definiëring van ander nadeel dan vermogensschade van artikel 6:106 BW beperkt de mogelijkheid van een aanspraak op smartengeld. In het geval van lichamelijk letsel bestaat er ruimte voor een schadevergoeding naar billijkheid (artikel 6:106 lid 1 aanhef en sub b BW). Daarbij zal de ernst en tijdsduur van het letsel medebepalend zijn voor de hoogte van een eventuele billijke vergoeding.¹⁵⁷ De wetgever spreekt van de mogelijkheid van vergoeding indien de benadeelde op andere wijze in zijn persoon is aangetast'. Dit wordt niet al te snel aangenomen: geestelijk letsel is (in beginsel) vereist.¹⁵⁸ Een gevoel van onbehagen, onvrede of ongenoegen is onvoldoende om te kunnen spreken van immateriële schade.¹⁵⁹ In Limburg bestaat hoogstwaarschijnlijk alleen ruimte voor smartengeld voor zover er sprake is van aantoonbare ernstige letselschade ten gevolge van

¹⁵⁵ Rb. Noord-Nederland, 2 september 2015, ECLI:NLLRBNE:2015:4185, r.o. 4.4.17.

¹⁵⁶ Inventarisatierapport SodM 2014, p. 3.

¹⁵⁷ Hartlief in Spier e.a. 2015, p. 312. Zie ook HR 8 juli 1992, NJ 1992/714.

¹⁵⁸ Uitzondering op de regel dat geestelijk letsel vereist is, vormt de beslissing van de Hoge Raad in zijn arrest van 9 juli 2004, NJ 2005/391 (*Oosterparkrellen*). In de daar voorliggende casus was er sprake van een langdurige, zeer bedreigende situatie, namelijk herhaaldelijke aanvallen van rellende jongeren op een woning, hetgeen leidde tot een grote mate van angst en gevoel van onveiligheid van de bewoners. Deze angstgevoelens kwalificeerden volgens de Hoge Raad als schade, namelijk een aantasting in de persoon van het slachtoffer (artikel 6:106 lid 1 aanhef en sub b, BW). Deze unieke casuïstiek laat zich niet vertalen naar de ontstaanswijze, aard en omvang van eventuele 'immateriële' schade ten gevolge van mijnbouwexploitatie en is voor de Limburgse mijnschadeproblematiek dus niet direct van betekenis.

¹⁵⁹ Hartlief in Spier e.a. 2015, p. 310, met verwijzing naar HR 13 januari 1995, NJ 1997/366 (*Ontvanger/Bos*) en HR 21 februari 1997, NJ 1999/145.

mijnbouwschade. Dergelijke gevallen zijn ons niet bekend. Nu het SodM het ontstaan van toekomstige veiligheidsrisico's niet uitsluit, dient voor een inschatting van de kans daarop de resultaten van het onderzoek van het Ministerie van Economische Zaken te worden afgewacht.¹⁶⁰

2.4.3.2 *Beperking schadevergoedingsplicht*

De vraag die volgt op de vraag naar de schadeomvang is die van de schadevergoedingsplicht. Reeds naar voren gekomen is de hoofdregel dat in beginsel alle schade dient te worden vergoed door de aansprakelijke partij. Afdeling 6.1.10 biedt echter enkele gronden waardoor de schadevergoedingsplicht kan worden gematigd.

Een eerste mogelijke grond voor beperking van de schadevergoedingsplicht betreft de 'voordeelverrekening' van artikel 6:100 BW. Indien de schadeveroorzakende gebeurtenis ook voordelen oplevert voor de schadelijdende partij dienen deze in mindering te worden gebracht op de schadevergoedingsplicht, voor zover dit redelijk is. Voordelen uit andere rechtsfeiten dan de schadeveroorzakende gebeurtenissen (te denken valt aan eerdere uitbetalingen) vallen hier niet onder. Dit geldt (meestal) ook voor uitkeringen uit sommenverzekeringen of uit vrijgevigheid verricht door derden.¹⁶¹

Een in de praktijk meer relevante grond voor beperking van de schadevergoedingsverplichting betreft de 'eigen schuld'-regeling van artikel 6:101 BW. Indien er omstandigheden zijn die toerekenbaar zijn aan de schadelijdende partij die bij hebben gedragen aan het ontstaan of het verergeren van de schade, kan de rechter beslissen dat een deel van de schade voor zijn rekening blijft. Daarbij kan worden gedacht aan het ontbreken van enige vorm van onderhoud of het niet nemen van enige redelijke maatregelen na ontdekking van schade. Indien (wellicht) actieve handelingen van de bewoner bij hebben gedragen aan de schade (bijv. een verbouwing in strijd met bouwnormen) kan dit ook de schadevergoedingsplicht beperken. Indien de bewoner op dit punt verkeerd is geadviseerd door de aannemer, kan ook deze laatste mogelijk aansprakelijk zijn op grond van de aannemingsovereenkomst. Wij werken dat hier niet verder uit. Dat geldt ook voor het wel of niet aannemen van een mogelijke afgeleide aansprakelijkheid van de gemeente, omdat zij had behoren te weten dat er risico's aan het bouwen verbonden waren in verband met de (voormalige) steenkoolwinning, terwijl zij wel dit wel mogelijk maakte in het bestemmingsplan.

¹⁶⁰ Inventarisatierapport SodM 2014, p. 3.

¹⁶¹ Hartlief in Spier e.a. 2015, p. 290.

2.4.4 Verjaring

2.4.4.1 Bevrijdende verjaring

Door (bevrijdende) verjaring gaat een rechtsvordering door tijdsverloop teniet. De verjaringsregels in het BW zijn het resultaat van de afweging van de verschillende bij verjaring betrokken belangen.¹⁶² Aan de ene kant is dat het belang van de schuldenaar (de aansprakelijk gestelde partij) om na verloop van tijd er op te kunnen vertrouwen dat jegens hem geen vordering meer zal worden ingesteld. Daarbij speelt mee dat door tijdsverloop zijn bewijs- en procespositie verslechterd omdat hij zich moeilijker feitelijk en juridisch tegen een vordering zal kunnen verdedigen.¹⁶³ Aan de andere kant is er het belang van de schuldeiser om een hem toekomende vordering te gelde te kunnen blijven maken.

Een vordering tot schadevergoeding verjaart door verloop van vijf jaren na de aanvang van de dag, volgende op die waarop de benadeelde zowel met de schade als met de daarvoor aansprakelijke persoon bekend is geworden (de korte (relatieve) verjaringstermijn van artikel 3:310 lid 1 BW). Benadeelden moeten derhalve niet lang blijven stilzitten, maar actie ondernemen in de richting van de aansprakelijke partij. Een vordering verjaart in ieder geval na verloop van twintig jaar na de gebeurtenis waardoor de schade is veroorzaakt. Volgens het tweede lid is echter een langere termijn van dertig jaar van toepassing indien sprake is van beweging van de bodem als bedoeld in art. 6:177, eerste lid, onder b BW. Indien een beroep wordt gedaan op laatstgenoemde bepaling is deze termijn in ieder geval van toepassing. Indien de aansprakelijkheid ter zake van bodembeweging wordt gebaseerd op een andere grondslag, zoals onrechtmatige daad, lijkt dat eveneens het geval. In HR 2 oktober 1998, *NJ* 1999/682 (herhaald in HR 2 december 2011, *NJ* 2012/197) oordeelde de Hoge Raad, onder verwijzing naar de parlementaire geschiedenis, dat de verwijzing in art. 3:310 lid BW naar een gevaar als bedoeld in art. 6:175 niet is bedoeld om de toepasselijkheid van de verjaringstermijn (van dertig jaar) in dat artikellid te beperken tot vordering die op art. 6:175 zijn gegrond. Die verwijzing is volgens de Raad slechts bedoeld om aan te duiden aan om welke soort schadelijke stoffen het gaat. Het lijkt aannemelijk dat eenzelfde redenering zal gelden voor de woorden “beweging van de bodem als bedoeld in art. 177, eerste lid, onder b, van Boek 6 BW”. In dat geval is de dertig jaar termijn derhalve ook van toepassing op vorderingen ter zake van bodembeweging die zijn gegrond op onrechtmatige daad. Verjaring kan worden gestuit door een schriftelijke aanmaning of door een schriftelijke mededeling waarin de schuldeiser zich ondubbelzinnig zijn recht op nakoming voorbehoudt (artikel. 3:317 lid 1 BW). In dat geval begint een nieuwe verjaringstermijn te lopen, die gelijk is aan de oorspronkelijke, maar niet langer dan vijf jaar (artikel 3:319 BW).

¹⁶² Asser/Hartkamp & Sieburgh 2013, 6-II*, nr. 381.

¹⁶³ *Ibid.*, nr. 382.

Verjaring wordt niet ambtshalve toegepast door rechters, maar dient door een aangesproken partij te worden ingeroepen (artikel 3:322 lid 1 BW).¹⁶⁴ Indien een beroep op verjaring slaagt, zal de vordering niet worden toegewezen. Er rest een natuurlijke verbintenis die niet in rechte kan worden afgedwongen.¹⁶⁵ Dit betekent bijvoorbeeld dat reeds betaalde schadevergoedingen niet als onverschuldigde betaling kunnen worden teruggevorderd.

2.4.4.2 *Het aanvangsmoment van de verjaring in geval van mijnbouwschade*

Het aanvangsmoment van de korte (relatieve) verjaringstermijn is duidelijk: het moment waarop de schadelijder bekend is geworden met zijn schade en met de daarvoor aansprakelijke persoon. Voor dat laatste moet waar het gaat om mijnbouwschade derhalve wel al een verband zijn gelegd met (voormalige) mijnbouwactiviteiten en degenen die daarvoor verantwoordelijk zijn of waren bekend zijn geweest. De Hoge Raad verlangt hier van de benadeelde dat deze zich 'enigermate inspannt om erachter te komen wie voor de schade aansprakelijk is'.¹⁶⁶ Dat laatste zal bij schade binnen een duidelijk werkingsgebied van een (voormalig) mijnbouwwerk in het algemeen niet problematisch zijn. Lastiger is het om het moment te bepalen waarop de lange (absolute) verjaringstermijn een aanvang heeft genomen. Niettemin is de bepaling van dit moment cruciaal waar het gaat om schade die zijn oorzaak vindt in het verleden. De termijn vangt volgens de tekst van art. 3:310 lid 1 aan op het moment van "de gebeurtenis waardoor de schade is veroorzaakt". In lid 3 wordt hier waar het de dertig jaar termijn van lid 2 betreft aan toegevoegd, dat onder gebeurtenis wordt verstaan "een plotseling optredend feit, een voortdurend feit of een opeenvolging van feiten met dezelfde oorzaak."¹⁶⁷ Bestaat de gebeurtenis uit een voortdurend feit, dan begint de termijn van dertig jaren bedoeld in lid 2 te lopen nadat dit feit is opgehouden te bestaan. Bestaat de gebeurtenis uit een opeenvolging van feiten met dezelfde oorzaak, dan begint deze termijn te lopen na dit laatste feit.

In algemene zin kan worden geconstateerd, dat nu de laatste mijnbouwactiviteiten in Limburg zijn voltooid in 1974, voor veel schades ook de dertig jaar termijn zal zijn verstreken. Dit is ook het standpunt van de Minister van Economische Zaken en de nog bestaande (rechtsopvolgers van) mijnbouworganisaties op grond waarvan zij stellen dat vorderingen tot vergoeding van mijnbouwschade ter zake van steenkoolwinning in Zuid-Limburg zijn verjaard. Het feit dat de verjaring kan zijn gestuit in de tijd dat de lange verjaringstermijn nog liep, verandert aan het voorgaande niets. Door

¹⁶⁴ *Ibid.*, nr. 388.

¹⁶⁵ *Ibid.*, nr. 390.

¹⁶⁶ HR 3 december 2010, *NJ* 2012/196.

¹⁶⁷ Zoals hierboven is gesteld, is het aannemelijk dat in geval van schade door bodembeweging (ten gevolge van mijnbouwactiviteiten) deze termijn van toepassing is, ongeacht de grondslag van de vordering. Wij gaan hier in het navolgende dan ook van uit.

stuiting gaat namelijk weliswaar een nieuwe verjaringstermijn lopen, maar die is niet langer dan vijf jaar (art. 3:319 lid 2 BW) en dat is een te korte termijn om benadeelden enig soelaas te bieden.

Een andere conclusie lijkt slechts mogelijk indien er in een concreet geval nadien nieuwe schadeoorzaken zijn aan te wijzen die hebben geleid tot bodembeweging en waarvoor aansprakelijkheid bestaat. In dat geval is vanaf het moment dat die nieuwe feiten plaatsvonden. In dat verband wordt er wel op gewezen, dat het grootste deel van de thans aan het licht komende mijnbouwschade verband zou houden met stijgend grondwater ten gevolge van het stopzetten van het wegpompen van het grondwater in 1994.¹⁶⁸

Het is uiteraard niet aan de opstellers van dit rapport om daarover uitspraken te doen; daartoe loopt ander onderzoek. Wij constateren hier slechts dat indien zou moeten worden aangenomen dat het wegpompen als (nieuwe) schadeoorzaak – dan wel mede schadeoorzaak – van bodembeweging moet worden aangemerkt, op dat moment een (nieuwe) lange verjaringstermijn van dertig jaar een aanvang heeft genomen, die eerst in 2014 zou verstrijken. Dit zou in beginsel de mogelijkheid openen voor schadevorderingen ten gevolge van bodembeweging, zij het dat dan nog wel eerst moet komen vast te staan dat ter zake van dat stopzetten van het wegpompen van grondwater aansprakelijkheid moet worden aangenomen.

2.4.4.3 *Het beroep op verjaring*

Indien op basis van hetgeen in de vorige paragrafen is besproken, de conclusie moet zijn dat de vordering tot vergoeding van mijnbouwschade is verjaard, dan hoeft dat niet in alle gevallen het einde van het verhaal te zijn. Het is namelijk zo dat verjaring niet *ambtshalve* door de rechter wordt toegepast, maar dat de aangesprokene hier een beroep op moet doen. Dat beroep staat hem, behoudens de hierna te behandelen uitzondering, vrij, maar of hij dit doet, hangt niet alleen af van juridische, maar ook van morele overwegingen. Deze morele overwegingen hebben in zoverre ook een juridische dimensie, dat een beroep op verjaring niet het rechtsgevolg heeft dat het subjectieve recht op vergoeding van schade komt te vervallen, maar dat ‘slechts’ de mogelijkheid om middels een rechtsvordering dit recht te effectueren (het *ius agendi*) teniet gaat. Wat resteert is wat wordt aangeduid als ‘een natuurlijke verbintenis’, die een uitdrukking

¹⁶⁸ Dit neemt niet weg dat er wellicht ook ruimte bestaat voor verwijten met betrekking tot specifieke vormen van mijnschade die geenszins verjaard zullen zijn. Te denken valt aan de problematiek van ‘sinkholes’ ten gevolge van instortende mijnschachten. Wanneer de persoon met verantwoordelijkheid voor het beheer en/of de openbare veiligheid op de hoogte is van specifieke risico’s – bijvoorbeeld naar aanleiding van de binnenkort te verschijnen rapportages van het SodM – en nalaat maatregelen te nemen zal dit verwijt zelfstandig constitutief kunnen zijn voor de vestiging van aansprakelijkheid welke nog niet is verjaard.

vormt van de hiervoor bedoelde morele verplichting die voor de aansprakelijke blijft bestaan (uiteraard, indien aan de eisen voor aansprakelijkheid is voldaan).

In dit verband zijn twee uitspraken van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens van belang.¹⁶⁹ In die arresten wijst het EHRM erop, dat het recht om een vordering in te stellen weliswaar, zoals bij verjaring gebeurt, bij wet mag worden beperkt, maar dat deze beperkingen niet zo ver mogen gaan dat de essentie van dat recht wordt aangetast. In dat geval kan het recht op toegang tot de rechter (art. 6 EVRM) zijn geschonden. Daarvan kan in het bijzonder sprake zijn als de consequentie van een verjaringsregeling is, dat schade al kan zijn verjaard, terwijl de schadelijder (wetenschappelijk bewezen) dat onmogelijk kon hebben geweten. In dat geval moet dit meewegen in de berekening van de verjaringstermijn. Met andere woorden, er moet in dat geval slechts een relatieve termijn gelden vanaf het moment dat de schade en de aansprakelijke partij bij de benadeelde bekend zijn en geen absolute termijn die daar los van staat en het effect heeft van een valbijl. Een dergelijke regeling geldt in Nederland voor o.a. rechtsvorderingen tot vergoeding van schade door letsel of overlijden.¹⁷⁰ Het is de vraag of die lijn ook voor mijnbouwschade die niet eerder had kunnen ontdekt zou dienen te gelden. De conclusie is dat er argumenten zijn voor het afwijzen van een beroep op verjaring, zij het dat deze niet juridisch dwingend zijn. Het staat de aansprakelijk gestelde partij vrij om het beroep te doen.

Dat is niet het geval als moet worden geoordeeld dat een beroep op verjaring naar redelijkheid en billijkheid onaanvaardbaar is. In zijn arrest van 28 april 2000 heeft de Hoge Raad deze ‘derogerende werking’ van de redelijkheid en billijkheid van artikel 6:2 lid 2 BW aangenomen.¹⁷¹ Wij zetten hieronder de strekking van dit arrest uiteen en bezien vervolgens de relevantie hiervan voor de problematiek van de mijnbouwschade.

Het ging in het arrest om een werknemer die de asbestziekte mesothelioom had gekregen door blootstelling aan asbest gedurende de tijd dat hij had gewerkt bij zijn (voormalige) werkgever. Het causaal verband tussen ziekte en werk stond vast, maar de ziekte had zich pas geopenbaard nadat de lange verjaringstermijn was verstreken. Dit was een situatie die zich ook ten aanzien van groot aantal andere werknemers voordeed.

De Hoge Raad stelt voorop dat verjaring “*een objectief en in beginsel absoluut karakter heeft*”, en oordeelt vervolgens:

“dat wil zeggen dat, hoezeer dit ook moeilijk is te aanvaarden uit een oogpunt van individuele gerechtigheid ten opzichte van degene die schade heeft geleden,

¹⁶⁹ EHRM 22 oktober 1996 (GK), nrs. 22083/93 en 22095/93 (*Stubbings/Verenigd Koninkrijk*) en EHRM 11 maart 2014, nrs. 52067/10 en 41072/11 (*Howald Moor e.a./Zwitserland*).

¹⁷⁰ Art. 3:310 lid 5 BW.

¹⁷¹ HR 28 april 2000, ECLI:NL:HR:2000:AA5635, NJ 2000/430 (*Van Hese/De Schelde*).

*het beginsel van rechtszekerheid dat deze absolute termijn beoogt te dienen en de billijkheid jegens de wederpartij - waarbij in het bijzonder valt te denken aan de moeilijkheden die bij het loslaten van deze termijn voor deze kunnen ontstaan met betrekking tot het vaststellen van de feiten en het beoordelen van de gemaakte verwijten - meebrengen dat hieraan strikt de hand moet worden gehouden”.*¹⁷²

Met andere woorden, het buiten werking stellen van een verjaringstermijn mag niet lichtzinnig worden toegepast. De Hoge Raad vervolgt echter:

“Dit wil evenwel niet zeggen dat deze termijn nooit op grond van artikel 6:2 lid 2 buiten toepassing zou kunnen blijven. Gelet op de belangen die deze regel beoogt te dienen, waaronder in het bijzonder het belang van de rechtszekerheid, zal echter van onaanvaardbaarheid als in die bepaling bedoeld slechts in uitzonderlijke gevallen sprake kunnen zijn.”

Daarmee zet de Hoge Raad de deur open voor terzijdestelling van de absolute verjaringstermijn in uitzonderlijke gevallen. De Hoge Raad gaat vervolgens in op de vraag wanneer van zo'n uitzonderlijk geval sprake kan zijn:

*“Een zodanig uitzonderlijk geval kan zich mogelijk voordoen wanneer onzeker is of de gebeurtenis die de schade kan veroorzaken daadwerkelijk tot schade zal leiden, die onzekerheid lange tijd is blijven bestaan en de schade derhalve in die zin naar haar aard verborgen is gebleven, dat zij pas kon worden geconstateerd toen de verjaringstermijn reeds verstreken was”.*¹⁷³

De Hoge Raad geeft vervolgens concrete gezichtspunten aan de hand waarvan door de feitenrechter kan worden beoordeeld of een beroep op de verjaringstermijn onaanvaardbaar is. De volgende gezichtspunten moeten in de beoordeling worden betrokken:

- a) *of het gaat om vergoeding van vermogensschade dan wel van nadeel dat niet in vermogensschade bestaat, en - mede in verband daarmee - of de gevorderde schadevergoeding ten goede komt aan het slachtoffer zelf, diens nabestaanden dan wel een derde;*
- b) *in hoeverre voor het slachtoffer respectievelijk zijn nabestaanden ter zake van de schade een aanspraak of een uitkering uit anderen hoofde bestaat;*
- c) *de mate waarin de gebeurtenis de aangesprokene kan worden verweten;*
- d) *in hoeverre de aangesprokene reeds vóór het verstrijken van de verjaringstermijn rekening heeft gehouden of had behoren te houden met de mogelijkheid dat hij voor de schade aansprakelijk zou zijn;*

¹⁷² *Ibid.*, r.o. 3.3.1.

¹⁷³ *Ibid.*, r.o. 3.3.1.

- e) *of de aangesprokene naar redelijkheid nog de mogelijkheid heeft zich tegen de vordering te verweren;*
- f) *of de aansprakelijkheid (nog) door verzekering is gedekt;*
- g) *of na het aan het licht komen van de schade binnen redelijke termijn een aansprakelijkstelling heeft plaatsgevonden en een vordering tot schadevergoeding is ingesteld.*¹⁷⁴

Mede van betekenis voor deze mogelijke uitzondering op grond van de redelijkheid en billijkheid is dat in de parlementaire geschiedenis als karakteristiek van de geldende verjaringsregeling is genoemd het tenietgaan van een rechtsvordering, en dat niet blijkt dat de wetgever zich ook het geval voor ogen heeft gesteld waarin de schade pas na het verstrijken van de verjaringstermijn is ontstaan, zodat de benadeelde in het geheel geen vordering tot schadevergoeding zou hebben kunnen instellen.¹⁷⁵ Om deze reden is na het arrest voor de toekomst voor vorderingen ter zake van schade door letsel of overlijden de lange (absolute) verjaringstermijn geschrapt (zie thans art. 3:310 lid 5 BW).

De door de Hoge Raad gekozen formulering biedt enerzijds ruimte aan lagere rechters om afhankelijk van de omstandigheden van het geval tot een zelfstandig oordeel te komen, maar stelt anderzijds ook duidelijke grenzen. De keuze van de Hoge Raad voor het woord ‘onaanvaardbaar’ maakt duidelijk dat niet lichtzinnig dient te worden overgegaan tot de buitenwerkingstelling van een verjaringstermijn in een concreet geval.

Naar de toepassing van de gezichtspunten in de lagere rechtspraak zijn verschillende onderzoeken gedaan.¹⁷⁶ Uit het meest recente onderzoek blijkt dat van de 66 uitspraken in 23 uitspraken (35%) werd geoordeeld dat de verjaringstermijn naar maatstaven van redelijkheid en billijkheid onaanvaardbaar was. In de overige 43 uitspraken (65%) werd geoordeeld dat dit niet het geval was.¹⁷⁷ Het betrof overigens vrijwel steeds gevallen waarin het eveneens ging om ziekte ten gevolge van asbestblootstelling. Slechts in een enkel geval ging het om een (geheel) andere feitenconstellatie.¹⁷⁸

¹⁷⁴ *Ibid.*, r.o. 3.3.3.

¹⁷⁵ HR 28 april 2000, ECLI:NL:HR:2000:AA5635, NJ 2000/430 (*Van Hese/De Schelde*), r.o. 3.3.3.

¹⁷⁶ Smeehuijzen 2005 en Hebly & Lindenbergh 2013.

¹⁷⁷ Wolters 2015, p. 16.

¹⁷⁸ Een voorbeeld van een geslaagd beroep op de derogerende werking van redelijkheid en billijkheid en de daaruit voortvloeiende terzijdestelling van een absolute verjaringstermijn anders dan in het geval van gezondheidsschade door asbest, betreft de aansprakelijkheid van de Staat voor executies gepleegd door Nederlandse (KNIL) militairen in (het hedendaagse) Indonesië in 1947. Zie: Rb. Den Haag 14 september 2011, ECLI:NL:RBSGR:2011:BS8793 en bijv. meer recent: Rb. Den Haag 27 januari 2016, ECLI:NL:RBDHA:2016:702.

Er zijn in beginsel geen principiële redenen waarom de derogerende werking van redelijkheid en billijkheid zich niet zou kunnen uitstrekken tot de verjaringsproblematiek met betrekking tot mijnbouwschade. Ook bij mijnbouwschade kan immers sprake zijn van schade die een sluipend karakter heeft en lange tijd verborgen is gebleven. Het is echter onduidelijk of de rechter een beroep op de derogerende werking zal honoreren. Wat daarvoor pleit, is dat in geval van verborgen schade hen niet kan worden verweten dat zij stil hebben gezeten nu zij niet in redelijkheid de mogelijkheid hebben gehad ‘tijdig’ een vordering in te stellen. Wat daartegen pleit, is dat de andere aard van de schade waar het bij mijnbouwschade gaat. Deze is significant anders. Het gaat hier immers niet om zeer ernstige persoonsschade zoals in de asbest-zaken, maar om zaakschade, welke in het algemeen als minder ‘ernstig’ wordt gekwalificeerd. Uiteraard kan in het in een enkel geval gaan om personenschade, zoals psychische schade door de druk van een woning die ernstige scheuren vertoont, maar dat zal zeer uitzonderlijk zijn.

Wanneer wij bezien dat de buitenwerkingstelling van verjaring met grote terughoudendheid dient te geschieden, is er alle reden om aan te nemen dat de rechter daartoe in de Limburgse mijnbouwkwestie niet over zal gaan. Met name het feit dat het hier niet gaat om ernstige gezondheidsschade zoals in de asbestzaken zou voor de rechter doorslaggevend kunnen zijn bij het in stand laten van de mogelijkheid van een beroep op verjaring. Toch biedt de uitspraak van de Hoge Raad ruimte aan feitenrechters om de gezichtspunten ook te betrekken op casuïstiek die geen verband houdt met letselschade. Het laat zich dan ook niet voorspellen hoe de feitenrechters de gezichtspunten van de Hoge Raad in dergelijke gevallen zullen toepassen. Bij de toepassing komt het immers niet slechts aan op een waardering van de voorliggende feiten, maar ook op een weging van de verschillende gezichtspunten. Daarin heeft de rechter een redelijke mate van vrijheid en voor zover het mogelijk is te spreken van ‘best practices’, hebben deze betrekking op de asbestproblematiek. Het is onwaarschijnlijk dat deze op dezelfde wijze zullen (en kunnen) worden toegepast in gevallen van mijnbouwschadeproblematiek.

Hoofdstuk 3. Landenrapport België

3.1 Historie van de mijnbouw, de mijnen en de concessies in België

De twee kolengebieden in België bevinden zich in het Waalse bekken in het zuiden en het Kempische bekken in het noorden. Al vanaf de late Middeleeuwen werd er steenkool gewonnen in het gebied wat tegenwoordig Belgisch grondgebied is.¹⁷⁹ In het steenkoolbekken in de provincie Luik werd reeds in de veertiende eeuw steenkool gewonnen - in de plaats Ans zelfs al in de 13^e eeuw, en in de twaalfde eeuw werd al op kleine schaal in open dagbouw kolen gewonnen in de Borinage.¹⁸⁰ Vanaf 1800 kende de steenkool- en metaalindustrie een enorme groei in België.¹⁸¹ Hierbij dient te worden aangetekend dat wat de steenkoolwinning betreft het overheidsgezag in deze periode enkele malen aan verandering onderhevig is geweest: het werd achtereenvolgens uitgeoefend door de Franse Republiek (1793/5-1802), de Franse keizer (1802-1815), de Nederlandse overheid (1816-1830), de nationale Belgische overheid (1830-1980) en de Waalse respectievelijk Vlaamse overheid na 1980.¹⁸² Het Waalse bekken kwam in het begin van de 19e eeuw tot ontplooiing, het Kempische bekken pas ruim een eeuw later.¹⁸³ De opkomst van de mijnbouw in het Waalse bekken speelde een belangrijke rol in de industriële revolutie in België. Door de belangrijke ijzer- en staalindustrie behoorde België tot één van de meest geïndustrialiseerde landen in West-Europa.¹⁸⁴ Kool werd in Wallonië gedolven in verschillende bassins, namelijk de Borinage, het Centrum, Charleroi, Namen en Luik, en was derhalve ruimschoots voorradig. De mijnbouw floreerde tot aan de Eerste Wereldoorlog. Tot 1920 waren de Belgische kolen een exportproduct.¹⁸⁵ In het naoorlogse tekort aan steenkool werd gedeeltelijk voorzien door de exploitatie van het Kempische steenkolenbekken.¹⁸⁶

Na 1920 verouderde de kolenindustrie in Wallonië snel en raakten veel kolenlagen uitgeput. De winning in Wallonië, met name in de Borinage, was

¹⁷⁹ Zie ook Frenay & Cazier 1980, p. 1086-1087, die enkele data noemt die in de geschiedschrijving worden genoemd.

¹⁸⁰ Versteegh 1994, p. 104.

¹⁸¹ Website met informatie over Belgische steenkoolmijnen, in het bijzonder de Luikse steenkoolmijnen:

www.belgischesteenkoolmijnen.be/luik (laatst geraadpleegd 9 oktober 2015).

¹⁸² Pacyna & Denayer 2010, p. 1.

¹⁸³ Versteegh 1994, p. 93.

¹⁸⁴ *Ibid.*, p. 93-94.

¹⁸⁵ *Ibid.*, p. 94.

¹⁸⁶ De kolenbehoefte nam nog verder toe als gevolg van de in 1922 met Luxemburg gesloten tolunie, waardoor er meer kolen aan Luxemburg geleverd werden. Zie Versteegh 1994, p. 95; zie ook Van Beuningen 1937, p. 238.

relatief inefficiënt in de periode 1920-1930 en bovendien waren de transportkosten hoog. Dit leidde tot een, in verhouding tot het buitenland, relatief dure steenkool.¹⁸⁷ Vanaf de steenkoolcrisis in 1950 ging het bergafwaarts met de steenkoolwinning in de provincie Luik¹⁸⁸ en in de rest van het Waalse bekken. Ter illustratie, in de periode van april 1958 tot en met 31 december 1969 werden 90 mijnen buiten bedrijf gesteld.¹⁸⁹

Het Kempische steenkolenbekken in Limburg, oorspronkelijk zeven mijnen in handen van privémaatschappijen, is pas na de Eerste Wereldoorlog in productie gekomen (met uitzondering van de exploitatie van de mijn Winterslag).¹⁹⁰ De Limburgse kolenproductie was vooral nodig voor de Waalse staalindustrie. In de jaren zestig werd voor de eigenaars van de Limburgse mijnen een uitstapmogelijkheid gecreëerd uit de verlieslatende mijnactiviteit. Toen werd de steenkoolwinning van alle Limburgse mijnen geconcentreerd in de nieuwe N.V. Kempische Steenkoolmijnen (waarover later meer), waarin de Belgische overheid steeds meer zou gaan participeren. De overheid zou zo garant staan voor de verliezen van de kolenexploitatie, betaald met belastinggeld.¹⁹¹ De laatste steenkoolmijnconcessies die in de jaren tachtig nog in bedrijf waren bevonden zich in de twee mijnprovincies Henegouwen en Limburg.¹⁹² Eind 1985 waren er nog maar twee kolenmijnconcessies in bedrijf, en wel op zes locaties, waarvan één in de open lucht (ontgonnen sinds oktober 1980 op grondgebied van de concessie van S.A. des Charbonnages du Centre de Jumet).¹⁹³ De laatste steenkolenmijn in het Zuiden werd gesloten in 1984 met het sluiten door Roton van de laatste Waalse steenkoolmijn in Farciennes (provincie Henegouwen).¹⁹⁴ De laatste Belgische mijn – in het Limburgse Zolder – is gesloten in 1992.¹⁹⁵

¹⁸⁷ Versteegh 1994, p. 97.

¹⁸⁸ www.belgischesteenkoolmijnen.be/luik. Zie over de gevolgen van de steenkoolcrisis nader De Meyer 1976.

¹⁸⁹ Commissie van de Europese Gemeenschappen 1972, p. 3.

¹⁹⁰ Versteegh 1994, p. 128.

¹⁹¹ www.cosimo.be/onsmijnverleden/steenkoolmijn.

¹⁹² *Annales des mines de Belgique* januari-februari 1983, p. 6. De provincies Henegouwen, Namen en Luik, waar de steenkoolbekkens de Borinage, het centrum, Charleroi-Namen en Luik gelegen waren (het gebied in de Samber- en Maasvallei), werden gewoonlijk de mijnstreek van het Zuiden genoemd. De provincies Antwerpen en Limburg, met het Kempense steenkoolbekken, de mijnstreken van het Noorden van het land. Zie *Annales des mines de Belgique* januari-februari 1984, p. 6; januari-februari 1985, p. 342.

¹⁹³ *Annales des mines de Belgique* januari-februari 1986, p. 648. Laatstgenoemde activiteiten zijn gestaakt in 1987, zie *Annales des mines de Belgique* 1988, p. 146.

¹⁹⁴ www.belgischesteenkoolmijnen.be/charleroi/roton-farciennes; - Afhankelijk van de periode in kwestie was dat een decreet door de Franse Republiek (1793/5-1802), een keizerlijk decreet (1802-1815), een koninklijk arrest (Koninkrijk der Nederlanden 1816-1830, daarna Koninkrijk België 1830-1930) en tenslotte een arrest van het *Exécutif régional wallon* (1980-1994), en de Waalse regering. Zie Pacyna & Denayer 2010, p. 2.

¹⁹⁵ Zie schema in bijlage 5. Een weergave van het ontgonnen gebied van N.V. Kempische Steenkoolmijnen is opgenomen in bijlage 10.

3.2 Schade door mijnbouw

Ondergrondse ontginning wordt verricht om steenkool te delven vanuit lagen op verschillende diepten in een concessie. Naargelang de steenkoolwinning vordert, wordt ondersteuning weggenomen en moeten maatregelen worden genomen om instortingen te voorkomen. De gevolgen van instortingen zijn merkbaar aan de oppervlakte, deze verzakt namelijk.¹⁹⁶ Winning van delfstoffen en grondwater wijzigt de structuur van de bodem en veroorzaakt daardoor onder omstandigheden schade aan de bovengrond en daardoor aan de zich daarop bevindende gebouwen. Uit onderzoek van de N.V. Kempische Steenkoolmijnen in Limburg blijkt dat de bewegingen zich binnen enkele weken aan het oppervlakte manifesteerden en dat een definitieve consolidatie kon worden vastgesteld aan het einde van het derde jaar. Onderzoek in het bekken van Luik heeft aangetoond dat de overgrote meerderheid van bewegingen zich situeerden in de loop van de eerste drie jaren volgend op de exploitatie en een definitieve stabilisatie zich voordeed in het zesde jaar.¹⁹⁷

De periode waarin de grondbewegingen veroorzaakt door de ondergrondse bewegingen zich blijven manifesteren wordt in België de invloedsduur genoemd. Dit is in het geval van mijnschade, de tijd die verloopt tussen het einde van de ondergrondse werken en het einde van het ontstaan van schade aan de oppervlakte. Deze periode verschilt van streek tot streek en hangt af van de aard van de grond waarin de ontginningen plaatsvinden, de ouderdom en het type uitbating.¹⁹⁸ De rechtbanken van Luik en de streek Le Centre aanvaardden een uiterste invloedsduur van tien jaar. In Limburg ging men uit van een limiet van zes jaar. De meeste rechterlijke beslissingen bepaalden de limiet op tussen de 5 en 15 jaar, met een uitschieter naar 35 jaar na beëindiging van de ontginningsactiviteiten.¹⁹⁹

Niet alleen woningen, maar ook wegen, rioleringen en waterleidingbuizen kunnen schade oplopen door mijnschade – door breuklijnen.²⁰⁰ Onroerende zaken in het midden van het gebied zakken mee en hebben geen schade. Onroerende zaken op de rand van een gebied (op zgn. breekpunten) leiden

¹⁹⁶ Mathelart, in: Verslag namens commissie voor de economische aangelegenheden (F. Aerts), bij: Ontwerp van wet tot wijziging van de wetten betreffende het Nationaal Waarborgfonds inzake kolenmijnschade, *Parl.St.* Kamer 1989-1990, 1000 – 2(1989-1990), p. 5.

¹⁹⁷ *Ibid.* Zie ook p. 6 van hetzelfde werk, waarin staat beschreven dat in Wallonië oude mijnen opnieuw gevuld werden met water, wat een constante druk creëerde en bijdroeg aan de stabilisatie van het grondmassief.

¹⁹⁸ Verslag namens de commissie voor de economische aangelegenheden (F. Aerts), bij: Ontwerp van wet tot wijziging van de wetten betreffende het Nationaal Waarborgfonds inzake kolenmijnschade, *Parl.St.* Kamer 1989-1990, 1000 – 2(1989-1990), p. 8.

¹⁹⁹ *Ibid.*

²⁰⁰ G. Deckers, weergave/interview d.d. 38 maart 2014 op www.cosimo.be/onsmijnverleden/node/551 (laatst geraadpleegd op 9 oktober 2015).

daarentegen wel tot schade – de rand bevindt zich meestal op 45 graden boven een ontginning. Mijnscheuren zijn altijd scheuren die ontstaan vanuit de bodem. Mijnschade begint daardoor altijd onderaan in onroerende zaken. Indien schade zich voordoet aan onroerende zaken die zich dichtbij een voormalige mijnstreek bevinden, is dat dus niet altijd veroorzaakt door mijnbouw. Ook slecht bouwen kan de oorzaak zijn. Op basis van kaarten van de concessies kan N.V. Mijnschade en Bemaling Limburgs Mijngedebied, rechtsopvolger van de Kempische Steenkoolmijnen (zie uitvoerig par. 3.5.3), direct vaststellen of de gemelde schade veroorzaakt kan zijn door de steenkoolontginning. De mijnverzakkingen zijn op tientallen plaatsen verspreid over de mijnconcessies bijgehouden. De N.V. Mijnschade en Bemaling Limburgs Mijngedebied hanteert een periode van vijf jaar na de ontginning voor stabilisatie van verzakkingen.²⁰¹

Naast mijnschade veroorzaakte ook het oppompen van grondwater vanaf de tweede helft van de twintigste eeuw, waardoor het grondwaterniveau daalde, tamelijk veel schade. Grondwaterwinningen gecombineerd met onder meer bronmaling naar aanleiding van grote openbare werken rond 1965 in Henegouwen (met name in de streek van Bergen) leidden tot verzakkingen en grote schade aan onroerende zaken.²⁰² Aangezien dit onderwerp buiten het bereik van dit onderzoek valt zal het verder buiten beschouwing worden gelaten.

3.3 Regelgeving met betrekking tot steenkoolwinning

De Belgische mijnbouwwetgeving vindt haar oorsprong in de wetgeving van Napoleon, namelijk de *Loi concernant les mines, les minières et les carrières* uit 1810. De wet werd aangevuld en gewijzigd bij wetten van 2 mei 1837 en 5 juni 1911 op de mijnen, groeven en graverijen, gecoördineerd bij koninklijk besluit van 15 september 1919, op de mijnen, de graverijen en de groeven. Deze gecoördineerde wetten van 15 september 1919 op de mijnen, de graverijen en de groeven regelden een veelheid aan mijnbouw gerelateerde onderwerpen, zoals mijnveldeigendom, mijnbouwvergunningen etc. Aangezien de eerder genoemde wetten vooral van historische waarde zijn, zal het navolgende zich beperken tot laatstgenoemde wet.

²⁰¹ Aldus G. Deckers, weergave/interview d.d. 28-03-2014 op www.cosimo.be/onsmijnverleden/heusden-zolderhasselt (laatst geraadpleegd op 9 oktober 2015), die ook aangeeft dat bodemstijging ten gevolge van opwaartse druk van water minimaal is en geen schade veroorzaakt; Pacyna & Denayer 2010, p. 6-7, schrijven dat na 10 jaar na het stoppen van de exploitatie de verzakking aan het oppervlakte geschied is (ca. 98%) en dat de zeer licht resterende bewegingen niettemin mogelijk blijven.

²⁰² Bocken 1995, p. 1634. Deze schadegevallen waren aanleiding voor de Wet van 10 januari 1977 houdende regeling van schadeloosstelling voor schade veroorzaakt door het winnen en het pompen van grondwater, *BS* 8 februari 1977.

Voor het ontginnen van mineralen en grondstoffen, waaronder steenkool, diende een concessieakte uitgereikt te worden door de regering.²⁰³ De ‘uitbating’ kon verleend worden aan elk individu of aan elke maatschappij die kon aantonen technisch en financieel in staat te zijn daartoe over te gaan. Er werd de voorkeur gegeven aan de eigenaar van de bovengrond, maar de “vinder” van de steenkool had het eerste concessierecht. Indien hij dat concessierecht niet kreeg, had hij recht op een schadeloosstelling van de concessiehouders.²⁰⁴ Meer dan 800 concessies en uitbreidingen van concessies zijn uitgegeven in Wallonië sinds 1793.²⁰⁵ De meeste concessies werden toegekend voor de uitvaardiging van de Mijnwet in 1911. Later bundelde de Mijnraad de meer dan 42 overlappende concessieaanvragen tot een tiental grotere concessies die de dure exploitatie moesten kunnen dragen (Andre Dumontsous-Asch, les Liégeois, Helchteren, Zolder, Genck-Sutendael, Beerlingen-Coursel, Sainte-Barbe, Guillaume Lambert, Houthalen en de Kempische Staatsconcessie).²⁰⁶ Het ontgonnen gebied van laatstgenoemde concessie, de Kempense Staatsconcessie, bevond zich rondom Beringen, Zolder, Houthalen, Zwartberg, Waterschei, Winterslag en Eisden.²⁰⁷

Voor Vlaanderen geldt dat de mijnwetgeving van 1919, met latere wijzigingen, is blijven gelden totdat het Vlaams Gewest de Gecoördineerde wetten van 15 september 1919 op de mijnen, groeven en graverijen²⁰⁸ ophief bij art. 72 van Decreet van 8 mei 2009 betreffende de diepe ondergrond,²⁰⁹ en wel met ingang van twee jaar na datum van de inwerkingtreding van het decreet. In Wallonië zijn bij Decreet van 7 juli 1988 op de mijnen nieuwe regels ingevoerd, waarbij onder meer – zoals later zal blijken – de aansprakelijkheidsregeling van de Gecoördineerde wetten van 1919 opgeheven is (zie par. 2.4.3.2).

²⁰³ Zie art 5 Wet op de mijnen, de graverijen en de groeven van 1919, *BS* 3 maart 1920, volgens welke bepaling mijnen slechts mogen worden ontgonnen krachtens een akte van mijnbouwvergunning (inwerkingtreding 189-02-06; opgeven in Waals Gewest in 1988).

²⁰⁴ Slegers & Steegen 2014, p. 14.

²⁰⁵ Pacyna & Denayer 2010, p. 2.

²⁰⁶ Slegers & Steegen 2014, p. 15; website Cosimo: www.cosimo.be (laatst geraadpleegd op 9 oktober 2015). Zie bijlage 9 voor een overzicht van de nog in bedrijf zijnde concessies in 1995. Er werden 3 staatsreserves voorbehouden, die slechts bij wet in exploitatie konden gegeven worden. Delen werden later overgedragen als uitbreiding voor de bestaande privéconcessies. Zie Slegers & Steegen 2014, p. 15.

²⁰⁷ Zie bijlage 10.

²⁰⁸ *BS* 3 maart 1920.

²⁰⁹ Decreet van 8 mei 2009 betreffende de diepe ondergrond, *BS* 6 juli 2009.

3.4 Regelgeving van toepassing op vergoeding van schade door steenkoolwinning

3.4.1 Civielrechtelijke aansprakelijkheid

De wettelijke basis voor buitencontractuele aansprakelijkheid kan worden gevonden in de artikelen 1382-1386 BW. Deze wettelijke bepalingen luiden, met twee kleine amendementen,²¹⁰ nog steeds hetzelfde als bij invoering in 1804. Hoewel het in die tijd heersende foutbeginsel nog steeds heersend is in theorie, heeft zich wel een ontwikkeling voorgedaan naar zgn. objectieve aansprakelijkheid. Bij objectieve aansprakelijkheid is de laedens gehouden tot het betalen van de schade zonder dat bewezen is dat hij een fout beging welke de oorzaak van de schade is.²¹¹ Onder de noemer objectieve aansprakelijkheid kan men de schuldloze aansprakelijkheid, waar toerekenbaarheid als vereiste wegvalt, en de aansprakelijkheid voor rechtmatige daad, *i.e.* waar het foutvereiste wegvalt, brengen.²¹² Laatstgenoemde groep kan men in drie groepen verdelen: bij uitzondering toegelaten inbreuken op zakelijke rechten, rechtmatige overheidsdaden en bepaalde bijzonder gevaarlijke activiteiten.²¹³ Bij bepaalde zaken en activiteiten die een verhoogd risico op ongevallen meebrengen zijn bijkomende regels van aansprakelijkheidsrecht nodig geacht.²¹⁴ Verantwoordelijkheid voor de schade die het scheppen van een dergelijk risico met zich meebrengt, lag ten grondslag aan een aantal wettelijke objectieve aansprakelijkheidsregelen, zoals die over de exploitatie van een koolmijn (1911, 1919),²¹⁵ grondwaterwinning (1977)²¹⁶ etc. Slachtoffers kunnen daarbij schadevergoeding claimen zonder dat een fout van de leaedens hoeft te worden bewezen. De foutaansprakelijkheid van het gemene recht is daarom met name enkel nog van belang voor de juridische situatie tot 1911, toen de Belgische

²¹⁰ Zie Bocken 2001, p. 244.

²¹¹ Zie Bocken 1984, p. 331.

²¹² Bocken 1984, p. 340.

²¹³ *Ibid.*, p. 344 e.v.

²¹⁴ Bocken 1991, p. 277-278.

²¹⁵ Gecoördineerde wetten van 15 september 1919 op de mijnen, de graverijen en de groeven, *BS* 3 maart 1920.

²¹⁶ Wet van 10 januari 1977 houdende regeling van schadeloosstelling voor schade veroorzaakt door het winnen en het pompen van grondwater, *BS* 8 februari 1977; deze hield een foutloze (objectieve) aansprakelijkheid in voor bovengrondse schade ten gevolge van onttrekkingen van grondwater (art. 1). Zie ook Bocken 1995, p. 1634. Het aansprakelijkheidsregime is grotendeels geïnspireerd op dat van de mijnschade, zie Bocken 1994, p. 176;- Zie ook het Vlaamse decreet van 24 januari 1984 houdende maatregelen inzake het grondwaterbeheer, *BS* 5 juni 1984; hier werd een objectieve aansprakelijkheid geschapen voor de exploitant van de grondwaterwinning (zie art. 14 §1); bovendien werd er een fonds opgericht ter voorkoming en vergoeding van schade bij het winnen en pompen van grondwater (art. 20 e.v.; later werden alle rechten en verplichtingen van het Fonds overgedragen aan het Vlaams Gewest).

wetgever een foutloze aansprakelijkheid invoerde voor mijnschade.²¹⁷ De foutaansprakelijkheid zal in de volgende par. dan ook slechts beknopt worden besproken.

3.4.2 Vereisten voor foutaansprakelijkheid

Degene die door een toerekenbare fout schade veroorzaakt aan een ander is verplicht deze te herstellen (art. 1382 BW). Deze aansprakelijkheid bestaat ook indien de schade is veroorzaakt door nalatigheid of onvoorzichtigheid (art. 1383 BW). Kort samengevat moet er dus sprake zijn van een toerekenbare fout (1), van schade (2) en van een oorzakelijk verband tussen fout en schade (3). Wat betreft de bewijslast geldt voor toepassing van art. 1382 BW dat de benadeelde zowel de (specifieke) fout van de laedens, de schade als het oorzakelijk verband tussen fout en schade moet bewijzen.²¹⁸ Van het eerste vereiste, een fout, is sprake bij een overtreding van een (on)geschreven gedragsregel in een bepaalde maatschappij op een bepaald moment.²¹⁹ Indien een gedragsnorm een bepaald resultaat voorschrijft en zo aangeeft wat sociaal onacceptabel is, dan is schending daarvan op zich een fout.²²⁰ Zo niet, dan kan een fout bestaan uit strijd met de algemene zorgvuldigheidsnorm. Hierbij geldt dat men onder bepaalde omstandigheden maatregelen dient te nemen om anderen geen schade toe te brengen. Er is slechts een fout indien de vereiste zorgvuldigheid niet in acht is genomen en slechts indien de schade voorzienbaar was.²²¹ De inbreuk op een gedragsnorm leidt tot een voorlopige/hypothetische aansprakelijkheid. Er is enkel een fout indien de onrechtmatige handeling aan de dader toerekenbaar is.²²² Die schuldbequaamheid (uit vrije wil handelen) is het subjectieve element wat naast het objectieve element, het hebben begaan van een onrechtmatige daad, het foutbegrip vormt.²²³ De laedens moet in staat zijn om de gevolgen van zijn handelingen in te zien.²²⁴ Het tweede vereiste is dat er schade is geleden.²²⁵ Daarvan is sprake indien schade zich heeft voorgedaan aan gebouwen, maar ook

²¹⁷ Art. 16 van de Wet van 5 Juni 1911 tot aanvulling en wijziging der wetten van 21 april 1810 en 2 mei 1837 op de mijnen, groeven en graverijen, *BS* 21 juni 1911, later opgenomen in art. 58 van de Gecoördineerde wetten op de mijnen, graverijen en groeven van 13 september 1919.

²¹⁸ Vansweevelt & Weyts 2009, p. 125.

²¹⁹ Bocken 2001, p. 248.

²²⁰ Bocken 1984, p. 332.

²²¹ *Ibid*; Bocken 2001, p. 249-250. Over deze voorzienbaarheid en de (beperkte) toepassingsgebied van dit criterium zie bijvoorbeeld Weyts 2003, p. 15 e.v.

²²² Vandenberghe, Vanquickenborne & Harmelink 1980, p. 1170.

²²³ Vansweevelt & Weyts 2009, p. 121-122.

²²⁴ Zie hierover Bocken 2001, p. 255-256. Uitvoerig over de schuldbequaamheid zie onder meer Vandenberghe, Vanquickenborne & Harmelink 1980, p. 1170 e.v.

²²⁵ Uitvoerig over het schadebegrip zie ook Ronse 1984; Vansweevelt & Weyts 2009, p. 633 e.v.

indien er schade is ontstaan aan infrastructuur of gederfde inkomsten.²²⁶ Het derde vereiste is een oorzakelijk verband tussen schade en fout. De gelaedeerde dient het causale verband tussen handelen of nalaten van laedens en de schade te bewijzen. Voor het voldoen aan de feitelijke causaliteit dient de gebeurtenis die schade heeft toegebracht een *condicio sine qua non*, een noodzakelijke voorwaarde, voor de ontstane schade te zijn. Hiermee wordt bedoeld de fout een oorzaak voor de schade moet zijn geweest zonder welke de concrete schade niet zou zijn ontstaan.²²⁷ Hiermee worden de feitelijke oorzaken van het schadegeval vastgesteld (zgn. feitelijke causaliteit). De zgn juridische causaliteit verlegt de focus van de historische reconstructie van de feiten naar de vraag of de schade moet worden toegerekend aan de persoon in kwestie.²²⁸ Hierbij geldt de equivalentietheorie²²⁹ die inhoudt dat alle oorzaken equivalent zijn en dat er geen selectie wordt gemaakt bij de oorzaken van de schade volgens de zwaarte van de fout of de belangrijkste oorzaak van de schade.²³⁰ Een vreemde oorzaak in de antecedenten van de schade leidt niet tot bevrijding voor de laedens, tenzij de andere schade de ‘totale’ oorzaak is van de schade.²³¹

3.4.3 Civielrechtelijke aansprakelijkheid in geval van mijnbouw

3.4.3.1 Bijzondere regels in geval van mijnbouw

Mijnexploitatie leidt, welke voorzorg de mijnexploitant ook in acht neemt, onvermijdelijk tot schade.²³² Aangezien mijnschade grotendeels onvermijdelijk is, biedt de foutaansprakelijkheid zelden uitkomst.²³³ De Wet van 21 april 1810 op de mijnexploitatie stelt de mijnconcessiehouder aansprakelijk.²³⁴ Objectieve aansprakelijkheid²³⁵ voor de eigen daad van de concessiehouder werd door Napoleon vastgelegd in de Mijnwet van 1810. Deze wet, die volgens hem voor

²²⁶ Website ‘Service géologique de Wallonie’: www.geologie.wallonie.be (laatst geraadpleegd op 9 oktober 2010).

²²⁷ Stijns 2013, p. 108.

²²⁸ Van Gerven 2006, p. 417.

²²⁹ Zie reeds Cass. 22 december 1947, *Pas.* 1947, I, 555.

²³⁰ Stijns 2013, p. 109; Bocken Boone & Kruithof 2014, p. 45. Zie uitvoerig over het causaal verband in het Belgische recht: Vansweevelt & Weyts 2009, p. 763 e.v.; Bocken 2010, p. 123 e.v.

²³¹ Bocken 1984, p. 333.

²³² Zie ook Bocken 1984, p. 364.

²³³ Bocken 1995, p. 1634.

²³⁴ *La loi du 21 avril 1810 sur les mines*, geraadpleegd via www.legilux.public.lu.

²³⁵ In het Belgische recht wordt een verschil gemaakt tussen objectieve aansprakelijkheid voor eigen handelen en risicoaansprakelijkheid. In het eerste geval dient de gelaedeerde geen fout te bewijzen, maar enkel dat de schade het gevolg is van een gedraging van de laedens en dat deze schade binnen het toepassingsgebied van de bijzondere aansprakelijkheidsregel valt. In het tweede geval hoeft de gelaedeerde zelfs niet meer te bewijzen dat de schade veroorzaakt werd door de gedraging van de laedens. Zie bijvoorbeeld Deketelaere 1990-1991, p. 549.

de oorlogsvoering zeer belangrijk was,²³⁶ bevatte een belangrijk artikel over aansprakelijkheid tegenover derden voor bodemschade. Volgens art. 15 dient de natuurlijke of rechtspersoon, indien werkzaamheden moeten worden verricht onder huizen of woonplaatsen, onder andere ontginningen of in de onmiddellijke nabijheid daarvan, tevens een waarborg te stellen,²³⁷ dat hij elke schadevergoeding bij het geschieden van ongevallen zal betalen. Verzoeken of verweren van belanghebbenden worden in dat geval voor de rechter gebracht.

Er bestond onduidelijkheid over de vraag of de grondslag van deze aansprakelijkheid van gemeen recht was of niet; deze onduidelijkheid werd weggenomen in art. 16 van de wet van 5 juni 1911. Volgens deze bepaling was de concessionaris van een mijn van rechtswege gehouden tot vergoeden van de schade veroorzaakt door de in de mijn uitgevoerde werken.²³⁸ Later werd deze bepaling opgenomen in art. 58 van de Gecoördineerde wetten van 1919²³⁹ inhoudende een foutloze (objectieve) aansprakelijkheid van de concessionaris van de mijn ('van rechtswege gehouden tot') voor elke schade veroorzaakt door in de mijn uitgevoerde werken.²⁴⁰ Hieronder viel alle schade die bovengronds kan ontstaan, met uitsluiting van de schade veroorzaakt door de werken uitgevoerd door een buurconcessionaris die een gedeelte van de mijn bij verpachting ontgint. In het laatstgenoemde geval is de pachter aansprakelijk. Bij overdracht van de concessie zijn de gewezen en de nieuwe eigenaar hoofdelijk aansprakelijk voor de schade voortspruitende uit werken, reeds uitgevoerd op het ogenblik der overdracht. Beiden zijn verplicht tot integrale vergoeding; afspraken in strijd met deze regel gemaakt tussen concessionarissen zijn niet tegen te werpen aan derden.²⁴¹ Intern kan de betalende concessionaris regres nemen op de andere concessionaris.²⁴²

Zowel de eigenaar van de bovengrond als derden kunnen, indien zij letsel of zaakschade hebben geleden, zich beroepen op de mijnwetgeving van 1919.²⁴³ Aansprakelijkheid bestaat van rechtswege voor alle schade veroorzaakt door de werken.²⁴⁴ Schade door verzakking, maar ook bijvoorbeeld lichamelijke schade ten gevolge van een instorting, komen voor vergoeding in aanmerking.²⁴⁵ Het uitgangspunt is volledige schadevergoeding, dat wil zeggen dat de benadeelde

²³⁶ Van Dunné 2002, p. 563.

²³⁷ Over de 'obligation de fournir caution', zie Eyben & Ninane 2008, p. 30.

²³⁸ Over de frase 'in de mijn uitgevoerde werken', zie uitvoerig Eyben & Ninane 2008, p. 11.

²³⁹ Artikel 22 van deze Gecoördineerde wetten van 15 september 1919 op de mijnen, de graverijen en de groeven, betreft de verlening van nieuwe mijnbouwvergunningen.

²⁴⁰ Cornelis 1989, p. 571.

²⁴¹ Eyben & Ninane 2008, p. 13.

²⁴² Zie hierover Eyben & Ninane 2008, p. 13-14.

²⁴³ Cass. 15 oktober 1925, *Pas.* 1926, I, 15; Bocken 1984, p. 365. Zie ook Eyben & Ninane 2008, p. 20.

²⁴⁴ Voor een uitgebreide behandeling van de vergoedbare schade in de jurisprudentie, zie Eyben & Ninane 2008, p. 18 e.v.

²⁴⁵ Cass. 5 februari 1925, *Pas.* 1925, I, 125; Van Oevelen 1991, p. 164.

volledig hersteld dient te worden in de toestand waarin hij zich zou hebben bevonden indien de schadeveroorzakende gebeurtenis zich niet had voorgedaan. Daaruit volgt dat in gevallen waarin de oorzaak van de schade voortduurt, de rechter een vergoeding kan toekennen ter aanschaf van de waarde van een nieuwe woning van dezelfde ouderdom. Bij de vaststelling van de nog te vergoeden waarde dient door de rechter wel rekening te worden gehouden met een reeds voor vroegere schade uitgekeerd bedrag wegens minderwaarde.²⁴⁶

Het recht op herstel van mijnschade is een persoonlijk recht.²⁴⁷ De bevoegdheid tot kennisneming van geschillen betreffende het herstel van mijnschade ligt bij de vrederechter, ongeacht het bedrag.²⁴⁸ De procedure hangt af van de vraag of de claim het bedrag van 60.000 BEF (ca. 1500 euro) overschrijdt. Een verzoeningspoging is verplicht.²⁴⁹ Indien de verweerder de aansprakelijkheid erkent, dan dient hij binnen zes maanden een onherroepelijk voorstel tot schikking te doen. Bij weigering van erkenning van de aansprakelijkheid volgt er gewoonlijk een lange en dure procedure. Er bestaat dan ook grote druk op partijen om tot een schikking te komen.²⁵⁰ Voor deze procedure zal de vrederechter het advies vragen van een mijnbouwingenieur, indien het de betwisting van de omvang van de schade(vergoeding) of de vaststelling van de invloedsduur betreft.²⁵¹ Volgens onderzoek van Bocken uit 1984 werden er jaarlijks duizenden schadegevallen behandeld en hij raamde het totale bedrag van de uitgekeerde vergoedingen op 300 tot 400 miljoen BEF (ca. 7,5 tot 10 miljoen euro) per jaar.²⁵²

²⁴⁶ Cass. 13 februari 1981, *Arr. Cass.* 1980-81, 676.

²⁴⁷ Rb. Charleroi 23 januari 1997, *JT* 1998, 408. Over de aard van het recht op schadevergoeding zie ook Eyben & Ninane 2008, p. 22-23; - Tenzij het in strijd is met de openbare orde is het in beginsel toegestaan aan de laedens zich contractueel voor de aansprakelijkheid voor schade die hij door een fout begaat – of zelfs niet zelf veroorzaakt - te bevrijden. Zie Kruithof 1984, p. 264 e.v.; Bocken 1984, p. 410-411. Artikelen 1382 e.v. BW zijn geen bepalingen van openbare orde; transpositie naar de regeling van mijnschade is mogelijk. Zie over exoneratieclausules uitvoeriger Eyben & Ninane 2008, p. 23-24, en ook over de tegenwerpbaarheid van de clausule aan de koper in het geval van verkoop van het gebouw, *ibid.*, p. 24-25.

²⁴⁸ Art. 591, 10, Gerechtelijk Wetboek, *BS* 31 oktober 1967; Cass. 11 mei 1979, *Pas.* 1979, I, 1071; Bocken 1984, p. 365.

²⁴⁹ Bocken 1984, p. 365.

²⁵⁰ *Ibid.*

²⁵¹ Verslag namens commissie voor de economische aangelegenheden (F. Aerts), bij: Ontwerp van wet tot wijziging van de wetten betreffende het Nationaal Waarborgfonds inzake kolenmijnschade, *Parl.St.* Kamer 1989-1990, 1000 – 2(1989-1990), p. 7.

²⁵² *Ibid.*; Bocken 1984, p. 365 baseert dit op gegevens medegedeeld door de Minister van Economische Zaken; - Uit kaarten aanwezig bij N.V. MBLM blijkt dat er in 1965 en 1967 ontginningen door Belgische steenkolenmijnen onder Nederlands grondgebied (*i.e.* over de concessiegrens, op het gebied van de concessie van Staatsmijn Maurits in Geleen) zijn geweest. Uit het interview in het kader van dit onderzoek afgenomen met twee medewerkers van de N.V. Mijnbouwschade en Bemaling Limburgs Mijngedebied bleek dat er geen dossiers meer te vinden waren over eventuele mijnschade betalingen aan Nederland.

Met de Staatshervorming van 1980 werden twee gewesten opgericht, het Vlaams Gewest en het Waals Gewest.²⁵³ Sinds de jaren tachtig zijn de steenkoolmijnen en de regulering daarvan regionale aangelegenheden.²⁵⁴ Oude regels blijven gelden tot er op gewestelijk niveau regels zijn uitgevaardigd. Daarom zal in het onderstaande een afzonderlijke bespreking van beide gewesten plaatsvinden. Aangezien mijnschade verbonden is met de mijnexploitatie, wordt het geacht onderdeel te zijn van het regelen van de mijnexploitatievoorwaarden en de concessies, en dus een bevoegdheid van de gewesten zijn.²⁵⁵

3.4.3.2 De situatie in Wallonië

Voor de Waalse situatie gelden de regels van het Waalse Decreet van 7 juli 1988 – hiermee werd art. 59 van de Gecoördineerde wetten van 1919 opgeheven voor het Waals Gewest. Volgens het Waals Decreet is de concessionaris van rechtswege aansprakelijk voor schade veroorzaakt door mijnbouwactiviteiten (art. 42). De concessionaris is aansprakelijk voor elke schade veroorzaakt door de in de mijn uitgevoerde werken, met uitsluiting van de schade veroorzaakt door de werken uitgevoerd door een buurconcessionaris die een gedeelte van de mijn bij verpachting ontgint. In laatstgenoemde geval is de pachter van rechtswege aansprakelijk (art. 42, al. 1).²⁵⁶ Bij overdracht van eigendom zijn, indien de schade reeds voor verkoop heeft plaatsgevonden, zowel de nieuwe als de oude eigenaar hoofdelijk aansprakelijk (art. 42, al. 5).

Iedere inleidende vordering inzake vergoeding van mijnschade moet eerst, op verzoek van één der partijen, voor verzoening aan de bevoegde rechter in eerste aanleg worden voorgelegd. Wanneer de concessiehouder of de verpachter de aansprakelijkheid betwist, verklaart hij dat bij het verschijnen tot minnelijke schikking. Indien er geen betwisting is van de aansprakelijkheid door concessionaris (of verpachter) dient hij – met uitzondering van dringende gevallen – binnen een half jaar een voorstel voor schadevergoeding te doen. Indien er een akkoord wordt bereikt, dan wordt er een verzoeningsproces-verbaal opgesteld (art. 43).²⁵⁷ Rechtsmacht ligt bij de vrederechter, in hoogste aanleg – d.w.z. er is dan geen hoger beroep meer mogelijk – tot 100.000 BEF (nu ca. 2500 euro), en in eerste instantie ongeacht het bedrag van de vordering

²⁵³ Cf eerste titel van de Bijzondere Wet tot Hervorming der Instellingen, *BS* 15 augustus 1980.

²⁵⁴ Cf. art. 6 §1, VI, 5° van de Bijzondere Wet tot Hervorming der Instellingen; zie ook Eyben & Ninane 2008, p. 7.

²⁵⁵ Wetsontwerp houdende de ontbinding van het Nationaal Waarborgfonds inzake kolenmijnschade, *Parl.St.* Kamer 1994-1995, nr. 1522/3-93/94, p. 4 (met verwijzing naar advies Raad van State).

²⁵⁶ Vergelijk reeds art. 58 van de Gecoördineerde wetten van 15 september 1919 op de mijnen, de graverijen en de groeven, zie par. 3.4.3.1.

²⁵⁷ *Décret du 7 juillet 1988 des mines*, *BS* 27 januari 1989 – err. 19 februari 1991.

(art. 44). Indien de concessionaris de aansprakelijkheid betwist,²⁵⁸ dan benoemt de rechter een deskundige (zgn. burgerlijk mijnningenieur) om advies te geven. Indien de concessionaris de aansprakelijkheid niet betwist, maar het compromisaanbod niet aanvaard, dan benoemt de rechter één of meerdere deskundigen om te rapporteren over het bedrag van de schade (art. 45).²⁵⁹

In de jurisprudentie wordt de voor vergoeding in aanmerking komende schade niet enkel beperkt tot schade aan gebouwen, maar ook tot schade aan infrastructuur, gedeelde inkomsten etc.²⁶⁰ Toch blijken er aan het begin van de eenentwintigste eeuw nog maar weinig aanvragen tot schadevergoeding te worden ingesteld. Zo waren er in 2003 nauwelijks 30 aanvragen voor schadevergoeding voorgelegd aan de concessionarissen van Couchant de Mons en van het Centre, voor een gemiddeld bedrag van 750 euro.²⁶¹ In geval van afwezigheid of stilzitten van de concessionaris heeft de Administratie geen dwangmiddel. De enige openstaande optie voor de gelaedeerde is dan de weg naar de rechter. Bij insolventie van de concessionaris bestaat er echter, na de ontbinding van het Nationaal waarborgfonds in 1997,²⁶² geen vangnet meer en blijft de gelaedeerde met de schade zitten.²⁶³

3.4.3.3 *De situatie in Vlaanderen*

Voor Vlaanderen geldt dat de mijnwetgeving van 1919, met latere wijzigingen, is blijven gelden tot het Vlaams Gewest de Gecoördineerde wetten van 15 september 1919 op de mijnen, groeven en graverijen²⁶⁴ ophief bij art. 72 van Decreet van 8 mei 2009,²⁶⁵ en wel met ingang van twee jaar na datum van de inwerkingtreding van het decreet. Verder wordt in hetzelfde decreet onder meer bepaald dat alle concessies verleend in het kader van de Mijnwetten van rechtswege vervallen twee jaar na het inwerking treden van het decreet (art. 34 §1). Bovendien wordt er bepaald dat de voormalige concessiehouder, vergunninghouder of andersoortige toestemminghouder, of, in voorkomend

²⁵⁸ Blijkbaar werd bij betwisting van het al dan niet onrechtmatige karakter van ingediende schadeclaims het Waalse Gewest meestal in het ongelijk gesteld, zie Verslag namens de Commissie voor Werkgelegenheid en Economische Aangelegenheden (J. Sleenckx), bijlage bij hoorzitting van 30 mei 1996, bij Voorstel van decreet houdende oprichting van de naamloze vennootschap Mijnschade en Bemaling Limburgs Mijngedebied (E. Schuermans), *Parl.St. Kamer* 1997-1998, stuk 84 (BZ 1995), nr. 5, p. 8. Het is onduidelijk waarop men dit baseert.

²⁵⁹ *Ibid.*

²⁶⁰ Pacyna & Denayer 2010, p. 7.

²⁶¹ *Ibid.*

²⁶² Cf. art 1 van de Wet van 15 december 1994 houdende de ontbinding van het Nationaal Waarborgfonds inzake Kolenmijnschade, *BS* 31 januari 1995.

²⁶³ Website 'Service géologique de Wallonie': www.geologie.wallonie.be (laatst geraadpleegd op 9 oktober 2015).

²⁶⁴ *BS* 3 maart 1920.

²⁶⁵ Decreet van 8 mei 2009 betreffende de diepe ondergrond, *BS* 6 juli 2009.

geval N.V. Mijnschade en Bemaling Limburgs Mijng gebied (zie over deze instantie par. 3.5.3) als die de aansprakelijkheid voor mijnschade heeft overgenomen in het kader van het Decreet van 19 december 1997,²⁶⁶ van rechtswege verplicht is alle schade te vergoeden die veroorzaakt werd door de activiteiten waarop de concessie (e.a.) betrekking had (art. 35). De vrederechter is bevoegd om het bedrag van de schadevergoeding vast te stellen ongeacht de hoogte van het bedrag van de schade (art. 35).²⁶⁷

3.5 Betroffen voorzieningen en aantal claims

3.5.1 Inleiding

In de komende par. zullen de in België getroffen voorzieningen voor gevallen van schade waarin de concessiehouder onvermogen of niet meer bestaand was, worden besproken. Allereerst komt het Nationaal Waarborgfonds inzake Kolenmijnschade, actief tussen 1939/1952 en 1997, ter sprake (par. 3.5.2). Daarbij wordt met name gekeken naar oprichting, doel en financiering (par. 3.5.2.1), werkwijze (par. 3.5.2.2) en opheffing (par. 3.5.2.3). Daarna zal de thans actieve N.V. Mijnbouwschade en Bemaling Limburgs Mijng gebied worden besproken (3.5.3). Hierbij komen de oprichting, het doel en de financiering (par. 3.5.3.1) en de werkwijze (par. 3.5.3.2) ter sprake. Bij dit alles zal ook kort worden ingegaan op de aantallen claims, het aantal uitbetaalde claims en de totale uitgaven.

3.5.2 Nationaal Waarborgfonds inzake Kolenmijnschade

3.5.2.1 Oprichting, doel en financiering

De rechtstreekse aanleiding voor de goedkeuring van het oprichten van een waarborgfonds was het faillissement van de concessiehouder van de mijn van Grand Conty (te Gosselies).²⁶⁸ De Belgische overheid heeft toen de schade, ten bedrage van 9 miljoen BEF (*ca.* 223.100 euro), vergoed aan de eigenaars van de onroerende goederen die schade hadden ondervonden door de mijnexploitatie. Om te voorkomen dat exploitanten in de toekomst hun verantwoordelijkheden voor schade ten gevolge van ontginningsactiviteiten konden ontlopen, werd bij wet van 12 juli 1939 een Nationaal Waarborgfonds inzake Kolenmijnschade

²⁶⁶ Decreet van 19 december 1997 houdende oprichting van de naamloze vennootschap "Mijnschade en Bemaling Limburgs Mijng gebied", *BS* 18 april 1998.

²⁶⁷ *Ibid.*

²⁶⁸ Vandervennet 2006, p. 7; Coppieters 2008, p. 581. Over dit Fonds zie ook, uitvoerig, Eyben & Ninane 2008, p. 31 e.v.

(NWKS) opgericht.²⁶⁹ Mede gezien de grote omvang van de potentiële schade heeft men met dit fonds bijzondere waarborgen getroffen op het vlak van de solvabiliteit van de aansprakelijke.²⁷⁰ Indien vaststaat dat een concessiehouder aansprakelijk is voor kolenmijnschade, dient bij onvermogen van de concessiehouder het NWKS garant te staan voor herstel van de schade aan de eigendommen van de bovengrond (overeenkomstig art. 58 van de Gecoördineerde wetten van 1919 – zie hierover uitvoeriger par. 3.4.3.1).²⁷¹ Met het oprichten van het NWKS werd beoogd zekerheid te bieden dat de schade aan onroerende zaken veroorzaakt door de ontginningswerken van de concessiehouders van steenkoolmijnen volledig vergoed zou worden.²⁷² Vanwege het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog en de kolenslag/hervorming van de steenkolenrijverheid na de bevrijding is de instelling pas in 1952 in werking getreden.²⁷³

Het NWKS werd gefinancierd door heffingen ten laste van degenen die het risico op een bepaalde soort schadegevalen in het leven roepen.²⁷⁴ Het waarborgfonds bestond uit twee deelfonds, fonds A en fonds B, beide gefinancierd door de concessiehouders via een bijdrage per gewonnen ton kolen, vast te stellen per KB, op advies van het Vast Mijnschadecomité. Het was de taak van het Vast Mijnschadecomité om de minister bij het nemen van beslissingen van advies te voorzien. Dit comité verrichtte technische onderzoek naar de mijnschade. Het comité bestond uit een gelijk aantal concessiehouders en bovengrondeigenaars niet-concessiehouders. Het werd voorgezeten door de directeur-generaal der mijnen. Dat was oorspronkelijk 9/10 voor Fonds A, 1/10 voor Fonds B.²⁷⁵ In de loop van de tijd veranderde dit in 3/10 voor Fonds A en 7/10 voor Fonds B.²⁷⁶ In Fonds A worden de bijdragen van de concessiehouder op een eigen rekening gestort. De concessiehouder kan ten vroegste 15 jaren²⁷⁷ na stopzetting van de exploitatie teruggave vragen van de op zijn naam ingeschreven bedragen. De betalingen kan men zien als een vorm van verplicht

²⁶⁹ Wet van 12 juli 1939 tot oprichting van een nationaal Waarborgfonds inzake kolenmijnschade, gecoördineerd op 3 februari 1961, KB 3 februari 1961, en later meerdere malen gewijzigd, o.a. bij wet van 28 juli 1966 en KB nr. 39 van 25 augustus 1967.

²⁷⁰ Bocken 1984, p. 365.

²⁷¹ Art. 1 van de Wetten betreffende het Nationaal Waarborgfonds inzake kolenmijnschade gecoördineerd op 3 februari 1961; Bocken 1984, p. 366.

²⁷² Verslag namens commissie voor de economische aangelegenheden (F. Aerts), bij: Ontwerp van wet tot wijziging van de wetten betreffende het Nationaal Waarborgfonds inzake kolenmijnschade, *Parl.St.* Kamer 1989-1990, 1000 – 2 (1989-1990), p. 3.

²⁷³ Coppieiers 2008, p. 581.

²⁷⁴ Bocken 1984, p. 413.

²⁷⁵ Vandervennet 2006, p. 7.

²⁷⁶ Eyben & Ninane 2008, p. 31 (wijziging 25 augustus 1967).

²⁷⁷ Art. 13 van Wetten betreffende het nationaal Waarborgfonds inzake kolenmijnschade gecoördineerd op 3 februari 1961 (versie 31-01-1995); wijziging 15 april 1991: 15 jaar (tot 1991 was dat 10 jaar), zie Wetsontwerp tot wijziging van de wetten betreffende het Nationaal Waarborgfonds inzake kolenmijnschade, gecoördineerd op 3 februari 1961, *Parl.St.* Kamer 1990-1991, 1405/1.

sparen met het oog op schade die na beëindiging van de exploitatie kan ontstaan.²⁷⁸ Fonds B, een eigenlijk gemeenschappelijk waarborgfonds (solidariteitsfonds), wordt voorzien door bijdragen van alle concessiehouders. Het wordt in beginsel enkel aangesproken als de activa op de rekening van de concessiehouder die de schade veroorzaakt heeft bij Fonds A ontoereikend is.²⁷⁹ Op het waarborgfonds, een instelling van openbaar nut, werd administratief toezicht gehouden door de Minister. Het Fonds wordt beheerd door de Raad van beheer, die bestond uit een voorzitter (de Minister of een afgevaardigde van de Minister) en twaalf leden. De helft van de leden werd door de voor de mijnen bevoegde minister benoemd, de andere helft door de concessiehouders.

3.5.2.2 *Werkwijze*

In geval van onvermogen van de concessionaris, diende het Nationaal Waarborgfonds in te staan voor de nakoming van de verbintenissen voortvloeiende uit de aansprakelijkheid voor de mijnschade.²⁸⁰ Dit geschiedde in beginsel enkel indien de voor de schade verantwoordelijke concessionaris tenminste drie jaar aan het (federale) Waarborgfonds had bijgedragen. Bovendien diende, om in aanmerking te komen voor tegemoetkoming door het Waarborgfonds, elke exploitatie in de mijn stopgezet te zijn en diende het bestaan van een verbintenis aan de concessiehouder voortkomend uit aansprakelijkheid krachtens art. 58 van de Wetten op de mijnen, de graverijen en de groeven uit 1919 bewezen te worden. Dit bewijs diende te blijken uit een rechterlijke beslissing (die kracht van gewijsde heeft gekregen) ofwel uit een overeenkomst gesloten tussen concessiehouder en bovengrondeigenaar, die door de raad van beheer goedgekeurd is, op advies van Raad van State²⁸¹ en, na technisch onderzoek, van het Vast Mijnschadecomité.²⁸² Aan die laatste optie ging natuurlijk een verzoek tot schadevergoeding vooraf van de gelaedeerde. Het technisch onderzoek hield in dat deskundigen van de regionale kantoren van het Waarborgfonds (in Luik en Charleroi) de schade opnamen, en dat na akkoord door de eigenaar met de technische inschatting, het dossier door Fonds' administratie in Brussel in behandeling (*i.e.* berekening) werd genomen, en vervolgens aan de technische raad werd voorgelegd.²⁸³

²⁷⁸ Bocken 1984, p. 366. Over de werking van het fonds zie o.a. Cass. 24 jan. 1974, *Pas.*, 1974, I, 545 en conclusie PG Ganshof Van der Meersch.

²⁷⁹ Bocken 1984, p. 366.

²⁸⁰ Art. 1 van de Wetten betreffende het nationaal Waarborgfonds inzake kolenmijnschade gecoördineerd op 3 februari 1961 en art. 58 van de Gecoördineerde wetten van 15 september 1919 op de mijnen, de graverijen en de groeven.

²⁸¹ Over de rol van de Raad van State in het kader van de Mijnwetten zie Medaets & Fierens 1981, p. 625 e.v.

²⁸² Art. 8 van Wetten betreffende het Nationaal Waarborgfonds inzake kolenmijnschade gecoördineerd op 3 februari 1961 (versie 31 januari 1995).

²⁸³ Vandervennet 2006, p. 7; Coppieters 2008, p. 582.

Er was wel commentaar (onder andere) op het feit dat de regels voor berekening van de schade vertrouwelijk waren, dat kolenmijnen indien zij geen subsidie meer kregen minder betaalden bij schadegevallen en op de omslachtige en langdurige procedure (betaling liet zes maanden tot één jaar op zich wachten).²⁸⁴ In 1982 trad het fonds op voor de vergoeding van mijnschade veroorzaakt door elf onvermogenende mijnbouwvennootschappen, behandelde het jaarlijks ca. 500 claims en keerde het voor verscheidene tientallen miljoenen vergoedingen uit.²⁸⁵ In 1995 was dit aantal nog maar 300 claims, waarvan er 200 vergoed werden (voornamelijk schade aan woningen, gebouwen en in mindere mate schade aan terreinen, waterlopen, rioleringen, waterleidingen etc.). Het grootste deel van de schadegevallen werd in der minne geregeld, minder dan één op de 100 binnenkomende klachten leidde tot een gerechtelijke procedure.²⁸⁶ In totaal behandelde het waarborgfonds 15000 à 20000 claims. Door de late start in 1952 en de crisis in de steenkoolnijverheid (zie par. 2.1) met bijbehorende mijnsluitingen was fonds B vrij snel uitgeput.²⁸⁷ De overheid diende tot 1990 met subsidies bij te springen. In 1991 besloot men Fonds B aan te vullen door jaarlijkse inhoudingen op de interesten voortgebracht door fonds A. Dit leidde ertoe dat de laatste concessiehouders in toenemende mate de lasten droegen.²⁸⁸ De jaarlijkse uitgaven van de N.V. Mijnen schommelden begin jaren negentig

²⁸⁴ Wetvoorstel tot wijziging van de wetten op de mijnen, groeven en graverijen gecoördineerd bij het koninklijk besluit van 15 september 1919 en gewijzigd bij de wet van 12 mei 1955, en van de wetten betreffende het Nationaal Waarborgfonds inzake kolenmijnschade, gecoördineerd bij het koninklijk besluit van 3 februari 1961 en gewijzigd bij de wet van 28 juli 1966 en het koninklijk besluit nr. 39 van 25 augustus 1967 (E. Glinne), *Parl.St. Kamer* 1974-1975, 571 (1974-1975) nr. 1; Wetvoorstel tot wijziging van de wetten op de mijnen, groeven en graverijen gecoördineerd bij het koninklijk besluit van 15 september 1919 en gewijzigd bij de wet van 12 mei 1955, en artikel 8 van de wetten betreffende het Nationaal Waarborgfonds inzake kolenmijnschade, gecoördineerd bij het koninklijk besluit van 3 februari 1961 en gewijzigd bij de wet van 28 juli 1966 en het koninklijk besluit nr. 39 van 25 augustus 1967 (E. Ginne), *Parl.St. Kamer* 1979, 173 (B.Z. 1979), nr. 1, p. 2-3.

²⁸⁵ Hij baseert dit op gegevens hem medegedeeld door de Minister van Economische Zaken; - Cijfers over de jaren 1985-1989 zijn opgenomen in Bijlage 7. Voor het aantal dossiers en uitbetalingen per mijn zie bijlage 8.

²⁸⁶ Verslag namens de Commissie voor Werkgelegenheid en Economische Aangelegenheden (J. Sleenckx), bijlage bij hoorzitting van 30 mei 1996, bij Voorstel van decreet houdende oprichting van de naamloze vennootschap Mijnschade en Bemaling Limburgs Mijngedebied (E. Schuermans), *Parl.St. Kamer* 1997-1998, stuk 84 (BZ 1995), nr. 5, p. 31-32.

²⁸⁷ Coppieters 2008, p. 581. Zie de inleidende uiteenzetting door de vice-eerste minister en de minister van justitie en economische zaken bij Wetsontwerp houdende de ontbinding van het Nationaal Waarborgfonds inzake kolenmijnschade, *Parl.St. Kamer* 1994-1995, nr. 1522/3-93/94, p. 2.

²⁸⁸ Coppieters 2008, p. 581-582.; Schuermans merkte op dat het Waalse Gewest concessionarissen bewust onvermogenend maakte, waardoor de financiële last van de schade kon worden afgewenteld op het NWK (zie Verslag namens de Commissie voor Werkgelegenheid en Economische Aangelegenheden (J. Sleenckx), bijlage bij hoorzitting van 30 mei 1996, bij Voorstel van decreet houdende oprichting van de naamloze vennootschap Mijnschade en Bemaling Limburgs Mijngedebied (E. Schuermans), *Parl.St. Kamer* 1997-1998, stuk 84 (BZ 1995), nr. 5, p. 9).

rond 90 miljoen BEF (ca. 2,23 miljoen euro) per jaar.²⁸⁹ Per claim werd ongeveer 400.000 BEF (ca. 10.000 euro) uitbetaald.²⁹⁰

3.5.2.3 Opheffing

Toen de steenkoolnijverheid afnam en ook het aantal claims terugliep, werden de bedrijfskosten (de zgn. werkingskosten) verhoudingsgewijs te hoog. In 1993 bedroegen die kosten het drievoudige van de in dat jaar uitgekeerde schadevergoedingen. Daarnaast kwam er commentaar op het solidariteitsprincipe van fonds A.²⁹¹ Uiteindelijk werd besloten dat benadeelden nog tot 1 januari 1996 claims konden indienen, waarna het waarborgfonds op 31 december 1997 werd opgeheven.²⁹² Aangezien de laatste ontginningen in 1974 plaatsvonden, betekende dit dat benadeelden nog tot 22 jaar na stopzetting van de winningsactiviteiten schadeclaims hebben kunnen indienen. De Minister achtte dit “een rechtvaardige en toereikende termijn”.²⁹³ In de Parlementaire Stukken komt overigens naar voren dat, naast de afgenomen activiteiten, een aantal gevallen van misbruiken was geconstateerd, zoals het ronselen van schadedossiers bij particulieren.²⁹⁴ Dit gebeurde door een commerciële onderneming die, volgens sommigen, 10.000 BEF (ca. 248 euro) voor bewezen diensten vroeg. Deze onderneming stelde dat de kleine particuliere eigenaars er vaak voor terugschrikten om de grote ‘machtige’ concessiehouders van de steenkoolmijnen aan te vallen. Bovendien zouden de vrij lage vergoedingen niet van dien aard zijn dat mensen werden aangezet tot het indienen van een

²⁸⁹ Zie Bijlage 6.

²⁹⁰ Verslag namens de Commissie voor Werkgelegenheid en Economische Aangelegenheden (J. Sleeckx), bijlage bij hoorzitting van 30 mei 1996, bij Voorstel van decreet houdende oprichting van de naamloze vennootschap Mijnschade en Bemaling Limburgs Mijngedied (E. Schuermans), *Parl.St. Kamer* 1997-1998, stuk 84 (BZ 1995), nr. 5, p. 11.

²⁹¹ Amendement M. Arts op het ontwerp tot wet tot wijziging van de wetten betreffende het Nationaal Waarborgfonds inzake kolenmijnschade, gecoördineerd op 3 februari 1961, *Parl.St. Kamer* 1989-1990, nr. 1000 3 & 4, p. 2.

²⁹² Wet van 15 december 1994 houdende de ontbinding van het Nationaal Waarborgfonds inzake Kolenmijnschade, *BS* 31 januari 1995, p. 2081; zie ook Coppieters 2008, p. 582.

²⁹³ Zie de inleidende uiteenzetting door de vice-eerste minister en de minister van justitie en economische zaken bij Wetsontwerp houdende de ontbinding van het Nationaal Waarborgfonds inzake kolenmijnschade, *Parl.St. Kamer* 1994-1995, nr. 1522/3-93/94, p. 3.

²⁹⁴ Vandeuren in de bespreking van het Wetsontwerp houdende de ontbinding van het Nationaal Waarborgfonds inzake kolenmijnschade, *Parl.St. Kamer*, 1994-1995, nr. 1522/3-93/94, p. 4. Mrv. Corbisier-Hagon schrijft dat in haar streek mensen langs de deur gaan om tegen betaling een zo groot mogelijk aantal mijnschade dossiers van particulieren te verzamelen en te groeperen (zie Verslag namens de commissie voor het bedrijfsleven en het wetenschapsbeleid (E. Vandebosch), bij het Wetsontwerp tot wijziging van de wetten betreffende het Nationaal Waarborgfonds inzake kolenmijnschade, gecoördineerd op 3 februari 1961, *Parl.St. Kamer* 1990-1991, 1405/2, p. 5). Zie ook Verslag namens commissie voor de economische aangelegenheden (F. Aerts), bij: Ontwerp van wet tot wijziging van de wetten betreffende het Nationaal Waarborgfonds inzake kolenmijnschade, *Parl.St. Kamer* 1989-1990, 1000 – 2(1989-1990), p. 11.

schadedossier.²⁹⁵ Deze ‘tussenpersonen zonder kwalificaties’ klopten veelvuldig aan met als doel winstgevende portefeuille dossiers inzake mijnschade in de wacht te slepen. Zij bestookten, aldus Hatry en Delruelle-Ghobert, concessiehouders en het Waarborgfonds met aanvragen tot schadevergoeding. Dit leidde er toe dat de vergoedingen voor sommige steenkoolmijnen stegen in de regio Charleroi ten tijde van 1990, terwijl de sluiting meer dan reeds 20 jaar geleden plaatsvond. Dit misbruik was de hoofdreden voor het tekort van Fonds B.²⁹⁶

3.5.3 N.V. Mijnschade en Bemaling Limburgs Mijng gebied

3.5.3.1 Oprichting, doel en financiering

Op 27 september 1996 dient de heer E. Schuermans, Vlaams volksvertegenwoordiger, het voorstel in houdende oprichting van de N.V. Mijnschade en Bemaling Limburgs Mijng gebied.²⁹⁷ Het uitwerken van regels betreffende aansprakelijkheid van de mijnexploitant is een gewestelijke bevoegdheid. In Limburg wordt de rol van concessionaris in deze periode enkel nog door N.V. Mijnen uitgevoerd (opvolger van N.V. Kempische Steenkolenmijnen – waarvan de Staat al meer dan 20 jaar (on)rechtstreeks de enige aandeelhouder is²⁹⁸), met uitzondering van één concessie, namelijk die van Zwartberg. N.V. Cockerill-Ougrée, titularis van deze concessie, aanvaardt alle aansprakelijkheid en vergoedt mijnschade indien die zich voordoet in deze concessie.²⁹⁹

²⁹⁵ Verslag namens de commissie voor het bedrijfsleven en het wetenschapsbeleid (E. Vandebosch), bij het Wetsontwerp tot wijziging van de wetten betreffende het Nationaal Waarborgfonds inzake kolenmijnschade, gecoördineerd op 3 februari 1961, *Parl.St. Kamer* 1990-1991, 1405/2, p. 8.

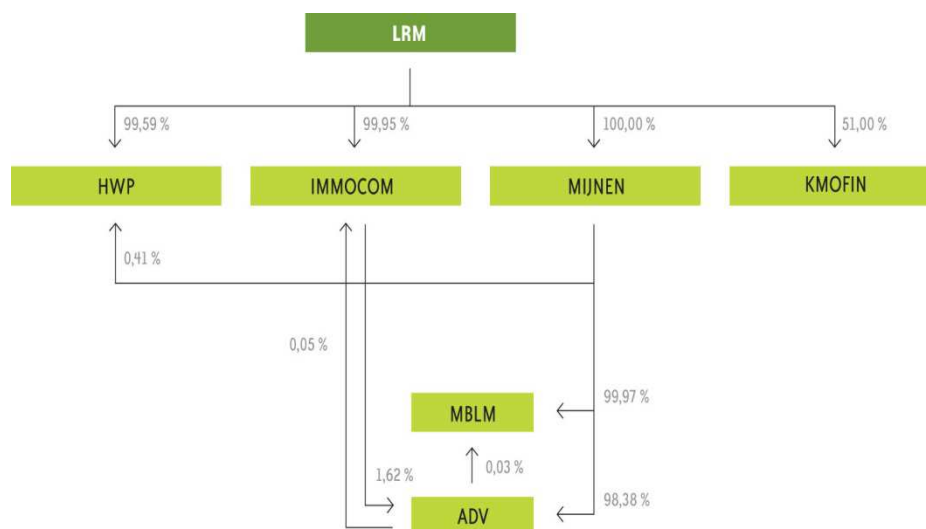
²⁹⁶ Amendementen P. Hatry & J. Delruelle-Ghobert op het ontwerp tot wet tot wijziging van de wetten betreffende het Nationaal Waarborgfonds inzake kolenmijnschade, gecoördineerd op 3 februari 1961, *Parl.St. Kamer* 1989-1990, nr. 1000 3 & 4, p. 5-6. Zij stellen ook vast dat over het algemeen de aanvragen tot schadevergoeding worden ingesteld door nieuwe eigenaars, zodra ze de koopakte hebben; dit steunend op het uitdrukkelijk beding van de indeplaatsstelling bij mijnschade.

²⁹⁷ Dit was een herindiening van het voorstel op 27 december 1994 ingediend door J. Vandeurzen en M. Didden, maar vervallen door de ontbinding van het Vlaams Parlement in 1995. Zie Verslag namens de Commissie voor Werkgelegenheid en Economische Aangelegenheden (J. Sleeckx), bijlage bij hoorzitting van 30 mei 1996, bij Voorstel van decreet houdende oprichting van de naamloze vennootschap Mijnschade en Bemaling Limburgs Mijng gebied (E. Schuermans), *Parl.St. Kamer* 1997-1998, stuk 84 (BZ 1995), nr. 5, p. 4.

²⁹⁸ Voorstel van decreet houdende oprichting van de naamloze vennootschap Mijnschade en Bemaling Limburgs Mijng gebied (E. Schuermans), *Parl.St. Kamer* 1997-1998, stuk 84 (BZ 1995), nr. 5, p. 4.

²⁹⁹ Verslag namens de Commissie voor Werkgelegenheid en Economische Aangelegenheden (J. Sleeckx), bijlage bij hoorzitting van 30 mei 1996, bij Voorstel van decreet houdende

De N.V. Mijnschade en Bemaling Limburgs Mijng gebied (MBLM), een dochtervennootschap van de investeringsmaatschappij de Limburgse Reconvertiemaatschappij (LRM),³⁰⁰ werd opgericht met het oog op de nazorg van het (Belgisch) Limburgse mijnverleden.³⁰¹ Het Vlaams Gewest is hoofdaandeelhouder van de naamloze vennootschap LRM; 1 aandeel behoort toe aan de ParticipatieMaatschappij Vlaanderen (PMV). De N.V. LRM is moedervernootschap van enkele ondernemingen, waaronder de N.V. Mijnen en de N.V. Mijnschade en Bemaling Limburgs Mijng gebied (MBLM). MBLM opereert in het gewest Vlaanderen en is publiekrechtelijk van aard.³⁰² Zie ook onderstaand organogram.

Bron: www.lrm.be

MBLM heeft de rechten verkregen op het Nationaal Waarborgfonds. Bij de oprichting is bepaald dat N.V. Mijnen in zal staan voor alle kosten die MBLM maakt.³⁰³ De vennootschap heeft tot doel de verplichtingen voortkomende uit de aansprakelijkheid voor de mijnschade³⁰⁴ van de concessionaris of de pachter van

oprichting van de naamloze vennootschap Mijnschade en Bemaling Limburgs Mijng gebied (E. Schuermans), *Parl.St. Kamer 1997-1998*, stuk 84 (BZ 1995), nr. 5, p. 5.

³⁰⁰ LRM is opgericht in 1994.

³⁰¹ Decreet van 19 december 1997 houdende oprichting van de naamloze vennootschap “Mijnschade en Bemaling Limburgs Mijng gebied”, *BS* 18 april 1998.

³⁰² Art. 3 van het Decreet houdende oprichting van de naamloze vennootschap Mijnschade en Bemaling Limburgs Mijng gebied.

³⁰³ D. van Mechelen, *Antwoord* op vraag 172 van 21 juni 2006 van V. Heerlen.

³⁰⁴ cf. art 58 van de Gecoördineerde wetten van 15 september 1919.

de concessie uit te voeren.³⁰⁵ Ze voert de verplichtingen uit van concessionaris N.V. Mijnen. Bovendien bemaalt ze constant de historische mijnverzakkingsgebieden, bijvoorbeeld in 2013 en 2014 was dat 18,5 miljoen m³. De N.V. MBLM zou het mogelijk maken om de dagelijkse werkingskosten te financieren uit het rendement op de voorziene middelen (provisies van de vroegere concessionarissen en gelden uit het voormalige Waarborgfonds).³⁰⁶

De Limburgse Reconvertiemaatschappij (LRM) is een zgn. Extern Verzelfstandigd Agentschap (EVA) naar privaatrecht, de zelfstandigste vorm van een 100%-dochter van het Vlaams Gewest. Één van de vier hieronder vallende entiteiten is de N.V. Mijnen. Laatstgenoemde is de historische Kempische Steenkoolmijnen, waar de concessie op de ontginning van de bodemrijkkdommen in zit en waaronder Mijnschade en Bemaling (MBLM) ressorteert.³⁰⁷ De MBLM is belast met de nazorg van de mijnen, zij draagt zorg voor de sociale en milieuhygiënische/ecologische verplichtingen die voortvloeien uit de mijnsluitingen.³⁰⁸ In het kader van laatstgenoemde verplichtingen zorgt zij voor de bemaling, het wegpompen van grond- en oppervlaktewater uit verzakte mijngebieden naar de waterlopen. Dit betreft een eeuwigdurende opdracht. De bemaling is het gevolg van de historische mijnactiviteiten (verzakte mijngebieden). Pompen geschiedt om overstromingen te voorkomen.³⁰⁹ De nazorg van de steenkoolexploitatie ligt dus bij de N.V. Mijnen, rechtsopvolger van de Kempische Steenkoolmijnen (KS). Ter financiering van de bouwtechnische schade zijn in het verleden voorzieningen aangelegd en middelen geblokkeerd op bankrekeningen, die enkel gereserveerd waren voor vergoeding van dergelijke schade (zie par. 3.5.2.1).³¹⁰ Bij sluiting van de Kempische Steenkoolmijnen was binnen het Nationaal Waarborgfonds inzake de Kolenmijnschade 16,5 miljoen euro beschikbaar; daarnaast werd 19 miljoen euro voor bemaling en 16,4 miljoen euro voor mijnschade voorzien.³¹¹

³⁰⁵ Art. 5 van het Decreet houdende oprichting van de naamloze vennootschap “Mijnschade en Bemaling Limburgs Mijngedebied”.

³⁰⁶ *Hand. Kamer 1997-1998*, 16 december 1997, 16, p. 87.

³⁰⁷ ‘Structuur LRM’, *Trends* 7 februari 2008, p. 49.

³⁰⁸ Beleidsbrief Economie. Beleidsprioriteiten 2000-2001 (D. Van Mechelen), *Parl. St. Kamer 2000-2001*, stuk 457 (2000-2001) nr. 1, p. 34.

³⁰⁹ Toelichtingen bij de aanpassing van de middelenbegroting en de algemene uitgavenbegroting van de Vlaamse Gemeenschap voor het begrotingsjaar 2015. Toelichting per programma. Beleidsdomein E: Economie, Wetenschap en Innovatie, *Parl. St. Kamer*, 17-A (2014-2015) – Nr. 2-E, p. 74-75.

³¹⁰ *Ibid.*, 74; de Beleidsbrief (nt. 92, p. 34) noemt een voorziening ten bedrage van 2,295 miljard BEF.

³¹¹ Belga, ‘Nog steeds klachten voor schade door Limburgse kolenmijnen’, *Het Belang van Limburg* 27-09-2006, www.hbv1.be; - Bij de sluiting van Kempische Steenkoolmijnen in de periode 1989-1993 waren reeds enkele voorzieningen getroffen: allereerst bestond de som die beschikbaar was binnen het Waarborgfonds, waarin voor KS initieel een som van 663 miljoen BEF beschikbaar was, en bovendien werd nog initieel 760 miljoen BEF voor bemaling en ca. 650 miljoen BEF voor mijnschade voorzien; aldus D. van Mechelen, *Antwoord op vraag 172 van 21 juni 2006 van V. Heerlen*.

Na onderzoek betaalt MBLM eventueel vergoedingen uit bij mijnschade aan woningen ten gevolge van grondverzakkingen (zie over de werkwijze par. 3.5.3.2). Een korte vergelijking met de tijd dat KS nog actief steenkool delfde met de huidige situatie laat een tendens zien in het aantal claims en het aantal uitbetaalde vergoedingen. In de jaren tachtig waren er jaarlijks tussen de 300 en 450 aangebrachte claims, maar ook later na sluiting, bijvoorbeeld in 2004 en 2005, waren er nog 106 resp. 127 aangebrachte claims. Het aantal claims aangebracht ter vergoeding van schade ten gevolge van steenkoolwinning is in de loop der jaren sterk afgenomen – dat blijkt uit een vergelijking van de periode 1988-1995 met 1998-2015.³¹² Bovendien wordt een steeds groter aantal claims afgewezen wegens het verstrijken van de verjaringstermijn (zie ook par. 3.6.3.).³¹³

Schadeclaims en toekenningen MBLM³¹⁴

	2009	2010	2011	2012	2013	2014
klachten	70	75	53	54	75	53
waarvan aanvaard	26	20	19	18	16	4

Ook is de totaal uitbetaalde schade in de afgelopen jaren afgenomen. Zo was dat bedrag in 2012 nog 115.376 euro,³¹⁵ in 2013 al 42.101 euro,³¹⁶ en in 2014 nog maar 24.656 euro.³¹⁷

³¹² Belga, 'Nog steeds klachten voor schade door Limburgse kolenmijnen', *Het Belang van Limburg* 27 september 2006, www.hbvl.be. Zie ook D. van Mechelen, *Antwoord* op vraag 172 van 21 juni 2006 van V. Heerlen;- In de periode 1998-2015 waren er 1060 geaccepteerde schadeclaims. De uitbetalingen in de periode 1998-2015 varieerden van 250 tot 3000 euro, met een enkele uitschieter tot zelfs 1,5 miljoen euro. Een overzicht van de meldingen en aanvaarde schadeclaims in 1988-1995 is opgenomen in bijlage 11. Het aantal schadegevallen in die periode was 2360, aanmerkelijk hoger dan in de periode 1998-2015. Het aantal aanmeldingen van schadegevallen lag ook hoger, namelijk 3382.

³¹³ Deze informatie is ontleend aan het interview in het kader van dit onderzoek afgenomen met twee medewerkers van N.V. de Mijnbouwschade en Bemaling Limburgs Mijng gebied.

³¹⁴ Deze informatie is ter beschikking gesteld door de N.V. Mijnbouwschade en Bemaling Limburgs Mijng gebied.

³¹⁵ LRM, *Jaarverslag 2012. In het kwadraat voor Limburg*, p. 39, beschikbaar via www.lrm.be (geraadpleegd op 23 december 2015).

³¹⁶ LRM, *2013 Jaarverslag van de Raad van Bestuur over de geconsolideerde jaarrekening. 20 jaar zuurstof voor groei*, p. 23, beschikbaar via www.lrm.be (geraadpleegd op 23 december 2015).

³¹⁷ LRM, *Jaarverslag 2014. Vaste grond voor groei*, p. 69, beschikbaar via www.lrm.be (geraadpleegd op 23 december 2015).

3.5.3.2 Werkwijze

MBLM kreeg in de jaren negentig een reserve van meer dan 22 miljoen euro toegewezen om te voorzien in de verantwoordelijkheid van de mijnen, *i.e.* tot 2018 (dan zijn alle gevallen verjaard; zie par. 3.6.3).³¹⁸ MBLM vergoed schade veroorzaakt door mijnbouwactiviteiten, meer specifiek schade van particulieren aan huizen (ook aan andere gebouwen, aan wegen e.a., maar deze schade doet zich minder vaak voor). Indien bewoners schade ondervinden aan woningen zoals bijvoorbeeld scheuren in muren, barsten in vloeren of uitzetten van voegen, dan kunnen zij zich bij MBLM te Hasselt melden. Dit kan telefonisch, per fax of per e-mail. Benadeelden dienen de naam van de eigenaar, het adres van de woning, een telefoonnummer en de aard van de schade te vermelden. Bewoners van de gemeente Heusen-Zolder kunnen bovendien begeleiding krijgen bij het doen van hun aangifte door de Dienst patrimonium van de gemeenste Heusden-Zolder. Bij melding aan de gemeente vraagt de dienst patrimonium MBLM een onderzoek in te stellen. MBLM gaat ter plekke kijken en stelt een bezoekverslag op en een technisch rapport. MBLM neemt vervolgens rechtstreeks contact op met de aanvrager.³¹⁹ Dan vergelijkt MBLM de schade met kaarten waarop de plaatsen van vroegere mijnbouwactiviteiten staan aangegeven en beoordeelt met behulp van technische experts of de schade veroorzaakt is door de vroegere mijnbouwactiviteiten of veeleer door moeras, (slechte) funderingen, funderingstechnieken etc. Indien ze tot het oordeel komt dat de schade is ontstaan door de mijnbouwactiviteiten, dan wordt de schade aanvaard. Indien de schade overduidelijk meerdere oorzaken heeft, dan wordt slechts een deel van de schade vergoed. MBLM kijkt of de schade niet eerder vergoed is, bijv. ten tijde van het nog actief zijn van het Waarborgfonds. Mocht al het voorgaande tot een positief antwoord leiden en de vordering niet verjaard zijn, dan komt MBLM met een voorstel voor een schadeloosstelling (een dading of naar Nederlands recht: een vaststellingsovereenkomst). Deze procedure kost gemiddeld één à twee maanden; het voorstel is drie maanden geldig. Er zijn in beginsel geen kosten aan verbonden voor de gelaedeerde. Dat wordt anders indien hij/zij het oneens is met MBLM en er discussie komt, want in dat geval – indien men een eigen expert inschakelt – komen er wel kosten bij kijken.³²⁰

Indien partijen, de gelaedeerde en MBLM, tot een overeenkomst komen over de schade, dan kunnen ze gezamenlijk een verzoekschrift indienen bij de griffie van het Vredegerecht, en op deze wijze vragen om de gesloten dadingsovereenkomst

³¹⁸ S. van Dingenen, 'Mijnschade wordt nog steeds vergoed', *Het Belang van Limburg* 26 augustus 2013, via www.hbvl.be.

³¹⁹ Informatie genomen van www.heusden-zolder.be en van www.maasmechelen.be (beide geraadpleegd op 9 oktober 2015).

³²⁰ Deze informatie is ontleend aan het interview in het kader van dit onderzoek afgenomen met twee medewerkers van N.V. Mijnbouwschade en Bemaling Limburgs Mijngedied.

te bekrachtigen.³²¹ De overeenkomst kan slechts uitgevoerd worden na de bekrachtiging. Partijen hoeven hiervoor tegenwoordig niet meer te verschijnen ter terechtzitting – oorspronkelijk was dat wel het geval. De dading betreft de concrete schade aan het onroerend goed en vermeldt het totale bedrag wat ter vergoeding is overeengekomen.³²² Mocht de gelaedeerde de door MBLM voorgestelde vergoeding niet accepteren, dan staat voor hem de gang naar de rechter nog open. Uit het feit dat er in de laatste tien jaar slechts enkele rechtszaken hebben plaatsgevonden,³²³ blijkt dat dit niet vaak voorkomt. Schade ten gevolge van breuklijnen doet zich nog langer voor. Dergelijke schade wordt volgens MBLM ook na het verstrijken van de verjaringstermijn vergoed.³²⁴ Een samenvatting van de mogelijk te bewandelen wegen voor de benadeelde is schematisch, door middel van een stroomschema, opgenomen in stroomschema 2.

3.6 Bijzondere kwesties

3.6.1 Bevrijding van aansprakelijkheid

Een andere situatie doet zich voor indien de schade (deels) is veroorzaakt door mijnwerkzaamheden van twee concessionarissen. Indien twee concessionarissen hebben bijgedragen aan het ontstaan van de schade wordt sinds 1936 een veroordeling van de coauteurs *in solidum* aangenomen in de rechtspraak.³²⁵ Dit houdt in dat wanneer beide concessionarissen samen de buitencontractuele fout hebben begaan die één en dezelfde schade veroorzaakt, de gelaedeerde, ondanks de afwezigheid van hoofdelijkheid, de betaling van de gehele schadevergoeding van elke schadeverwekker kan vorderen. Mocht een combinatie van mijnwerkzaamheden en de fout van een derde schade hebben veroorzaakt, dan worden zij *in solidum* veroordeeld tot het vergoeden van de schade. In beginsel kan de concessionaris de fout van een derde doen tussenkomen als exoneratie van zijn aansprakelijkheid. De derde kan de concessionaris niet oproepen als co-

³²¹ Cf. art. 58 van de Gecoördineerde wetten van 15 september 1919 op de mijnen, de graverijen en de groeven.

³²² Van belang is nog dat de gelaedeerde zich verbindt om de overeenkomst tot dading in geval van (gehele of gedeeltelijke) vervreemding over te dragen aan elke rechtsverkrijger van het onroerende goed. Deze informatie is gebaseerd op een kennisgeving door het Vrederecht van het eerste kanton Hasselt uit 2015 – om privacy redenen zijn persoonsgegevens voor zover mogelijk niet vermeld.

³²³ *Ibid.*

³²⁴ De beschrijving van de uitvoeringspraktijk in Wallonië kan ten slotte kort zijn: in Wallonië is men jaren eerder gestopt met de steenkolenmijnen, namelijk in 1984 (zie Pacyna & Denayer 2010, p. 1), en worden er geen schadevergoedingsclaims meer ingediend bij de concessiehouders in Wallonië. Deze informatie is ontleend aan het interview in het kader van dit onderzoek afgenomen met twee medewerkers van N.V. de Mijnbouwschade en Bemaling Limburgs Mijngedied.

³²⁵ Cass. 2 april 1936, *Pas.* 1936, I, p. 209; Eyben & Ninane 2008, p. 15.

aansprakelijke, tenzij hij een fout van het hoofd van de concessie kan bewijzen.³²⁶ Indien er sprake was van eigen schuld van de gelaedeerde, en dit niet de enige oorzaak van de schade was, leidt dit tot een vermindering van de schadevergoedingsverplichting van de laedens. De concessionaris kan zich enkel geheel van aansprakelijkheid bevrijden indien hij bewijst dat de schade haar exclusieve oorzaak vindt in overmacht.³²⁷

3.6.2 Bewijs van causaal verband

In het algemeen geldt, cf. art. 1315 BW, dat hij die de uitvoering van een verbintenis vordert, het bewijs daarvan moet bewijzen. Oftewel: wie iets beweert, moet bewijzen dat die bewering gegrond is. Voor de toepassing van art. 1382 BW, geldt dat de benadeelde zowel de (specifieke) fout van de laedens, de schade als het oorzakelijk verband tussen fout en schade moet bewijzen.³²⁸ Bestaat er twijfel over het causaal verband, of wordt het slechts waarschijnlijk gemaakt, dan dient de vordering afgewezen te worden.³²⁹

De foutloze aansprakelijkheid van art. 58 van de Gecoördineerde wetten van 1919 is echter gebaseerd op de risicotheorie.³³⁰ Bewijs van fout is dus niet vereist. Wel blijft vereist dat de gelaedeerde het bewijs levert van het causale verband tussen de activiteiten van de mijnbouwexploitant en de schade.³³¹ Hier geldt de equivalentietheorie; het feit dat de aansprakelijkheid in het leven roept dient een *condicio sine qua non* te zijn zonder welke de schade zich niet had voorgedaan. De bewijslast ligt op de gelaedeerde die verhaal zoekt.³³² Toch bleek in de praktijk van vóór de oprichting van de N.V. MBLM dat het vermoeden van mijnschade zich tegen de concessiehouder richt en het aan hem is om te weerleggen dat de oorsprong van de schade in de mijnactiviteit ligt en om andere oorzaken aan te tonen. Vanwege de hoge kosten van eventuele juridische procedures en expertises hebben concessiehouders er vaak vanaf gezien om dat bewijs te leveren en hebben zij de eigenaars vaak gewoonweg uitbetaald.³³³ Na oprichting van de N.V. MBLM geldt dat MBLM, naar aanleiding van een schademelding, een technisch rapport opstelt en op basis van een vergelijking met oude kaarten waarop vroegere mijnbouwactiviteiten staan

³²⁶ Eyben & Ninane 2008, p. 16.

³²⁷ *Ibid.*, p. 17. Indien schade daartegen wordt veroorzaakt door zowel overmacht als door werkzaamheden in de mijn, is de concessionaris geheel aansprakelijk (cf. de equivalentieleer).

³²⁸ Vansweevelt & Weyts 2009, p. 125.

³²⁹ Bocken, Boone & Kruithof 2014, p. 68.

³³⁰ Cass., 5 februari 1925, *Pas.* 1925, I, 125; Cour d'appel de Mons, 18 november 1975, *Pas.* 1976, II, 1936.

³³¹ Van Hoef 2012-2013, p. 27. Zie ook Pacyna & Denayer 2010, p. 7.

³³² Eyben & Ninane 2008, p. 14.

³³³ Visie Fedechar, in: Verslag namens commissie voor de economische aangelegenheden (F. Aerts), bij: Ontwerp van wet tot wijziging van de wetten betreffende het Nationaal Waarborgfonds inzake kolenmijnschade, *Parl.St.* Kamer 1989-1990, 1000 – 2 (1989-1990), p. 6.

aangegeven beoordeelt of de schade veroorzaakt is door de vroegere mijnbouwactiviteiten. Indien dat zo is, dan doet MBLM een schadevergoedingsvoorstel (zie par. 3.5.3.2). De meeste zaken worden zo afgedaan. Voor het zeldzame geval dat een gelaedeerde geen overeenstemming met MBLM kan bereiken en gaat procederen, gelden de normale regels van het Belgische procesrecht, incl. het gebruik van deskundigen.

3.6.3 Verjaringsproblematiek

3.6.3.1 *Situatie tot 1998*

Voor 1998 gold volgens art. 2262 (oud) BW een verjaringstermijn van 30 jaar voor burgerlijke vorderingen. Als aanvangsdatum werd het ogenblik genomen dat de schade zich manifesteerde en dat de bewegingen van de terreinen die de schade veroorzaakt hun schadelijk effect hadden beëindigd (zie par. 3.2, over de invloedsduur; vaak werd uitgegaan van een periode van vijf jaar).³³⁴ Ten tijde van het NWKS werd aldus in feite een termijn van 35 jaar gehanteerd, ook door de gerechten, na veroorzaking van de schade. Deze periode is als volgt opgebouwd: 30 jaar van de wettelijke verjaringstermijn en 5 jaar van de technische termijn. Dit is de termijn waarbinnen zich 'na het uitvoeren van ondergronds technisch werk, door de vertraagde invloed waarmee de verzakingslijnen zich vanuit de ondergrond naar de bovengrond toe verplaatsen, nog bovengrondse schade kan voordoen'.³³⁵

3.6.3.2 *Situatie vanaf 1998*

Sinds 1998 regelt art. 2262bis BW de verjaringstermijn voor vorderingen gebaseerd op buitencontractuele aansprakelijkheid.³³⁶ De wetgever laat de

³³⁴ Volgens amendementen van M. Arts op het ontwerp tot wet tot wijziging van de wetten betreffende het Nationaal Waarborgfonds inzake kolenmijnschade, gecoördineerd op 3 februari 1961, *Parl.St.* Kamer, 1989-1990, nr. 1000 3 & 4, p. 3, leidde de oude termijn van 40 jaar (10 jaar invloedsduur uitbatingen cf. Waalse rechtspraak plus 30 jaar verjaringstermijn – te lopen vanaf einde uitbatingen, niet einde van de invloedsduur), tot veelvuldige misbruiken. Bovendien wordt gesteld dat wetenschappelijk onderzoek heeft aangetoond dat de termijn beduidend korter is dan 10 jaar. Amendementen P. Hatry & J. Delruelle-Ghobert op het ontwerp tot wet tot wijziging van de wetten betreffende het Nationaal Waarborgfonds inzake kolenmijnschade, gecoördineerd op 3 februari 1961, *Parl.St.* Kamer 1989-1990, nr. 1000 3 & 4, p. 5-6, noemen voor de invloedsduur een termijn van twee jaar; de regering stelt 10 jaar voor overeenkomstig de Belgische jurisprudentie.

³³⁵ Verslag namens de Commissie voor Werkgelegenheid en Economische Aangelegenheden (J. Sleenckx), bij: Voorstel van decreet houdende oprichting van de naamloze vennootschap Mijnschade en Bemaling Limburgs Mijngedebied (E. Schuermans), *Parl.St.* Kamer 1997-1998, stuk 84 (BZ 1995), nr. 5, bijlage hoorzitting 30 mei 1996, p. 27.

³³⁶ Wet van 10 juni 1998 tot wijziging van sommige bepalingen betreffende de verjaring, *BS* 27 juli 1998.

verjaringstermijn afhangen van de aard van de vordering. Voor zakelijke vorderingen geldt een termijn van 30 jaar, voor persoonlijke vorderingen niet zijnde buitencontractuele vorderingen geldt een termijn van tien jaar.³³⁷ Buitencontractuele vorderingen - zowel buitencontractuele foutaansprakelijk als buitencontractuele foutloze aansprakelijkheid vallen hieronder - verjaren daarentegen na vijf jaar vanaf de dag volgend op die waarop de benadeelde kennis heeft gekregen van de schade of van de verergering ervan en van de identiteit van de daarvoor aansprakelijke persoon. Deze vorderingen verjaren in ieder geval na twintig jaren vanaf de dag volgend op die waarop het schadeveroorzakende feit zich heeft voorgedaan.³³⁸ Voor buitencontractuele aansprakelijkheidsvorderingen geldt dus een dubbele verjaringstermijn: de relatieve verjaringstermijn (vijf jaar vanaf de dag volgend op die waarop de benadeelde kennis heeft gekregen van 1. de schade of van de verergering ervan en van 2. de identiteit van de daarvoor aansprakelijke persoon, zgn. *discovery rule*), waarmee de wetgever ten doel had de termijn pas te laten lopen op het moment dat de benadeelde over alle elementen beschikt voor het instellen van zijn vordering, en de absolute verjaringstermijn, namelijk 20 jaar vanaf het schadeverwekkende feit.³³⁹ Voor de relatieve termijn toetst men of een normaal zorgvuldige benadeelde, geplaatst in dezelfde omstandigheden, redelijkerwijs op de hoogte was geweest van de schade (een zgn. normatieve beoordeling).³⁴⁰ Kennis van de schade volstaat, de omvang van de schade hoeft niet vast te staan noch hoeft de benadeelde kennis te hebben van de omvang van de schade.³⁴¹ De rechter mag het middel van de verjaring overigens niet ambtshalve opwerpen, tenzij het een kwestie van openbare orde betreft.³⁴²

Ter illustratie van de werking van het verjaringsleerstuk volgt nu een korte weergave van een recent eindvonnis van de vrederechter Genk. Voordat kon worden toegekomen aan de vraag of de rechtsvordering tot vergoeding van de verzwaaring van de mijnschade verjaard was, werd een mijnbouwkundig deskundigenonderzoek bevolen naar de wijze van de ontginning, de aard en de omvang van de betreffende steenkoolmijn in het gebied dat een invloed kon hebben op de ondergrond van het betreffende gebouw. De gerechtelijk deskundige kwam tot het besluit dat de uitbatingen gevolgen hebben gehad voor het betreffende gebouw, daarbij aangevende tot en met welk jaar de mijnschades zouden kunnen zijn ontstaan en eventueel hebben geëvolueerd (*i.c.* 1975). Enkele schadeposten werden door de gerechtsdeskundige geacht niet te zijn veroorzaakt door de mijnschade. Wat betreft het overige werd de vordering

³³⁷ Art. 2262 resp. 2262*bis*, §1, lid 1 BW. Zie Wet van 10 juni 1998 tot wijziging van sommige bepalingen betreffende de verjaring, *BS* 27 juli 1998; Vansweevelt 2011, p. 295.

³³⁸ Art. 2262*bis*, §1, lid 2 en 3 BW; Vansweevelt 2011, p. 295.

³³⁹ Vansweevelt 2011, p. 296-297.

³⁴⁰ *Ibid.*, p. 304-305.

³⁴¹ *Ibid.*, p. 306-307.

³⁴² Art. 2223 BW.

geacht te zijn verjaard aangezien de termijn, *i.c.* 36 jaar, het maximum van 30 jaar had overschreden.³⁴³

Men aanvaardt dat de verjaringstermijn aanvangt op het ogenblik dat de werken in de ondergrond zijn beëindigd. De N.V. Mijnen ging voor de schadeclaims die bij haar worden ingediend uit van vijf jaar na het beëindigen van de exploitatie als beginpunt voor verjaring.³⁴⁴ Ook de N.V. Mijnschade en Bemaling Limburgs Mijng gebied hanteert een periode van vijf jaar na de ontginning voor stabilisatie van verzakkingen.³⁴⁵ In beginsel verjaart een vordering na 25 jaren. Na 2017 worden schadeclaims niet meer in behandeling genomen door MBLM. Er wordt een uitzondering gemaakt voor onzichtbare schade, *i.e.* schade die men niet met het blote oog ziet. MBLM doet voor die schade geen beroep op verjaring en neemt de claim in behandeling.³⁴⁶ Ook bij onroerende zaken die zich precies op een breuklijn bevinden, kunnen op een later moment plotselinge verschuivingen voordoen. Technisch is het daarom vrij lastig om het aanvangsmoment van de verjaring vast te stellen. MBLM is in deze zaken gewoonlijk coulant in het vergoeden van de schade.³⁴⁷

De bevrijdende verjaring in het Belgische recht begint opnieuw te lopen indien de schuldeiser actie onderneemt (zgn. stuiting). De burgerlijke stuitingsgronden zijn: dagvaarding door gerecht, beslag, bevel tot betaling, erkenning vanwege de schuldenaar (artt. 2244, 2248 BW). Sinds 2013 heeft ook een ingebrekestellingsbrief een verjaringsstuitende werking.³⁴⁸

3.6.3.3 Overgangsrecht

De nieuwe verjaringstermijnen van de Verjaringswet gelden pas vanaf tien dagen na publicatie in het Belgisch Staatsblad op 27 juli 1998. Voor reeds lopende verjaringstermijnen geldt als algemene regel dat de nieuwe wet geen retroactieve werking heeft, omdat de lopende termijnen dan plots zouden

³⁴³ Vred. Genk, 29 januari 2013, rolnr. 11A951.

³⁴⁴ Voorstel van decreet houdende oprichting van de naamloze vennootschap Mijnschade en Bemaling Limburgs Mijng gebied (J. Vandeurzen & M. Didden), *Parl.St.* Kamer, stuk 601 (1993-1994) – nr. 1, p. 2.

³⁴⁵ G. Deckers, weergave/interview op www.cosimo.be/onsmijnverleden/heusden-zolderhasselt (d.d. 28-03-2014).

³⁴⁶ G. Deckers, weergave/interview op www.cosimo.be. Zie ook G. Deckers, 'Mijnschade en grondwater', *De Standaard* 29 september 2007, beschikbaar op www.standaard.be.

³⁴⁷ Deze informatie is ontleend aan het interview in het kader van dit onderzoek afgenomen met twee medewerkers van NV de Mijnbouwschade en Bemaling Limburgs Mijng gebied.

³⁴⁸ Wet van 23 mei 2013 tot wijziging van artikel 2244 van het Burgerlijk Wetboek teneinde aan de ingebrekestellingsbrief van de advocaat, van de gerechtsdeurwaarder of van de persoon die krachtens artikel 728, § 3, van het Gerechtelijk Wetboek in rechte mag verschijnen, een verjaringsstuitende werking te verlenen, *BS* 1 juli 2013.

worden ingekort en dit afbreuk zou doen aan de rechtszekerheid.³⁴⁹ De termijnen begonnen te lopen vanaf de inwerkingtreding van voornoemde wet.³⁵⁰ Nieuwe kortere termijnen gelden slechts zolang de oude termijn van dertig jaar niet is verstreken.

2.6.4 Samenloop van aansprakelijkheidsregels

Indien schade niet voor vergoeding in aanmerking komt op grond van het regime van objectieve aansprakelijkheid, bijvoorbeeld schade veroorzaakt door installaties aan het oppervlakte of die veroorzaakt door de instorting van putten of onderaardse gangen die nooit zijn geëxploiteerd door de concessiehouder, dan kan een beroep op het gemene recht (art. 1382 e.v. BW) gedaan worden.³⁵¹

Is met de objectieve aansprakelijkheid een exclusieve regeling gegeven of is samenloop met andere regelingen mogelijk? De wet van 18 juli 1975 op het exploiteren van ondergrondse berguimten *in situ* bestemd voor het opslaan van gas is relevant voor zover ze samenloopt met de in par. 3.4 te bespreken regels omtrent de mijnschade. De mijnconcessiehouder blijft, ook na het vervallen verklaren van de concessie, aansprakelijk voor elke schade die het rechtstreekse gevolg is van de ontginning van de steenkool.³⁵² Voor de rest kan, mits aan de afzonderlijke voorwaarden is voldaan, cumulatie plaatsvinden van twee objectieve aansprakelijkheidsregimes. Zo kan mijnschade zowel leiden tot de objectieve aansprakelijkheid bepaald door de mijnwet (zie par. 3.4) als tot burenhinder, mits de gelaedeerde uiteraard niet tweemaal vergoeding voor dezelfde schade krijgt.³⁵³ Voor de toepassing van de theorie van de abnormale burenhinder (evenwichtsleer), cf. de jurisprudentie bij art. 544 BW, is nabuurschap van eigendommen vereist. Behalve de eigenaar, kan een vordering ook worden ingesteld door of tegen degene die beschikt over een attribuut van het eigendomsrecht, waaronder ook de (publiekrechtelijke) concessiehouder.³⁵⁴

³⁴⁹ Wetsontwerp tot wijziging van sommige bepalingen betreffende de verjaring, *Parl. St. Kamer* 1996-97, nr. 1087/1, p. 13; Vansweevelt 2011, p. 354.

³⁵⁰ Zie artikel 10 van de Wet van 10 juni 1998 tot wijziging van sommige bepalingen betreffende de verjaring.

³⁵¹ Over de aansluiting van objectieve aansprakelijkheid van de concessionaris en het gemene recht, zie Eyben & Ninane 2008, p. 25-26.

³⁵² Art. 16 § 4, al. 4, van de Wet van 18 juli 1975 betreffende het opsporen en exploiteren van ondergrondse berguimten *in situ* bestemd voor het opslaan van gas, *BS* 14 augustus 1975.

³⁵³ Zie ook Van Hoef 2012-2013, p. 64. Bocken 1984, p. 410, stelt dat de meningen over of mijnschade ook kan leiden tot een vordering wegens burenhinder uiteenlopen.

³⁵⁴ Zie ook Cass. 31 okt. 1975, *Pas.* 1976, I, 276, m.nt. A. Van Oevelen in *R.W.* 1975, 1571. Ook in het geval van een mijnconcessiehouder kan de toepassing van de burenhinderleer niet worden uitgesloten; zie Stijns & Vuye 2000, p. 281-282.

Hoofdstuk 4. Landenrapport Duitsland

4.1 Inleiding

Duitsland heeft een rijke traditie waar het mijnbouw betreft, zeker ook als het om steenkolenmijnbouw gaat. Met name in de grootste deelstaat van Duitsland, Nordrhein-Westfalen (hierna: NRW), en meer in het bijzonder in het Ruhrgebied, was de steenkolenmijnbouw de belangrijkste economische activiteit gedurende vele decennia. Tot ver na de Tweede Wereldoorlog zijn vele mijnen operationeel geweest en hebben vele bewoners in deze streek en daarbuiten gewerkt in de mijnbouwindustrie. Vanaf de zestiger jaren is de steenkolenmijnbouw vanwege economische redenen steeds minder lucratief geworden en geleidelijk aan verder afgebouwd. In Duitsland zijn momenteel nog twee steenkolenmijnen operationeel, eveneens in NRW.³⁵⁵ Deze mijnen zullen sluiten in 2018. De bespreking van de uitvoeringspraktijk zal mede om deze reden in dit rapport toegespitst zijn op deze deelstaat.

Vergoeding van schade door mijnbouwactiviteiten aan derden is sinds 1982 geregeld in de Duitse Mijnbouwwet.³⁵⁶ In deze wet is onder meer de regelgeving inzake aansprakelijkheid en schadevergoeding in geval van mijnbouwschade neergelegd. Daarbij komen enkele belangrijke knelpunten aan bod. Het gaat dan met name om het stellen en bewijzen van het causaal verband tussen de mijnbouwactiviteiten en de geleden schade, alsmede de verjaring van claims.

Uit dit onderzoek zal blijken dat de benadeelde vaak afhankelijk is van technische expertise om de aard van de geleden schade vast te stellen. Dat betekent dat de benadeelde – wanneer hij individueel handelt – vaak de medewerking van de technische expertise van mijnbouwexploitanten nodig heeft voor het vaststellen van aansprakelijkheid en het verkrijgen van een vergoeding. Daar komt nog bij dat procederen voor de overheidsrechter een dure aangelegenheid was en is, en dat procederen vanwege mijnbouwschade niet kon en kan worden verzekerd via een rechtsbijstandverzekering.³⁵⁷

Een uitzondering op het kennismonopolie van de exploitant is het Verband bergbaugeschädigter Haus- und Grundeigentümer - het VBHG - , een vereniging die zich sinds 1910 en onder de huidige noemer sinds 1959, opwerpt als

³⁵⁵ RAG Anthrazit Ibbenbüren & RAG Prosper-Haniel, zie www.rag.de en bijlage 16 voor situering.

³⁵⁶ Bundesberggesetz 13 augustus 1980, in werking getreden 1 januari 1982, BGBl. I S. 1310.

³⁵⁷ Boldt e.a. 2016, p. 1177, 1178.

belangenbehartiger van benadeelde grond- en woningeigenaren.³⁵⁸ Deze vereniging wordt geleid door een team van technische en juridische professionals. Afgezien van een individueel onderhandelingstraject met de mijnbouwexploitant, al dan niet uitmondend in een gerechtelijke procedure, is het lang niet mogelijk is geweest anders dan via het VBHG een vorm van compensatie van de mijnbouwexploitant te verkrijgen. Op het VBHG wordt in par. 4.5.2 nog uitgebreid teruggekomen.

Pas sinds 2009 is er een alternatief voor een onderhandeling met de mijnbouwexploitant dan wel een procedure voor de overheidsrechter in de vorm van een door de staat ingestelde, maar geheel door de mijnbouwindustrie gefinancierde buitengerechtelijke vorm van geschilbeslechting. Dit instrument kan worden beschouwd als een bescheiden succes voor de gelaedeerden, omdat deze instantie na veel politieke en maatschappelijke druk is opgericht en behoorlijk functioneert.

Omdat dit onderzoek zich richt op de afhandeling van ‘mijnbouwschade’ zal de nadruk vooral komen te liggen op de meest voorkomende schades: die aan onroerende zaken (grond en woningen). Personenschade en schade aan roerende zaken zullen slechts terloops aan de orde komen.

Dit onderzoek richt zich primair op de beschrijving van de mogelijke civielrechtelijke wegen die voor de benadeelde openliggen om een partij aansprakelijk te stellen voor geleden schade ten gevolge van mijnbouwschade. Publiekrechtelijke regelgeving ten aanzien van mijnbouw blijft grotendeels buiten beschouwing.

4.2 Steenkolenmijnbouw in Duitsland: historische ontwikkeling

Tot diep in de tweede helft van de twintigste eeuw is de winning van steenkolen in Duitsland één van de belangrijkste industriële activiteiten geweest. Qua werkgelegenheid is de mijnbouwindustrie in ieder geval in de deelstaat NRW de belangrijkste werkgever geweest. In 1950 waren meer dan een half miljoen mensen werkzaam in de steenkolenmijnbouw. Dat is inmiddels teruggelopen tot enkele duizenden. In 1950 waren er 177 actieve mijnen. Inmiddels zijn dat er nog twee.³⁵⁹ De scherpste daling was zichtbaar in de jaren zestig.³⁶⁰ De daling

³⁵⁸ Zie website Verband bergbaugeschädigter Haus- und Grundeigentümer e.V., www.vbhg.de (laatst geraadpleegd op 29 februari 2016). Zie ook par. 4.5.2 voor een nadere toelichting op deze vereniging.

³⁵⁹ Volgens de officiële statistieken die door het Duitse Ministerie van Economische Zaken elke vijf jaar worden uitgegeven, bezat Duitsland in 2013 nog 3 functionerende steenkolenmijnen, gelegen in de deelstaat NRW. Bundesministerium für Wirtschaft und Energie, *Der Bergbau in der Bundesrepublik Deutschland 2013*, Bergwirtschaft und Statistik

van de kolenprijs is de belangrijkste oorzaak voor de verminderde belangstelling voor de kolenwinning.³⁶¹

Steenkolenmijnbouw wordt uitgevoerd door de RAG Aktionsgesellschaft, die sinds 1968 als rechtsopvolger van Ruhrgebiet AG als holding voor mijnbouwactiviteiten fungeert. De voor dit onderzoek relevante ‘onderhouding’ RAG Deutsche Steinkohle AG beheert momenteel de twee nog functionerende mijnen, de mijn bij Ibbenbüren (RAG Anthrazit Ibbenbüren) en de mijn in Bottrop (RAG Prosper-Haniel). Deze twee mijnen sluiten in 2018. De mijn Auguste-Victoria, gelegen in Marl, is in december 2015 definitief gesloten.³⁶²

Gedurende vele jaren was de steenkolenwinning de belangrijkste activiteit van de RAG. Hoewel de activiteiten ten aanzien van de steenkolenwinning steeds verder teruglopen, is het voor dit onderzoek relevant dat deze activiteiten er nog wel zijn en wel om twee redenen. Ten eerste doen de meeste schadegevallen zich voor zolang de mijnen nog actief zijn of binnen ongeveer 5 jaar na beëindiging van de activiteiten, enkele bijzondere uitzonderingen daargelaten. Voor deze schades blijft de exploitant aansprakelijk – de RAG. Dat betekent dus dat er in NRW nog steeds schademeldingen binnenkomen. Ten tweede is de RAG als bedrijf nog een bestaand en actief bedrijf. Dat betekent dus dat hoewel de regelgeving omtrent mijnbouw mede voorziet in de situatie dat de oorspronkelijke exploitant niet meer kan worden getraceerd, die situatie met betrekking tot aansprakelijkheid voor schade ten gevolge van steenkolenmijnbouw voor een meerderheid van de schadegevallen zich niet voordoet, omdat de RAG als exploitant nog actief is. Schades die zich voordoen ten aanzien van steenkoolontginning in mijnen die in een verder verleden gesloten zijn kunnen ook in NRW problematisch zijn wegens het ontbreken van een duidelijk aanspreekpunt. Daar wordt nog op teruggekomen.

Centraal in dit onderzoek staat de regelgeving rondom en de afwikkeling van schade door steenkolenmijnbouw. De RAG en haar(rechts)voorgangers zijn zeer belangrijke, machtige en invloedrijke economische spelers geweest in Duitsland en het Ruhrgebied in het bijzonder. De prioriteiten van de RAG lagen bij de exploitatie van de mijnen en het bevorderen en instandhouden van de daarmee verbonden werkgelegenheid. Het bieden van een adequate bescherming tegen het ontstaan van schades door mijnbouwactiviteiten hoorde daar in eerste

- 65. Jahrgang 2014, p. 40-41. Zie voor meer gegevens de afgelopen 15 jaar ook Bundesministerium für Wirtschaft und Energie, Der Bergbau in der Bundesrepublik Deutschland 2008, Bergwirtschaft und Statistik – 60. Jahrgang 2009, p. 51-52; Bundesministerium für Wirtschaft und Energie, Der Bergbau in der Bundesrepublik Deutschland 2002, - 54. Jahrgang 2003, p. 42-43.

³⁶⁰ Plazek & Semrau 2004, p. 116-125.

³⁶¹ Zie bijlage 17 voor tabel, afkomstig uit Plazek & Semrau 2004, p. 123.

³⁶² RAG Deutsche Steinkohle, www.rag-deutsche-steinkohle.de (laatst geraadpleegd op 29 februari 2016).

instantie niet bij. Deze opmerking geldt – voor alle duidelijkheid – uitsluitend voor zogenaamde ‘externe’ schade, dus niet voor schade die is ontstaan bij werknemers tijdens of na het werken in de mijnen. Voor een precieze omschrijving van het begrip mijnbouwschade wordt naar een volgende par. verwezen.

4.3 Historische ontwikkeling mijnbouwrecht

Voordat op 1 januari 1982 de Bundesberggesetz (BBergG) in werking trad, werd de afwikkeling van mijnbouwschade niet op Bondsniveau geregeld: elke deelstaat had zijn eigen wet.³⁶³ Mijnbouwwetgeving is op grond van art. 74, lid 1, onder 11 Grundgesetz een gedeelde competentie en voor die tijd was er op Bondsniveau nog geen initiatief tot wetgeving genomen. Voor 1981 waren met name de Pruisische Mijnbouwwet, maar ook de Mijnbouwwet van Nordrhein-Westfalen, toonaangevend. In §176 van de huidige BBergG staan al die “Ländergesetze” per deelstaat opgesomd. Van deze lappendeken aan regelingen is voor NRW de algemene mijnbouwwet van Nordrhein-Westfalen vanzelfsprekend relevant. Deze wet is in feite dezelfde als de voormalige Pruisische mijnbouwwet³⁶⁴ en het is die Pruisische regelgeving waarop in feite al die andere regionale wetten zijn gebaseerd.³⁶⁵ Ook voor de inwerkingtreding van de BBergG was het Duitse mijnbouwrecht dus al redelijk uniform. Dat blijkt ook wel uit het feit dat de literatuur en zelfs ook rechtspraak uit die tijd vooral betrekking had op deze Pruisische regels, zoals neergelegd in de algemene mijnbouwwet van Nordrhein-Westfalen.³⁶⁶

De belangrijkste bepaling in de Allgemeine Berggesetz (ABG) die tot 1982 heeft gegolden (vanaf 1865) is § 148 ABG. Daarin is kortweg de aansprakelijkheid neergelegd van de mijnbouweigenaar – daarmee werd de exploitant bedoeld – dan wel de concessiehouder voor schade ten gevolge van de mijnbouwactiviteiten.³⁶⁷ Aansprakelijkheid bestond wanneer de schade

³⁶³ Boldt e.a. 2016, p. 1064.

³⁶⁴ Allgemeine Berggesetz für die Preußischen Staaten, 24.6.1865.

³⁶⁵ Boldt e.a. 2016, p. 1067.

³⁶⁶ *Ibid.*, p. 1067.

³⁶⁷ De historische ontwikkeling van deze ABG sinds 1865 zou nadere studie vergen, omdat deze oorspronkelijke wet in allerlei deelstaten net een iets andere vorm heeft gekregen. De wezenlijke inhoud is niet veranderd, daarom worden allerlei historische verschillen buiten beschouwing gelaten. Hierna wordt een specifiek voor NRW geldende versie van § 148 weergegeven, zoals te vinden op de website www.recht.nrw.de: § 148 lid 1 ABG (§ 148 in de door de een wet van 20. 9. 1899 (PrGS. S. 177) veranderde versie; gewijzigd door de wet v. 11.6.1968 (GV. NW. S. 201); in werking getreden op 26.6.1968): “Der Bergwerkseigentümer ist verpflichtet, allen Schaden, welcher dem Grundeigentum, dessen Bestandteilen oder Zubehör durch den Betrieb des Bergwerkes zugefügt wird, zu ersetzen, ohne Unterschied, ob der Betrieb unter dem beschädigten Grundstück stattgefunden hat oder nicht, ob die Beschädigung von dem Bergwerkseigentümer verschuldet ist und ob sie vorausgesehen

veroorzaakt werd door de mijnbouwactiviteit. Het ging daarbij om een risicoaansprakelijkheid.

Een vordering tot schadevergoeding kon alleen toegewezen worden wanneer het schade betrof aan onroerend goed of het toebehoren daarvan.³⁶⁸ Vermogensschade door waardedaling en schade als gevolg van beperktere bebouwbaarheid van de grond, ook vanwege grondwaterproblematiek, kwam daarnaast ook voor compensatie in aanmerking.³⁶⁹ Voor personenschade daarentegen bood de toenmalige regelgeving geen grond.³⁷⁰ Daarnaast was er een schaderegeling opgenomen voor “dreigende” schade (“*Drohender Bergschaden*”).³⁷¹ In het geval dat een grondeigenaar bouwwerkzaamheden op zijn grond wil verrichten, maar tegelijkertijd weet dat het onroerend goed dat hij met die werkzaamheden realiseert de kans loopt beschadigd te worden door nabijgelegen mijnbouwactiviteit, kan hij de kosten die hij maakt om het goed uit voorzorg te beschermen tegen mogelijke schade vergoed krijgen van de mijnbouwexploitant. De mijnbouwexploitant moet dan schadevergoeding betalen met als achterliggende reden dat de grond in waarde vermindert gelijk aan de kosten die de eigenaar heeft moeten maken om zijn eigendom tegen mogelijke schade te beschermen.³⁷²

De machtspositie van de RAG heeft betekenis gehad voor het beschermingsniveau van Duitse burgers en ondernemers tegen mijnbouwschade. De wettelijke bescherming tegen mijnbouwschade is in ieder geval sinds 1982 met de invoering van de Duitse Mijnbouwwet (Bundesberggesetz) redelijk vorm gegeven. Ook daarvoor was er een vorm van wettelijke bescherming. Belangrijk is echter dat men onder invloed van de RAG als burger of ondernemer zich niet kon verzekeren tegen mijnbouwschade, noch direct (via bijvoorbeeld een opstalverzekering) noch indirect (via bijvoorbeeld een rechtsbijstandsverzekering).³⁷³ Dat betekende de facto dat een benadeelde partij die zijn schade veroorzaakt door mijnbouwactiviteiten wilde verhalen tot 2009 maar twee mogelijkheden had: in overleg treden met de RAG zelf of de gang

werden konnte oder nicht. Geht das Bergwerkseigentum auf einen anderen über, so bleibt die Haftung des bisherigen Bergwerkseigentümers bestehen, es sei denn, daß sein Betrieb für den Schaden nicht ursächlich ist. Wird der Betrieb nicht vom Bergwerkseigentümer, sondern für Rechnung eines anderen (Betreiber) geführt, so haftet dieser neben dem Bergwerkseigentümer, jedoch nicht im weiteren Umfang als dieser selbst. Die Haftung des Betreibers bleibt auch nach Einstellung des Betriebes oder bei Fortführung des Betriebes durch einen anderen bestehen, es sei denn, daß sein Betrieb für den Schaden nicht ursächlich ist.”

³⁶⁸ Boldt e.a. 2016, p. 1067.

³⁶⁹ BGH 29.11.1968, V ZR 59/65.

³⁷⁰ BGH 7.11.1974, III ZR 107/72.

³⁷¹ Boldt e.a. 2016, p. 1068.

³⁷² *Ibid.*, p. 1068.

³⁷³ Zie ook voetnoot 353. Verzekeringsmaatschappijen sluiten mijnbouwschade uit van dekking.

naar de rechter maken. De eerste oplossing was goedkoop, maar wel aan bepaalde voorwaarden en beperkingen gebonden. Een individuele onderhandeling plaatste de benadeelde in een moeizame positie, omdat hij tegenover een grote partij stond en bovendien weinig tot geen technische kennis had om zijn claim goed gemotiveerd te onderbouwen.

De tweede oplossing was op papier kansrijker maar in de praktijk erg kostbaar, omdat de benadeelde partij alle kosten die verbonden waren met de rechtspleging voor het overgrote deel zelf moest betalen, van griffierechten en advocaatkosten tot deskundigenonderzoek naar de oorzaak van de mijnbouwschade. Deze kosten konden eventueel onderdeel worden van de toe te wijzen claim, maar de RAG had als exploitant altijd de mogelijkheid om nog in hoger beroep of nog een instantie hoger te gaan, waardoor de kosten voor de benadeelde partij praktisch gesproken niet meer te dragen waren. Dat is de reden dat het aantal gevoerde procedures voor de overheidsrechter historisch gezien, maar ook nu, zeker in verhouding tot het aantal mijnen en het aantal (vermoedelijke) schades, relatief laag ligt.³⁷⁴

Een alternatief bestond erin dat de benadeelde zich wendde tot het VBHG en van deze vereniging lid werd. Deze vereniging kon de benadeelde dan vertegenwoordigen in de onderhandelingen met de RAG. Het VBHG had bovendien zelf technische expertise om een claim te kunnen beoordelen. Via deze route kon een bepaalde minnelijke oplossing vaak wel worden bereikt.³⁷⁵

4.4 Aansprakelijkheid en vergoeding van schade vanwege schade door mijnbouwactiviteiten: vereisten in Bundesberggesetz en de verhouding met het Bürgerliches Gesetzbuch

4.4.1 Inleiding

De aansprakelijkheid voor schade veroorzaakt door mijnbouwactiviteiten, waaronder – voor dit onderzoek het meest relevant – steenkolenmijnbouw, is geregeld in de Bundesberggesetz die in werking is getreden vanaf 1 januari 1982.³⁷⁶ In de §§ 110-125 zijn de voor dit onderzoek meest relevante bepalingen neergelegd, meer specifiek in de §§ 114-121. De genoemde §§ 110-

³⁷⁴ Dit blijkt onder meer uit het gehouden interview met de voorzitter van de Schlichtungsstelle Bergschäden NRW, voormalig voorzitter van het Oberlandesgericht Hamm.

³⁷⁵ Zie bijvoorbeeld de jaarverslagen 2013 en 2014 van het VBHG, op te vragen via www.vbhg.de.

³⁷⁶ Vanaf dit hoofdstuk worden bepalingen zonder nadere aanduiding geacht voor te komen in de Bundesberggesetz (BbergG).

113 geven uitwerking aan de verplichting van die partijen die betrokken zijn bij de mijnbouw om voorzorgsmaatregelen te nemen om schade ten gevolge van mijnbouwactiviteiten te voorkomen.³⁷⁷ Op deze bepalingen zal niet nader specifiek worden ingegaan.

De regels voor civiele aansprakelijkheid in de Mijnbouwwet gelden als *lex specialis* en prevaleren dus in beginsel boven de algemene regels voor aansprakelijkheid in het BGB. In de Mijnbouwwet wordt niettemin nu en dan direct verwezen naar de regels van het algemene civiele aansprakelijkheidsrecht uit het Bürgerliches Gesetzbuch (BGB), bijvoorbeeld in § 117, waarin de omvang van de schadevergoedingsverplichting is geregeld alsmede de verjaring. Daarop wordt nog uitgebreid teruggekomen.

§ 114 BbergG omschrijft het begrip ‘Bergschaden’ (mijnbouwschade) en geeft het uitgangspunt weer met betrekking tot het causaal verband tussen schade en schadeveroorzakende gebeurtenis. Volgens de § 115 en § 116 BbergG kunnen de mijnbouwonderneming die de betreffende mijn exploiteert respectievelijk de houder van de exploitatievergunning (de concessiehouder) aansprakelijk gehouden worden. Voor de omvang van de schade gelden de algemene civielrechtelijke maatstaven en ook de algemene civielrechtelijke verjaringsregels uit het BGB (§ 117 BbergG). Er geldt een wettelijk vermoeden voor het aannemen van causaal verband, opgenomen in § 120 BbergG: wanneer er sprake is van aardverschuivingen en verzakkingen wordt er een causaal verband vermoed tussen de mijnbouwactiviteiten en de schade (waarover hierna meer).³⁷⁸

4.4.2 Het begrip Bergschaden (mijnbouwschade) en causaliteit

§ 114 vormt de grondslag voor aansprakelijkheid voor mijnbouwschade. Wanneer schade is ontstaan aan een persoon of een zaak ten gevolge van een mijnbouwactiviteit, dan komt deze schade voor vergoeding in aanmerking. Daarmee wordt in deze bepaling het begrip ‘Bergschaden’ (mijnbouwschade) omschreven.³⁷⁹ Deze omschrijving kent enkele beperkingen, die gevolgen hebben voor de mogelijke aansprakelijkheid van partijen en de omvang daarvan.

³⁷⁷ Boldt e.a. 2016, p. 1064 met verdere verwijzingen. Deze regeling is vergelijkbaar met art. 33 van de Nederlandse Mijnbouwwet.

³⁷⁸ De bepalingen §§ 114-122 zijn als bijlage IV opgenomen bij dit hoofdstuk.

³⁷⁹ § 114: “(1) Wird infolge der Ausübung einer der in § 2 Abs. 1 Nr. 1 und 2 bezeichneten Tätigkeiten oder durch eine der in § 2 Abs. 1 Nr. 3 bezeichneten Einrichtungen (Bergbaubetrieb) ein Mensch getötet oder der Körper oder die Gesundheit eines Menschen verletzt oder eine Sache beschädigt (Bergschaden), so ist für den daraus entstehenden Schaden nach den §§ 115 bis 120 Ersatz zu leisten. (2) Bergschaden im Sinne des Absatzes 1 ist nicht 1. ein Schaden, der an im Bergbaubetrieb beschäftigten Personen oder an im Bergbaubetrieb verwendeten Sachen entsteht, 2. ein Schaden, der an einem anderen Bergbaubetrieb oder an den dem Aufsuchungs- oder Gewinnungsrecht eines anderen

Ten eerste veronderstelt het begrip mijnbouwschade een causaal verband tussen de mijnbouwactiviteit en de gestelde schade. Uit de formulering in deze bepaling volgt in principe dat de benadeelde partij dit causaal verband moet stellen en bewijzen. Op het punt van de bewijslastverdeling wordt nog uitgebreid teruggekomen, omdat in § 120 een bewijsvermoeden geïntroduceerd wordt, dat de benadeelde partij in sommige gevallen enigszins tegemoet komt op het terrein van de bewijslastverdeling.

Het begrip ‘mijnbouwactiviteit’ wordt nader omschreven in art. 2 van genoemde wet. Het belangrijkste voor dit onderzoek is dat hieronder alle activiteiten vallen die samenhangen met het winnen van grondstoffen. Wat opvalt is dat binnen de Mijnbouwwet wél uitdrukkelijk aandacht besteed is aan voorbereidende activiteiten die als mijnbouwactiviteit kunnen worden aangemerkt, maar niet zozeer aan nazorg als de mijn is gesloten.³⁸⁰

Voorts wordt het begrip ‘causaal verband’ vormgegeven door enkele beginselen die afkomstig zijn uit het algemene burgerlijk recht en het aansprakelijkheidsrecht. Van belang is ten eerste dat is voldaan aan het equivalentiebeginsel, dat ook wel kan worden aangeduid als het *condicio sine qua non*-verband. Dit betekent kortweg dat zonder de mijnbouwactiviteit de schade niet zou zijn ingetreden. De activiteit was een noodzakelijke voorwaarde voor het ontstaan van de schade. Als dat niet het geval is, ontbreekt het causaal verband en is er voor deze schade geen aansprakelijkheid.³⁸¹

Daarnaast geldt ook het zogenaamde adequatiebeginsel, dat kort gezegd inhoudt dat de schade redelijkerwijze voorzienbaar moet zijn voor de aansprakelijke partij. Mijnbouwactiviteiten worden van tevoren gepland en bij de planning wordt al rekening gehouden met voorzorgsmaatregelen om schade te voorkomen en derhalve dus ook al met schade ten gevolge van mijnbouwactiviteiten. In algemene zin is mijnbouwschade dan ook voorzienbaar en is aan het adequatiebeginsel voldaan. In een enkel geval kan het beginsel wel aan aansprakelijkheid in de weg staan. Wanneer mijnbouwactiviteiten op een bepaalde plaats worden gepland, juist met het idee dat op of nabij die plaats niet gebouwd wordt, zodat schade of mogelijke aansprakelijkheid wordt voorkomen,

unterliegenden Bodenschätzen entsteht, 3. ein Schaden, der durch Einwirkungen entsteht, die nach § 906 des Bürgerlichen Gesetzbuchs nicht verboten werden können, 4. ein Nachteil, der durch Planungsentscheidungen entsteht, die mit Rücksicht auf die Lagerstätte oder den Bergbaubetrieb getroffen werden und 5. ein unerheblicher Nachteil oder eine unerhebliche Aufwendung im Zusammenhang mit Maßnahmen der Anpassung nach § 110.

³⁸⁰ Boldt e.a. 2016, p. 1120, 1121 met verdere verwijzingen. Zie ook § 2 lid 1 BbergG. De schade die wordt veroorzaakt door het stijgende grondwaterniveau nadat de mijn is gesloten en het wegpompen is gestopt komt naar de letter van § 114 niet voor vergoeding in aanmerking, maar het is inmiddels wel in de jurisprudentie geaccepteerd dat deze schade wél onder de werking van § 114 kan worden gebracht. Zie bijvoorbeeld OLG Köln 18.7.2005, 16 U 12/03.

³⁸¹ Boldt e.a. 2016, p. 1124.

dan is het waarschijnlijk dat een mijnbouwbedrijf niet aansprakelijk wordt gehouden als later tóch op die plaats gebouwd wordt en schade ontstaat. Die schade was in dat geval niet redelijkerwijze te voorzien.³⁸²

Onder deze noemer moet hier ook het relativiteitsbeginsel ('Schutznormvereiste') worden besproken. Aansprakelijkheid ontstaat alleen dan wanneer de ontstane schade valt onder het beschermingsbereik van de geschonden norm. De norm die hier speelt is het verantwoord – dat wil zeggen zoveel mogelijk rekening houdend met eventueel opkomende schade aan derden – uitvoeren van mijnbouwactiviteiten. Wanneer de schade niet eenduidig terug te voeren is op de mijnbouwactiviteit, komt deze schade in de regel niet voor vergoeding in aanmerking. Te denken valt bijvoorbeeld aan gebleken constructiefouten in woningen, die tot scheuren e.d. kunnen leiden. Een ander voorbeeld dat kan worden genoemd is het natuurlijke herstel van het grondwaterniveau dat na de mijnbouwactiviteiten optreedt. Dit leidt an sich onder meer met inachtneming van dit beginsel niet tot aansprakelijkheid, omdat eventuele grondbewegingen op grond daarvan kunnen worden toegeschreven aan natuurlijke geologische reacties.³⁸³ Op dit punt wordt hieronder nog nader ingegaan. De overlap met de causale vraag – is de schade wel veroorzaakt door een mijnbouwactiviteit? – kan hier overigens aanzienlijk zijn.

Ten tweede is van belang wat onder het begrip 'mijnbouwschade' precies wordt verstaan. In § 114 lid 1 wordt al een belangrijke beperking aangebracht, omdat alleen personenschade en zaakschade onder dit begrip wordt gebracht. (Zuivere) Vermogensschade die bijvoorbeeld niet direct samenhangt met beschadiging van een zaak, valt niet onder het begrip 'mijnbouwschade' en komt niet voor vergoeding in aanmerking. Dat is van belang, omdat daarmee ook waardedaling van goederen of gederfde winst die niet direct met een concrete beschadiging van zaken samenhangt niet voor vergoeding in aanmerking komt.

In dit onderzoek wordt nader ingegaan op zaakschade en samenhangende schadeposten. Het is dus van belang dit begrip goed te duiden. In beginsel komt zowel schade aan roerende als onroerende zaken voor vergoeding in aanmerking.³⁸⁴ Een typisch voorbeeld van vergoedbare zaakschade is het ontstaan van een scheur in een gebouw door verandering van het aardoppervlak die is ontstaan door mijnbouwgerelateerde activiteiten.³⁸⁵ Een zuivere beweging van de grond als zodanig is niet voldoende om enige vergoeding te vorderen. Een voorbeeld is een verlaging van akkerbouwgrond. Als de grond nog steeds gebruikt kan worden voor het aangewezen doel zonder verder nadeel of schade, dan is er geen grond voor schadevergoeding.³⁸⁶

³⁸² Boldt e.a. 2016, p. 1124.

³⁸³ *Ibid.*, p. 1125.

³⁸⁴ De omvang van schade aan roerende zaken wordt wel ingeperkt door § 117.

³⁸⁵ Boldt e.a. 2016, p. 1117.

³⁸⁶ *Ibid.*, p. 1118.

Van groot belang is de constatering dat kortweg slechts die schade als gevolg van grondverzakking voor vergoeding in aanmerking komt, die door 'directe' mijnbouwactiviteiten wordt of is veroorzaakt, bijvoorbeeld door het verzakken van mijnschachten, door boor- en graafactiviteiten enzovoorts. In beginsel komt de schade door groundbewegingen die het gevolg zijn van veranderingen in de grondwaterstand niet voor vergoeding komt in aanmerking.³⁸⁷ Als het grondwater (veel) hoger komt dan op grond van een natuurlijk geologisch grondwaterniveau mocht worden verwacht, nadat besloten is met afpompen van grondwater te stoppen (als de mijn gesloten is), dan kan dat weer anders zijn, maar dat verband moet wel heel duidelijk zijn. Zodra het gaat om een nieuw 'natuurlijk' gevormd grondwaterniveau, dan is een mijnbouwbedrijf niet aansprakelijk.³⁸⁸

In § 114 lid 2 wordt het begrip mijnbouwschade nog verder ingeperkt. Van belang is vooral dat onder het begrip mijnbouwschade niet valt schade die is ontstaan aan personen en/of zaken die betrokken zijn bij de mijnbouwactiviteiten. Wanneer bijvoorbeeld een werknemer gewond is geraakt tijdens het werken in de mijn, valt de geleden schade niet onder het begrip 'mijnbouwschade' in deze wet.

Voorts is ook schade ontstaan bij andere (aanpalende) mijnbouwbedrijven geen mijnbouwschade in de zin van de genoemde wet.

Daarnaast is het begrip mijnbouwschade en de daarmee samenhangende aansprakelijkheid ondergeschikt aan § 906 BGB, waarin kort gezegd is opgenomen dat de eigenaar van een stuk grond bepaalde overlast van niet voor menselijke beheersing vatbare stoffen en gassen moet dulden.³⁸⁹ Pas als de grens van het 'normale' wordt overschreden, komt schade voor vergoeding in aanmerking. Daarmee wordt onderstreept dat de eigenaar van een onroerende

³⁸⁷ Boldt e.a. 2016, p. 1118, 1119. Zie ook voetnoot 376.

³⁸⁸ Boldt e.a. 2016, p. 1120, 1121.

³⁸⁹ 906 BGB: (1) Der Eigentümer eines Grundstücks kann die Zuführung von Gasen, Dämpfen, Gerüchen, Rauch, Ruß, Wärme, Geräusch, Erschütterungen und ähnliche von einem anderen Grundstück ausgehende Einwirkungen insoweit nicht verbieten, als die Einwirkung die Benutzung seines Grundstücks nicht oder nur unwesentlich beeinträchtigt. Eine unwesentliche Beeinträchtigung liegt in der Regel vor, wenn die in Gesetzen oder Rechtsverordnungen festgelegten Grenz- oder Richtwerte von den nach diesen Vorschriften ermittelten und bewerteten Einwirkungen nicht überschritten werden. Gleiches gilt für Werte in allgemeinen Verwaltungsvorschriften, die nach § 48 des Bundes-Immissionsschutzgesetzes erlassen worden sind und den Stand der Technik wiedergeben.

(2) Das Gleiche gilt insoweit, als eine wesentliche Beeinträchtigung durch eine ortsübliche Benutzung des anderen Grundstücks herbeigeführt wird und nicht durch Maßnahmen verhindert werden kann, die Benutzern dieser Art wirtschaftlich zumutbar sind. Hat der Eigentümer hiernach eine Einwirkung zu dulden, so kann er von dem Benutzer des anderen Grundstücks einen angemessenen Ausgleich in Geld verlangen, wenn die Einwirkung eine ortsübliche Benutzung seines Grundstücks oder dessen Ertrag über das zumutbare Maß hinaus beeinträchtigt.

(3) Die Zuführung durch eine besondere Leitung ist unzulässig.

zaak rekening moet houden met het feit dat hij een huis in de buurt van mijnbouwactiviteiten heeft en daar overlast van zal hebben, zoals dat geldt voor elke vorm van industriële activiteit. Een aansprakelijke partij in de zin van de mijnbouwwet mag in dat opzicht niet achtergesteld worden ten opzichte van andere industriële ondernemingen. Een voorbeeld is dat door het ontstaan van kunstmatige afvalhopen door de mijnbouwactiviteiten de radio-ontvangst kan worden gestoord. Voor dit verminderde woongenot die direct samenhangt met het verrichten van mijnbouwactiviteiten kan geen vergoeding worden geëist.³⁹⁰

Een ander voorbeeld is dat een vordering voor vergoeding van smartengeld, ontstaan vanwege gezondheidsklachten die uitsluitend zijn terug te voeren op het ervaren van (kleine) aardbevingen die het gevolg zijn van mijnbouwactiviteiten zonder dat er sprake is van concrete letsel- of zaakschade is afgewezen.³⁹¹

Van belang is ook nog dat schade – bijvoorbeeld door waardedaling van de grond – die ontstaat door veranderingen van bestemmingsplannen of andere plannen betreffende ruimtelijke ordening die met mijnbouwactiviteiten te maken heeft niet voor vergoeding in aanmerking komt. Daarvoor is uitdrukkelijk gekozen, omdat dit type schade moet worden afgehandeld via publiekrechtelijke wetgeving die specifiek ziet op schade aan eigendommen ten gevolge van wijzigingen in bestemmingsplannen (vgl. de Nederlandse planschade).³⁹²

Een vordering die gebaseerd is op het verkrijgen van vergoeding van mijnbouwschade moet de benadeelde partij in het algemeen voor het gerecht brengen in de plaats waar de onderneming of de concessiehouder zijn zetel heeft. Daarnaast kan in gevallen waarin de aanspraak bestaat uit vergoeding voor schade aan onroerend goed, het gerecht waarin het onroerend goed is gelegen, bevoegd zijn.

Essentieel is dat in de overgrote meerderheid van de gevallen de rechtsbijstandverzekeraars een exoneration hebben bedongen voor het voeren van procedures die gebaseerd zijn op het verkrijgen van een vergoeding van mijnbouwschade in de zin van de Duitse Mijnbouwwet. Dat betekent echter niet dat vergoeding van rechtsbijstand in alle gevallen waar mijnbouwactiviteiten een rol spelen, niet aan de orde is. Waar bijvoorbeeld de vordering zuiver is gestoeld op § 906 BGB, kan rechtsbijstand wel voor vergoeding in aanmerking komen.

³⁹⁰ Boldt e.a. 2016, p. 1118

³⁹¹ *Ibid.*, p. 1128, 1129.

³⁹² § 148 ABG kende nog het begrip ‘dreigende mijnbouwschade’ en in dat verband is onder deze wet in 1072 een uitspraak door het BGH gedaan waarin een vergoedingsplicht werd aangenomen ten aanzien van toekomstige mijnbouwschade door een bepaald besluit om een bestemmingsplan te wijzigen. Deze uitspraak is door de nieuwe formulering in § 114 lid 1 en 2 niet meer relevant. Boldt e.a. 2016, p. 1068, 1130.

4.4.3 Aansprakelijke partijen

De bepalingen § 115 en § 116 geven aan welke partijen aansprakelijk kunnen worden gehouden voor mijnbouwschade. Volgens § 115 is de exploitant/ondernemer die mijnbouwactiviteiten ontplooit *ten tijde van het veroorzaken van de mijnbouwschade* aansprakelijk. Als er meerdere ondernemingen kunnen worden geïdentificeerd die aansprakelijk kunnen worden gehouden voor dezelfde schade, zijn zij hoofdelijk aansprakelijk. In de onderlinge (regres)verhouding moet worden bezien of en in welke mate de betreffende ondernemingen hebben bijgedragen aan het ontstaan van de schade. Is dat niet vast te stellen dan zijn de ondernemingen alle in dezelfde mate draagplichtig. Als één van de ondernemingen een exoneratie heeft bedongen voor aansprakelijkheid voor mijnbouwschade jegens de benadeelde, dan kunnen de andere ondernemingen daar ook een beroep op doen.³⁹³

Naast de exploitant is volgens § 116 de eigenaar van het recht om mijnbouwactiviteiten te ontplooien (de concessiehouder) aansprakelijk. Exploitant en concessiehouder zijn hoofdelijk aansprakelijk jegens de benadeelde maar in de onderlinge verhouding is slechts de exploitant aansprakelijk (§ 116 lid 2), zodat de concessiehouder regres kan nemen op de exploitant voor de schadevergoeding die hij aan een benadeelde heeft moeten voldoen. Wanneer één van de hoofdelijke schuldenaren een exoneratie heeft bedongen, waardoor aansprakelijkheid is uitgesloten, kan de andere hoofdelijke schuldenaar óók een beroep op die exoneratie doen.

Enigszins vooruitlopend op de bespreking van de verjaring geldt op dit punt de algemene regeling uit het BGB. Dat betekent dat wanneer meerdere ondernemingen dan wel ondernemingen en concessiehouders aansprakelijk kunnen worden gesteld, een eventueel beroep op verjaring per aansprakelijke partij moet worden beoordeeld op validiteit (§ 425 BGB).³⁹⁴ Voor verjaring van de regresvordering gelden de verjaringsregels van §§ 194, 195 en 199 BGB.³⁹⁵

Een vraag die in dit kader dient te worden beantwoord is nu wie precies aansprakelijk gesteld kan worden als er schade wordt geconstateerd die in verband staat met activiteiten die zijn ontplooid door een exploitant van een reeds gesloten mijn. Volgens § 115 is zoals gezegd de ondernemer voor

³⁹³ Het gaat dan om een exoneratie in een overeenkomst tussen exploitant en benadeelde. Dit zogenaamde ‘Bergschadensverzicht’ komt bijvoorbeeld voor, wanneer de exploitant een stuk grond verkoopt. Bij de koop bedingt hij dan jegens de koper een exoneratie voor aansprakelijkheid voor mijnbouwschade. Een dergelijke exoneratie kan ook onderdeel uitmaken van een vaststellingsovereenkomst over geconstateerde mijnbouwschade, waarbij de exploitant zich exonereert voor toekomstige, extra schade. Zie ook Boldt e.a. 2016, p. 1130 e.v.

³⁹⁴ Boldt e.a. 2016, p. 1138, 1141.

³⁹⁵ *Ibid.*

eventueel ontstane schade *ten tijde van het veroorzaken van de mijnbouwschade* aansprakelijk. Als de onderneming die de mijn heeft geëxploiteerd, wisselt, geldt een hoofdelijke aansprakelijkheid wanneer de schade in een periode wordt gelokaliseerd waarin beide ondernemingen actief zijn geweest. Dat geldt ook voor de concessiehouder, maar – zoals gezegd – in de regresverhouding is alleen de ondernemer draagplichtig. De hoofdregel van § 115 en § 116 geldt dus in beginsel zowel voor nog actieve als gesloten mijnen, althans zolang de onderneming nog bestaat. Als er nu schade ontstaat, die als mijnbouwschade geldt, terwijl de mijn al gesloten is, zou dus de exploitant die de mijn exploiteerde kunnen worden aangesproken.

In § 122 is een wettelijke voorziening opgenomen voor het geval de aansprakelijke partijen niet meer bestaan en aangesproken kunnen worden, de *Bergschadensausfallkasse*. De Duitse staat is gemachtigd een publiekrechtelijke voorziening te treffen, die kan worden aangezocht door benadeelde partijen in het geval geen van de mogelijk aansprakelijke partijen (zoals besproken in het voorgaande) meer beschikbaar is. Het lijkt dus een soort waarborgfonds te zijn. De oprichting van deze Ausfallkasse is niet verplicht wanneer op andere wijze een vergelijkbare voorziening wordt getroffen. Dat is van belang, want deze voorziening is niet opgericht, althans niet in de vorm zoals in de wet beschreven. Er is wel een privaatrechtelijk vehikel opgericht met de naam ‘Bergschadensausfallkasse, dat zijn zetel heeft in Bonn.’³⁹⁶ Dat is echter, voor zover bekend en naar voren is gekomen uit verscheidene gesprekken met eventueel belanghebbenden, een ‘papieren tijger’. Deze door de mijnbouwondernemingen opgerichte vereniging wordt in theorie gebruikt om te voldoen aan de verplichting een voorziening te treffen als zij er niet meer zijn of niet meer aangesproken kunnen worden.³⁹⁷

Ten slotte bestaat – in ieder geval in theorie – een subsidiaire aansprakelijkheid van de bondsstaat waarin een door mijnbouwactiviteiten gelegen onroerende zaak is gelegen. Deze aansprakelijkheid stamt nog uit de jaren zeventig, voordat de huidige Mijnbouwwet van kracht was. Onder de toen geldende regelgeving (§ 148 ABG e.v.) die grotendeels zeer vergelijkbaar was met de huidige wet ontstond eveneens het zojuist beschreven probleem dat een eigenaar van onroerend goed geconfronteerd kon worden met een mijnbouwschade waarvoor geen partij meer kon worden aangesproken. Het Bundesgerichtshof heeft deze situatie in strijd geacht met art. 14 van de Duitse grondwet en in deze gevallen een subsidiaire aansprakelijkheid voor de betreffende bondsstaat in het leven geroepen.³⁹⁸

³⁹⁶ Zetel in Bonn, Amts/Vereinsregistergericht Bonn, VR 5585. Geschäftsstelle is te bereiken via de Vereinigung Rohstoffe und Bergbau e.V., Berlijn. Bij navraag bij deze vereniging blijkt niet dat de opgerichte Ausfallkasse momenteel enige activiteit verricht.

³⁹⁷ Schürken & Finke 2008, p. 133.

³⁹⁸ BGH 16.02.1970, AZ III ZR 169/68, ZfB Bd 111/1970, p. 446 e.v.

De vraag is nu hoe de twee hierboven beschreven subsidiaire aansprakelijkheden (van de Ausfallkasse enerzijds en van de bondsstaat anderzijds) zich onder het huidige recht tot elkaar verhouden. De wetgever heeft namelijk wel naar het Bundesgerichtshof willen luisteren en met de genoemde uitspraak rekening gehouden door § 122 in de huidige Mijnbouwwet op te nemen. Er wordt dus wel betoogd dat de subsidiaire aansprakelijkheid van de bondsstaat niet meer geldt vanwege deze bepaling. Men kan echter ook betogen dat deze voorziening weliswaar in de wet staat, maar in de praktijk onvoldoende vorm heeft gekregen vanwege het private karakter van de huidige Ausfallkasse, waarin bovendien ook nog statutaire beperkingen met betrekking tot de in te dienen schadevergoedingsvordering zijn opgenomen. Deze benadering brengt met zich dat de subsidiaire aansprakelijkheid van de bondsstaat nog steeds relevant kan zijn.³⁹⁹

In de praktijk zijn deze subsidiaire routes vooralsnog niet direct relevant, omdat er in beginsel een aanspreekpunt beschikbaar is. Voor eventuele benadeelde partijen die mijnbouwschade hebben geleden ten gevolge van steenkoolwinning in de in het Ruhrgebied gelokaliseerde mijnen lijkt te gelden dat de RAG de wederpartij is – dat geldt ook voor de gesloten mijnen –, specifiek voor de nog functionerende mijn te Ibbenbüren is dat de RAG Ibbenbüren. Voor de verder in het zuiden liggende mijngebieden, te weten rond Aken, rond Wasserberg en Hückelhoven (beide gebieden grenzen aan Limburg) – hier is geen actieve mijnbouw meer – geldt het EBV GmbH als aan te spreken partij in het geval van mijnbouwschade.⁴⁰⁰

In de praktijk lijkt er dus in NRW altijd een aanspreekpunt voor benadeelden te zijn, dus is de subsidiaire route via Ausfallkasse en staatsaansprakelijkheid in de praktijk niet aan de orde.

Twee opmerkingen zijn in dit verband nog van belang.

³⁹⁹ Schürken & Finke 2008, p. 134 met verdere verwijzingen. Zie ook Boldt e.a. 2016, p. 1208, 1209.

⁴⁰⁰ Deze conclusie kan onder meer op de beschikbare gegevens rondom de werking van de Schlichtungsstelle Bergschäden NRW worden gebaseerd, zie ook par. 4.5.3. Geen andere dan een van deze drie partijen (RAG, RAG Ibbenbüren, EBV) kan voor deze commissie worden aangesproken. Er is ook een kaart beschikbaar, waarop het zogenaamde ‘Zuständigkeitsbereich’ van het EBV is geschetst, zie ook http://www.metropoleruhr.de/fileadmin/user_upload/metropoleruhr.de/01_PDFs/Regionalverband/ueber_uns/Bergschaden/Zustaendigkeitsbereiche_Steinkohle-Braunkohle_EBV-RWE.pdf (laatst geraadpleegd op 29 februari 2016). Het EBV heeft in een verder verleden zelf mijnbouwactiviteiten ontplooid en heeft daarnaast ook onroerend goedactiviteiten ontwikkeld (het beschikbaar stellen van woningen voor werknemers in de mijnbouw etc.) De mijnbouwactiviteiten zijn door een voorganger van de RAG overgenomen, maar toen in 1997 de mijnbouwactiviteiten zijn gestaakt, zijn het beheer van de mijnen en de daaraan verbonden claims weer ondergebracht bij de EBV.

Wanneer het gaat om zogenaamde Altbergbau – de steenkolenontginning in NRW is al eeuwenoud – rijst de vraag wie verantwoordelijk is voor het onderhoud van deze oude schachten en of er iemand kan worden aangesproken voor de schade. In de praktijk kan dan de deelstaat zelf worden aangesproken.⁴⁰¹ Een partij die geconfronteerd wordt met een ‘sinkhole’ of naar dergelijke mogelijkheden onderzoek wil laten doen, kan zich wenden tot de Bezirksregierung Arnsberg.⁴⁰²

De tweede opmerking betreft het bestaan van de RAG Stiftung sinds 2007.⁴⁰³ Deze stichting is in het leven geroepen om zogenaamde ‘eeuwigheidsproblemen’ die verband houden met steenkoolontginning op te kunnen lossen, ook na afloop van de actieve steenkoolontginning. Het gaat dan vooral om de grondwaterhuishouding die permanent is verstoord. Vanaf 2019 – na het sluiten van de laatste mijn – wordt verwacht dat men in NRW jaarlijks 220 miljoen euro nodig heeft om dit grondwater te kunnen beheersen. Deze stichting is expliciet niet een aan te spreken rechtspersoon als het om individuele mijnbouwschade gaat. De stichting wordt vanaf 2019 gefinancierd door de RAG.⁴⁰⁴

4.4.4 Vergoedbare schade

4.4.4.1 Algemene opmerkingen

§ 117 is een belangrijke bepaling, omdat deze bepaling aangeeft hoe de omvang van de schadevergoedingsverplichting moet worden bepaald. Bovendien wordt ook de verjaring van de vordering behandeld. Wat daarin vooral opvalt, is de verwijzing naar de algemene regels die voor schadevergoeding ten gevolge van een onrechtmatige daad en verjaring gelden in het BGB. Deze bepaling bevat wel enige beperkingen die aan de omvang van de schadevergoedingsverplichting gesteld worden. In dit verband wordt ook nader ingegaan op enkele bepalingen uit het BGB die voor het ontstaan van mijnbouwschade relevant zijn.

⁴⁰¹ Bezirksregierung Arnsberg, http://www.bezreg-arnsberg.nrw.de/themen/a/altbergbau_risikomanagement/index.php (laatst geraadpleegd op 29 februari 2016).

⁴⁰² *Ibid.*

⁴⁰³ RAG Stiftung, <http://www.rag-stiftung.de> (laatst geraadpleegd op 29 februari 2016).

⁴⁰⁴ RAG Stiftung, <http://www.rag-stiftung.de/ewigkeitsaufgaben/> (laatst geraadpleegd op 29 februari 2016).

4.4.4.2 *Kring van gerechtigden*

Een enkele opmerking dient te worden gemaakt over de kring van gerechtigde personen, waarover de BbergG niet direct iets zegt, maar wel indirect, omdat uit de omschrijving van het begrip mijnbouwschade duidelijk wordt dat alleen schade die direct samenhangt met personen- of zaaksbeschadiging voor vergoeding in aanmerking komt. Dat beperkt de kring van gerechtigden in zoverre dat in het geval van zaaksbeschadiging zuivere vermogensschade niet voor vergoeding in aanmerking komt, zowel wanneer deze geleden wordt door de benadeelde als door *derden*. Derden kunnen echter wel een beroep doen op vergoeding van schade veroorzaakt door mijnbouwactiviteiten, wanneer zij als derden bijvoorbeeld direct schade lijden doordat de akkerbouwgrond die zij als pachter in gebruik hebben, is aangetast.⁴⁰⁵

4.4.4.3 *Uitgangspunt bij bepaling omvang schadevergoeding*

De verwijzing naar het BGB betekent concreet een verwijzing naar de bepalingen §§ 249 BGB en volgende. De hoofdregel van § 249 BGB geeft aan dat de benadeelde partij in beginsel kan vorderen dat de aansprakelijke partij hem in de situatie brengt alsof de schadeveroorzakende gebeurtenis niet had plaatsgevonden (Naturalrestitution). In veel 'gewone' aansprakelijkheidszaken is dit niet erg gebruikelijk of zelfs maar mogelijk, zeker in het geval van personenschade. Ook in het geval van zaakschade is het vaak zo dat de benadeelde om een veelheid aan redenen niet graag ziet dat juist de schadeveroorzakende partij de zaak herstelt. Juist in gevallen van mijnbouwschade kan dat anders liggen, omdat de schadeveroorzakende partij veel expertise heeft op het terrein van het vaststellen en herstellen van dit type schade, waardoor ook veel kosten bespaard kunnen worden ten opzichte van de situatie dat een derde deze schade herstelt. Daar staat tegenover dat een benadeelde partij toch ook graag zelf meer de regie wenst te voeren en liever een onafhankelijke derde zou willen inschakelen.⁴⁰⁶

In plaats van de vordering tot daadwerkelijk herstel, kan de benadeelde partij ook het bedrag vorderen dat het herstel gekost zou hebben (§ 249 lid 2 BGB). Achtergrond van deze regel is het beginsel dat de schadeveroorzakende partij de kosten moet dragen die nodig zijn om exact die situatie te creëren die bestond voor het schadeveroorzakende voorval. Deze omschrijving houdt dus ook een beperking in voor de benadeelde partij, want deze mag er dus niet (financieel) beter van worden.

⁴⁰⁵ Boldt e.a. 2016, p. 1152.

⁴⁰⁶ *Ibid.*, p. 1154, 1155.

In sommige gevallen echter is dit een brug te ver in die zin dat vergoeding van herstelkosten de aansprakelijke partij onevenredig belast (§ 251 lid 2 BGB). De vraag wat ‘te veel’ of ‘overbelast’ betekent, is natuurlijk voor verschillende interpretatie vatbaar. Voor een aangrijpingspunt te dien aanzien moet in beginsel worden teruggegrepen op het algemene Duitse privaatrecht. Waar het schade aan voertuigen betreft, geldt daar de zogenaamde 130% regel. Deze regel houdt in dat wanneer de herstelkosten meer dan 30% van de vervangingswaarde bedragen, een vordering ter hoogte van de herstelkosten niet meer redelijk is. Deze regel, die in beginsel betrekking heeft op roerende zaken, is niet direct toepasbaar op onroerende zaken. De rechtvaardiging van deze regel is namelijk dat de benadeelde in het geval van veruit de meeste roerende zaken waarvoor een markt bestaat, een vergelijkbaar alternatief heeft, zodat reparatie van zijn eigen roerende zaken minder noodzakelijk is. Waar het onroerende zaken betreft, is juist het unieke karakter ervan ook grotendeels waardebepalend, zodat een dergelijke regel niet zomaar kan worden toegepast.⁴⁰⁷

Een praktische oplossing dient te worden gevonden voor dit probleem. Veelal moet worden vergeleken tussen de kosten van reparatie en het waardeverlies van de onroerende zaak. Een indicator voor de bepaling van de omvang kan zijn of een enigszins economisch denkende eigenaar een bepaalde schade zélf zou repareren als hij de kosten ook zelf zou dragen. Men denke aan de keuze tussen een betaalbare reparatie van een marmeren wand, waarbij een miniem kleurverschil optreedt, of een complete, veel duurdere, vervanging van de marmeren plaat. De laatste optie is voor de stabiliteit of iets dergelijks niet relevant, er is alleen een (gering) optisch verschil.⁴⁰⁸ De zojuist genoemde vergelijking tussen herstel(kosten) en waardeverlies is ook maatgevend bij het bepalen van schade aan een onroerende zaak die bestaat uit een onbebouwd stuk grond.⁴⁰⁹

4.4.4.4 Waardeverlies als schadepost

In het voorgaande is aangenomen dat herstel of kosten van herstel het uitgangspunt zijn voor de te berekenen vergoeding. Niet zelden is dit een versimpeling van de werkelijkheid. De situatie kan zich voordoen dat een goede poging is gedaan om de schade te herstellen, maar dat er toch blijvende schadelijke gevolgen zijn. Het gaat dan vaak om waardeverlies van de beschadigde zaken. Dit waardeverlies kan bijvoorbeeld optreden wanneer een scheur in een muur adequaat is gerepareerd, maar er na schilderwerkzaamheden toch een kleurverschil zichtbaar blijft. Deze vorm van waardeverlies wordt ook wel technisch waardeverlies (technischer Minderwert) genoemd.⁴¹⁰

⁴⁰⁷ *Ibid.*, p. 1162.

⁴⁰⁸ *Ibid.*, p. 1163.

⁴⁰⁹ *Ibid.*, p. 1162.

⁴¹⁰ *Ibid.*, p. 1158.

Een veel belangrijkere en moeilijker categorie is het waardeverlies dat optreedt zonder dat een directe koppeling kan worden gemaakt met een onvolkomen reparatie. De oorzaak van het waardeverlies moet dan daarin worden gezocht dat een concrete, volledige herstelde schade niettemin van blijvende negatieve invloed is op de waarde van de zaak, bijvoorbeeld omdat een volgende koper vreest dat er nog meer onontdekte schades zijn of dat de schade achteraf bezien toch groter is dan men eerst had gedacht. Deze ‘angsten’ van de koper zijn wel reëel, maar niet direct gestoeld op verifieerbare feiten. Dat de ‘angst’ reëel is komt tot uiting in het feit dat hij minder wenst te betalen voor de te koop aangeboden zaak. Het gaat hier dus om commercieel waardeverlies (merkantiler Minderwert). Het is wel van belang direct te benadrukken dat deze, op zichzelf erkende, schadepost alleen kan worden opgevoerd wanneer de zaak ook daadwerkelijk beschadigd is geraakt (en hersteld is). Bovendien is een zuivere vrees voor nieuwe schades en de bijbehorende overlast om deze vergoed te krijgen niet voldoende om schadevergoeding te verkrijgen. Dat wil dus ook zeggen dat waardeverlies doordat de zaak gelegen is in een mijnbouwgebied en derhalve meer kans loopt ooit beschadigd te raken en daardoor minder waard is niet onder dit begrip valt.⁴¹¹

De vraag hoe dan vervolgens het waardeverlies berekend wordt is niet gemakkelijk te beantwoorden. Bij roerende zaken, zoals voertuigen, is dit probleem niet zo groot, omdat het tamelijk eenvoudig is een vergelijkbaar object te vinden en aan de hand daarvan een waardeverschil te berekenen.⁴¹²

Anders ligt dat bij onroerende zaken. De specifieke eigenschappen en ligging van een onroerende zaak zijn voor een koper vaak doorslaggevend, zodat het moeilijker is een waardeverlies op een objectieve manier te berekenen. Als uitgangspunt geldt steeds de waarde van de zaak in het hypothetische geval dat de schade niet zou zijn opgetreden, waarbij deskundigen die de schade moeten begroten dan moeten proberen te abstraheren van angsten voor zuivere toekomstige schade en subjectieve voorkeuren van een concrete koper.

Voor zover het commercieel waardeverlies van woonruimte betreft kan de rechter zich richten naar een raamovereenkomst die in 2001 tot stand is gekomen tussen de RAG als mijnbouwexploitant en het VBHG als belangenbehartiger van eigenaars van onroerend goed. (Gesamt-minderwertabkommen Teil II)⁴¹³ Deze raamovereenkomst heeft niet direct bindende kracht tussen betrokken partijen, maar is van groot praktisch belang, omdat partijen bij een concrete afhandeling, al dan niet voor de rechter, aansluiting kunnen zoeken bij wat in deze raamovereenkomst is afgesproken.⁴¹⁴

⁴¹¹ *Ibid.*, p. 1160.

⁴¹² *Ibid.*, p. 1159.

⁴¹³ Op het VBHG wordt nog teruggekomen in par. 4.5.2.

⁴¹⁴ Boldt e.a. 2016, p. 1161

In deze raamovereenkomst heeft men een aantal aangrijpingspunten geformuleerd aan de hand waarvan het waardeverlies concreet berekend kan worden. Het gaat dan bijvoorbeeld om de vraag hoe oud het betreffende gebouw is, hoe goed dit gebouw in de markt ligt, wat de aard en omvang van de schade en de uitgevoerde reparatie was en hoeveel de reparatie heeft gekost.

4.4.4.5 Een bijzonderheid: scheefstand van een gebouw

Een lastig probleem vormt de scheefstand van gebouwen. Het probleem is hier tweeledig. Ten eerste is het vaak onmogelijk om de schade op dit punt te herstellen dan wel de kosten van herstel te vorderen, omdat de schade eenvoudigweg niet kán worden hersteld anders dan via volledige vervanging. Een tweede probleem is dat scheefstand als zodanig veel ongemak oplevert, maar vaak niet direct als schade in een concreet bedrag kan worden aangeduid. Een algemeen uitgangspunt bij de bepaling van de omvang van de schadevergoeding is dan het waardeverlies van het gebouw dat is opgetreden door de scheefstand. Omdat herstel dus vaak onmogelijk is, moet schadevergoeding in de vorm van een geldbedrag plaatsvinden. Hier ligt willekeur op de loer, omdat eigenlijk in elk individueel geval door deskundigen moet worden vastgesteld hoe de scheefstand is ontstaan, hoe scheef het gebouw precies staat en hoe de marktwaarde moet worden gededd.⁴¹⁵ Bij de berekening van de schade sluit men - zowel in een onderhandelingstraject als in een gerechtelijke procedure - derhalve aan bij een algemene raamovereenkomst die het VBHG met de RAG heeft afgesloten (Gesamtminderwertabkommen). De laatste versie stamt uit 2001 (net als het al eerder genoemde 'Abkommen' ten aanzien van het commercieel waardeverlies), maar de in deze 'overeenkomst' gehanteerde berekeningsmethode stamt al uit het begin van de twintigste eeuw. Deze berekeningsmethode en deze raamovereenkomst heeft geen bindende kracht en is niet van dwingend recht in individuele gevallen waarin de schade tussen de benadeelde en de mijnbouwexploitant moet worden vastgesteld en berekend.⁴¹⁶ In jurisprudentie is in de loop van de decennia geaccepteerd dat de berekeningsmethode uit de raamovereenkomst wordt gehanteerd, omdat in vele gevallen deze berekeningsmethode tot overeenstemming tot betrokken partijen leidt.

4.4.4.6 Overige opmerkingen

Voor wat betreft de bepaling van omvang van schadevergoeding in het algemeen is de jurisprudentie bij verkeersongevallen leidend. Die jurisprudentie

⁴¹⁵ *Ibid.*, p. 1163.

⁴¹⁶ *Ibid.*, p. 1164.

is maar beperkt relevant voor mijnbouwschadegevallen en dan nog alleen voor vervangbare, roerende zaken.⁴¹⁷ De modernisering van het verbintenissenrecht in 2002 heeft ook betekenis gehad voor het mijnbouwschaderecht met name waar het de mogelijke vergoeding van smartengeld betreft. Voor 2002 kon smartengeld alleen worden gevorderd indien sprake was van schuldaansprakelijkheid. Zo was in de BbergG- waarbij het niet gaat om een schuldaansprakelijkheid, maar om een kwalitatieve aansprakelijkheid van de betrokken partijen – de schadevergoedingsverplichting beperkt tot vermogensschade, behalve wanneer naast aansprakelijkheid op basis van de BbergG ook een aparte schuldaansprakelijkheid kon worden vastgesteld. Met de hervorming in 2002 is in het algemene burgerlijk recht de smartengeldregeling ook uitgebreid naar de gevallen van kwalitatieve aansprakelijkheden, zodat ook voor de BbergG deze restrictie is komen te vervallen.⁴¹⁸

§ 117 bevat een restrictie waar het gaat om de vergoeding van personen- en zaakschade met uitzondering van schade aan onroerende zaken. Indien het gaat om zaakschade, wordt niet meer vergoed dan de ‘gemeiner Wert’ van de beschadigde zaak, dus de gemiddelde waarde van de zaak. Voor personenschade geldt dat de aansprakelijkheid van de mijnbouwexploitant beperkt is tot ten hoogste een som EUR 600.000 per persoon in totaal of een bedrag van EUR 36.000 inclusief rente per jaar.⁴¹⁹

Waar het de bepaling van de omvang van de schadevergoeding betreft in gevallen waarin het om schadegevallen die betrekking hebben op onroerend goed, is het lastig dat er nauwelijks een referentiekader is waar het rechtspraak betreft die rechtstreeks op mijnbouwschade betrekking heeft. Bepaalde omstandigheden die typisch zijn voor deze schadegevallen maken dat ook niet zo gemakkelijk aansluiting kan worden gezocht bij andere gevallen. In mijnbouwschadegevallen gaat het vaak om gevallen waarin schade pas na jaren ontstaat doordat de omstandigheden een lange ‘inwerkingstijd’ hebben. Bovendien kunnen zich herhaaldelijk en overlappend schadelijke effecten ten gevolge van mijnbouwactiviteiten aan dezelfde onroerende zaak voordoen. In algemene bouwschades – bijvoorbeeld in die gevallen waarin schade aan gebouwen ontstaat door structurele bouwfouten of verwijtbare verzwakkingen in de bouwgrond – vindt men soms vergelijkbare schadetypes terug, daar kan dan aansluiting bij worden gezocht.⁴²⁰

Tot nu toe is slechts gesproken over de schadepost ‘geleden verlies’. De vraag rijst of ook *gederfde winst* voor vergoeding in aanmerking komt, bijvoorbeeld door het mislopen van huur als het beschadigde pand niet kan worden verhuurd of wanneer de productie die plaatsvindt in een getroffen bedrijfspand moet

⁴¹⁷ *Ibid.*, p. 1143.

⁴¹⁸ *Ibid.*, p. 1144.

⁴¹⁹ *Ibid.*, p. 1170.

⁴²⁰ *Ibid.*, p. 1157.

worden stilgelegd. In beginsel kan de benadeelde ook vergoeding van deze schade vorderen (§ 252 BGB). Het is voldoende dat de benadeelde aannemelijk maakt dat hij een bepaalde winst zou hebben gemaakt, hij hoeft niet te bewijzen dat hij daadwerkelijk winst zou hebben gemaakt als de schadeveroorzakende gebeurtenis niet zou hebben plaatsgevonden.⁴²¹

De *kosten* voor juridische en technische bijstand berusten in principe bij de benadeelde. Dat is een belangrijk punt, omdat deze kosten hoog kunnen oplopen. In het vervolg wordt duidelijk dat de kostenoverweging de keuze voor een vorm van buitengerechtelijke geschilbeslechting zeer aantrekkelijk maakt.⁴²² Dat betekent tegelijkertijd dat gerechtelijke procedures over mijnschade tamelijk zeldzaam en niet zelden atypische gevallen betreffen. Een uitgebreide beschrijving van de jurisprudentie levert dan ook geen getrouw beeld op en daar is dan ook van afgezien.

De benadeelde partij heeft ook verplichtingen op het terrein van de *schadebeperking*. De algemene regels uit het Duitse privaatrecht met betrekking tot schadebeperking (§ 118, 254 BGB) zijn van toepassing. Dat geldt ook voor de regels van voordeelstoerekening. Die zijn van groot belang in veel gevallen van mijnbouwschade, zeker als het om een ernstige vorm van mijnbouwschade. Het uitgangspunt dat herstel van de schade het uitgangspunt is, betekent in een geval van ernstige schade vaak nieuwbouw. Dat een compleet nieuw gebouw een hogere waarde kan hebben dan een bestaand niet-beschadigd gebouw is geen verrassing. Ook andere voorbeelden zijn denkbaar, bijvoorbeeld wanneer een pand met monumentenstatus dat weinig economische waarde heeft gesloopt moet worden en de grond waarop het gesloopte stond door zijn potentie als bouwlocatie in waarde is gestegen.

Bij de berekening van het voordeel dat eventueel in mindering gebracht moet worden op de te betalen schadevergoeding moet wel in het oog gehouden worden dat er een duidelijk causaal verband bestaat tussen de schade en het verkregen voordeel en toepassing van de voordeelstoerekening mag niet leiden tot onbillijke uitkomsten voor de benadeelde partij.⁴²³

4.4.5 Een bijzonderheid: causaliteit en bewijslastverdeling, het bewijsvermoeden van §120

Het bewijsvermoeden van § 120 is in het Duitse mijnbouwrecht een belangrijke bepaling. Het wekt de suggestie dat de benadeelde partij slechts de schade hoeft aan te wijzen en moet stellen dat er ergens een mijn in de buurt is. Het (causaal) verband tussen de schade en de mijnbouwactiviteiten zou dan bewezen moeten

⁴²¹ *Ibid.*, p. 1166.

⁴²² *Ibid.*, p. 1168.

⁴²³ *Ibid.*, p. 1169.

worden door de mijnbouwexploitant. Bij nadere beschouwing dient de betekenis van dit vermoeden op een aantal punten te worden genuanceerd.

Zoals gezegd, gaat het in de eerste plaats niet om een zuivere bewijslastomkering, maar om een bewijsvermoeden dat door de mijnbouwexploitant kan worden ontkracht. De voorwaarden, waaronder dat vermoeden ontkracht kan worden, bepalen in hoge mate het succes van dit vermoeden voor de benadeelde.⁴²⁴

Voordat ingegaan wordt op de materiële eisen waaraan de benadeelde partij moet voldoen, is het van belang op te merken dat het bewijsvermoeden uitsluitend betrekking heeft op mijnbouw die ondergronds (untertägig) plaatsvindt. Dat betekent dat het bewijsvermoeden wél geldt voor steenkolenmijnbouw, maar níét voor bruinkolenmijnbouw. Dat verschil is verklaarbaar – het heeft te maken met atypische schadevormen bij bruinkolenmijnbouw die bovendien vaak niet gemakkelijk naar een bepaalde ‘bron’ te herleiden zijn – maar niet onomstreden. Recentelijk is de uitbreiding van het bewijsvermoeden naar bruinkolenmijnbouw een punt van hevige politieke discussie geweest.⁴²⁵ Vooralnog is er echter geen politiek draagvlak om die uitbreiding ook te bewerkstelligen.⁴²⁶

De voorwaarden waaronder het bewijsvermoeden werkt, zijn de volgende. De benadeelde moet ten eerste stellen en bewijzen dat hij schade heeft geleden zoals in § 114 lid 1 is genoemd. Het moet bovendien gaan om een schade aan een stuk grond of een gebouw. § 120 sluit toepassing van het bewijsvermoeden bij personenschade of schade aan roerende zaken niet uit, maar de formulering in de bepaling dat de aangeduide schade een ‘typische mijnbouwschade’ moet zijn, betekent in de praktijk dat alleen schade aan onroerende zaken wordt beheerst door dit bewijsvermoeden, omdat bij de andere genoemde typen schade het causaliteitsvermoeden a priori ontbreekt. Dit wordt hieronder nader toegelicht.⁴²⁷

Onder ‘typische mijnbouwschade’ valt die schade, die op het eerste gezicht als zodanig kan kwalificeren door bodemdaling, door scheuren in de grond, etc. Het gaat dan bijvoorbeeld om specifieke scheurpatronen in gebouwen of scheefzakken van gebouwen. Een typische mijnbouwschade is bijvoorbeeld niet een scheur die midden in een muur begint en doorloopt tot het dak, omdat een

⁴²⁴ Boldt e.a. 2016, p. 1187, 1188.

⁴²⁵ Landtag Nordrhein-Westfalen, Antrag “Augenhöhe zwischen Bergbauunternehmen und Betroffenen: Rechtlichen Rahmen verbessern, Position der Betroffenen und Anwohnerschutz stärken”, 6.5.2014, Nr. 16/5750. Zie ook <https://www.landtag.nrw.de/portal/WWW/dokumentenarchiv/Dokument/MMD16-5750.pdf> (laatst geraadpleegd 29 februari 2016).

⁴²⁶ Boldt e.a. 2016, p. 1188.

⁴²⁷ *Ibid.*

scheur in een muur die is veroorzaakt door mijnbouwactiviteiten vrijwel altijd van de bodem tot het dak loopt. Kan de schadepost niet gekwalificeerd worden als een typische mijnbouwschade, dan geldt het bewijsvermoeden niet.⁴²⁸ De schade moet bovendien door een mijnbouwtypische groundbeweging zijn veroorzaakt. Daarmee wordt bedoeld dat niet alleen de schade zelf ‘typisch’ moet zijn, maar ook de oorzaak ervan. § 120 noemt dan de schade die veroorzaakt wordt door ‘Senkungen, Pressungen oder Zerrungen der Oberfläche oder Erdrisse’. Dat betekent dat schade die veroorzaakt wordt door daling van de bodem of bodemdrukeffecten, zoals scheuren, onder deze noemer vallen. Twee zaken vallen er in ieder geval niet onder, die wel verband kunnen houden met mijnbouwactiviteiten. Ten eerste vallen aardbevingen die gerelateerd kunnen worden aan mijnbouwactiviteiten niet onder het bereik van § 120. Dat geldt ook voor bodemstijgingen die schadelijke gevolgen hebben. Voor deze gevallen geldt dus niet per definitie dat de mijnbouwexploitant niet aansprakelijk kan worden gesteld, maar de bewijslast ten aanzien van het causaal verband tussen de schade en de mijnbouwactiviteit blijft dan volledig bij de benadeelde partij berusten.⁴²⁹

Mijnbouwexploitanten blijken niet altijd bereid om in gevallen van bodemstijging – die dus niet beheerst worden door het bewijsvermoeden – direct de geleden schade te vergoeden. Dit heeft nogal wat maatschappelijke en politieke onrust veroorzaakt.⁴³⁰ In een zaak omtrent deze problematiek heeft het Oberlandesgericht Köln geoordeeld dat de bodemstijging niet zijn directe oorzaak vindt in een mijnbouwactiviteit, maar wel direct voortkomt uit werkzaamheden die ontegenzeggelijk verbonden zijn met mijnbouwactiviteiten of, liever gezegd, het stilleggen daarvan. Deze uitspraak gaat nog verder, omdat de benadeelde partij al eerder een schikking overeengekomen was met de mijnbouwexploitant over al ontstane mijnbouwschade. In deze schikking is uitdrukkelijk opgenomen dat de benadeelde partij niet meer terecht kon bij de mijnbouwexploitant voor toekomstige schade. De mijnbouwexploitant werpt de benadeelde deze schikking tegen. Het Oberlandesgericht – en het Bundesgerichtshof bevestigt deze beslissing – oordeelt echter dat deze nieuwe schade zo ingrijpend en zo omvangrijk is dat benadeelde partij zich niet meer gebonden hoeft te achten aan de schikking en een beroep kan doen op onvoorziene omstandigheden (Wegfall der Geschäftsgrundlage). Daarbij speelt ook een rol dat de getroffen voorziening in de schikking de daadwerkelijk geleden nieuwe schade niet voldoende kan dekken.⁴³¹

Daarnaast geldt voor toepassing van § 120 dat de geleden schade zich moet bevinden in het gebied dat door de aangewezen mijnbouwactiviteit wordt beheerst (het zogenaamde ‘Einwirkungsbereich’). Dit vereiste maakt ook

⁴²⁸ *Ibid.*, p. 1189.

⁴²⁹ Boldt e.a. 2016, p. 1191

⁴³⁰ Zie bijvoorbeeld Brandt 2006, p. 60.

⁴³¹ OLG Köln 18.07.2005, 16 U 12/03; BGH 23.2.2006, ZR 176/05.

duidelijk waarom tot op heden het bewijsvermoeden niet van invloed is op oppervlaktemijnbouw zoals bruinkolenmijnbouw, omdat het zeer lastig is bij dit type mijnbouw vast te stellen of bepaalde schades (die vaak ook atypisch zijn) toegewezen kunnen worden aan een bepaalde mijnbouwactiviteit.⁴³²

Het vaststellen van het 'Einwirkungsbereich' geschiedt aan de hand van methodes en criteria die zijn vastgelegd in een speciale wettelijke verordening: de Bergverordnung über Einwirkungsbereiche, die sinds 11 november 1982 van kracht is. Deze verordening bepaalt onder meer dat die gebieden waarvan verwacht wordt dat een bodemdaling van 10 centimeter of meer zal optreden behoren tot het 'Einwirkungsbereich' van de betreffende mijn. Het 'Einwirkungsbereich' heeft ook een begrenzing in tijd en daarmee ook het bewijsvermoeden. Meestal begint de toepasselijkheid van het bewijsvermoeden te 'lopen' als een bodemdaling van 10 centimeter wordt geconstateerd en eindigt wanneer verdere bodemdalingen niet meer meetbaar, te bewijzen of naar algemene ervaringsregels te verwachten zijn.⁴³³ Het is uitgesloten dat andere gevallen, wanneer een schade dus niet valt binnen het Einwirkungsbereich van de betreffende mijn, beheerst wordt door het bewijsvermoeden.⁴³⁴

Als aan deze vereisten is voldaan, wordt aangenomen dat de schade is ontstaan door een bepaalde mijnbouwactiviteit.⁴³⁵ Niettemin heeft de mijnbouwexploitant of de concessiehouder nog een mogelijkheid om dit bewijsvermoeden te ontkrachten.⁴³⁶

De wijze waarop de aansprakelijke partij het bewijsvermoeden kan ontkrachten is kort gezegd het aandragen van een mogelijkheid dat de schade op een andere manier is ontstaan dan door de gewraakte mijnbouwactiviteit. Ten gunste van de benadeelde partij kan hier worden vastgesteld dat het niet voldoende is het vermoeden te ontkrachten door te wijzen op een zuiver theoretische alternatieve mogelijkheid. Er moeten concrete aanknopingspunten zijn om aannemelijk te maken dat de schade ook een andere oorzaak kan hebben. Ten nadele van de benadeelde partij geldt wel dat de aansprakelijke partij niet hoeft te bewijzen dat de schade daadwerkelijk door een andere oorzaak is ontstaan. Voldoende is dat de aansprakelijke partij aannemelijk maakt dat die mogelijkheid er is. Daarin

⁴³² Boldt e.a. 2016, p. 1190.

⁴³³ Boldt e.a. 2016, p. 1190.

⁴³⁴ *Ibid.*, p. 1191.

⁴³⁵ Relevant is nog dat op het terrein van de bruinkoolmijnbouw het bewijsvermoeden niet geldt. Dit komt, omdat het vermoeden uitsluitend betrekking heeft op ondergrondse mijnbouw, niet op oppervlaktemijnbouw. De typische mijnbouwschades die mijn bij ondergrondse mijnbouw aantreft, zijn niet terug te vinden bij bruinkoolmijnbouw. De mijnbouwindustrie op dit punt verzet zich hevig tegen een uitbreiding van het bewijsvermoeden naar oppervlaktemijnbouw, voorlopig met succes. Voor dit onderzoek is dit aspect verder niet van belang.

⁴³⁶ Boldt e.a. 2016, p. 1193.

schuilt een aanzienlijke relativering van de waarde van het bewijsvermoeden voor de benadeelde partij, omdat de drempel voor de aansprakelijke partij om het vermoeden te ontcrachten door de wetgever niet zo heel hoog is gelegd. Het is wel zo dat de aansprakelijke partij binnen § 120 zich slechts op de daarin genoemde, limitatieve, alternatieve oorzaken kan beroepen om het vermoeden te ontcrachten. Het staat de aansprakelijke partij wel vrij om naast de in de bepaling genoemde oorzaken een andere oorzaak aan te dragen, maar ten aanzien daarvan dient de aansprakelijke partij dan wel volledig te bewijzen dat deze oorzaak zich ook daadwerkelijk heeft gemanifesteerd (§ 292 ZPO).⁴³⁷

De vraag is dan welke mogelijke oorzaken dan leiden tot een ontcrachting van een vermoeden. Ten eerste gaat het om het aanwijzen van een fout in de bouw van de onroerende zaak. De bouwfout zélf moet zijn vastgesteld, maar het is zoals gezegd niet noodzakelijk dat wordt vastgesteld dat de bouwfout de oorzaak is van de gestelde schade. Hiermee gelijk wordt gesteld dat gebouwd is in strijd met normen die in het bouwrecht gelden.

De tweede grond voor ontcrachting wordt gevormd door het aannemelijk maken van een andere oorzaak dan mijnbouwactiviteiten voor bodembewegingen. De bepaling noemt voorts een aantal alternatieve oorzaken voor deze bodembeweging, waarop de aansprakelijke partij zich zou kunnen beroepen:

1. Een concrete natuurlijke oorzaak, zoals een natuurlijke grondwaterstand, een seismische oorzaak die niet met mijnbouw samenhangt, etc.
2. Een oorzaak waarvoor een derde partij verantwoordelijk is. Hierbij kan worden gedacht aan het aanleggen van een metronetwerk (ondertunneling), een overbelast wegennet of zelfs naijlende gevolgen van de Tweede Wereldoorlog kunnen aangevoerd worden, zolang er maar concrete aanknopingspunten zijn die een dergelijk verweer aannemelijk maken.⁴³⁸

4.4.6 Verjaring

4.4.6.1 Algemene opmerkingen

Ook de voor mijnbouwschade geldende verjaringsregels, waarnaar in § 117 lid 2 wordt verwezen, staan niet in de Mijnbouwwet, maar in het BGB. Dat is pas het geval sinds de reeds genoemde hervorming van het verbintenissenrecht in 2002. Daarvoor had § 117 een eigen verjaringsregeling. In dit rapport wordt uitsluitend de huidige verjaringsregeling besproken.⁴³⁹

⁴³⁷ *Ibid.*, p. 1194.

⁴³⁸ *Ibid.*, p. 1194.

⁴³⁹ *Ibid.*, p. 1170.

De verjaringsregeling in het BGB is te vinden in de bepalingen § 194 BGB e.v. Uitgangspunt van het verjaringsrecht is enerzijds het bevorderen van de rechtszekerheid – men mag er na een bepaalde periode vanuit gaan dat een niet bestreden feitelijke of juridische situatie ook rechtsgeldig is – en anderzijds de belangen van de potentieel aansprakelijke partij, die een moeilijke taak krijgt om zich adequaat te verweren tegen feiten die zich in een ver(der) verleden hebben afgespeeld. Dat heeft niet alleen betrekking op een mogelijk bewijsprobleem, maar ook op vragen van mogelijk regres of het aanhouden van reserveringen voor mogelijke aansprakelijkheden.⁴⁴⁰

Volgens het BGB gelden drie verjaringstermijnen: een van drie jaar, een van tien jaar en een van 30 jaar. De eerste wordt ook wel aangeduid als een subjectieve of relatieve verjaringstermijn, de tweede en derde als objectieve of absolute verjaringstermijnen. Deze termen zijn zo gekozen, omdat de aanvang van de relatieve verjaringstermijn wordt bepaald door omstandigheden die direct betrekking hebben op de kennis van de benadeelde partij (wist hij van de schade, kende hij de aansprakelijke partij etc.), terwijl de aanvang van de objectieve termijnen veelal wordt bepaald door feitelijke gebeurtenissen die niet afhangen van een van de betrokken personen.⁴⁴¹

In het algemeen dient te worden opgemerkt dat een eventueel voltooide verjaring niet automatisch leidt tot verval van de aanspraak. De rechter mag de verjaring niet ambtshalve toepassen, pas wanneer een partij er een beroep op doet, staat verjaring aan eventuele honorering van de aanspraak in de weg. Dat betekent dus ook dat als het om een geldige aanspraak zou gaan, deze ook als natuurlijke verbintenis blijft bestaan.⁴⁴²

4.4.6.2 De driejarige verjaringstermijn (§ 195, 199 lid 1 BGB)

Deze termijn gaat lopen op het moment waarop de benadeelde bekend is geworden, dan wel bekend had kunnen worden, met de schade en de omstandigheden waaronder de schade is ingetreden en met de aansprakelijke partij.

De aanspraak op schadevergoeding in de context van het mijnbouwrecht ontstaat wanneer is voldaan aan de voorwaarden van § 114. Dat wil zeggen dat de daarin genoemde ‘rechtsgoederen’ (personen of zaken) beschadigd moeten zijn geraakt. Deze vraag kan lastig te beantwoorden zijn, bijvoorbeeld wanneer de schade bestaat uit het eerder besproken commercieel waardeverlies. De vraag welke verjaringsregeling voor dit type schade van toepassing is, is een lastige, omdat men enerzijds kan beargumenteren dat het waardeverlies voortkomt uit de

⁴⁴⁰ *Ibid.*, p. 1171.

⁴⁴¹ *Ibid.*, p. 1171.

⁴⁴² *Ibid.*, p. 1177.

geconstateerde concrete schade. Anderzijds gaat het om een langer voortdurende schade, waarvan zolang de mijnbouwactiviteit voortduurt, onduidelijk is wanneer deze precies ontstaat.⁴⁴³ De vraag of deze schade een ‘eenheid vormt met de concreet vaststelbare schade is dus van belang voor de vraag wanneer de verjaringstermijn gaat lopen.⁴⁴⁴

De benadeelde partij moet aldus bekend zijn met het feit dat één van zijn ‘rechtsgoederen’ schade heeft opgelopen. Daarnaast moet benadeelde ook weten dat het om mijnbouwschade gaat en niet om een schade die een andere oorzaak heeft (bijvoorbeeld door bouwfouten of natuurlijke geologische ontwikkelingen). Het is niet noodzakelijk dat de benadeelde al de precieze omvang en hoogte van de schade kent.⁴⁴⁵ Dat betekent dus ook dat de verjaring kan beginnen te lopen voor schade die nog niet is opgetreden, maar voortvloeit uit een reeds bekende schade. Het begrip ‘eenheid van schade’ speelt hierbij weer een rol.⁴⁴⁶

De benadeelde moet ook de aansprakelijke partij kunnen identificeren. Het gaat dan in het geval van mijnbouwschade om de exploitant (§ 115) of de concessiehouder (§ 116). Deze kennis is overigens gemakkelijk te verkrijgen via de publiekrechtelijk verantwoordelijke instanties, die precies bijhouden welke partijen betrokken zijn bij de betreffende mijnen. Het verweer dat men niet wist wie men aan moest spreken is dus niet erg sterk en blijft in de regel wegens grove nalatigheid voor rekening van de benadeelde partij, uiteraard slechts dan wanneer de benadeelde al wel op de hoogte is van de schade en van de mijnbouwgerelateerde oorzaak van de schade. Dit is een belangrijk punt, want het verjaringsrecht is op dit punt strenger geworden sinds 2002. Daarvoor gold in de regel dat de verjaring uitsluitend ging lopen bij positieve kennis van de schade en de aansprakelijke partij. Verwijtbare onbekendheid met de aansprakelijke partij was in de regel niet voldoende om de verjaring te laten beginnen. Ook de kennis van een rechtsvoorganger van de benadeelde partij kan de benadeelde worden toegerekend. Dat geldt ook voor grotere benadeelde partijen, waarbij mogelijke kennis bij een of meer personen berust of behoort te berusten die zich met afhandeling van de mijnbouwschade bezighouden. Wanneer binnen een dergelijke grote partij door slechte communicatie de juiste personen niet op de hoogte zijn van de aansprakelijke partij, terwijl dat ergens in de organisatie wel bekend is, kan dat aanleiding zijn om de gevolgen op het terrein van de verjaring voor rekening van de benadeelde partij te laten (§ 199 lid 1 BGB).⁴⁴⁷

⁴⁴³ *Ibid.*, p. 1161.

⁴⁴⁴ *Ibid.*, p. 1162.

⁴⁴⁵ *Ibid.*, p. 1171, 1172.

⁴⁴⁶ *Ibid.*, p. 1172.

⁴⁴⁷ *Ibid.*

4.4.6.3 De tienjarige verjaringstermijn (§ 199 lid 3 BW)

Deze termijn is uitsluitend van toepassing op zaaksbeschadiging (dus niet wanneer het om personenschade gaat) en daarom van essentieel belang voor de mijnbouwschadeproblematiek en in het bijzonder voor het onderhavige onderzoek, omdat daarin vooral wordt ingegaan op zaakschade en daarvan afgeleide schades.

Volgens § 199 lid 3 BGB verjaren aanspraken op schadevergoeding die voortvloeien uit zaaksbeschadiging na afloop van een periode van tien jaar na het ontstaan van de schade. De aanspraak ontstaat wanneer de betreffende zaak beschadigd raakt. Deze termijn is relevant, omdat deze minder eisen stelt aan het te leveren bewijs van de mijnbouwexploitant ter zake het startmoment van de verjaringstermijn, omdat niet hoeft te worden ingegaan op de subjectieve kennis van benadeelde terzake de schade of de identiteit van aansprakelijke partijen.⁴⁴⁸

Het is aan de aansprakelijke partij om te bewijzen wanneer de aanspraak op schadevergoeding is ontstaan. Dat betekent dus dat hij moet bewijzen wanneer de schade is ontstaan. Soms is dat eenvoudig, wanneer de benadeelde zelf (schriftelijk) aangeeft wanneer hij schade heeft geleden. Anders kan dat in de regel door het inschakelen van een technisch deskundige, die een inschatting maakt wanneer de schade is ingetreden. Dat doet hij door bijvoorbeeld naar de aard van de schade te kijken in combinatie met de in een bepaalde periode uitgevoerde mijnbouwactiviteiten.⁴⁴⁹

Het is van groot belang te constateren dat deze termijn, die dus van kracht is sinds 1 januari 2002 ook betrekking heeft op aanspraken die zich voor dit moment hebben voorgedaan (zie § 170a voor het overgangsrecht op dit punt). Dat betekent dus dat alle aanspraken die voor 1 januari 2002 zijn ontstaan, uiterlijk per 31 december 2011 zijn verjaard.⁴⁵⁰ Dit geldt uiteraard niet wanneer de verjaring rechtsgeldig is gestuit. Op de stuitingsgronden wordt verderop nader ingegaan.

4.4.6.4 De dertigjarige verjaringstermijn (§ 199 lid 2 en lid 3 BGB)

De huidige dertigjarige verjaringstermijn is de termijn die voor alle aanspraken uit onrechtmatige daad ex § 852 BGB geldt. Deze termijn geldt voor die gevallen die zich sinds 1 januari 2002 voordoen. In de periode daaraan voorafgaand gold een even lange verjaringstermijn, die apart was vermeld in de Mijnbouwwet. Deze twee verjaringstermijnen verschilden van elkaar wat betreft

⁴⁴⁸ *Ibid.*, p. 1172.

⁴⁴⁹ *Ibid.*, p. 1173.

⁴⁵⁰ *Ibid.*, p. 1173.

het startpunt. Voor de huidige verjaringstermijn in het BGB geldt als startpunt de schadeveroorzakende gebeurtenis. De oude verjaringsregeling in de Mijnbouwwet had als startpunt het ontstaan van de aanspraak op schadevergoeding, m.a.w. het moment waarop de schade is ontstaan. De huidige verjaringstermijn is dan ook nadeliger voor de benadeelde partij. Het kan immers zo zijn dat een schadeveroorzakende gebeurtenis pas na tientallen jaren tot zichtbare schade leidt. Naar huidig recht kan de schadevordering in dat geval zijn verjaard voordat de schade aan het licht treedt. Dat ‘huidig recht’ is echter nog niet geldend, aangezien de werking van de nieuwe verjaringsregeling krachtens het overgangsrecht (§ 170a) is uitgesteld tot 31 december 2031.⁴⁵¹

Het vaststellen van de aanvang van de verjaringstermijn is met name een ingewikkelde kwestie wanneer de schade een indirect gevolg is van de mijnbouwactiviteiten, maar eerder een direct gevolg van de in verband met de mijnbouwactiviteiten veranderde grondwaterstand. Dit geldt bijvoorbeeld bij schade door bodemdaling, omdat het grondwater permanent wordt afgepompt. Deze situatie doet zich bijvoorbeeld voor bij oppervlaktemijnbouw, zoals bruinkolenmijnbouw. Bij steenkolenmijnbouw doet zich het probleem voor dat tijdens de mijnbouw op diepte het grondwater ook is weggepompt, waardoor eveneens bodemdaling is opgetreden. Wanneer de mijnbouwactiviteiten worden beëindigd en wanneer men – soms tientallen jaren later – stopt met pompen herstelt het grondwaterniveau zich en dat kan gepaard gaan met onverwachte bodemstijgingen. In deze twee gevallen – voor dit onderzoek is vooral het tweede van belang – is het uiterst lastig vast te stellen welke gebeurtenis nu als directe oorzaak van de opgetreden schade wordt beschouwd. Is dat het moment van het uitoefenen van de mijnbouwactiviteiten (het moment van bodemdaling) – dan wel het moment waarop het grondwater is gaan stijgen?⁴⁵²

Steeds is van belang hoe specifieke gevallen behandeld moeten worden in het licht van de verjaringsregelingen. Men kan bijvoorbeeld denken aan bodemdaling in een landgebouwgebied, waardoor akkers met een te grote grondwatertoevoer te kampen hebben, die jaar na jaar gevolgen heeft voor de bebouwing van deze akker. Denk bijvoorbeeld ook aan de situatie dat door het wegpompen van grondwater een bodemvervorming optreedt die dynamisch van aard is, waardoor aan hetzelfde gebouw steeds nieuwe schades ontstaan. De vraag is dan of dan per schade steeds een nieuwe verjaringstermijn gaat lopen. In principe is steeds leidend het beginsel van eenheid van de schade. Dat houdt in dat zodra een bepaalde schadeoorzaak en eerste verschijningsvorm van schade heeft voorgedaan, alle daaruit voortvloeiende schades geen eigen verjaringstermijn kennen, maar allemaal onder de verjaring van de oorspronkelijke aanspraak vallen. In de twee genoemde voorbeelden betekent dat in het eerste geval dat later optredende schade steeds kan worden

⁴⁵¹ *Ibid.*, p. 1174.

⁴⁵² *Ibid.*, p. 1174.

teruggevoerd op de oorspronkelijke bodemdaling. In het tweede voorbeeld is dat moeilijker, maar er is wel rechtspraak op dit terrein die een vergaande vorm van dit beginsel van eenheid van schade aanneemt.⁴⁵³

4.4.6.5 Stuitingsgronden

De verjaring kan worden gestuit. De voor de afwikkeling van mijnbouw meest relevante stuitingsgronden zijn de volgende.

Ten eerste kan de verjaring worden gestuit doordat de benadeelde en de aansprakelijke partij met elkaar in onderhandeling treden (§ 203 BGB). Niet voldoende voor stuiting is de eenzijdige mededeling van de benadeelde partij dat hij met de aansprakelijke partij in gesprek wil. De aansprakelijke partij moet wel reageren en wel positief. Een directe afwijzing om te onderhandelen betekent dus geen stuiting. De verjaringstermijn gaat weer lopen als een van beide partijen de onderhandelingen direct of indirect beëindigt. Ten tweede kan de verjaring worden gestuit door het initiëren van een gerechtelijke procedure (§ 204 BGB).⁴⁵⁴

4.5 Uitvoeringspraktijk: hoe krijgt een benadeelde een vergoeding? De rol van belangenverenigingen en de inherente beperkingen van de afdoening van gevallen van mijnbouwschade

4.5.1 Algemene opmerkingen

Een verkennend onderzoek naar de uitvoeringspraktijk in Duitsland, meer in het bijzonder in NRW, met betrekking tot het vergoeden van mijnbouwschade levert een diffuus beeld op, waaruit in ieder geval de conclusie getrokken kan worden dat deze op een aantal punten afwijkt van de traditionele 'juridische' route waarbij een benadeelde partij via de bepalingen van de BBergG en de overheidsrechter uiteindelijk een gerechtelijk vonnis verkrijgt, dat bestaat uit een toewijzing van de vordering tot vergoeding van de geleden mijnbouwschade. In het vervolg gaat het steeds om een schade die bestaat uit een beschadiging aan een onroerende zaak.

Het landschap van de uitvoeringspraktijk laat zich in het kort als volgt omschrijven.⁴⁵⁵ Het startpunt is een door de benadeelde geconstateerde schade aan een onroerende zaak die hem toebehoort, bijvoorbeeld een scheur in de

⁴⁵³ *Ibid.*, p. 1175.

⁴⁵⁴ *Ibid.*, p. 1176.

⁴⁵⁵ In stroomschema 3 is deze praktijk via een stroomschema in beeld gebracht.

muur. Het is van belang vast te stellen dat deze schade op zichzelf gesproken een reële schadepost is. De eerste en belangrijke constatering is nu dat de benadeelde partij *voor zichzelf* heeft uitgemaakt dat deze schadepost als ‘mijnbouwschade’ gekwalificeerd wordt en daarvoor de mijnexploitant aansprakelijk wenst te stellen. De benadeelde partij heeft een aantal keuzemogelijkheden. De keuzen worden hieronder nader uitgewerkt, waarbij ook duidelijk zal worden dat een benadeelde partij ook de mogelijkheid heeft om sommige stappen na elkaar te nemen.

1. De benadeelde doet niets en draagt de eigen schade.
2. De benadeelde benadert direct de mijnbouwexploitant – dat zal in de overgrote meerderheid van de gevallen de RAG zijn.
3. De benadeelde benadert een advocaat, in combinatie met een technisch deskundige die de schade beoordeelt.
4. De benadeelde benadert een belangenbehartigingsorganisatie, niet zijnde het VBHG.
5. De benadeelde benadert het VBHG.

Ad 1.

Over deze route valt niet veel meer te zeggen dan dat een benadeelde partij een veelheid aan redenen kan hebben om geen actie te ondernemen: de schade is te gering in verhouding tot de door hem te nemen moeite, de urgentie ontbreekt, de benadeelde weet niet wat hij moet doen et cetera.

Ad 2.

In veel gevallen treedt de benadeelde direct in contact met de mijnbouwexploitant. Uit verschillende bronnen kan worden geconstateerd dat de RAG ongeveer 30.000 schademeldingen per jaar ontvangt.⁴⁵⁶ Een substantieel gedeelte daarvan handelt de RAG zelf af.⁴⁵⁷ Dit getal dient echter te worden gerelativeerd en wel op twee manieren. Ten eerste is niet geheel duidelijk hoe de RAG een schademelding precies registreert. Als bijvoorbeeld ten aanzien van hetzelfde object tweemaal een melding wordt gedaan, met een tussenpauze van twee jaar dan lijkt het erop dat de RAG deze meldingen afzonderlijk – dus als twee meldingen – registreert. Ten tweede staat met het doen van een melding nog lang niet vast dat het ook om een geval van mijnbouwschade gaat. Hoeveel van de meldingen daadwerkelijk afzonderlijke mijnbouwschades zijn, is dus niet geheel duidelijk.

⁴⁵⁶ Dit getal is naar voren gekomen in verscheidene interviews. Ook de website van de RAG wordt een dergelijk getal genoemd. Daar gaat het om 35.000 gevallen per jaar: [http://www.rag.de/?id=11&tx_ttnews\[tt_news\]=292&ajaxSite=1](http://www.rag.de/?id=11&tx_ttnews[tt_news]=292&ajaxSite=1) (laatst geraadpleegd op 29 februari 2016).

⁴⁵⁷ <http://www.rag-deutsche-steinkohle.de/blickpunkt-bergbau/servicecenter-bergschaeden/>. Via dit formulier wordt een proces in gang gezet, waarbij de RAG beziet of de claim gerechtvaardigd is.

Als de benadeelde partij deze route bewandelt kunnen zich twee gevallen voordoen. Partijen komen eruit, op welke wijze dan ook. Dat kan betekenen dat de RAG de schade zelf herstelt, een vergoeding betaalt of constateert – blijkbaar op een wijze dat de benadeelde daarmee tevreden is – dat de gemelde schade niet als mijnbouwschade gekwalificeerd kan worden dan wel op andere gronden geen reden ziet de schade te vergoeden. In het tweede geval komen partijen er niet uit en de benadeelde partij is niet tevreden. In dat geval staan de routes 3,4 en 5 ook nog steeds open.

Ad 3.

De benadeelde partij kan een advocaat benaderen, die de zaak verder behandelt. Dit is eigenlijk de traditionele route, waarbij de benadeelde met behulp van zijn advocaat een vordering formuleert gebaseerd op door hem gestelde feiten. Deze route is onaantrekkelijk en wordt zelden bewandeld vanwege het kostenaspect. Vermeende mijnbouwschades zijn niet verzekeraar, net zo min als de vergoeding van rechtsbijstand voor procedures over mijnbouwschade, zoals reeds eerder opgemerkt. Daar komt bij dat de feiten die door de benadeelde partij moeten worden gesteld om de vordering te kunnen dragen, niet gemakkelijk zijn te vinden, omdat het aanwijzen van de concrete schadepost niet voldoende is om de schade op grond van de Mijnbouwwet te kunnen vorderen. Een deskundige (vaak een in mijnbouw gespecialiseerd ingenieur, een zogenaamde ‘Markscheider’) moet een connectie kunnen maken tussen de schade en de vermeende oorzaak: de mijnbouwactiviteiten. Het bewijsvermoeden, zoals uitgewerkt in par. 4.4.5, helpt de benadeelde partij maar beperkt in deze opdracht, met name omdat voor de mijnbouwexploitant volstaat om mogelijke alternatieven voor de oorzaak van de schade aan te dragen: het bewijsvermoeden is beslist geen omkering van de bewijslast ten aanzien van de oorzaak van de schade. Kortom, de benadeelde moet zijn advocaat en deskundige partijen vaak zelf betalen. Daarmee loopt hij een aanzienlijk financieel risico. De geleden schade moet dan ook bepaald substantieel zijn wil een benadeelde voor deze route kiezen.

Ad 4.

In Duitsland opereren verschillende organisaties die de belangen behartigen van partijen die stellen mijnbouwschade te hebben geleden. Het is van belang een onderscheid te maken tussen deze belangenverenigingen, meer in het bijzonder tussen het VBHG – waarover in par. 4.5.2 meer – en andere belangenverenigingen. Het VBHG onderscheidt zich van andere belangenorganisaties omdat zij ten eerste met afstand de oudste vereniging is en ten tweede omdat zij uitsluitend door professionals wordt gerund: ingenieurs, ‘Markscheider’⁴⁵⁸ en juristen.

⁴⁵⁸ Zie voor informatie over deze beroepsgroep de website van de beroepsvereniging van Markscheider: www.dmv-ve.de.

Andere belangenverenigingen zijn vaak particuliere initiatieven⁴⁵⁹ waarbij vaak wel juristen, maar geen technische experts zijn betrokken. Dergelijke organisaties zijn sinds de laatste twee decennia steeds actiever geworden. Een benadeelde partij kan zich tot deze organisaties aangetrokken voelen, omdat zij veelal een scherpe positie innemen ten opzichte van de potentieel aansprakelijke partij – de mijnbouwexploitant. Als ten aanzien van de schade moet worden beoordeeld of deze door mijnbouwactiviteiten zou kunnen zijn veroorzaakt, is het toch vaak de exploitant zelf die deze inschatting moet maken. Een dergelijke particuliere belangenorganisatie heeft dus vaak niet zelf de technische expertise om een eigen oordeel te vellen over de aard van de schade.

Sinds 2009 kan een benadeelde, wanneer hij er niet uitkomt met de mijnbouwexploitant – al dan niet met behulp van een particuliere belangenbehartiger – met zijn vordering naar de Schlichtungsstelle Bergschäden NRW: de geschillencommissie mijnbouwschade. Deze geschillencommissie – gefinancierd door de mijnbouwindustrie – behandelt ongeveer 100 zaken per jaar, doet zelf onderzoek – eveneens gefinancierd door de mijnbouwindustrie – en geeft benadeelden op tamelijk informele wijze een platform om hun verhaal te kunnen doen. De uitkomst van deze vorm van geschilbeslechting is vaak een schikking in de vorm van een soort vaststellingsovereenkomst. Komen partijen er niet uit, dan volgt een beslissing in de vorm van een vaststellingsovereenkomst na ‘bindend advies’. Op deze wijze van geschilbeslechting via genoemde ‘Stelle’ wordt nog in detail teruggekomen in par. 4.5.3.

Ad 5.

Wanneer de benadeelde besluit met het VBHG in zee te gaan, verloopt het proces anders. Sinds 1959 is het VBHG een officiële vereniging met eigen technische en juridische experts die de belangen van hun leden behartigen. De benadeelde betaalt contributie als deze lid wordt van het VBHG. Als een benadeelde lid wordt van het VBHG, laat de laatste zelfstandig onderzoek doen bij de benadeelde, waarna een inschatting gemaakt wordt of het zin heeft de mijnbouwexploitant te benaderen om iets aan deze schade te doen. Als deze inschatting positief uitvalt, onderhandelt het VBHG met de mijnbouwexploitant over een oplossing en een schadevergoeding. De schikking wordt uiteindelijk getroffen tussen de benadeelde en de RAG. De kosten die het VBHG heeft gemaakt bij het vaststellen van de schade vormen een onderdeel van deze schikking. Als deze oplossing er komt, dan is de juridische status van deze oplossing niet geheel duidelijk. Het lijkt uiteindelijk op een

⁴⁵⁹ Voorbeelden zijn:

- LVBB; Landesverband Bergbaubetroffener NRW,
- IVBI; Interessenverband bergbaugeschädigter Immobilienbesitzer e.V. en
- IBHG; Interessengemeinschaft bergbaubeeinträchtigter Haus- und Grundeigentümer e.V. Dortmund
- BgB, Bürger gegen Bergschäden e. V. Jülich und Aachener Revier

vaststellingsovereenkomst. Het VBHG heeft in 2013 en 2014 ongeveer 24000 leden en de vereniging zelf ongeveer 6000-8000 eigen schadeinspecties gedaan, al is niet geheel duidelijk of dat uitsluitend om schade gaat die door steenkoolontginning zouden zijn veroorzaakt. Hoeveel zaken het VBHG zelf tot een succesvol juridisch einde heeft gebracht is niet geheel duidelijk.⁴⁶⁰

Als geen overeenstemming met de mijnbouwexploitant wordt bereikt, dient zich een belangrijk onderscheid aan met de route die via de particuliere belangenorganisaties loopt. De route via de Schlichtungsstelle is namelijk op dit moment niet logisch meer, omdat het VBHG zélf ook technische expertise heeft en heeft ingezet. Bovendien heeft het VBHG ook alleen professionals in dienst. Het te behalen resultaat via de Stelle kan nauwelijks beter uitvallen dan het onderhandelingsresultaat van het VBHG zelf.⁴⁶¹ Als er geen schikking tot stand komt, vraagt het VBHG een eenmalige extra bijdrage van de benadeelde in de tegemoetkoming van de kosten die het VBHG heeft gemaakt bij het beoordelen van de schadeclaim.⁴⁶²

Als het VBHG geen resultaat boekt in de onderhandelingen met de mijnbouwexploitant, zijn er weer twee mogelijkheden. De eerste mogelijkheid is dat de benadeelde partij met de schade blijft zitten, althans dat het VBHG geen verdere ruimte ziet om de zaak alsnog door te zetten. Dan blijft uiteraard voor de benadeelde partij nog wel de mogelijkheid open om zelfstandig (met behulp van een eigen advocaat) een proces te beginnen. Dit komt zelden voor.

De tweede optie is dat het VBHG de benadeelde partij adviseert om een proces aan te spannen tegen de mijnbouwexploitant. Afhankelijk van de (rechts)vragen die aan de rechter worden voorgelegd, die voor de toekomstige werkzaamheden van het VBHG ook relevant kunnen zijn, kan het VBHG ook besluiten om in ieder geval een deel van het proces mee te financieren.

4.5.2 Het VBHG en de uitvoeringspraktijk, enkele bijzonderheden

De grootste belangenvereniging is het Verband bergbaugeschädigter Haus- und Grundeigentümer (het VBHG). Het VBHG is in 1910 begonnen als een vereniging van particuliere grond- en huizenbezitters (Haus und Grund). Destijds was de mijnbouwindustrie een machtige speler, zowel economisch als politiek. De (rechts) positie van individuele partijen die mogelijkwerwijs benadeeld werden door mijnbouwactiviteiten was niet goed gewaarborgd. Daarom verenigde men zich – niet alleen via deze vereniging, er waren er meer

⁴⁶⁰ Zie de jaarverslagen 2013, p. 10 en 2014, p.14 van het VBHG, op te vragen via www.vbhg.de.

⁴⁶¹ Deze constatering kwam naar voren in een gesprek met het VBHG.

⁴⁶² Verband bergbaugeschädigter Haus- und Grundeigentümer e.V.: <http://vbhg.de/index.php/mitgliedschaft/beitragsordnung> (laatst geraadpleegd op 29 februari 2016).

– en deze oorspronkelijke vereniging zorgde met name voor een verzekering tegen mijnbouwschade. Gedurende de eerste decennia werd het al steeds gebruikelijker dat deze vereniging eigen deskundigen benoemde om de aard en omvang van de schade zelf vast te stellen. In 1959 werd de huidige VBHG opgericht. Het verzekeringsaspect van deze vereniging werd niet gehandhaafd. Ook particuliere verzekeraars hebben mijnbouwschade nooit willen verzekeren, omdat het risico dat deze zou ontstaan te groot was. De kern van een verzekeringsovereenkomst is dat (de schadelijke gevolgen van) een onzeker voorval in de toekomst gedekt worden. Het onzekere aspect is niet groot genoeg om als een verzekeraar voorval in aanmerking te komen. Dat is tot op heden zo gebleven. Korte tijd is er één verzekeraar geweest die een bepaald type mijnbouwschade verzekeraar heeft gemaakt, maar dat is inmiddels niet meer het geval.⁴⁶³

Het VBHG heeft zich vanaf haar ontstaan vooral gericht op het treffen van regelingen met de mijnbouwexploitant in het geval van individuele schades. In die gevallen stelt het VBHG zich niet als zelfstandige partij op, maar handelt in naam van de benadeelde, waarbij de eventuele schikking tot stand komt wordt tussen de benadeelde en de mijnbouwexploitant. Daarbij is het VBHG geen partij. Ook in een eventuele daaropvolgende procedure om schadevergoeding te verkrijgen procedeert het VBHG niet als zelfstandige partij. Dat is in het algemeen in het Duitse recht ook niet mogelijk, omdat in beginsel alleen de benadeelde partij schadevergoeding kan vorderen en niet een belangenvereniging, zeker niet in collectieve zin.

Daarnaast heeft het VBHG nog twee andere belangrijke taken als belangenbehartiger. Ten eerste heeft het VBHG op meerdere momenten een soort raamovereenkomst ('Abkommen') kunnen sluiten met de RAG, bijvoorbeeld wanneer het gaat om berekening van waardeverlies in het geval van "scheefstand" van gebouwen. Deze raamovereenkomsten – die in beginsel tot stand zijn gekomen tussen het VBHG en de RAG – bieden een uitgangspunt bij individuele onderhandelingen tussen benadeelden en de RAG, waarbij beide partijen al van tevoren meer duidelijkheid hebben over de voorwaarden en marges voor de omvang van de te verkrijgen dan wel te betalen schadevergoeding. Deze raamovereenkomsten bieden dus niet een zelfstandige grond tot het verkrijgen van schadevergoeding.⁴⁶⁴

De betekenis van deze raamovereenkomsten zou met enige voorzichtigheid als volgt kunnen worden geduid. Om te beginnen is het op zichzelf vanuit het perspectief van de benadeelde partijen een goed resultaat dat de RAG überhaupt erkent dat bepaalde lastig op waarde te schatten kwesties zoals waardeverlies en scheefstand toch een oplossing behoeven. Het is bovendien ook een goed

⁴⁶³ Dit volgt uit een interview afgenomen op 21 januari 2016, gehouden met de heer D. Finke, bedrijfsleider en jurist van het VBHG.

⁴⁶⁴ Boldt e.a. 2016, p. 1161, 1164. Zie ook bijlage 13 voor de volledige tekst van deze raamovereenkomsten.

resultaat dat over deze erkenning als zodanig niet steeds opnieuw hoeft te worden geprocedeerd of onderhandeld. Bovendien wordt de rechtszekerheid gediend doordat ook de uitgangspunten van de omvang van de schadevergoeding van tevoren min of meer vaststaan bij een bepaald type schade.

Een keerzijde van deze raamovereenkomsten wordt door particuliere belangenorganisaties wel als volgt aangeduid. Zij hebben bijvoorbeeld kritiek geuit op deze raamovereenkomsten, waarbij kort gezegd het belangrijkste punt van kritiek is dat het VBHG al zo lang met de RAG onderhandelt, dat deze niet meer de aangewezen partij is om een goed onderhandelingsresultaat te bereiken. In het verlengde daarvan vraagt men zich af of het VBHG wel de belangen van alle benadeelden zou mogen vertegenwoordigen. De mijnbouwexploitant zal immers de raamovereenkomst als uitgangspunt hanteren voor de behandeling van alle claims, ongeacht of zij zijn ingediend door benadeelde partijen die bij het VBHG zijn aangesloten.

In een gesprek met het VBHG is dit onderwerp ook nadrukkelijk aan bod gekomen. Men kan zich deze kritiek ook wel voorstellen, omdat het VBHG nu eenmaal lange tijd de enige organisatie is die zich heeft proberen te verstaan met de mijnbouwexploitant om bepaalde resultaten te bereiken. Daarbij is het VBHG ook de enige organisatie die vele professionals in huis heeft, zowel op technisch als op juridisch terrein. Men heeft vanuit het VBHG ook aangegeven dat de contacten met de mijnbouwexploitant dientengevolge ook tamelijk goed zijn. Dat kan ook niet anders als men steeds opnieuw met elkaar om de tafel moet. Men beschouwt elkaar wederzijds als volwaardige onderhandelingspartners. Dat wil niet zeggen dat de individuele onderhandelingen in alle gevallen soepel verlopen, maar dat heeft weinig invloed op de contacten in het algemeen. Het beeld van het VBHG is ook dat de mijnbouwexploitant zich in het algemeen correct opstelt in het onderhandelingsproces tegenover de benadeelde partij. Het VBHG vraagt in dit kader aandacht voor het gegeven dat het type schade waarvoor vaak schadevergoeding van de mijnbouwexploitant wordt geclaimd, een gecompliceerd soort schade is. Het is nu eenmaal zeer lastig vast te stellen dat een bepaalde mate van verzakking of een scheur een gevolg is van een mijnbouwactiviteit en niet door een bepaalde manier van bouwen of een natuurlijke geologische bodembeweging. Zeker naarmate de mijnbouwactiviteiten verder in het verleden liggen is een verband tussen de mijnbouwactiviteit en de schade nauwelijks meer concreet te maken. Dit feitelijke gegeven is volgens het VBHG voor benadeelden vaak lastig te accepteren en dat kan een verklaring zijn voor de soms kritische houding ten opzichte van de resultaten die het VBHG bereikt.

Ten tweede is het VBHG ook betrokken bij het totstandkomen van regelgeving of andere juridische voorzieningen voor benadeelde partijen in verband met mijnbouwschade. Het is in dit verband ook relevant op te merken dat het VBHG een rol speelt bij de Schlichtungsstelle NRW. De houding van het VBHG ten

opzichte van de Stelle is enigszins ambivalent. De grondhouding is positief, omdat de Stelle in ieder geval voor de sociale beeldvorming bijdraagt aan een beter klimaat voor de benadeelde partij. Met inachtneming van de hiervoor beschreven positie die sommigen innemen ten opzichte van het VBHG, is het voor deze benadeelden goed dat er een alternatief voor het VBHG bestaat. Als belangenbehartiger van benadeelde partijen kan men niet anders dan positief daartegenover staan. Het VBHG levert ook een bijzitter aan als de Stelle in een concreet geval een zaak behandelt. Het VBHG heeft anderzijds niet de indruk dat de Stelle een werkelijke verbetering inhoudt voor de positie van de benadeelden, omdat het VBHG – die al veel langer bestaat – een vergelijkbaar resultaat zou kunnen boeken, onder de voorwaarde dat de benadeelde zich ook meldt bij het VBHG als lid en – dat is niet onbelangrijk – wanneer het VBHG zélf de inschatting maakt dat de geleden schade ook hoogstwaarschijnlijk mijnbouwschade is.

4.5.3 Schlichtungsstelle Bergschäden NRW

De Geschillencommissie Mijnbouwschade NRW – Schlichtungsstelle Bergschäden NRW⁴⁶⁵ – vormt een laagdrempelig alternatief voor een procedure voor de overheidsrechter wanneer het de vergoeding van mijnbouwschade betreft.⁴⁶⁶

De procedure ziet op de afhandeling van mijnbouwschade die uitsluitend is veroorzaakt door steenkolenmijnbouw. Deze procedure die via deze geschillencommissie kan worden geëntameerd, is tamelijk informeel van aard. Niettemin is deze procedure en daarmee ook de werkwijze van de commissie vastgelegd in een ‘Schlichtungsordnung’⁴⁶⁷ – een statuut.

De toegang tot de commissie is in ieder geval op twee wijzen ingeperkt. Ten eerste kan alleen een geval van zaakschade in behandeling worden genomen (§ 1 lid 1). Ten tweede worden alleen geschillen tussen particulieren of kleine c.q. middelgrote bedrijven tot maximaal 400 werknemers enerzijds en de mijnbouwexploitant anderzijds – dat is meestal de RAG – in behandeling genomen (§ 1 lid 1).⁴⁶⁸

⁴⁶⁵ Website van Schlichtungsstelle Bergschäden NRW: www.schlichtungsstelle-bergschaden.de (laatst geraadpleegd 29 februari 2016).

⁴⁶⁶ In Duitsland waren of zijn meer vergelijkbare geschillencommissies actief. Verschillende deelstaten waarin steenkolenmijnbouw plaatsvindt kennen een vergelijkbare commissie; bovendien bestaat voor andere ontginningen – zoals bruinkoolontginning – onder meer in NRW een aparte geschillencommissie.

⁴⁶⁷ Zie bijlage 14.

⁴⁶⁸ Dit is tevens naar voren gekomen in het interview gehouden op 10 december 2015 met de voorzitter van de commissie – de heer Debusmann – en de bedrijfsleider – de heer Von der Heide.

De geschillencommissie bestaat uit drie personen. De voorzitter wordt gezamenlijk door de mijnbouwexploitant en de belangenbehartigingsorganisaties benoemd en moet ook de functie van rechter bekleden. De twee overige bijzitters komen respectievelijk van de zijde van de mijnbouwexploitant en van de zijde van belangenbehartigersorganisaties voor benadeelden (bijvoorbeeld het VBHG) (§ 1 lid 2 en § 2). De bij de commissie betrokken belangenorganisaties zijn :

- VBHG; Verband bergbaugeschädigter Haus- und Grundeigentümer e.V.,
- LVBB; Landesverband Bergbaubetroffener NRW,
- IVBI; Interessenverband bergbaugeschädigter Immobilienbesitzer e.V. en
- IBHG; Interessengemeinschaft bergbaubeeinträchtiger Haus- und Grundeigentümer e.V. Dortmund BgB, Bürger gegen Bergschäden e. V. Jülich und Aachener Revier

De betrokken partijen van de zijde van de mijnbouwondernemingen zijn:

- RAG AG,
- RAG Anthrazit Ibbenbüren GmbH en
- EBV GmbH⁴⁶⁹

De mijnbouwexploitant betaalt de vaste kosten van de commissie, zowel de bemensing van de commissie als de administratieve ondersteuning. Daarnaast betaalt de mijnbouwonderneming de kosten van een individuele procedure, inclusief enig technisch onderzoek dat noodzakelijk is voor een het bewijzen van bepaalde schade (§ 3 en § 4 lid 5). De procedure is dus in beginsel kosteloos voor de benadeelde, tenzij wordt vastgesteld dat de benadeelde misbruik van de procedure via de commissie maakt, hoewel de benadeelde in dat geval ten hoogste moet bijdragen in de kosten van de bijzitter die voortkomt uit de belangenbehartigingsorganisaties (§ 4 lid 2).

De benadeelde kan een procedure in gang zetten door een zogenaamde ‘Antrag’ in te vullen (§ 5), een formulier waarop de benadeelde naast enkele formaliteiten de schade en de vermeende oorzaak van de schade moet beschrijven en zoveel mogelijk bewijzen moet aandragen, zowel ten aanzien van het bestaan van de schade als ten aanzien van de oorzaak. Voorwaarde voor ontvankelijkheid is wel dat de benadeelde heeft geprobeerd eerst zelf met de mijnbouwexploitant in gesprek te gaan over de (oorzaak van de) schade en een eventuele vergoeding (§ 4, lid 1) en dat het niet gelukt is tot een schikking te komen. De commissie leidt de ‘Antrag’ door naar de mijnbouwexploitant die binnen twee weken moet

⁴⁶⁹ De EBV GmbH is beheerder van de in 1997 gesloten mijn Sophia-Jacoba. Ook de RAG was voor 1997 betrokken bij deze mijn. Dit mijngebied ligt dicht tegen de Nederlandse grens aan. Zie de bijgevoegde kaart in bijlage 16. Zie ook http://www.rheinische-industriekultur.de/objekte/Herzogenrath/ebv_haupt/ebv_haupt.html.

aangeven of hij toestemt in de behandeling van de zaak voor de geschillencommissie (§ 6 lid 1).

Als de commissie tot een eindbeslissing komt, moet deze beslissing worden genomen op grond van de in Duitsland geldende regelgeving. In de vormgeving van de procedure is de commissie echter vrij. De eindbeslissingen worden door een meerderheid van de commissie genomen (§ 4 lid 2 en 3). Eindbeslissingen worden meestal mondeling gegeven, maar soms ook schriftelijk. De behandeling en eventueel genomen eindbeslissingen zijn niet openbaar (§ 4 lid 4 en 6).

De commissie mag ook besluiten om zelf onderzoek te doen naar de houdbaarheid van bepaalde stellingen dan wel een deskundige in te schakelen, zoals gezegd op kosten van de mijnbouwexploitant. Het betreft dan vooral kwesties rondom de aard en de oorzaak van de schade, die vaak slechts door mensen met technische kennis kunnen worden beantwoord. Dit zijn vaak mijnbouwingenieurs of de al eerder genoemde Markscheider (landmeters) (§ 4 lid 5).

De benadeelde partij is gerechtigd zich bij te laten staan door een juridisch of een technisch deskundige, maar moet deze bijstand wel zelf bekostigen (§ 4 lid 7). Uit het gehouden interview komt overigens naar voren dat de ervaring is dat de procedure het meest soepel verloopt wanneer er geen advocaten bij betrokken zijn.

De procedure kan worden beëindigd door een eindbeslissing van de commissie. Dit komt zelden voor. Alternatieve wijzen van beëindiging zijn (§ 4 lid 8):

1. Terugwijzing voor verdere behandeling doordat geen meerderheid voor een bepaalde beslissing kan worden gevonden.
2. Het intrekken van de 'Antrag'. Dit komt bijvoorbeeld voor wanneer gedurende de procedure blijkt dat de vordering terzake de gestelde schade overduidelijk verjaard is.⁴⁷⁰
3. Het treffen van een schikking tussen partijen. Dit is met afstand de meest gebruikelijke wijze van beëindiging, zoals ook blijkt uit de bijlage met gegevens over het aantal zaken en de wijze van beëindiging alsmede uit het gehouden interview.⁴⁷¹
4. Het afbreken van de procedure bij de commissie om een procedure bij de overheidsrechter te starten. Dit komt vrijwel nooit voor.

Uit de laatste optie blijkt dus al dat de gang naar de overheidsrechter door het entameren van een procedure bij de commissie niet wordt uitgesloten (§ 8 lid 1). Het entameren van de procedure bij de commissie stuit de verjaring tot een

⁴⁷⁰ Dit blijkt uit het gehouden interview, gehouden met de voorzitter en bedrijfsleider van de Schlichtungsstelle.

⁴⁷¹ Zie bijlage 15.

maand nadat de benadeelde toegang heeft gekregen tot de eindbeslissing (§ 8 lid 2).

Uit een gesprek met de voorzitter en de bedrijfsleider van deze commissie blijkt dat men in ieder geval verwacht nog tot het jaar 2025-2030 schadegevallen te behandelen.

4.6 Slotopmerkingen

Uit dit landenrapport kan worden geconcludeerd dat een benadeelde partij die in NRW beweerdelijk schade heeft geleden ten gevolge van steenkoolwinning verschillende routes heeft om deze schadeclaim geldend te maken. De juridische verankering van de rechten van benadeelden op het punt van aansprakelijkheid en schadevergoeding in de BbergG en – aanvullend – het BGB lijkt een solide indruk te maken, mede omdat de uitvoeringspraktijk enkele lastig te nemen juridische hordes heeft weggenomen. Het betreft dan met name het vaststellen van het causaal verband tussen de schade en de mijnbouwactiviteit. Dit blijft – ook met inachtneming van het bewijsvermoeden ten gunste van de benadeelde partij – een kwestie die alleen met behulp van voldoende specifieke technische expertise kan worden opgelost. Het inzetten van die expertise is duur en men kan zich afvragen in hoeverre de onafhankelijkheid van de expertise is gewaarborgd, als deze uitsluitend beschikbaar is bij de mijnbouwexploitant – de RAG. Het bestaan van het VBHG en de in 2009 opgerichte Schlichtungsstelle Bergschäden komen aan dit probleem voor een groot deel tegemoet, in samenwerking overigens met de RAG.

De afwikkeling van schade ten gevolge van actieve of recente steenkoolontginning verloopt het meest gunstig. Lastiger is dat te beoordelen voor schades die ontstaan of gaan ontstaan in de toekomst ten gevolge van oude mijnbouw enerzijds en grondwater- en bodemstijgingen die samenhangen met pompactiviteiten in mijnbouwgebieden anderzijds. De juridische knelpunten om deze schades via een civiele aansprakelijkheidsroute vergoed te krijgen – zowel in theorie als in praktijk – zijn talrijker, zowel op het terrein van het causaal verband en bewijslast als het terrein van de verjaring.

Hoofdstuk 5. Beantwoording onderzoeksvragen

5.1 Vooraf

In dit hoofdstuk zullen aan de hand van de landenrapporten in de voorgaande hoofdstukken de antwoorden op de onderzoeksvragen worden geformuleerd. Het gaat er hierbij om dat de hoofdlijnen uit de drie stelsels worden beschreven en de verschillen en overeenkomsten duidelijk worden. De achterliggende details uit de hoofdstukken waarin de landenrapporten zijn opgenomen, zullen hierbij niet worden herhaald. Voor nadere uitwerking zij dan ook verwezen naar die hoofdstukken.

Alvorens in te gaan op de onderzoeksvragen, is van belang dat wordt geconstateerd dat er een belangrijk verschil is in zowel de historische ontwikkeling van steenkoolwinning en de beëindiging daarvan, als de huidige situatie op dit gebied in de drie landen. Waar in Nederland na de ontdekking van het aardgas in Groningen al vanaf halverwege de jaren zestig is overgegaan tot het sluiten van mijnen, met in 1974 de sluiting van de laatste, is steenkoolwinning in Duitsland en België veel recenter nog een grootschalige en deels ook nu nog bestaande activiteit gebleven. Voor het onderwerp van dit onderzoek is dit een belangrijk gegeven. Waar sprake is van exploitatie van een mijnbouwwerk, is er immers in ieder geval een exploitant aanwezig tot wie claims ter zake van schade door die exploitatie kunnen worden gericht. Bij recent gesloten mijnbouwwerken is er ook vaak nog een laatste exploitant of diens rechtsopvolger waartoe men zich kan richten. Naarmate mijnbouwwerken langer geleden zijn gesloten, is dat minder vaak het geval en is men afhankelijk van de arrangementen die door de overheid of exploitant(en) zijn getroffen. Bij de beantwoording van de onderzoeksvragen zal blijken welke verschillen dit oplevert. Het gevolg hiervan is tevens dat er in België en Duitsland (nog steeds) sprake is van een 'infrastructuur' van instituties gericht op het behandelen, onderzoeken en afwikkelen van schadeclaims, waar in Nederland dergelijke voorzieningen ontbreken. Althans voor schadeclaims ten gevolge van voormalige steenkoolwinning; voor claims die het gevolg zijn van de gaswinning die in ons land nog steeds op grote schaal plaatsvindt, is die infrastructuur er wel. Op schadeclaims ter zake van gaswinning punt heeft ons onderzoek, zoals in de inleiding werd gemeld, evenwel geen betrekking.

De centrale onderzoeksvraag is in de vraagstelling van de opdrachtgever uitgewerkt in de inhoudelijke deelvragen, die in de volgende paragrafen zullen worden besproken. Voor de antwoorden op de deelvragen die zien op dataverzameling zij verwezen naar de afzonderlijke landenrapporten en de daarbij behorende bijlagen.

5.2 Vaststelling van het causaal verband

Moet, alvorens schade kan worden geclaimd of vergoed, zijn vastgesteld c.q. aannemelijk zijn gemaakt dat de schade het gevolg is van mijnbouwactiviteiten? Door wie, in opdracht van wie en op welke wijze wordt in België en Duitsland het causaal verband tussen schade en mijnbouwactiviteit vastgesteld of aannemelijk gemaakt?

In alle drie de onderzochte stelsels is voorwaarde voor vergoeding van schade door mijnbouwactiviteiten, dat vast komt te staan dat de gevorderde schade het gevolg is van die activiteiten. De wijze waarop en door wie dat verband wordt vastgesteld, verschilt echter niet alleen per land, maar ook per door de benadeelde gekozen route. Er staan steeds verschillende routes open om tot vergoeding te komen, die nader zijn beschreven in hoofdstuk 2, 3 en 4 en in stroomschema's 1 tot en met 3. De eerste in aanmerking komende route is om zich met een klacht over schade die mogelijk het gevolg is van mijnbouw te wenden tot de exploitant, dan wel de voormalige exploitant of diens rechtsopvolger. Ook kan door exploitanten of door de overheid een voorziening zijn gecreëerd om schadeclaims af te wikkelen. In Duitsland (Nordrhein-Westfalen) is deze taak door belegd bij de RAG Aktionsgesellschaft, de holding waar de mijnbouwexploitatie is ondergebracht, en in België (Vlaams Gewest) is hiertoe per decreet de naamloze vennootschap Mijschade en Bemaling Limburgs Mijngedied (MBLM) ingesteld. In par. 5.4 zal bij de beantwoording van de derde deelvraag nader worden ingegaan op hoe deze voorziening er precies uitziet. Op deze plaats is van belang te constateren – zie voor de cijfers de landenrapporten en de bijbehorende bijlagen – dat het overgrote deel van de claims in Duitsland en België door de exploitant of deze voorziening (hierna gezamenlijk aangeduid als 'de exploitant') wordt afgewikkeld.

In die gevallen wordt waar het gaat om de bepaling van het causaal verband tussen schade en mijnbouwactiviteit in grote lijnen in Duitsland en België⁴⁷² — de volgende procedure gevolgd. Nadat een klacht ter zake van mijnbouwschade is aangebracht, wordt in opdracht van de exploitant een onderzoek ingesteld naar de gegrondheid van de klacht. Naargelang de ingewikkeldheid van de klacht en de geclaimde schade zal door een deskundige een technisch rapport worden opgesteld over het verband van de klacht met de (voormalige) exploitatie van een mijnbouwwerk en een inschatting van de mogelijkheden en de kosten van herstel, dan wel de hoogte van andere geleden schade. Als de geclaimde schade is ontstaan binnen het gebied waar, naar het oordeel van deskundigen, gegeven de beschikbare wetenschappelijke en technische kennis nadelige gevolgen van de mijnbouwactiviteit zijn te verwachten (het 'werkingsgebied') en die schade behoort tot het type dat gewoonlijk is te verwachten als het gevolg van die activiteit⁴⁷³, dan zal het causaal verband vrijwel steeds door de exploitant

⁴⁷² Voor de details zij verwezen naar de landenrapporten in hoofdstuk 3 en 4.

⁴⁷³ Zie over wat typische mijnbouwschade is, hierna bij de beantwoording van deelvraag 2.

aannemelijk worden geacht en zal hij de benadeelde een voorstel doen ter afwikkeling van de schade. Het is niet duidelijk welk juridisch causaliteitscriterium de exploitant bij zijn beslissing hanteert en of dit afwijkt van het criterium dat de rechter zou hanteren. Op het criterium zoals dat in wetgeving is neergelegd en in rechtspraak wordt toegepast zal par. 5.2.3 worden ingegaan. Het is aannemelijk dat de exploitant zich in enigermate door dat criterium zal laten leiden. De veronderstelling is dan, dat hij een gerechtelijke procedure met een voor hem ongunstige uitkomst zal willen vermijden en tegen die achtergrond ('in de schaduw van de rechter') zijn afweging zal maken. In het kader van dit onderzoek is niet onderzocht in hoeverre deze aanname strookt met de uitvoeringspraktijk. Daarvoor zou een veel breder empirisch onderzoek nodig zijn.

Als de benadeelde het voorstel accepteert, komt een vaststellingsovereenkomst (ook wel 'dading' of 'schikking') tot stand, die de juridische basis vormt voor de relatie tussen benadeelde en exploitant. In België wordt deze vaststellingsovereenkomst nog ter goedkeuring aan de vrederechter voorgelegd (zie nader rapport par. 3.5.3.2).

Met dit alles is niet gezegd, dat het aanbod dat de benadeelde wordt gedaan in alle gevallen tevreden zal stellen. In Duitsland bijvoorbeeld wordt door sommigen kritiek gegeven op de hoogte van de bedragen.⁴⁷⁴ De benadeelde zal steeds de afweging moeten maken of hij akkoord gaat met het aanbod of dat hij zijn vordering voor de rechter wil brengen, waarbij bij dat laatste (zijn inschattingen omtrent) het procesrisico⁴⁷⁵ en de te maken kosten van een gerechtelijke procedure zwaar zullen meewegen. We zien in beide landen slechts een gering aantal gerechtelijke procedures. Het is aannemelijk, dat het vooral atypische gevallen betreft, waarin niet op beide hiervoor genoemde twee bepalende factoren ('binnen werkingsgebied' en 'typische mijnbouwschade') positief wordt gescoord, en waarbij dan ook op voorhand niet duidelijk is of aan het vereiste van causaal verband is voldaan. In deze gevallen zal de benadeelde immers niet vanzelfsprekend een aanbod worden gedaan en dan komt ook geen vaststellingsovereenkomst tot stand. De benadeelde staat dan voor de keuze of hij langs een andere route zal proberen alsnog zijn schade vergoed te krijgen. Bepalend voor die keuze zal doorgaans zijn de verhouding tussen de aard en omvang van de door hem geleden schade en de kosten van die route en de daarmee samenhangende financiële risico's.

In België resteert de benadeelde de gang naar de civiele rechter, terwijl er in Duitsland nog alternatieve routes zijn in de vorm van een interventie door een belangenvereniging van benadeelden, de VBHG, dan wel de Schlichtungsstelle, een soort geschillencommissie. In het eerste geval kan een deskundige die is

⁴⁷⁴ Zie paragraaf 4.5.2, p. 126.

⁴⁷⁵ Hiermee doelen wij op de kans dat de benadeelde als eiser in een civiele procedure in het ongelijk wordt gesteld en de kosten die dit voor hem mogelijk met zich mee zal brengen in verband met een eventuele veroordeling in de proceskosten van de wederpartij.

gelieerd aan de VBHG kunnen worden ingeschakeld, in het tweede geval zal een deskundige in opdracht van de geschillencommissie een technisch onderzoek naar het causaal verband en de hoogte van de schade uitvoeren. Voor een nadere beschrijving van beide routes zij verwezen naar de aan dit rapport aangehechte stroomschema's.

In het geval dat de benadeelde niet rechtstreeks of via de geschillencommissie tot overeenstemming komt met de exploitant over de vergoeding van zijn schade, staat voor hem de weg naar de civiele rechter open. Geconstateerd kan worden dat dit voor de meeste benadeelden geen goed alternatief is, omdat de kosten van de gang naar de rechter (griffierechten en kosten van rechtsbijstand) hoog zijn in verhouding tot de geleden schade, terwijl in Duitsland die kosten niet zijn gedekt door de rechtsbijstandverzekering. Daar komt het financiële risico dat is gemoeid met het eventueel verlies van de procedure (veroordeling in (een deel van) de proceskosten van de wederpartij) nog bij. Het is dan ook een slechts een beperkt deel van de schadegevallen dat bij de civiele rechter terecht komt. Het betreft dan vooral zaken waarin het problematisch is het causaal verband vast te stellen.⁴⁷⁶

Als niettemin de zaak aan hem wordt voorgelegd, zal de rechter een oordeel moeten geven over de aanwezigheid van causaal verband tussen de door de benadeelde gevorderde schade en de (voormalige) exploitatie van een mijnbouwwerk door de exploitant, behoudens het geval van verjaring waarop hierna in par. 5.5 zal worden ingegaan. Bij de beantwoording van deelvraag 4 zal worden ingegaan op de vraag op welke juridische grondslag de benadeelde zijn vordering kan baseren. Voor de beantwoording van de onderhavige deelvraag zijn waar het gaat om de vordering van de benadeelde bij de civiele rechter de volgende drie vragen van belang:

1. Welke bewijsregels gelden?
2. Hoe en door wie wordt het causaal verband vastgesteld?
3. Welk criterium wordt bij het vaststellen van het causaal verband gehanteerd?

Op deze vragen wordt nu eerst ingegaan.

5.2.1 Welke bewijsregels gelden?

Waar het gaat om het bewijsrecht kan worden geconstateerd, dat in Duitsland en België op dit punt hetzelfde uitgangspunt wordt gehanteerd, zoals dat in Nederland in het civiele procesrecht is vastgelegd (art. 150 Rv), namelijk: 'wie stelt moet bewijzen'. Dit houdt in dat degene die een vordering instelt (eiser) de daarvoor noodzakelijke feiten moet stellen en bij betwisting (door gedaagde)

⁴⁷⁶ Zie paragraaf 4.3, p. 93.

dient te bewijzen. Dat is voor alle civiele vorderingen tot schadevergoeding het geval en de vordering tot vergoeding van mijnbouwschade vormt daarop in beginsel geen uitzondering. Op dit uitgangspunt geldt echter in alle drie de stelsels een nuancering en, voor Duitsland, wel een uitzondering. De nuancering is dat in de drie stelsels in het hierboven geschetste standaardgeval van mijnbouwschade, namelijk dat typische mijnbouwschade is ontstaan binnen het werkingsgebied van een (voormalig) mijnbouwwerk, al snel zal worden aangenomen dat eiser voldoende bewijs van causaal verband heeft geleverd en gedaagde zal moeten aantonen dat dat verband er niet is. Omdat dergelijke zaken, zoals hierboven werd gemeld, veelal zullen worden geschikt, komen zij niet of nauwelijks voor de rechter en zijn er weinig uitspraken die het voorgaande bevestigen. Men zou hier kunnen spreken van een bewijsvermoeden, dat door gedaagde kan worden ontkracht.

De hiervoor bedoelde uitzondering bestaat in Duitsland, waar speciaal voor mijnbouwschade ('Bergschaden') een bijzonder bewijsregel in de Duitse Mijnbouwwet (§ 120) is opgenomen. Het gaat hier niet om een bewijslastomkering, maar om een bewijsvermoeden dat zeer vergelijkbaar is met de zojuist beschreven nuancering. Om van dat bewijsvermoeden te profiteren, zal eiser moeten stellen en bewijzen dat hij typische mijnbouwschade (nader omschreven in de wet, zie hierna bij de beantwoording van deelvraag 2) heeft geleden en dat die schade is opgetreden in het gebied dat door de aangewezen mijnbouwactiviteit wordt beheerst ('Einwirkungsbereich'). Het vaststellen van dit gebied geschiedt aan de hand van methoden en criteria die in regelgeving zijn neergelegd. Als aan deze vereisten is voldaan, wordt aangenomen dat de schade is ontstaan door de mijnbouwactiviteit, zij het dat de exploitant dit bewijsvermoeden kan ontkrachten. Daarvoor zal hij aannemelijk moeten maken dat er concrete aanwijzingen zijn dat de schade ook een andere, in § 120 genoemde, oorzaak heeft. Voor de oorzaken waar het hier om gaat, zij verwezen naar hoofdstuk 4. Beroept hij zich op een niet in die bepaling genoemde oorzaak, dan zal hij het bewijs moeten leveren dat deze oorzaak zich ook daadwerkelijk heeft gemanifesteerd.

Het wetsvoorstel waarin wordt voorgesteld een nieuw artikel 6:177a aan het Burgerlijk Wetboek toe te voegen,⁴⁷⁷ waarin een bewijsvermoeden met betrekking tot schade door gaswinning uit het Groningerveld is opgenomen, vertoont veel gelijkenis met de Duitse regeling. Ook in dat wetsvoorstel zijn de twee bepalende elementen voor het aannemen van een bewijsvermoeden, dat schade is ontstaan binnen het effectgebied ('werkingsgebied') van een mijnbouwwerk en dat het schade betreft "die naar haar aard schade als gevolg van bodembeweging door de aanleg of exploitatie van dat mijnbouwwerk zou kunnen zijn" ('typische mijnbouwschade'). Ook dit bewijsvermoeden zal op een vergelijkbare wijze als in het Duitse recht kunnen worden ontkracht. De opvattingen in de literatuur of dit bewijsvermoeden veel toevoegt aan het reeds

⁴⁷⁷ *Kamerstukken II 2015/16, 34390, nr. 2.*

geldende civiele recht lopen uiteen (zie nader par. 2.4.4). Wij gaan hier in het kader van ons onderzoek niet nader op in nu het bewijsvermoeden slechts van toepassing is op (nog steeds plaatsvindende) gaswinning in een afgebakend gebied in Groningen en niet op schade door voormalige steenkoolwinning in Zuid-Limburg.

5.2.2 Hoe en door wie wordt het causaal verband vastgesteld?

Hierboven werd duidelijk, dat in Duitsland en België het overgrote deel van de schadeclaims ter zake van mijnbouwschade wordt afgewikkeld door de exploitant zelf, dan wel door een voorziening die daarvoor door (voormalige) exploitanten speciaal in het leven is geroepen (hierna ‘exploitant’). Het ligt voor de hand dat de afwikkeling doorgaans in eerste instantie zal gebeuren op basis van de informatie die de benadeelde zelf heeft gegeven in het klacht- of schadeformulier en die door (een medewerker van) de exploitant of in opdracht van de exploitant wordt geverifieerd. De uitkomst van dit onderzoek zal in hoge mate bepalend zijn voor de reactie van de exploitant op de klacht van de benadeelde. Uiteindelijk is het de exploitant die bepaalt of hij een causaal verband aannemelijk acht en een aanbod tot schadevergoeding aan de benadeelde doet. In die gevallen die in Duitsland voor de Schlichtungsstelle worden gebracht zal een deskundige vanwege die geschillencommissie rapport uitbrengen over het causaal verband en zal die commissie zich daarover uitspreken als benadeelde en exploitant niet intussen tot overeenstemming over de schadeafwikkeling zijn gekomen.

In Nederland is er de laagdrempelige voorziening bij de Technische commissie bodembeweging (Tcbb), een onafhankelijke commissie bij wet ingesteld. De benadeelde kan zich tot de Tcbb wenden als hij van de exploitant een antwoord op zijn verzoek tot vergoeding heeft gekregen waarmee hij het niet eens is. De commissie zal advies uitbrengen over het causaal verband tussen de (voormalige) mijnbouwactiviteit (steenkoolwinning) en de geleden schade en over de hoogte van de schade die de exploitant zou moeten vergoeden. Dit advies zou in beginsel voldoende moeten zijn om een vordering buitengerechtelijk af te wikkelen. Uit het meest recente jaarverslag van het Tcbb blijkt dat het aantal verzoeken om advies dat betrekking heeft op Limburg vanaf 2013 sterk is gestegen tot meer dan 40 in 2014. De cijfers over 2015 zijn nog niet gepubliceerd, maar bij navraag bleek dat er in dat jaar sprake was van een forse daling van het aantal adviesaanvragen naar zes.

Als een minnelijke schikking – of een bindend advies door de geschillencommissie (Duitsland) – niet tot stand komt, kan de zaak, zoals hierboven beschreven, in de drie landen aan de rechter wordt voorgelegd. Afgezien van de gevallen waarin de exploitant zich beroept op verjaring (waarover hierna par. 5.5), zal het hier gaan om zaken waarin het ingewikkelder is om vast te stellen of er een causaal verband tussen exploitatie van het

mijnbouwwerk en de gevorderde schade bestaat. In die gevallen zal de rechter, hoewel eiser en mogelijk ook gedaagde zelf deskundigenbewijs zullen aandragen, (op verzoek van (een der) partijen of ambtshalve) veelal overgaan tot het benoemen van een deskundige, die daarover aan hem rapporteert. Het gaat hier om een onafhankelijke en onpartijdige deskundige en partijen mogen zich alvorens tot benoeming wordt overgegaan uitlaten over de keuze die door de rechter wordt gemaakt. Het oordeel van de deskundige zal een belangrijke rol spelen bij het oordeel van de rechter over het causaal verband. Bij het voorgaande moet worden opgemerkt, dat in de drie landen niet of nauwelijks is of wordt geprocedeerd bij de rechter.

Concluderend ten aanzien van deze deelvraag kan worden vastgesteld dat het causaal verband in het merendeel van de gevallen waarin sprake is van typische mijnbouwschade binnen het werkingsgebied, in opdracht van de exploitant door een aan hem gelieerde persoon/deskundige wordt onderzocht. De exploitant zal op basis van dit onderzoek een beslissing nemen over de aannemelijkheid van dat verband en wel of niet met een vergoedingsvoorstel aan benadeelde komen. In de meer complexe zaken zal dat laatste niet altijd gebeuren en staat de weg naar de rechter open, die op basis van een advies door een hem benoemde onafhankelijke en onpartijdige deskundige een oordeel over het causaal verband zal geven. Dat oordeel kan door (een der) partijen eventueel aan een hogere rechter worden voorgelegd. De procedure die dan volgt, zal langs dezelfde lijnen verlopen als de zojuist geschetste procedure bij de rechter in eerste aanleg.

5.2.3 Welk criterium wordt bij het vaststellen van het causaal verband gehanteerd?

Het voert in het kader van dit onderzoek te ver om uitgebreid in te gaan op de complexe materie van de juridische causaliteit, met alle (terminologische) fijnzinnigheden en onderscheidingen van dien. Ook wordt hier niet ingegaan op alle mogelijke vragen die in concrete schadegevallen zouden kunnen spelen met betrekking tot meerdere mogelijke opvolgende of gelijktijdige schadeoorzaken (meervoudige causaliteit). Wij beperken ons hier tot de essentie voor zover voor beantwoording van deze deelvraag van belang. Uit de landenrapporten blijkt dat er in Duitsland en België in geval van mijnbouwschade geen van het gewone aansprakelijkheids- en schadevergoedingsrecht afwijkend causaliteitscriterium wordt gehanteerd. Hetzelfde kan gezegd worden voor Nederland. Alleen voor de bewijsvoering geldt, zoals zojuist bleek, in Duitsland een afwijkende regeling en wordt in Nederland een vergelijkbare regeling voorgesteld, beperkt tot gaswinning in Groningen.

Welk criterium de exploitant hanteert bij de bepaling van zijn beslissing over het wel of niet aanbieden van vergoeding aan de benadeelde is niet duidelijk. Wel werd duidelijk dat, indien de gevorderde schade typische mijnbouwschade is en is opgetreden binnen het werkingsgebied, hij dat causaal verband zal aannemen.

Alleen in de complexere gevallen zal de zaak aan de rechter worden voorgelegd en deze zal voor zijn oordeel het causaliteitscriterium hanteren, zoals dat op basis van wet en jurisprudentie geldend recht is. Ten aanzien van dit criterium kan op basis van de landenrapporten worden geconcludeerd dat, hoewel de terminologie en de onderliggende theorieën verschillen, de verschillen in uitkomst beperkt zullen zijn. Steeds wordt uitgegaan van het primaire vereiste dat sprake moet zijn van een *condicio sine qua non* verband tussen de gebeurtenis waarvoor aansprakelijkheid bestaat en de gevorderde schade (feitelijke causaliteit).⁴⁷⁸ Aan dat vereiste is voldaan als de vraag of indien die gebeurtenis (i.c. exploitatie van het mijnbouwwerk) niet zou hebben plaatsgevonden, ook de schade voor benadeelde niet zou zijn ontstaan, bevestigend wordt beantwoord. Als deze drempel is genomen, bepaalt de rechter vervolgens op basis van normatieve factoren of hij tot toerekening van welk (deel van) van de gevorderde schade aan de gebeurtenis zal overgaan (juridische causaliteit). Hier zien wij verschillen. In Duitsland en België lijkt – de juridische fijnzinnigheden daargelaten – op het eerste gezicht een strikter criterium gehanteerd te worden dan in Nederland. Het is echter maar zeer de vraag of deze ogenschijnlijk verschillende criteria in concrete gevallen van mijnbouwschade tot voor benadeelden verschillende uitkomsten zullen leiden. Wij kunnen die vraag hier niet beantwoorden, omdat onderzoek hiernaar buiten het bestek van dit rapport lag. Het is overigens onze indruk dat een dergelijk onderzoek niet veel zal opleveren omdat er in de onderzochte landen op dit gebied slechts weinig (en in Nederland vrijwel geen) rechterlijke uitspraken zijn, laat staan dat deze zaken qua casuïstiek voldoende vergelijkbaar zijn om met betrekking tot de onderzoeksvraag betrouwbare conclusies te trekken.

De conclusie voor deze deelvraag is in de eerste plaats, dat in de drie onderzochte landen voor het aannemen van aansprakelijkheid voor mijnbouwschade hetzelfde causaliteitscriterium wordt gehanteerd als op andere gebieden van het aansprakelijkheidsrecht. Er geldt geen bijzondere causaliteitsregel voor mijnbouwschade. In de tweede plaats kan worden geconcludeerd dat, hoewel dit algemene causaliteitscriterium in benaming verschilt, dit verschil voor schade door mijnbouwactiviteiten niet tot relevante verschillende uitkomsten in de drie landen zal leiden.

⁴⁷⁸ Dit is in lijn met de standaard volgens de Principles of European Tort Law (art. 3:101) en de Draft Common Frame of Reference (DCFR) (art. 4:101).

5.3 Hoogte van de schadevergoeding

Welke mijnbouwschade wordt vergoed? In hoeverre wordt schade vergoed? Hoe en door wie wordt het schadebedrag c.q. de hoogte van de vergoeding vastgesteld?

Omdat dit direct in het verlengde ligt van het voorgaande, zal hier eerst worden ingegaan op het laatste onderdeel van deze deelvraag. In de vorige par. is uiteengezet, dat het overgrote deel van de schadeclaims ter zake van mijnbouwschade (minnelijk) wordt afgewikkeld in overleg tussen benadeelde en exploitant. Toegelicht is hoe in dat geval de beslissing van de exploitant om wel of niet een aanbod tot vergoeding te doen tot stand komt, namelijk op basis van de informatie van benadeelde en het onderzoek daarnaar door een door de exploitant zelf ingeschakelde ter zake kundige. Alleen in Duitsland kan de benadeelde eventueel technische bijstand krijgen van de VBHG als hij daar lid van is. De deskundige zal in zijn rapport aan de exploitant ook een inschatting geven van de schade en de wijze waarop die schade kan worden hersteld, dan wel worden vergoed. Het is daarbij van belang dat vergoeding van schade niet steeds hoeft te bestaan uit betaling van een financiële vergoeding. Vooral in Duitsland staat voorop, dat volgens het gewone schadevergoedingsrecht de benadeelde het recht heeft dat de aansprakelijke partij (de exploitant) hem in een situatie alsof de schadeveroorzakende gebeurtenis niet zou hebben plaatsgevonden. De exploitant geeft er nogal eens de voorkeur aan om de schade zelf te herstellen. Hij heeft veel expertise op dit gebied en kan zo kosten besparen. Dat kan ook voor de benadeelde een goede optie zijn, indien hij voldoende vertrouwen heeft in de exploitant. Andere benadeelden zullen er de voorkeur aan geven om het herstel in eigen hand te houden en de schade door een (onafhankelijke) derde te laten herstellen en de kosten daarvan te laten vergoeden door de exploitant. Het schadevergoedingsrecht in de onderzochte landen laat ruimte voor beide varianten. Wij hebben niet onderzocht in welke mate deze in de praktijk voorkomen. Interessant is om te vermelden, dat over de normen die gelden voor vergoeding van 'waardeverlies door scheefstand' of 'commercieel waardeverlies' in Duitsland door exploitanten (RAG) een raamovereenkomst is gesloten met belangenbehartigers aan de zijde van benadeelden (VBHG). Exploitanten zullen daarbij zoveel mogelijk aansluiten in concrete voorstellen voor schadeafwikkeling aan benadeelden.

Uiteraard geldt niet voor alle schade dat deze is te herstellen, zoals in het (zeer zeldzame) geval dat de gevorderde schade bestaat uit personenschade, dan wel daling van de waarde van een roerende of onroerende zaak die niet wordt opgeheven door herstel. In dat geval resteert een betaling van een vergoeding in geld. Volgens Duits recht komt waardedaling alleen voor vergoeding in aanmerking als deze het directe gevolg is van de aantasting (en herstel) van een zaak. Waardedaling door andere oorzaken, zoals de enkele angst dat in een bepaald gebied mijnbouwschades kunnen optreden, komt in beginsel niet voor vergoeding in aanmerking. Nederland en België trekken deze grens niet zo

strikt, zij het dat de gevorderde schade uiteraard wel in voldoende causaal verband moet staan met de feiten waarop de aansprakelijkheid berust. In alle stelsels staat het beginsel voorop dat schade volledig dient te worden vergoed, maar ook dat de benadeelde niet meer kan vorderen dan de daadwerkelijk geleden schade. In Nederland staat voorop dat de schade wordt bepaald op basis van de concrete en individuele omstandigheden van het geval (concrete schadebegroting). Daarbij kan de rechter er rekening mee houden dat ook in de toekomst nog schade kan ontstaan. In de rechtspraak wordt echter aanvaard dat de rechter in specifieke gevallen een abstracte schadebegroting mag toepassen. Zoals in par. 2.4.3.1 is toegelicht, zijn er voorbeelden in de jurisprudentie waarin in geval van mijnbouwschade abstracte schadebegroting wordt toegepast. Dit laatste is vooral van belang voor de vraag of (ook na herstel of zelfs los van herstel) waardevermindering kan worden gevorderd.

Wat van het voorgaande ook zij, in het grootste deel van de gevallen zal een claim betrekking hebben op wat wij hierboven eerder hebben aangeduid als ‘typische mijnbouwschade’. Het gaat hier om schade die typisch ontstaat door beweging van de bodem en andere gevolgen van mijnbouw. Het gaat vooral bijvoorbeeld om specifieke scheurpatronen in gebouwen of het scheefzakken van gebouwen, die zich onderscheiden van schade die ook ‘normaal’ en buiten een gebied waarin mijnbouw plaatsvindt of heeft plaatsgevonden aan gebouwen kan ontstaan. Zo kwalificeert een scheur die midden in een muur begint en doorloopt tot het dak niet als typische mijnbouwschade, omdat een scheur in een muur die is veroorzaakt door mijnbouwactiviteiten vrijwel altijd van de bodem tot het dak loopt. Er zal vrijwel steeds een technisch expert aan te pas moeten komen om de omvang van de schade vast te stellen.

Het antwoord op de vraag of en in hoeverre het aanbod van de exploitant aan de benadeelde strekkende tot herstel dan wel vergoeding van de door hem geleden schade, afdoende is om de daadwerkelijk geleden schade volledig te vergoeden, onttrekt zich aan de waarneming. Uit het feit dat de benadeelde heeft ingestemd met het aanbod, kan dit niet worden afgeleid. Hij kan immers akkoord zijn gegaan, ondanks dat zijn schade niet volledig wordt weggenomen, omdat er voor hem geen reëel alternatief bestond. Andere wegen dan het aanvaarden van het aanbod, in het bijzonder de gang naar de civiele rechter, kosten immers geld (o.a. griffierecht en kosten van rechtsbijstand) en houden bij verlies financiële risico's in (veroordeling proceskosten wederpartij) en de benadeelde zal normaliter pas daarvoor kiezen als zijn schade aanzienlijk hoger is dan het aanbod van de benadeelde en hij naar zijn inschatting redelijk zeker is van zijn winstkansen. In andere gevallen zal een benadeelde het vaak ‘er bij laten zitten’, ook al is het vergoedingsbedrag ontoereikend. Bij gebreke van onderzoek naar de hoogte van de geclaimde bedragen en van de toegekende bedragen, kunnen wij hierover dan ook geen uitspraak doen. Wij hebben slechts zicht – en dan nog slechts ten dele – op wat er zoal door exploitanten aan benadeelden wordt uitgekeerd. Indien de benadeelde zijn vordering aan de civiele rechter voorlegt, is het uitgangspunt, zoals gezegd, dat de volledige schade dient te worden

vergoed, maar of dat in alle gevallen zal kunnen worden gerealiseerd, is op basis van ons onderzoek niet te zeggen. Daarvoor zouden door middel van dossieronderzoek in de betrokken landen en met medewerking van de betrokken organisaties de gevorderde bedragen (er van uitgaande dat deze de geleden schade correct weerspiegelen) moeten worden vergeleken met de toegewezen bedragen. Het is de vraag of een dergelijk onderzoek haalbaar is. In ieder geval behoeft het geen betoog dat een en ander de reikwijdte van dit onderzoek te buiten ging.

Concluderend ten aanzien van deze deelvraag kan worden vastgesteld, dat mijnbouwschade indien aan de vereisten voor aansprakelijkheid van de exploitant is voldaan in beginsel volledig dient te worden vergoed. Of daarvan in de onderzochte landen ook sprake is, is niet duidelijk. Wel kan worden geconstateerd dat in Duitsland en België, net zoals geschiedde in Nederland ten tijde van de winning, veel claims minnelijk worden afgewikkeld. In dat geval wordt de hoogte van het bedrag door de exploitant vastgesteld. Het zal daarbij vrijwel steeds gaan om schade waarvan vaststaat dat deze (indien geleden in een werkingsgebied) het typische gevolg is van (bodembeweging door) mijnbouw. Claims ter zake van andere schade zijn niet van vergoeding uitgesloten (zij het dat in Duitsland waardedaling slechts beperkt voor vergoeding in aanmerking komt), maar zullen door de exploitant minder snel worden geaccepteerd. In het geval de schadevordering voor de rechter wordt gebracht, beslist deze of en welke schade voor vergoeding in aanmerking komt en hoe de schade wordt begroot. In Nederland is het uitgangspunt voor de rechter in beginsel concrete schadebegroting, maar wordt in gevallen van mijnbouwschade ook abstracte schadebegroting toegepast. Indien er geen exploitant is om de schade op te verhalen, zal door een daartoe opgericht fonds – in Nederland het Waarborgfonds Mijnbouwschade – voor zover daar aanspraak op kan worden gemaakt, worden bepaald welke schade zal worden vergoed. Zie nader de volgende paragraaf.

5.4 Wie dient mijnbouwschade te vergoeden voor en na sluiting van de mijn?

In deze paragraaf worden twee deelvragen die in elkaars verlengde liggen behandeld. De eerste is op wie de aansprakelijkheid rust gedurende de exploitatiefase en de tweede is tot wie de benadeelde zijn vordering tot vergoeding van schade kan richten in de fase daarna, dat wil zeggen na sluiting van het mijnbouwwerk dat de schade zou hebben veroorzaakt.

Welke partij moet mijnbouwschade vergoeden: het voormalig mijnbouwbedrijf of diens rechtsopvolger, de huidige exploitant, de regionale of landelijke overheid, een schadefonds? Waar is het van afhankelijk door wie de schade wordt vergoed?

Is er in België en Duitsland een met het Nederlandse Waarborgfonds Mijnbouwschade vergelijkbare of andere voorziening voor gevallen waarin het mijnbouwbedrijf dat de schade heeft veroorzaakt, heeft opgehouden te bestaan? Geef hiervan een beschrijving.

Hierboven werd al duidelijk tot wie claims ter zake van schade door voormalige mijnbouwwerken kunnen worden gericht. Deze ‘aansprakelijken’ werden omwille van leesbaarheid kortweg aangeduid als ‘exploitant’. Hieronder wordt nader ingegaan op de vraag om welke partijen het meer precies gaat. Daarbij is in de eerste plaats van belang te bezien op wie de aansprakelijkheid voor schade die het gevolg is van de exploitatie van een mijnbouwwerk nu eigenlijk rust. In de drie landen is dat in eerste instantie, weinig verrassend, de (rechtsopvolger van de) exploitant van het mijnbouwwerk, gewoonlijk naast de concessiehouder. De exploitant is dan de ondernemer (of de onderneming) die de mijn exploiteert of laat exploiteren. De concessiehouder (of ‘concessionaris’) is de eigenaar van het recht om mijnbouwwerken op een bepaalde locatie te exploiteren. Deze hoedanigheden kunnen in hetzelfde bedrijf zijn verenigd, maar het kan ook om verschillende entiteiten gaan. In dat laatste geval zijn beide hoofdelijk aansprakelijk, hetgeen wil zeggen dat zij door de benadeelde elk voor het geheel van de schade kunnen worden aangesproken. Eventueel (dat is o.a. afhankelijk van de afspraken zij hierover hebben gemaakt) kan dan de onderneming die de schade heeft vergoed voor een deel daarvan regres zoeken op de ander, maar dat is voor het onderhavige onderzoek niet direct relevant. In de tweede plaats is van belang te constateren dat voor de aansprakelijkheid van de exploitant, dan wel concessionaris, in de drie onderzochte stelsels een aparte regeling is getroffen, die neerkomt op een aansprakelijkheid buiten onrechtmatigheid en schuld. Als een causaal verband tussen de gevorderde schade en de exploitatie van een mijnbouwwerk wordt vastgesteld (zie hierboven par. 5.2.), dan is de exploitant gehouden die schade te vergoeden, ongeacht of die schade het gevolg is van zijn onrechtmatig handelen of nalaten en ongeacht of hem van het ontstaan van die schade een verwijt kan worden gemaakt. Voor een dergelijke aansprakelijkheid bestaan verschillende benamingen, zoals ‘objectieve’, ‘risico-’ of ‘kwalitatieve’ aansprakelijkheid, maar deze komen in essentie op hetzelfde neer. In een eventuele aansprakelijkheidsprocedure zal dan ook de vraag naar het causaal verband centraal staan. Als die vast komt te staan, is de exploitant aansprakelijk, behoudens de mogelijkheid om zich op een beperkt aantal bevrijdende omstandigheden te beroepen. Ter aanvulling zij erop gewezen, dat de exploitanten van mijnbouwwerken een gezamenlijke voorziening kunnen inrichten voor de afhandeling van schadeclaims, zoals dat in Duitsland is gebeurd in de vorm van de RAG. Een dergelijke voorziening kan zorgen voor een efficiëntere afwikkeling, maar laat onverlet dat de grondslag van die afwikkeling is gelegen in de zojuist beschreven civiele aansprakelijkheid van de exploitant.

Voor schade die aan het licht komt na beëindiging van de exploitatie van het mijnbouwwerk, blijft de aansprakelijkheid rusten op de laatste exploitant van dat

werk, dan wel diens rechtsopvolger(s). Voor het geval deze niet meer bestaan, zijn in de onderzochte landen verschillende voorzieningen getroffen. In Duitsland is bij wet geregeld dat een beroep kan worden gedaan op de Bergschadenausfallkasse en is in de jurisprudentie de subsidiaire staatsaansprakelijkheid (althans de aansprakelijkheid van het Bundesland) aangenomen, zodat benadeelden zich met een schadevordering ook tot de deelstaat zouden kunnen richten. In de praktijk lijkt echter nog nauwelijks de noodzaak te bestaan voor benadeelden om op deze mogelijkheden een beroep te doen, omdat er nog steeds een aantal mijnen actief is en de RAG (voor het grootste deel van NRW), die daarvoor door de gezamenlijke exploitanten in het leven is geroepen, nog steeds schadeclaims afhandelt, ook ten aanzien van reeds gesloten mijnen. Er is in de praktijk in (het door ons onderzochte) Nordrhein-Westfalen altijd een al reeds lang functionerend aanspreekpunt waar benadeelden met hun claim terecht kunnen en dus is de subsidiaire route via de Bergschadenausfallkasse, dan wel staatsaansprakelijkheid in de praktijk niet aan de orde. In België is de nazorg en de financiële verantwoordelijkheid c.q. aansprakelijkheid na sluiting van een mijnbouwwerk voor wat betreft Vlaanderen overgenomen door de N.V. Mijnschade en Bemaling Limburgs Mijngedebied (MBLM). Zowel de Bergschadenausfallkasse als de MBLM zijn in een aantal opzichten vergelijkbaar met het Nederlandse Waarborgfonds Mijnbouwschade. Zo is het primaire doel, namelijk het voorzien in financiële vergoedingen voor het geval de exploitant niet meer bestaat, dan wel geen vergoeding biedt, in essentie hetzelfde. Eveneens vergelijkbaar is dat het fonds wordt gevuld door de opbrengsten van de exploitatie van mijnbouwwerken, dan wel in het verleden door die opbrengsten is gevuld. In beginsel worden de vergoedingen dan ook niet bekostigd uit de algemene middelen, hoewel in België in het verleden incidenteel wel aanvulling van de fondsen door de overheid heeft plaatsgevonden. Vergelijkbaar is ook dat slechts tot vergoeding zal worden overgegaan als aan de vereisten voor aansprakelijkheid van de exploitant is voldaan. Dat laatste kan er o.a. toe leiden dat door het fonds een beroep wordt gedaan op verjaring. Ook in Nederland lijkt daarvan sprake te zijn. Op het vraagstuk van de verjaring wordt in de volgende par. ingegaan.

Op deze plaats moet erop worden gewezen, dat door het feit dat een beroep op het waarborgfonds in Nederland in 2015 – mede met het oog op verjaring – niet mogelijk bleek, er behoefte bestond om in een vergoeding te voorzien voor schrijnende gevallen. Dit heeft geleid tot de oprichting van een bijzondere voorziening, de Stichting Calamiteitenfonds Mij(water)schade Limburg, als gevolg van een bestuurlijk akkoord tussen Rijk, provincie en gemeenten in Limburg. Het gaat hier om een tijdelijke maatregel, die bedoeld is om door het nemen van bouwtechnische maatregelen voor schrijnende gevallen een voorziening te bieden in afwachting van de onderzoeken naar de oorzaak en omvang van de schade in de betrokken gemeenten in Zuid-Limburg. De kosten worden betaald door de betrokken overheden. De regeling wordt nader beschreven in hoofdstuk 2 (par. 2.3.2.2). De regeling is derhalve niet gebaseerd op een vergoedingsplicht die is rust op (civielrechtelijke) aansprakelijkheid,

maar heeft het karakter van een onverplichte tegemoetkoming door de overheid. Belanghebbenden kunnen bezwaar maken en eventueel in beroep komen tegen beslissingen die worden genomen in het kader van de uitvoering van de regeling op grond van de Algemene Wet bestuursrecht. Van belang is te constateren dat ook voor een aanspraak van benadeelde op deze regeling vereist is dat de bouwtechnische schade verband houdt met of een gevolg is van vroegere mijnbouwactiviteiten en bovendien bouwtechnische voorzieningen noodzakelijk zijn om deze schrijnende woonsituatie op te heffen of te verminderen.

De zojuist gegeven beschrijving van het stelsel van aansprakelijkheid in de drie landen, behoeft waar het gaat om Nederland enkele nuanceringen c.q. aanvullingen. In de eerste plaats gaat het dan om de toepassing van de (risico)aansprakelijkheid van de (laatste) exploitant op oude schadegevallen. Artikel 6:177 lid 4 BW, waarin die aansprakelijkheid is neergelegd is volgens het overgangsrecht niet van toepassing indien de schade bekend is geworden voor de inwerkingtreding van de Mijnbouwwet (1 januari 2003).⁴⁷⁹ Een vordering tot vergoeding van schade die voor dit tijdstip bekend is geworden dient dan ook te worden gebaseerd op het – in hoofdstuk 2 beschreven – voordien geldende recht, dat overigens voor wat betreft de uitkomst niet afwijkt van het nadien geldende stelsel, zoals dat hierboven is beschreven.

In de tweede plaats moet aandacht worden besteed aan het geval dat na sluiting van een mijnbouwwerk schade is ontstaan door andere oorzaken dan die welke zijn toe te schrijven aan de exploitatie van de mijn. In algemene zin kan het dan gaan om activiteiten die in het kader van het beheer of de ‘nazorg’ van een (voormalig) mijnbouwwerk door een ander dan de laatste exploitant zijn uitgevoerd. Voor Nederland kan hier worden gedacht aan het stopzetten van het wegpompen van stijgend grondwater uit de mijnen in en rond Kerkrade. In par. 2.2.2.1 is uiteengezet dat uit het tot nu toe uitgevoerde onderzoek door het Ministerie van Economische Zaken blijkt dat hierdoor de bodem in het betreffende gebied is gaan stijgen, met mogelijke schade aan o.a. gebouwen en infrastructuur. Het thans lopende onderzoek moet hier echter meer licht opwerpen. Ingeval dat verband zou bestaan, zou sprake zijn van een nieuwe schadeoorzaak, die niet is gelegen in de exploitatie van het mijnbouwwerk en waarvoor mogelijk een ander dan de laatste exploitant aansprakelijk kan worden gehouden. Voor wat betreft de grondslag van een dergelijke aansprakelijkheid kan naast de algemene grondslag, de onrechtmatige daad (art. 6:162 BW) worden gedacht aan art. 6:174 lid 3 BW.⁴⁸⁰ Het gaat hier, evenals bij art. 6:177 lid 4 BW, om een risico/kwalitatieve aansprakelijkheid, die rust op de bedrijfsmatige gebruiker van een ondergronds werk, zij het dat deze als ‘minder strikt’ kan worden beschouwd.⁴⁸¹ Een voormalig mijnbouwwerk of verlaten

⁴⁷⁹ Artikel 189a lid 2 Overgangswet nieuw Burgerlijk Wetboek. Zie voor de inwerkingtreding van de Mijnbouwwet *Stb.* 2002, 603.

⁴⁸⁰ Zie over deze bepaling nader par. 2.4.1.1.

⁴⁸¹ Zo zelfs, dat het onderscheid met de schuldaansprakelijkheid van art. 6:162 BW slechts gradueel lijkt, zie nader par. 2.4.1.1.

mijngang dient als een ondergronds werk in de zin van deze bepaling te worden aangemerkt. Voor een beroep op deze bepaling dient dan wel komen vast te staan dat de gevorderde schade een gevolg is van het bedrijfsmatig gebruik van het ondergrondse werk. Bovendien moet de schadeveroorzakende gebeurtenis na de inwerkingtreding van de Mijnbouwwet (1 januari 2003) hebben plaatsgevonden.⁴⁸² Op schade die het gevolg is van gebeurtenissen die voor dit tijdstip plaatsvonden, is het voordien geldende recht van toepassing. Mogelijk kan in dat geval een beroep worden gedaan op de (wederom kwalitatieve) aansprakelijkheid van de bezitter van een opstal (art. 6:174 BW), dan wel op onrechtmatige daad (art. 6:162 BW); dat is geheel afhankelijk van de schadeveroorzakende feiten die worden gesteld (en bij betwisting dienen te worden bewezen). Indien die feiten zijn te relateren aan een ondergronds werk dat als mijnbouwwerk is gebruikt, dan zal bij een beroep op art. 6:174 lid 3 BW de aansprakelijkheid worden gekanaliseerd naar de (laatste) exploitant van dat mijnbouwwerk (zie art. 6:177 lid 5 BW, waarover par. 2.4.1.1).

Concluderend ten aanzien van deze deelvragen blijkt uit het voorgaande, dat in de drie landen voor de aansprakelijkheid van de exploitant (en de concessionaris) voor schade door de exploitatie van een mijnbouwwerk een bijzondere wettelijke regeling bestaat, die erop neerkomt dat die aansprakelijkheid niet afhankelijk is van (het bewijs door de benadeelde) van een onrechtmatig handelen of nalaten dat de exploitant kan worden verweten/hem kan worden toegerekend. In beginsel volstaat dat vast komt te staan, dat tussen de geleden schade en de exploitatie van het mijnbouwwerk door de betreffende exploitant een (voldoende) causaal verband bestaat (zoals in par. 5.2 hierboven is ingegaan). Indien na sluiting in het mijnbouwwerk door andere oorzaken dan de (voormalige) exploitatie schade wordt veroorzaakt, komen ook andere mogelijke aansprakelijke partijen in beeld. Gedacht kan worden aan degene(n) die het beheer of de nazorg voor het werk hebben overgenomen, dan wel anderen wier onrechtmatige gedraging(en) de schade hebben veroorzaakt. Waar na sluiting van de mijnen het toepasselijke materiele recht is gewijzigd, dient aan de hand van het overgangsrecht dat aan de nieuwe recht is toegekend te worden bepaald op welke grondslag een vordering tot vergoeding van mijnbouwschade kan worden gebaseerd. Vooral in de Nederlandse situatie kan dit enige complicaties opleveren.

⁴⁸² Artikel 189a lid 1 Overgangswet nieuw Burgerlijk Wetboek.

5.5 Verjaring van mijnbouwschade

Gelden er in Duitsland en België verjaringstermijnen voor vorderingen tot schadevergoeding, zo ja welke? Tot wanneer en op wie kan schade (door na-ijlende gevolgen) van mijnbouw verhaald worden?

In de drie onderzochte landen kan verjaring in de weg staan aan toewijzing van een vordering tot vergoeding van mijnbouwschade. Verjaring heeft tot gevolg dat de schuldeiser de vordering niet meer kan afdwingen. Het recht met betrekking tot verjaring in de drie landen verschilt waar het gaat om de termijnen en nauwelijks waar het gaat om systematiek. In alle gevallen gelden voor vorderingen tot vergoeding van mijnbouwschade in beginsel dezelfde verjaringsregels als voor andere civiele vorderingen tot schadevergoeding. Wij bespreken deze hier op hoofdlijnen. Voor de details zij verwezen naar de landenrapporten in hoofdstuk 2, 3 en 4.

In de verjaringsregelingen is steeds sprake van een (korte) ‘subjectieve’ of ‘relatieve’ verjaringstermijn, die begint te lopen op de dag volgende op die waarop de benadeelde bekend is geworden, dan wel bekend had kunnen worden, met zijn schade en de daarvoor aansprakelijke persoon. Deze termijn is in Nederland en België vijf jaar en in Duitsland drie jaar. Daarnaast is er een (langere) ‘objectieve’ of ‘absolute’ verjaringstermijn, die een aanvang neemt op het moment dat de gebeurtenis waardoor de schade is veroorzaakt plaatsvindt. De thans geldende termijnen zijn in Duitsland (voor de hier aan de orde zijnde vorderingen ter zake van zaakschade of daarvan afgeleide schades) tien jaar, in België twintig jaar (waarbij in geval van sluiting de termijn vijf jaar na die sluiting begint te lopen) en in Nederland (specifiek voor o.a. schade door bodembeweging door mijnbouwwerken) dertig jaar. De korte, relatieve verjaringstermijn hoeft specifiek voor het verhaal van mijnschade geen problemen op te leveren. Bij de lange, absolute verjaringstermijn daarentegen is dat, vooral in Nederland waar de mijnen het langst geleden zijn gesloten, wel het geval. We staan hier om deze reden wat langer stil bij de Nederlandse situatie op dit punt.

Hoewel de verjaringstermijn voor schade door mijnbouwwerken van dertig jaar langer is dan de algemene verjaringstermijn van twintig jaar, die geldt voor andere vorderingen tot schadevergoeding, lijkt die termijn een obstakel voor verhaal van schade door steenkoolwinning in Zuid-Limburg. De laatste mijn is immers in 1974 gesloten en de conclusie lijkt voor de hand te liggen, dat de vorderingen tot vergoeding van schade die door die mijnen zou zijn veroorzaakt al in ieder geval langer dan een decennium verjaard is. Of dat inderdaad zo is, hangt af van het moment waarop de termijn is gaan lopen, en dat is volgens het tweede lid van art. 3:310 BW “de gebeurtenis waardoor de schade is veroorzaakt”. Volgens het derde lid van dat artikel wordt onder gebeurtenis verstaan “een plotseling optredend feit, een voortdurend feit of een opeenvolging van feiten met dezelfde oorzaak”. Bestaat de gebeurtenis uit een

voortdurend feit, dan begint de termijn te lopen nadat dit feit is opgehouden te bestaan. Bestaat de gebeurtenis uit een opeenvolging van feiten met dezelfde oorzaak, dan begint deze termijn te lopen na dit laatste feit. Dit lijkt erop te duiden, dat de termijn in ieder geval is gaan lopen op het moment van sluiting van de mijnen. Vanaf dat moment hebben zich immers geen schadeveroorzakende feiten onder verantwoordelijkheid van de exploitant meer voorgedaan. Het feit dat de verjaring kan zijn gestuit in de tijd dat de lange verjaringstermijn nog liep, verandert aan het voorgaande niets. Door stuiting gaat namelijk weliswaar een nieuwe verjaringstermijn lopen, maar die is niet langer dan vijf jaar (art. 3:319 lid 2 BW) en dat is een te korte termijn om benadeelden enig soelaas te bieden.

Bij het voorgaande kunnen drie kanttekeningen worden geplaatst. De eerste kanttekening is dat na sluiting in een mijnbouwwerk een gebeurtenis (opgevat in de zojuist bedoelde in art. 3:310 lid 3 BW gedefinieerde zin) kan hebben plaatsgevonden, die de oorzaak is van (nieuwe) schade. In dit verband is wel gewezen op het stopzetten van het wegpompen van (grond)water uit de mijngangen, waartoe rond 1994 is overgegaan (zie par. 2.1.2). Door het stijgen van het water zou opwaartse druk op de bodem ontstaan en de bodem in beweging zijn gekomen, met (nieuwe) schade aan o.a. onroerende zaken als gevolg. Of dit een houdbaar standpunt is, kan op basis van ons onderzoek niet worden vastgesteld. Zoals in par. 2.1.2. en 2.2.1.1 is gemeld, heeft het Staatoezicht op de Mijnen onderzoek gedaan naar deze materie en wellicht kan ook het nog lopende technisch onderzoek uitsluitel bieden over het causaal verband tussen het stopzetten en het optreden van recente schadegevallen. Vervolgens is dan van belang dat kan worden vastgesteld wie verantwoordelijk was voor dat stopzetten en of dat een onrechtmatige daad opleverde. De (risico)aansprakelijkheid van de exploitant is in dat geval niet van toepassing, zodat de aansprakelijkheid zal dienen te worden beoordeeld op basis van een andere mogelijke grondslag, zoals in par. 5.4 besproken. In het geval dat dit alles inderdaad tot de conclusie zou leiden dat er aansprakelijkheid voor schade bestaat, dan zouden de daarop gebaseerde vorderingen voorlopig (nog) niet zijn verjaard, mits zij tijdig zijn/worden ingesteld nadat duidelijk is geworden dat dit de oorzaak is van de schade en wie daarvoor verantwoordelijk/aansprakelijk is.

De tweede kanttekening is dat verjaring niet ambtshalve door de rechter wordt toegepast. Dit betekent dat verjaring pas aan de orde komt als de aangesprokene zich daarop beroept. In beginsel staat hem dit vrij, maar of hij dit doet, hangt niet alleen af van juridische, maar ook van morele overwegingen. Deze morele overwegingen hebben in zoverre ook een juridische dimensie, dat een beroep op verjaring niet het rechtsgevolg heeft dat het subjectieve recht op vergoeding van schade komt te vervallen, maar dat 'slechts' de mogelijkheid om middels een rechtsvordering dit recht te effectueren (het *ius agendi*) teniet gaat. Wat resteert is wat wordt aangeduid als 'een natuurlijke verbintenis', die een uitdrukking vormt van de hiervoor bedoelde morele verplichting die voor de aansprakelijke blijft bestaan (uiteraard, indien aan de eisen voor aansprakelijkheid is voldaan).

Dat een dergelijke morele verplichting ook een politieke dimensie heeft dan wel kan krijgen kunnen wij constateren, maar laten wij hier verder onbesproken. Wel willen wij in dit verband wijzen op twee uitspraken van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens die voor de oordeelsvorming te dezen van belang kunnen zijn.⁴⁸³ In die arresten wijst het EHRM erop, dat het recht om een vordering in te stellen weliswaar, zoals bij verjaring gebeurt, bij wet mag worden beperkt, maar dat deze beperkingen niet zo ver mogen gaan dat de essentie van dat recht wordt aangetast. In dat geval kan het recht op toegang tot de rechter (art. 6 EVRM) zijn geschonden. Daarvan kan in het bijzonder sprake zijn als de consequentie van een verjaringsregeling is, dat schade al kan zijn verjaard, terwijl de schadelijder (wetenschappelijk bewezen) dat onmogelijk kon hebben geweten. In dat geval moet dit meewegen in de berekening van de verjaringstermijn. Met andere woorden, er moet in dat geval slechts een relatieve termijn gelden vanaf het moment dat de schade en de aansprakelijke partij bij de benadeelde bekend zijn en geen absolute termijn die daar los van staat en het effect heeft van een valbijl. Een dergelijke regeling geldt in Nederland voor o.a. rechtsvorderingen tot vergoeding van schade door letsel of overlijden.⁴⁸⁴ Het is de vraag of die lijn ook voor verborgen zaakschade en gevolgschade zou dienen te gelden. In België lijkt de MBLM, die schadeclaims die zijn verjaard in beginsel niet in behandeling neemt, hierop een uitzondering te maken voor verborgen zaakschade. Dat lijkt ook het geval bij schade waarvan het aanvangsmoment niet duidelijk kan worden aangewezen, zoals bij onroerende zaken die zich precies op een breuklijn bevinden (zie par. 3.5.3.2).

Een derde kanttekening is dat, in het verlengde van de vorige kanttekening, in de jurisprudentie wordt aangenomen dat het een aansprakelijke niet in alle gevallen vrij staat een beroep op verjaring te doen, omdat een dergelijk beroep in strijd zou komen met de redelijkheid en billijkheid (art. 6:2 lid 2 BW). Het arrest van de Hoge Raad waarin dit is aangenomen en waarin de Raad zeven gezichtspunten geeft op basis waarvan de toelaatbaarheid van dat beroep dient te worden beoordeeld, is in hoofdstuk 2 uitgebreid besproken. Het arrest is relevant voor die gevallen van mijnbouwschade waarin de schade ten gevolge van de exploitatie gedurende de periode dat de verjaring liep verborgen is gebleven en waardoor de vordering tot schadevergoeding al was verjaard op het moment dat de schade aan het licht trad. In die gevallen dient aan de hand van de zojuist bedoelde gezichtspunten te worden geoordeeld over de strijdigheid met de redelijkheid en billijkheid. De conclusie die wij in hoofdstuk 2 trokken, was dat wij geen uitsluitsel kunnen geven over hoe een en ander zal uitpakken voor mijnbouwschade, vooral omdat dit afhangt van de feiten in een concrete zaak. Wel blijkt uit eerder onderzoek, dat toepassing van de gezichtspuntencatalogus door de feitenrechters voor schade geleden door asbestslachtoffers slechts in

⁴⁸³ EHRM 22 oktober 1996 (GK), nrs. 22083/93 en 22095/93 (*Stubbings/Verenigd Koninkrijk*) en EHRM 11 maart 2014, nrs. 52067/10 en 41072/11 (*Howald Moor e.a./Zwitserland*).

⁴⁸⁴ Art. 3:310 lid 5 BW.

ongeveer een derde van de gevallen uitkomst biedt. In het merendeel van de gevallen staat het beroep op verjaring de aangesprokene wel vrij en wordt dit beroep ook gehonoreerd. In dit licht is het de vraag of verborgen vorderingen van typische mijnbouwschade, die hoofdzakelijk bestaat uit zaakschade en gevolgschade, indien het arrest van de Hoge Raad daarop al van toepassing is, een gunstiger lot zal treffen dan de letsel- of overlijdensschade van asbestslachtoffers.

Tot slot, wordt erop gewezen, dat het verstrijken van de verjaringstermijn kan worden gestopt ('gestuit') door handelingen van de benadeelde die (kort gezegd) gericht zijn op het verkrijgen van schadevergoeding. Stuiting leidt ertoe dat er een nieuwe verjaringstermijn begint te lopen, waarbinnen de vordering alsnog kan worden ingesteld. Er zijn tussen de drie landen kleine verschillen in de eisen die aan een stuitingshandeling wordt gesteld, maar er zijn meer overeenkomsten. Op hoofdlijnen komt het erop neer, dat – buiten het geval waarin de aansprakelijke/schuldenaar de vordering van de benadeelde/schuldeiser erkent – de benadeelde de aansprakelijke ervan in kennis moet hebben gesteld dat hij een vordering op hem heeft en dat hij zijn schade vergoed wil krijgen (in Nederland: mededeling en in België: ingebrekestelling) en daarover in onderhandeling wil treden. In Duitsland is vereist dat de aansprakelijke op laatstbedoeld verzoek ook positief heeft gereageerd. Is dat niet het geval, dan kan de verjaring – en dat is het geval in alle drie de landen – in ieder geval worden gestuit door het initiëren van een gerechtelijke procedure of een andere daad van rechtsvervolging, zoals het leggen van beslag.

Concluderend ten aanzien van deze deelvraag blijkt uit het voorgaande, dat in de drie landen vorderingen tot schadevergoeding onderhevig zijn aan verjaring volgens sterk vergelijkbare regels. Steeds is sprake van een korte (subjectieve of relatieve) verjaringstermijn – variërend tussen drie en vijf jaar –, die gaat lopen op het moment dat een benadeelde bekend wordt met zijn schade en degene die daarvoor aansprakelijk is. Binnen die termijn moet actie worden ondernomen gericht op het verkrijgen van vergoeding of herstel tegen de exploitant, dan wel een schadefonds. Daarnaast is er een lange (objectieve of absolute) verjaringstermijn – variërend van tien tot dertig jaar –, die gaat lopen op het moment dat de gebeurtenis waardoor de schade is veroorzaakt plaatsvindt. Deze laatste termijn werkt in de drie landen in beginsel als een valbijl en staat in de weg aan schadevorderingen die lang na het beëindigen van de exploitatie van de mijn waardoor de schade is veroorzaakt worden ingesteld. Behoudens een enkele hierboven genoemde uitzondering, lijken exploitanten en/of schadefonds ook een beroep op verjaring te doen en te weigeren schadeclaims die volgens de regels van het burgerlijk recht zijn verjaard in behandeling te nemen.

Hoewel Nederland een in verhouding tot de beide andere landen lange (zowel relatieve als absolute) verjaringstermijn kent, staat daartegenover dat, zoals aan het begin van dit hoofdstuk werd opgemerkt, aanzienlijk langer geleden is

overgegaan tot de sluiting van de mijnen, zodat de verjaring ook eerder dan in die landen is gaan lopen. Gelet op dit tijdstip lijken de meeste schadeclaims van benadeelden die betrekking hebben op exploitatie van mijnen in het verleden reeds enige tijd verjaard. Wij hebben bij deze gevolgtrekking echter drie kanttekeningen geplaatst die erop neerkomen, dat er zich na sluiting nieuwe schadeorzaken kunnen hebben voorgedaan waardoor de verjaring later is gaan lopen; dat verjaring pas effect krijgt als daar door de aangesprokene een beroep op wordt gedaan en dat er andere dan juridische overwegingen kunnen zijn om dat niet te doen; dat in de rechtspraak wordt aangenomen dat onder bijzondere omstandigheden een beroep op verjaring aan de aangesprokene niet is toegestaan omdat dit in strijd komt met de redelijkheid en billijkheid.

5.6 Grensoverschrijdende afspraken?

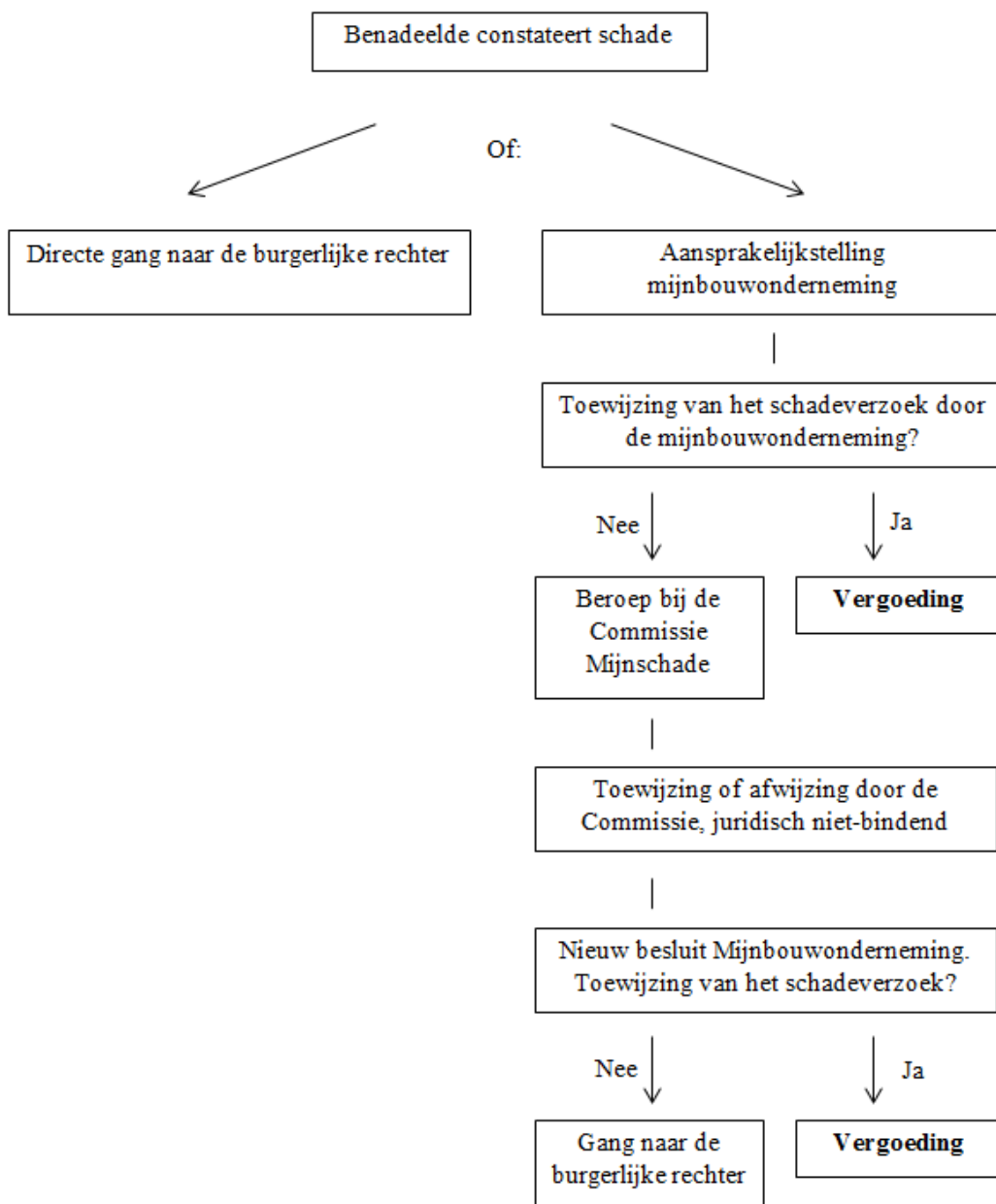
Hebben landelijke of regionale overheden grensoverschrijdende afspraken gemaakt over de afhandeling van mijnschades? Geef aan welke afspraken/overeenkomsten er zijn (geweest) tussen Nederland en Duitsland, respectievelijk België, op basis waarvan Nederlandse bedrijven of Nederlandse overheden schadegevallen hebben vergoed c.q. moesten vergoeden in de desbetreffende landen en vice versa en hoe deze zijn uitgevoerd.

Voor de beantwoording van deze deelvraag waren de onderzoekers vrijwel geheel afhankelijk van de informatie die bij de betrokken landelijke en regionale overheden voorhanden was. Navraag bij die overheden leverde onvoldoende aanwijzingen op voor het bestaan van dergelijke afspraken, zodat uiteraard ook over de inhoud ervan niet kan worden gerapporteerd.

Stroomschema's

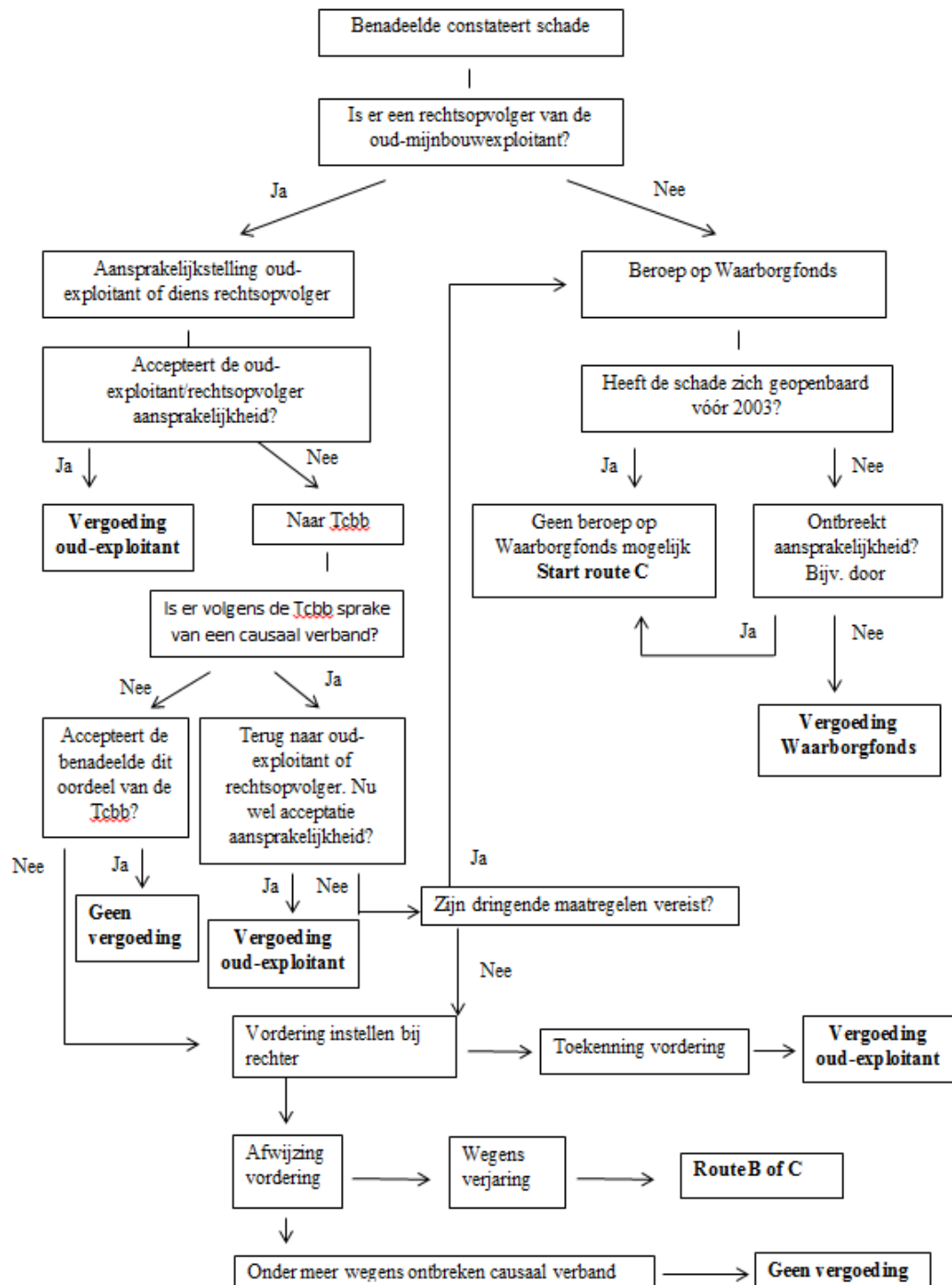
1. Routes Nederland

Stroomschema Nederland voor 1996

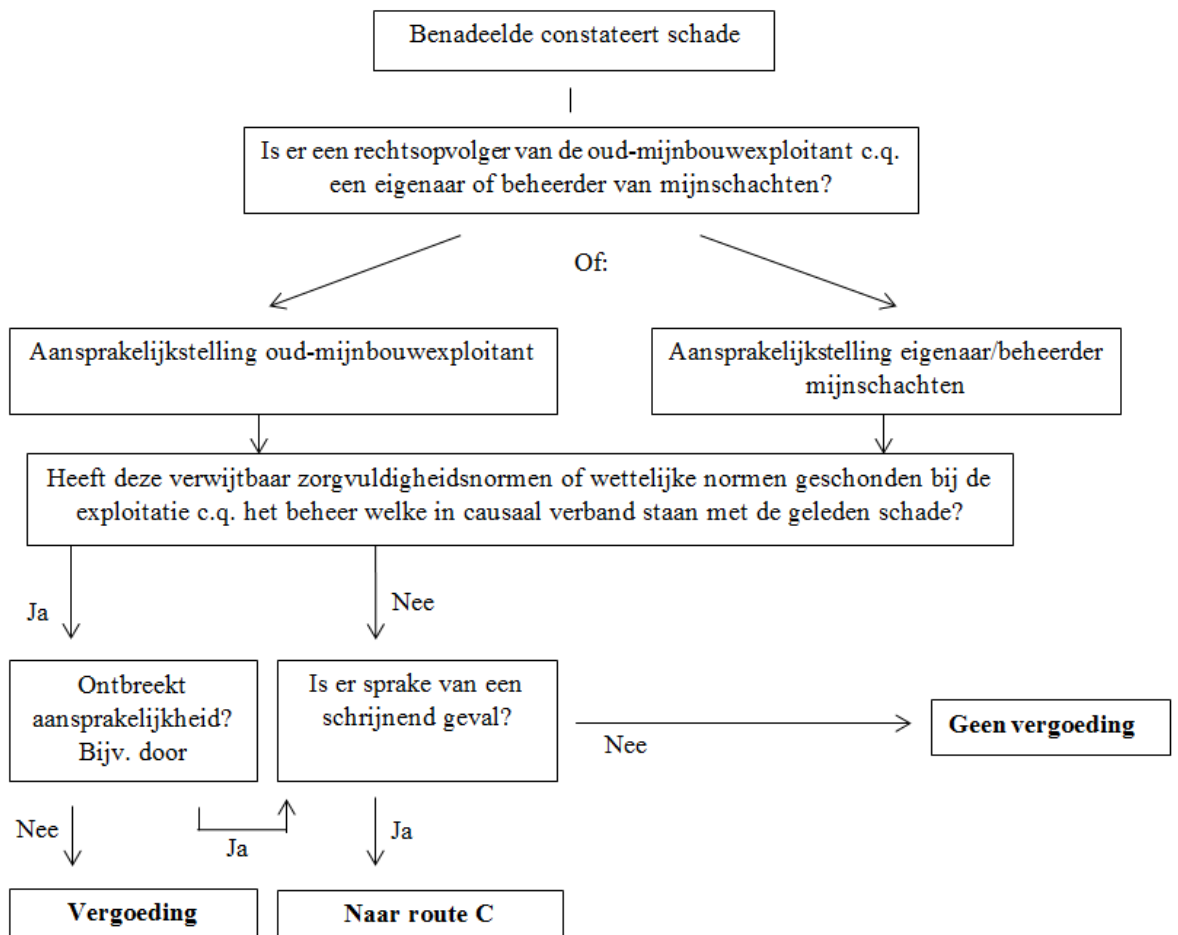

Stroomschema Nederland na 1996

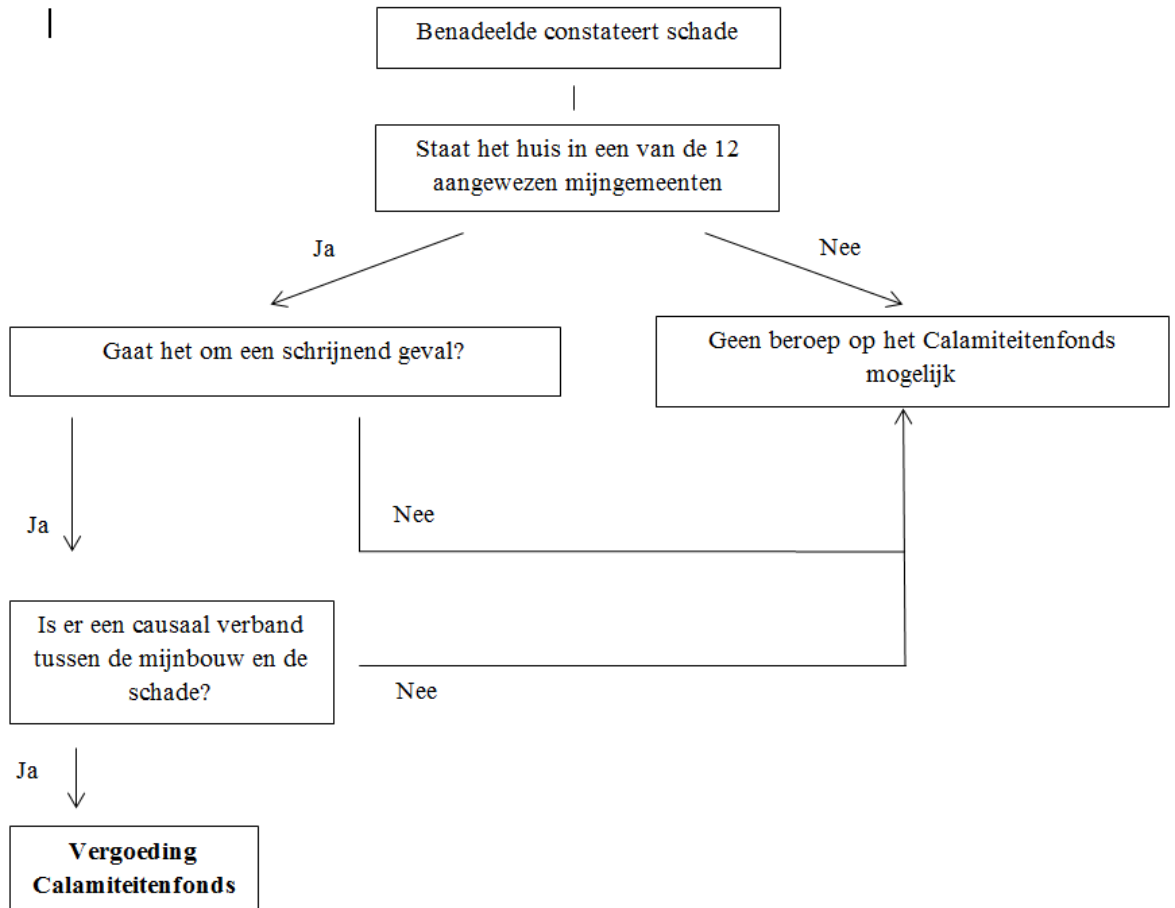
Route A - Artikel 6:177 BW incl. Waarborgfonds Mijnbouwschade

Route B - Artikel 6:162 BW

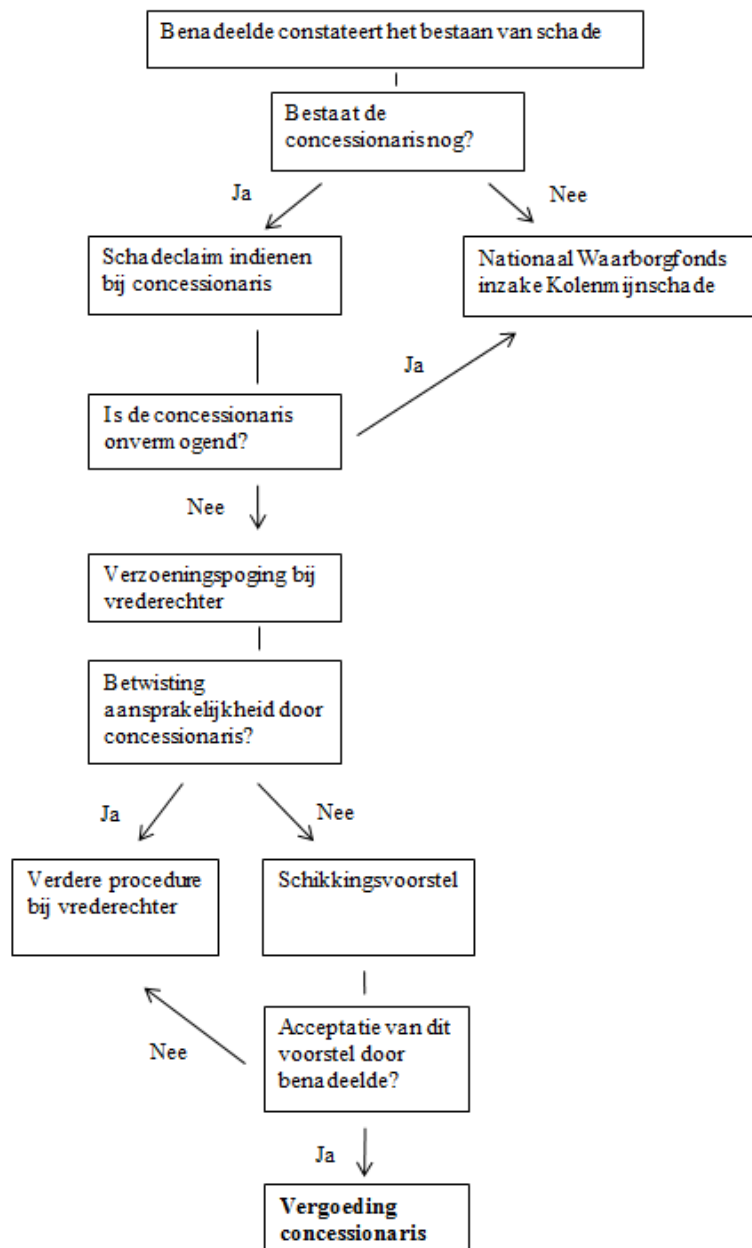

Route C – Het Calamiteitenfonds mijn(water)schade

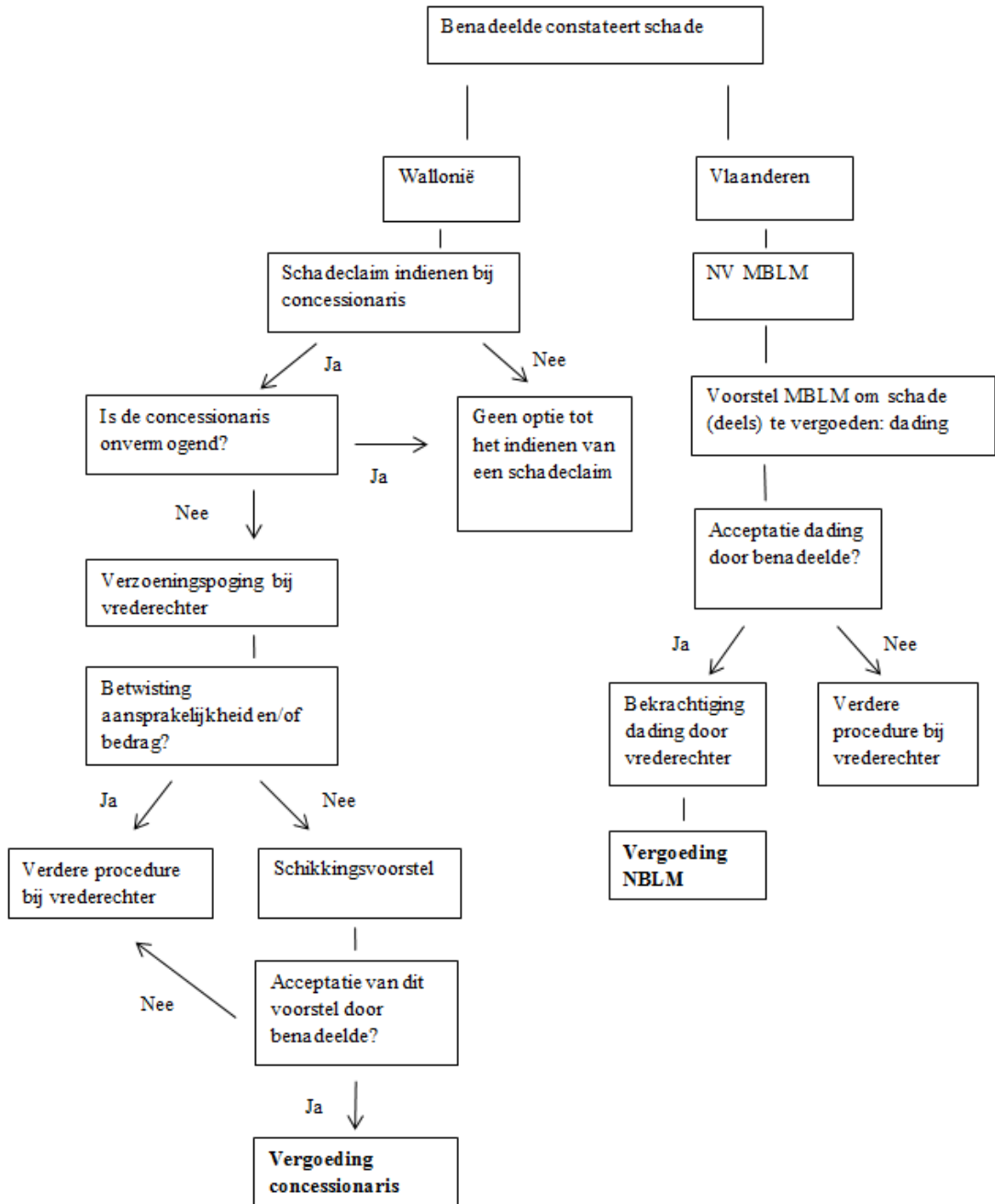

2 Route België

België - Bij constatering van de schade tussen 1931/1952 - 1997

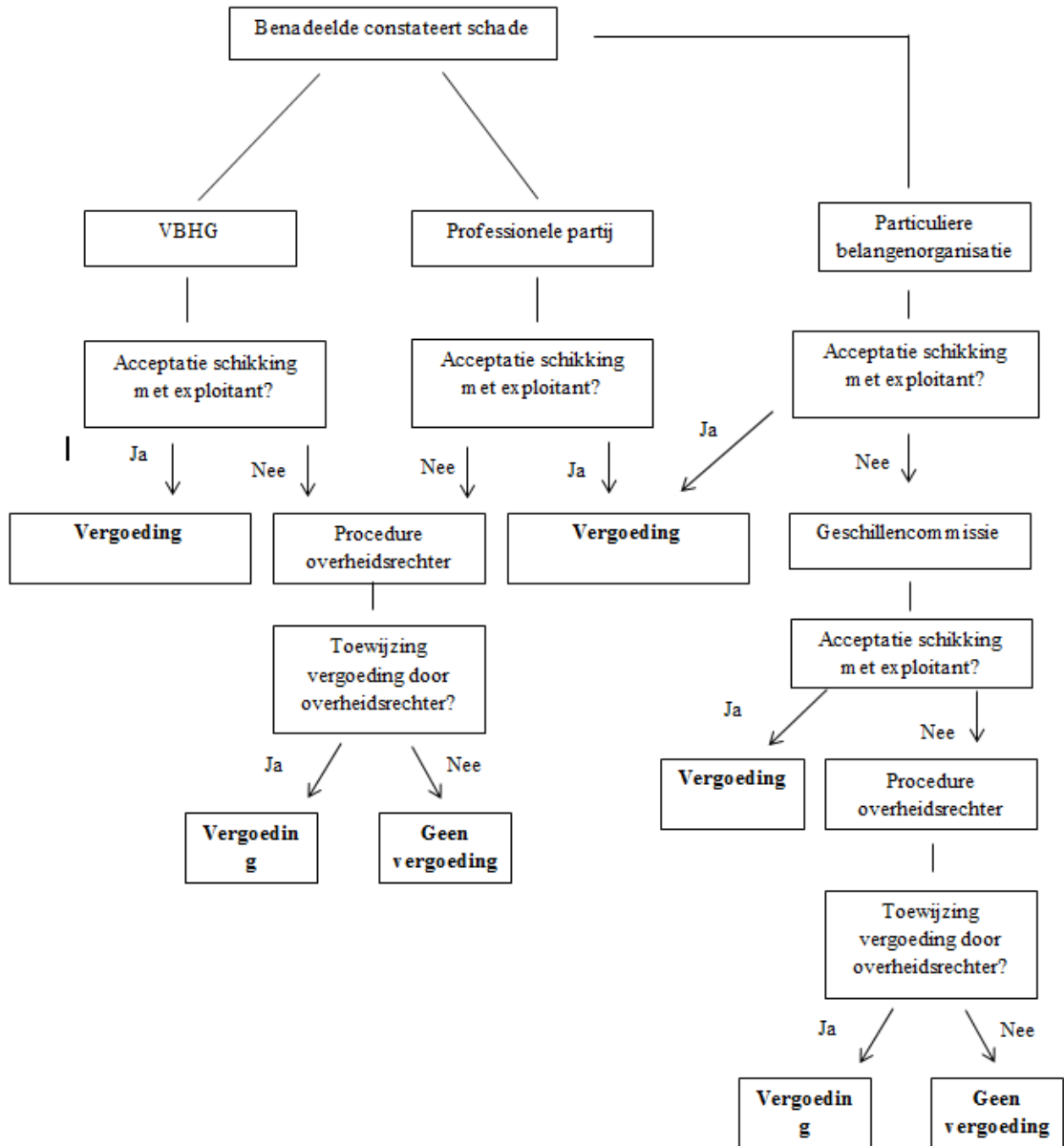

België - Bij constatering van de schade na 1997

3 Route Duitsland

Stroomschema Duitsland

Bijlagen

Hoofdstuk 1. Landenrapport Nederland

1. Detailkaart Limburgse mijnstreek met locatie mijnen
2. Productie steenkolen Limburgse mijnstreek 1800-1974
3. Overzicht Mijnen Limburgse Mijnstreek
4. Mijschade Oranje-Nassau Mijnen 1920-1994 gecorrigeerd naar inflatie

Hoofdstuk 2. Landenrapport België

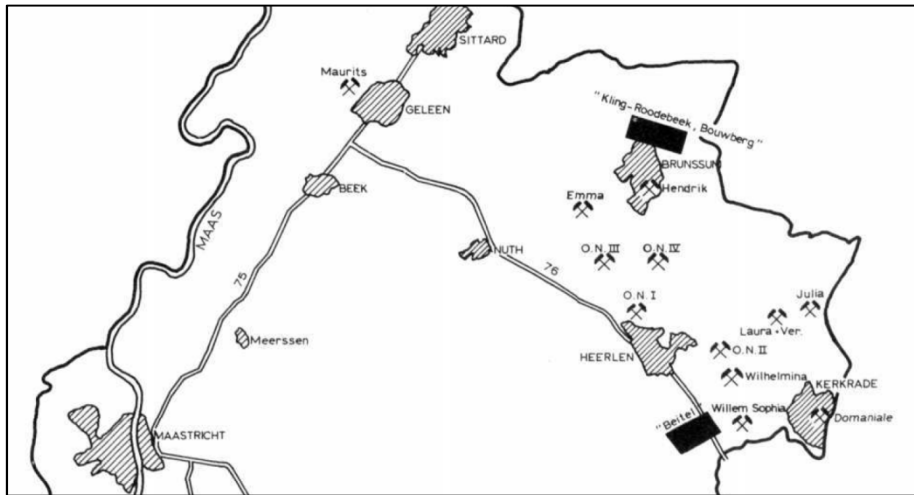
5. Overzicht Belgische steenkoolmijnen
6. Bestedingspatroon mijschade N.V. Mijnen
7. Uitbetalingen fonds
8. Aantallen dossiers en uitbetalingen per mijn
9. Nog bestaande mijnconcessies in 1995
10. Ontgonnen gebied Kempense Steenkolenmijnen
11. Cijfermatige evolutie van het aantal schademeldingen

Hoofdstuk 3. Landenrapport Duitsland

12. Wettteksten Bberg G
13. Tekst Gesamt minderwertabkommen VBHG-RAG 2001
14. Schlichtungsordnung Schlichtungsstelle Bergschäden NRW
15. Statistische gegevens Schlichtungsstelle Bergschäden NRW
16. Kaart NRW grondstoffen (Steenkolenwingsgebieden tot 2000
Kaart Aachener Steinkohlenrevier 1937 (Hückelhoven, Wassenberg)
Kaart locatie meest recente steenkoolwinning (Prosper-Haniel, Ibbenbüren)
17. Tabel ontwikkeling Steenkoolwinning Duitsland vanaf 1950

Bijlage 1

Detailkaart Limburgse mijnstreek met locatie mijnen.⁴⁸⁵

⁴⁸⁵ Ontleend aan: Nota inzake de mijnindustrie en de industriële herstructurering van Zuid-Limburg, Nr. 2; *Kamerstukken II* 1965/66, 8424.

Bijlage 2

Productie steenkolen Limburgse mijnstreek 1800-1974.

Jaar	Winning x1000 ton	Jaar	Winning x1000 ton	Jaar	Winning x1000 ton
1800	-	1923	5595	1959	11978
1850	17	1924	6180	1960	12498
1860	26	1925	7117	1961	12621
1870	40	1926	8843	1962	11573
1880	76	1927	9488	1963	11509
1890	98	1928	10920	1964	11480
1893	101	1929	11581	1965	11446
1894	109	1930	12211	1966	10052
1895	127	1931	12901	1967	8065
1896	138	1932	12756	1968	6663
1897	150	1933	12574	1969	5564
1898	150	1934	12341	1970	4334
1899	213	1935	11878	1971	3609
1900	320	1936	12803	1972	2812
1901	311	1937	14321	1973	1722
1902	391	1938	13488	1974	758
1903	458	1939	12681		
1904	443	1940	12145		
1905	487	1941	13356		
1906	549	1942	12330		
1907	723	1943	12497		
1908	908	1944	8313		
1909	1121	1945	5097		
1910	1305	1946	8314		
1911	1495	1947	10104		
1912	1747	1948	11032		
1913	1902	1949	11705		
1914	1983	1950	12247		
1915	2332	1951	12424		
1916	2656	1952	12532		
1917	3126	1953	12297		
1918	3548	1954	12071		
1919	3540	1955	11895		
1920	4116	1956	11836		
1921	4243	1957	11376		
1922	4866	1958	11880		

Bron: Peet & Rutten, Oranje-Nassau Mijnen. Een Pionier in de Nederlandse steenkolenmijnbouw 1893-1974. Zwolle: Waanders Uitgevers 2009, p. 426-427

Bijlage 3

Overzicht Mijnen Limburgse Mijnstreek.⁴⁸⁶

DOMANIALE MIJNMAATSCHAPPIJ

Locatie	Mijn	Productieperiode
Kerkrade	Domaniale mijn	1815-1969

STAATSMIJNEN

Locatie	Staatsmijn	Productieperiode
Schaesberg (Landgraaf)	Wilhelmina	1906-1969
Treebeek, Hoensbroek (Brunssum)	Emma	1911-1973
Rumpen, Brunssum	Hendrik	1915-1963
Lutterade, Geleen (Sittard-Geleen)	Maurits	1926-1967
Herkenbosch (Roerdalen)	Beatrix	Nooit (bouw 1954)

ORANJE-NASSAU

Locatie	Mijn	Productieperiode
Heerlen	ON I	1899-1974
Schaesberg (Landgraaf)	ON II	1904-1971
Heerlerheide (Heerlen)	ON III	1917-1973
Heksenberg (Heerlen)	ON IV	1925-1966

WILLEM-SOPHIA

Locatie	Mijn	Productieperiode
Spekholzerheide (Kerkrade)	Willem-Sophia	1902-1970

LAURA & VEREENIGING

Locatie	Mijn	Productieperiode
Eygelshoven (Kerkrade)	Laura	1905-1968
Eygelshoven (Kerkrade)	Julia	1926-1974

⁴⁸⁶ Gegevens ontleend aan <http://www.demijnen.nl/mijnen/opdekaart>.

Bijlage 4

*Mijnschade Oranje-Nassau Mijnen 1920-1994 gecorrigeerd naar inflatie.*⁴⁸⁷

		<u>Gulden</u>		<u>Euro in 2010</u>
1920	<i>f</i>	29.248,07	€	158812,38
1921	<i>f</i>	17.515,43	€	109174,94
1922	<i>f</i>	6.463,81	€	45.697,37
1923	<i>f</i>	45.528,55	€	333050,59
1924	<i>f</i>	50.423,58	€	366314,87
1925	<i>f</i>	29.941,69	€	219029,54
1926	<i>f</i>	42.950,36	€	327851,06
1927	<i>f</i>	34.403,36	€	262609,63
1928	<i>f</i>	94.234,90	€	714144,09
1929	<i>f</i>	80.113,56	€	611527,26
1930	<i>f</i>	91.653,24	€	725913,81
1931	<i>f</i>	104.979,63	€	884675,30
1932	<i>f</i>	128.399,72	€	1.165990,37
1933	<i>f</i>	146.339,20	€	1.340453,37
1934	<i>f</i>	178.383,53	€	1.633976,43
1935	<i>f</i>	269.703,31	€	2.559482,55
1936	<i>f</i>	336.010,70	€	3.339151,45
1937	<i>f</i>	464.894,16	€	4.372450,92
1938	<i>f</i>	632.441,40	€	5.843920,71
1939	<i>f</i>	560.816,48	€	5.137026,45
1940	<i>f</i>	466.677,63	€	3.724190,84
1941	<i>f</i>	747.608,52	€	5.215382,55

⁴⁸⁷ Inflatiecijfers ontleend aan het internationaal instituut voor sociale geschiedenis zoals te raadplegen via: <http://www.iisg.nl/hpw/calculate-nl.php>.

1942	<i>f</i>	628.629,34	€	4.087601,10
1943	<i>f</i>	572.781,48	€	3.612945,17
1944	<i>f</i>	454.784,66	€	2.785263,16
1945	<i>f</i>	410.509,75	€	2.309970,78
1946	<i>f</i>	706.115,31	€	3.443584,56
1947	<i>f</i>	789.234,73	€	3.711479,32
1948	<i>f</i>	961.573,92	€	4.365998,34
1949	<i>f</i>	1.063.415,37	€	4.553.619,11
1950	<i>f</i>	1.349.151,83	€	5.264.058,17
1951	<i>f</i>	2.004.576,86	€	7.175.564,42
1952	<i>f</i>	1.737.748,38	€	6.220.427,71
1953	<i>f</i>	1.685.721,22	€	6.034.191,78
1954	<i>f</i>	2.263.226,01	€	7.814.646,46
1955	<i>f</i>	2.033.622,75	€	6.869.865,91
1956	<i>f</i>	2.276.259,65	€	7.545.798,26
1957	<i>f</i>	3.124.466,42	€	9.752.718,78
1958	<i>f</i>	2.949.310,22	€	9.025.476,17
1959	<i>f</i>	2.969.521,38	€	9.016.607,85
1960	<i>f</i>	2.122.916,54	€	6.135.627,78
1961	<i>f</i>	2.477.993,39	€	7.109.205,83
1962	<i>f</i>	3.115.732,18	€	8.745.913,40
1963	<i>f</i>	2.992.407,76	€	8.108.082,02
1964	<i>f</i>	2.932.483,94	€	7.527.519,82
1965	<i>f</i>	3.794.484,31	€	9.370.343,84
1966	<i>f</i>	3.888.982,40	€	9.086.138,65
1967	<i>f</i>	4.205.645,09	€	9.485.197,32
1968	<i>f</i>	4.800.763,56	€	10.464.467,64

1969	<i>f</i>	3.753.543,22	€	7.588.290,79	
1970	<i>f</i>	2.641.586,22	€	5.153.409,43	
1971	<i>f</i>	5.309.254,43	€	9.635.071,26	
1972	<i>f</i>	4.496.527,87	€	7.575.278,21	
1973	<i>f</i>	3.953.113,38	€	6.169.029,93	
1974	<i>f</i>	8.241.903,04	€	11.736.451,04	
1975	<i>f</i>	6.353.438,35	€	8.208.460,83	
1976	<i>f</i>	13.014.085,24	€	15.433.98,23	
1977	<i>f</i>	7.287.188,47	€	8.123.661,35	
1978	<i>f</i>	1.544.173,66	€	1.655.215,75	
1979	<i>f</i>	1.455.167,01	€	1.494.132,45	
1980	<i>f</i>	2.076.043,53	€	2.002.029,30	
1981	<i>f</i>	932.524,44	€	842021,04	
1982	<i>f</i>	207.088,00	€	176573,82	
1983	<i>f</i>	293.923,00	€	243508,75	
1984	<i>f</i>	178.949,00	€	143329,89	
1985	<i>f</i>	-	€	-	
1986	<i>f</i>	-	€	-	
1987	<i>f</i>	33.431,00	€	26.447,20	
1988	<i>f</i>	112.171,39	€	88.303,92	
1989	<i>f</i>	1.800,00	€	1.400,99	
1990	<i>f</i>	4.000,00	€	3.037,32	
1991	<i>f</i>	-	€	-	
1992	<i>f</i>	18.800,00	€	13.419,50	
1993	<i>f</i>	82.193,88	€	57.188,70	
1994	<i>f</i>	-	€	-	<u>in 2013:</u>
<u>Totaal:</u>	<i>f</i>	124.861.694,41	€	305.083.969,51	€ 327 901 008,36

Bijlage 5

*Overzicht Belgische steenkoolmijnen.*⁴⁸⁸

Kempen

<i>Naam mijn</i>	<i>Provincie</i>	<i>Verlening concessie</i>	<i>Gesloten in</i>
Beringen	Limburg	1906	1989
Eisden (Limburg-Maas)	Limburg	1919	1987
Houthalen	Limburg	1911	1992
Waterschei	Limburg	1906	1987
Winterslag (Genk-Zutendaal)	Limburg	1912	1988
Zolder (Helchteren-Zolder)	Limburg	1906	1992
Zwartberg (Les Liegeois)	Limburg	1906	1966

Luik

<i>Naam mijn</i>	<i>Provincie</i>	<i>Verlening concessie</i>	<i>Gesloten in</i>
Abhooz et Bonne Foi-Hareng	Luik	-	1951
Aguesses	Luik	-	1911
Ans et Rocourt	Luik	1840	1966
Argenteau	Luik	1882	1980
Aristes	Luik	-	1928
Aumonier (Bonne-Fin)	Luik	-	1956 (hulpschacht 1965)
Baneux	Luik	-	1942 (hulpschacht 1965)
Maireux et Bas-Bois	Luik	-	1970
Basse Ransy	Luik	1829	-
Batterie	Luik	1859	1965
Belle-Vue et Bien-Venue	Luik	-	1968
Bonne-Fin	Luik	1816	1956
Bonnier	Luik	1824	1967

⁴⁸⁸ Gebaseerd op de informatie van www.belgischesteenkoolmijnen.be.

Bois de Micheroux	Luik	-	1958
Charles	Luik	-	-
Chesseroux	Luik	-	1960
Champay	Luik	-	1839, overname door Gosson-La Haye gesloten in 1966
Colard (Cockerill)	Luik	-	1976
Corbeau	Luik	-	1933
Esperance et Bonne Fortune	Luik	1879	1974
Gosson	Luik	1830	1966
Grande Bacune	Luik	1924	1971
Grands Makets	Luik	1811	1958
Guillaume	Luik	-	1913
Halette	Luik	-	1949
Hasard Cheratte	Luik	1848	1977
Hasard Micheroux	Luik	1848	-
Herve	Luik	-	-
Herve-Wergifosse	Luik	1876	1969
Homvent	Luik	-	1951
Ivoz	Luik	-	1890
Kessales	Luik	-	1958
Lonette	Luik	-	1933
Many	Luik	-	1953
Milmort	Luik	-	1962
Onhons (Saint-Léonard)	Luik	-	1913
Ougree	Luik	1835	1954
Patience et Beaujonc	Luik	-	1968
Pieter	Luik	-	1914
Quatre-Jean	Luik	1732	1959
Sclessin	Luik	1837	-
Six-Bonniers	Luik	1809	1948
Soxhluse	Luik	-	1951
Saint-Hadelin	Luik	-	1908
Saint-Paul	Luik	-	1951
Sainte-Anne et Charles	Luik	-	1963
Sainte-Barbe et Tonne	Luik	-	1934 (luchtschacht tot 1965)
Sainte-Marguerite	Luik	-	2956 (luchtschacht tot 1965)
Veille Marihaye	Luik	-	1954
Violette	Luik	-	Jaren '30

Wandre	Luik	-	1960
Werister	Luik	-	1967
Xhorre	Luik	1817	1950

Namen

<i>Naam mijn</i>	<i>Provincie</i>	<i>Verlening concessie</i>	<i>Gesloten in</i>
Bois Planty	Namen	-	1924
Falisolle	Namen	-	-
Groyne	Namen	-	1961
Tamines	Namen	1847	1961

Charleroi

<i>Naam mijn</i>	<i>Provincie</i>	<i>Verlening concessie</i>	<i>Gesloten in</i>
Aiseau-Presles	Henegouwen	-	1977
Bas Long Pres (MF 19)	Henegouwen	-	1979
Blanchisserie	Henegouwen	-	1967
Bois des Valles (MF 17)	Henegouwen	1830	1980
Bois d'Aulne	Henegouwen	1924	1934
Bois du Cazier	Henegouwen	1822	1967
Bonne Esperance	Henegouwen	1886	1968
Boubier	Henegouwen	1839	1966
Calvaire	Henegouwen	-	-
Carabinier	Henegouwen	-	-
Cerisier (MF 23)	Henegouwen	-	1966
Festiaux (MF 24)	Henegouwen	-	1958
Forchies (MF 10)	Henegouwen	-	1966
Forte Taille	Henegouwen	-	1935
Gouffre	Henegouwen	1916	1969
Goutroux (MF 14)	Henegouwen	-	1972
Hamandes	Henegouwen	-	-
Centre de Jumet	Henegouwen	1885	1967
Hougaerde-Beaulieusart	Henegouwen	-	1964
Mambourg	Henegouwen	-	1970
Martinet (MF 4NC)	Henegouwen	-	1967 (hulpschachten tot in 1980)
Nord de Gilly	Henegouwen	1874	1968

Ormont	Henegouwen	-	-
Panama	Henegouwen	-	1959
Parent (MF 18)	Henegouwen	-	1978
Pechon (MF 25)	Henegouwen	1910	1975
Petria	Henegouwen	-	1964
Perier (MF 6)	Henegouwen	-	1967
Petit Martinet (MF 3)	Henegouwen	-	Sluiting onbekend, luchtschacht tot 1979
Petit-Try	Henegouwen	1900	1974
Roton	Henegouwen	1890	1984
Saint-Theodore	Henegouwen	-	1972
Sainte-Elisabeth	Henegouwen	-	-
Viviers	Henegouwen	-	1959

Centrum

<i>Naam mijn</i>	<i>Provincie</i>	<i>Verlening concessie</i>	<i>Gesloten in</i>
Albert Ier	Henegouwen	1866	1960
Aulniats	Henegouwen	1868	-
Bascoup	Henegouwen	-	-
Beaulieu	Henegouwen	1933	1961
Estinnes-Au-Val	Henegouwen	-	1935
Marie-Jose	Henegouwen	1911	1961
Quesnoy	Henegouwen	-	1973
Richebé	Henegouwen	1856	-
Saint-Albert	Henegouwen	-	1969
Sainte-Aldegonde	Henegouwen	-	-
Sainte-Barbe	Henegouwen	1863	-
Sainte-Catherine	Henegouwen	-	Vanaf 1913 luchtschacht
Sainte-Elisabeth	Henegouwen	-	-
Saint-Eloi	Henegouwen	-	1926
Sainte-Henriette	Henegouwen	-	1941
Sainte-Marguerite	Henegouwen	-	1969
Sainte-Marie	Henegouwen	-	Sluiting onbekend, luchtschacht tot 1969
Saint-Emmanuel	Henegouwen	-	1959, ondersteunende functie tot 1973
Warimé	Henegouwen	1867	1969

Borinage

<i>Naam mijn</i>	<i>Provincie</i>	<i>Verlening concessie</i>	<i>Gesloten in</i>
Agrappe	Henegouwen	-	1922, daarna hulpschacht
Baudour	Henegouwen	1901	1908
Bernissart	Henegouwen	-	Jaren '20
Bonne Espérance	Henegouwen	-	1930
Ciply	Henegouwen	-	1928
Crachet-Picquery	Henegouwen	-	1960
Ferrand	Henegouwen	-	1959
Epette	Henegouwen	-	1960
Fief de Lambrechies	Henegouwen	1944	1934
Genly	Henegouwen	1838	-
Grande Veine	Henegouwen	-	1952
Grand-Hornu	Henegouwen	-	1954
Grand Trait	Henegouwen	-	Jaren '50
Charbonnage d'Harchies	Henegouwen	-	1965
Hensies-Pommeroeuil	Henegouwen	-	1976
Héribus	Henegouwen	1918	1968
Hornu et Wasmes No. 6	Henegouwen	-	1948
Levant de Flenu	Henegouwen	-	1968
Marcasse	Henegouwen	-	1958
Nord de Genly	Henegouwen	1908	1913
Rieu de Coeur	Henegouwen	-	-
Saint-Antoine	Henegouwen	1832	1961
Sainte-Cathérine	Henegouwen	-	1961
Sainte-Croix	Henegouwen	-	-
Sainte-Henriette	Henegouwen	1837	1932
Saint-Placide	Henegouwen	-	1931
Sauwartan	Henegouwen	1800	1938
Sentinelle	Henegouwen	1827	1961
Tapatout	Henegouwen	-	-
Tertre	Henegouwen	-	1971
Vanneaux 3	Henegouwen	-	1956
Vanneaux 5	Henegouwen	-	1957
Vedette	Henegouwen	1832	1931

Bijlage 6

*Bestedingspatroon mijnschade N.V. Mijnen.*⁴⁸⁹

1990:	106,834 miljoen frank
1991:	79,184 miljoen frank
1992:	78,017 miljoen frank
1993:	88,935 miljoen frank
1994:	103,000 miljoen frank

⁴⁸⁹ Informatie uit: Voorstel van decreet houdende oprichting van de naamloze vennootschap Mijnschade en Bemaling Limburgs Mijng gebied (E. Schuermans), *Parl.St.* Kamer 1997-1998, stuk 84 (BZ 1995), p. 10.

Bijlage 7

*Uitbetalingen fonds.*⁴⁹⁰

1985:	46 miljoen frank
1986:	27 miljoen frank
1987:	27 miljoen frank
1988:	37 miljoen frank
1989:	67 miljoen frank

⁴⁹⁰ Informatie uit Verslag namens de commissie voor het bedrijfsleven en het wetenschapsbeleid (E. Vandebosch), bij het Wetsontwerp tot wijziging van de wetten betreffende het Nationaal Waarborgfonds inzake kolenmijnschade, gecoördineerd op 3 februari 1961, *Parl.St.* Kamer 1990-1991, 1405/2, p. 7.

Bijlage 8

Aantallen dossiers en uitbetalingen per mijn.⁴⁹¹

NOMBRE DE DOSSIERS DE DEGATS HOUILLERS + MONTANT PAR MINE (1)			AANTAL DOSSIERS MIJNSCHADE + UITGAVEN PER MIJN (1)		
1. Charbonnage du Roton (28-09-1984)			1. Charbonnage du Roton (28-09-1984)		
	Dossiers	Montant		Dossiers	Vergoeding
	—	—		—	—
1987	187	12 858 620	1987	187	12 858 620
1988	163	9 195 612	1988	163	9 195 612
1989	96	5 598 214	1989	96	5 598 214
2. Charbonnage de Boubier (30-06-1966)			2. Charbonnage de Boubier (30-06-1966)		
1983	6	726 234	1983	6	726 234
1984	4	532 826	1984	4	532 826
1985	3	126 780	1985	3	126 780
1986	10	1 280 791	1986	10	1 280 791
1987	9	1 129 554	1987	9	1 129 554
1988	22	1 224 749	1988	22	1 224 749
1989	32	2 035 016	1989	32	2 035 016
3. Charbonnage d'Amercœur (16-07-1960)			3. Charbonnage d'Amercœur (16-07-1960)		
1983	46	2 566 911	1983	46	2 566 911
1984	28	2 723 631	1984	28	2 723 631
1985	25	2 148 399	1985	25	2 148 399
1986	21	3 462 643	1986	21	3 462 643
1987	29	2 561 308	1987	29	2 561 308
1988	30	2 757 982	1988	30	2 757 982
1989	91	3 079 794	1989	91	3 079 794
Observation:			Opmerking:		
Il s'agit des dossiers terminés et non refusés.			Het betreft hier afgewerkte en niet-geweigerde dossiers.		
Les chiffres ont été actualisés moyennant l'index A.B.E.X.			De cijfers werden geactualiseerd a.h.v. A.B.E.X.-index.		
La date de la fin d'exploitation est mentionnée entre parenthèses.			Tussen haakjes werd telkens de sluitingsdatum vermeld.		
4. Concession Monceau-Fontaine (31-03-1980)			4. Concessie Monceau-Fontaine (31-03-1980)		
1958	—	70 885 846	1958	—	70 885 846
1959	—	67 561 692	1959	—	67 561 692
1960	—	62 584 923	1960	—	62 584 923
1961	—	46 788 235	1961	—	46 788 235
1962	—	41 597 428	1962	—	41 597 428
1963	—	48 068 399	1963	—	48 068 399
1964	—	50 656 025	1964	—	50 656 025
1965	—	48 648 272	1965	—	48 648 272
1966	—	38 049 885	1966	—	38 049 885
1967	—	31 403 297	1967	—	31 403 297
1968	—	30 091 383	1968	—	30 091 383
1969	—	23 572 929	1969	—	23 572 929
1970	—	20 124 166	1970	—	20 124 166
1971	—	15 970 000	1971	—	15 970 000
1972	—	17 884 697	1972	—	17 884 697
1973	—	15 889 592	1973	—	15 889 592
1974	—	13 578 495	1974	—	13 578 495
1975	—	18 137 524	1975	—	18 137 524
1976	—	23 472 500	1976	—	23 472 500
1977	—	22 658 062	1977	—	22 658 062
1978	—	24 998 368	1978	—	24 998 368
1979	—	22 843 833	1979	—	22 843 833
1980	—	19 353 281	1980	—	19 353 281
1981	223	22 712 997	1981	223	22 712 997

	Dossiers	Montant
1982	181	22 507 267
1983	164	12 407 777
1984	78	10 099 744
1985	87	8 685 586
1986	104	12 632 011
1987	132	14 305 053
1988	105	11 277 170
1989	96	6 963 660

5. Charbonnage de Strepv-Bracquignies (19-07-1958)

1987	1	86 478
1988	0	0
1989	0	0

6. Charbonnages des Quatre Jean (24-12-1959)

1987	0	0
1988	0	0
1989	0	0

7. Charbonnages du Borinage (30-04-1971)

1987	263	14 626 000
1988	248	14 136 357
1989	214	11 235 507

8. Charbonnages du Bois du Luc (15-06-1973)

1987	11	1 934 635
1988	7	1 202 170
1989	14	1 726 019

9. Charbonnages du Gouffre (14-05-1969)

1987	51	5 155 858
1988	71	7 355 418
1989	63	4 469 348

10. Charbonnage de Bernisart (25-01-1964)

1987	0	0
1988	0	0
1989	0	0

11. Charbonnage Espérance et Bonne Fortune (31-12-1974)

1987	21	2 869 970
1988	30	3 131 052
1989	33	2 812 153

12. Charbonnages du Bonnier (19-01-1967)

1987	1	23 726
1988	0	0
1989	1	16 231

13. Charbonnage Wérister (11-07-1969)

1987	0	0
1989	0	0
1989	0	0

14. Charbonnage d'Ans et de Rocourt (30-06-1966)

1987	0	0
1988	0	0
1989	0	0

15. Charbonnage de Patience et Beaujonc (12-12-1969)

1979	91	3 524 207
1980	102	4 035 638
1981	78	2 943 383
1982	53	1 175 895
1983	40	779 775

	Dossiers	Vergoeding
1982	181	22 507 267
1983	164	12 407 777
1984	78	10 099 744
1985	87	8 685 586
1986	104	12 632 011
1987	132	14 305 053
1988	105	11 277 170
1989	96	6 963 660

5. Charbonnage de Strepv-Bracquignies (19-07-1958)

1987	1	86 478
1988	0	0
1989	0	0

6. Charbonnages des Quatre Jean (24-12-1959)

1987	0	0
1988	0	0
1989	0	0

7. Charbonnages du Borinage (30-04-1971)

1987	263	14 626 000
1988	248	14 136 357
1989	214	11 235 507

8. Charbonnages du Bois du Luc (15-06-1973)

1987	11	1 934 635
1988	7	1 202 170
1989	14	1 726 019

9. Charbonnages du Gouffre (14-05-1969)

1987	51	5 155 858
1988	71	7 355 418
1989	63	4 469 348

10. Charbonnage de Bernisart (25-01-1964)

1987	0	0
1988	0	0
1989	0	0

11. Charbonnage Espérance et Bonne Fortune (31-12-1974)

1987	21	2 869 970
1988	30	3 131 052
1989	33	2 812 153

12. Charbonnages du Bonnier (19-01-1967)

1987	1	23 726
1988	0	0
1989	1	16 231

13. Charbonnage Wérister (11-07-1969)

1987	0	0
1989	0	0
1989	0	0

14. Charbonnage d'Ans et de Rocourt (30-06-1966)

1987	0	0
1988	0	0
1989	0	0

15. Charbonnage de Patience et Beaujonc (12-12-1969)

1979	91	3 524 207
1980	102	4 035 638
1981	78	2 943 383
1982	53	1 175 895
1983	40	779 775

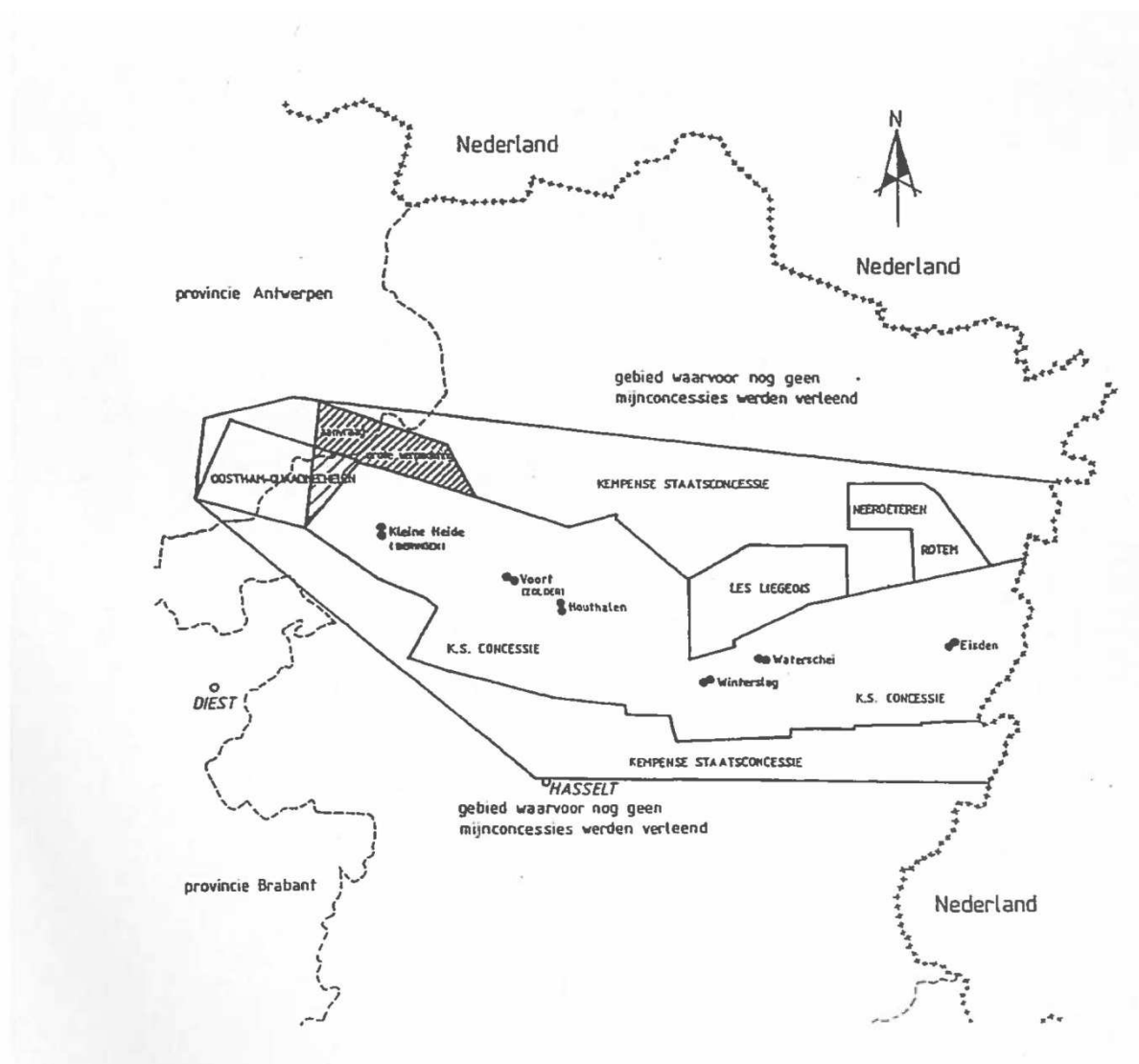
	Dossiers	Montant		Dossiers	Vergoeding
	—	—		—	—
1984	21	569 655	1984	21	569 655
1985	49	534 296	1985	49	534 296
1986	12	440 506	1986	12	440 506
1987	16	214 204	1987	16	214 204
1988	15	1 234 716	1988	15	1 234 716
1989	9	390 053	1989	9	390 053
16. Kempense Steenkolenmijnen (Sièges de Beringen, Zolder, Eisdën, Waterschei et Winterslag)			16. Kempense Steenkolenmijnen (Zetels Beringen, Zolder, Eisdën, Waterschei en Winterslag)		
1985	450	60 136 000	1985	450	60 136 000
1986	396	57 473 532	1986	396	57 473 532
1987	417	76 395 936	1987	417	76 395 936
1988	385	44 357 010	1988	385	44 357 010
1989	394	48 031 288	1989	394	48 031 288

(1) Aperçu établi par Fédéchar dans le cadre de l'audition du 23 octobre 1990.

(1) Overzicht opgesteld door Fedechar in het kader van de hoorzitting van 23 oktober 1990.

Bijlage 9

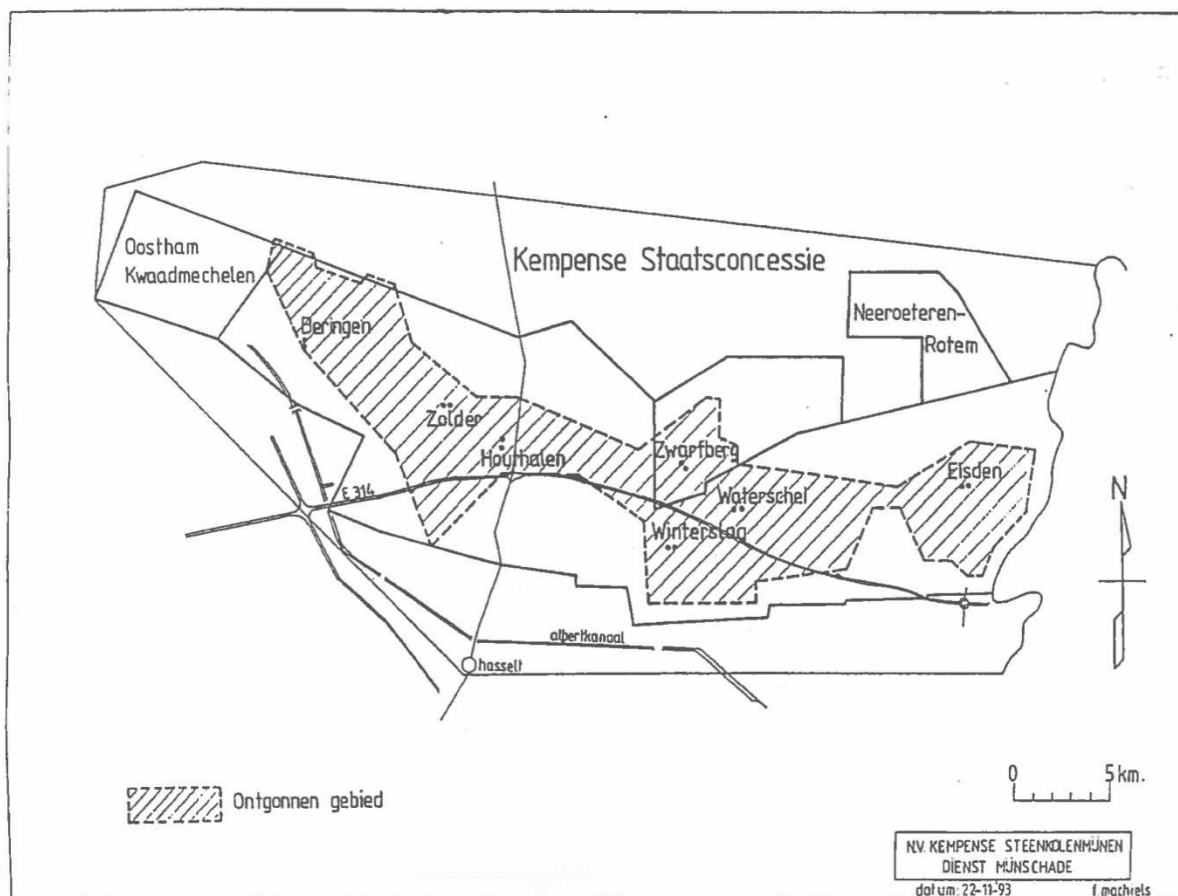
Nog bestaande mijnconcessies in 1995.⁴⁹²

⁴⁹² Uit: Voorstel van decreet houdende oprichting van de naamloze vennootschap Mijnschade en Bemaling Limburgs Mijngedebied (E. Schuermans), *Parl.St.* Kamer 1997-1998, stuk 84 (BZ 1995), p. 40.

Bijlage 10

Ontgonnen gebied Kempense Steenkolenmijnen.⁴⁹³

⁴⁹³ Uit: Voorstel van decreet houdende oprichting van de naamloze vennootschap Mijnschade en Bemaling Limburgs Mijngedebied (E. Schuermans), *Parl.St.* Kamer 1997-1998, stuk 84 (BZ 1995), p. 41.

Bijlage 11

*Cijfermatige evolutie van het aantal schademeldingen.*⁴⁹⁴

EVOLUTIE VAN HET AANTAL SCHADEMELDINGEN

	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995
Aangemeld	490	587	432	372	376	406	403	316
Aanvaard	385	393	330	270	257	278	242	205
Geweigerd of uitgesteld	105	194	102	97	119	128	161	111

⁴⁹⁴ Uit: Voorstel van decreet houdende oprichting van de naamloze vennootschap Mijnschade en Bemaling Limburgs Mijngedied (E. Schuermans), *Parl.St.* Kamer 1997-1998, stuk 84 (BZ 1995), p. 45.

Bijlage 12

Wetteksten Bberg G.

Bundesberggesetz 1982, §§ 2, 110-122.

§ 2 Sachlicher und räumlicher Geltungsbereich

(1) Dieses Gesetz gilt für

1.
das Aufsuchen, Gewinnen und Aufbereiten von bergfreien und grundeigenen Bodenschätzen einschließlich des Verladens, Beförderns, Abladens, Lagerns und Ablagerns von Bodenschätzen, Nebengestein und sonstigen Massen, soweit es im unmittelbaren betrieblichen Zusammenhang mit dem Aufsuchen, Gewinnen oder Aufbereiten steht und sich nicht aus Absatz 4 etwas anderes ergibt,
2.
das Wiedernutzbarmachen der Oberfläche während und nach der Aufsuchung, Gewinnung und Aufbereitung von bergfreien und grundeigenen Bodenschätzen,
3.
Betriebsanlagen und Betriebseinrichtungen (Einrichtungen), die überwiegend einer der in den Nummern 1 oder 2 bezeichneten Tätigkeiten dienen oder zu dienen bestimmt sind.

(2) Dieses Gesetz gilt ferner für

1.
das Untersuchen des Untergrundes auf seine Eignung zur Errichtung von Untergrundspeichern,
2.
das Errichten und Betreiben von Untergrundspeichern sowie der Einrichtungen, die überwiegend dem Betrieb eines Untergrundspeichers dienen oder zu dienen bestimmt sind,

3. sonstige Tätigkeiten und Einrichtungen, soweit dies ausdrücklich bestimmt ist.

(3) Dieses Gesetz gilt im Bereich des Festlandssockels der Bundesrepublik Deutschland für die durch die Absätze 1 und 2 Nr. 1 und 2 erfaßten Tätigkeiten und Einrichtungen, für Unterwasserkabel, Transit-Rohrleitungen und für Forschungshandlungen in bezug auf den Festlandssockel. Die völkerrechtlichen Regeln über die Hohe See, die ausschließliche Wirtschaftszone und den Festlandssockel bleiben unberührt

(4) Dieses Gesetz gilt nicht für das Verladen, Befördern und Abladen von Bodenschätzen, Nebengestein und sonstigen Massen im Sinne des Absatzes 1 Nr. 1

1. im Schienenverkehr der Eisenbahnen des öffentlichen Verkehrs,
2. im Kraftfahrzeugverkehr auf öffentlichen Wegen oder Plätzen
3. im Schiffsverkehr seewärts der Begrenzung des Küstenmeeres und auf Binnen- und Seewasserstraßen und in den Seehäfen,
4. in Luftfahrzeugen und
5. in Rohrleitungen ab Übergabestation, Einleitung in Sammelleitungen oder letzter Meßstation für den Ausgang, soweit die Leitungen
 - a) unmittelbar und ausschließlich der Abgabe an Dritte oder
 - b) an andere Betriebe desselben Unternehmens dienen, die nicht zum Aufsuchen, Gewinnen oder Aufbereiten von bergfreien oder grundeigenen Bodenschätzen bestimmt sind.

§ 110 Anpassungspflicht

(1) Soweit durch Gewinnungsbetriebe, für die zumindest ein Rahmenbetriebsplan nach § 52 Abs. 2 Nr. 1 vorliegt, Beeinträchtigungen der Oberfläche zu besorgen sind, die den vorbeugenden Schutz baulicher Anlagen zur Verhütung von Gefahren für Leben, Gesundheit oder bedeutende Sachgüter erforderlich machen, hat der Bauherr bei der Errichtung, Erweiterung oder wesentlichen Veränderung einer baulichen Anlage auf Grund eines entsprechenden Verlangens des Unternehmers den zu erwartenden bergbaulichen Einwirkungen auf die Oberfläche durch Anpassung von Lage, Stellung oder Konstruktion der baulichen Anlage Rechnung zu tragen.

(2) Unternehmer im Sinne des Absatzes 1 ist der Unternehmer, dessen Gewinnung die Anpassung erforderlich macht. Ist die Anpassung mit Rücksicht auf die Beeinträchtigung durch eine geplante oder eine bereits eingestellte Gewinnung zu besorgen, so ist Unternehmer derjenige, der die Gewinnung plant oder bis zu ihrer Einstellung betrieben hat und im Einvernehmen mit diesem auch der Inhaber der Gewinnungsberechtigung.

(3) Sind mit der Anpassung unerhebliche Nachteile oder Aufwendungen verbunden, trägt diese der Bauherr. Nachteile und Aufwendungen, die diese Grenze übersteigen, hat der Unternehmer zu ersetzen.

(4) Der Unternehmer hat auf Verlangen des Bauherrn an diesen bei Baubeginn einen angemessenen Vorschuß in Geld für die Aufwendungen zu leisten, die er nach Absatz 3 Satz 2 zu ersetzen hat. Für die Pflicht zum Ersatz der Aufwendungen und zur Vorschußleistung mehrerer Unternehmer gilt § 115 Abs. 2 und 3 entsprechend.

(5) Absatz 1 gilt nicht, wenn die Nachteile oder Aufwendungen, die mit der Anpassung verbunden wären, in einem unangemessenen Verhältnis zu der durch die Anpassung eintretenden Verminderung des Bergschadensrisikos stehen würden.

(6) Die zuständigen Behörden erteilen dem Unternehmer für das von ihm bezeichnete Gebiet Auskunft über alle Anträge auf Erteilung einer baurechtlichen Genehmigung oder Zustimmung oder einer diese einschließende Genehmigung.

§ 111 Sicherungsmaßnahmen

(1) Soweit ein vorbeugender Schutz durch Maßnahmen nach § 110 nicht ausreicht, sind bauliche Anlagen mit den zur Sicherung gegen Bergschäden jeweils erforderlichen zusätzlichen baulichen Vorkehrungen (Sicherungsmaßnahmen) auf Grund eines entsprechenden Verlangens des Unternehmers zu errichten. Die Sicherungsmaßnahmen richten sich nach Art und Umfang der zu erwartenden Bodenverformungen und nach Bauart, Größe, Form und Bergschadensempfindlichkeit der baulichen Anlage. Satz 1 und 2 gilt bei einer Erweiterung oder wesentlichen Veränderung baulicher Anlagen entsprechend.

(2) Die Aufwendungen für Sicherungsmaßnahmen hat der Unternehmer zu tragen. Ist der Bauherr seiner Verpflichtung nach § 110 Abs. 1 ganz oder teilweise nicht nachgekommen, so trägt er den auf seinem Unterlassen beruhenden Teil der Aufwendungen für Sicherungsmaßnahmen.

(3) § 110 Abs. 2, 4 und 5 gilt entsprechend.

§ 112 Verlust des Ersatzanspruchs

Werden bauliche Anlagen unter Verstoß gegen § 110 oder § 111 errichtet, erweitert oder wesentlich verändert, so ist ein Anspruch auf Ersatz eines Bergschadens wegen der Beschädigung dieser Anlagen und der daraus entstandenen Schäden an Personen oder Sachen ausgeschlossen, soweit der Schaden auf die Nichtbeachtung der genannten Vorschriften zurückzuführen ist. Satz 1 gilt nicht, wenn der Unternehmer seiner Pflicht zum Ersatz oder zur Tragung der Aufwendungen oder zur Vorschußleistung nach § 110 Abs. 3 und 4 oder nach § 111 Abs. 2 und 3 nicht oder nur teilweise nachgekommen ist. Bei Verstößen des Bauherrn oder Unternehmers, die nicht auf Vorsatz oder grober Fahrlässigkeit beruhen, gilt § 118 entsprechend.

§ 113 Bauwarnung

(1) Ist der Schutz baulicher Anlagen vor Bergschäden nach § 110 oder § 111 nicht möglich oder stehen Nachteile oder Aufwendungen für eine Anpassung im Sinne des § 110 oder für Sicherungsmaßnahmen im Sinne des § 111 in einem unangemessenen Verhältnis zu der durch diese Maßnahmen eintretenden Verminderung des Bergschadensrisikos, so kann der Unternehmer vor der Errichtung, Erweiterung oder wesentlichen Veränderung einer baulichen Anlage eine schriftliche Bauwarnung gegenüber dem Bauherrn aussprechen. Die Bauwarnung hat Angaben über die Art der zu erwartenden bergbaulichen Beeinträchtigungen der Oberfläche, über die sich daraus ergebenden wesentlichen Einwirkungen auf die bauliche Anlage und über das Vorliegen der Voraussetzungen nach Satz 1 zu enthalten.

(2) Werden bauliche Anlagen entgegen der Bauwarnung errichtet, erweitert oder wesentlich verändert, ist ein Anspruch auf Ersatz eines Bergschadens wegen der Beschädigung dieser Anlagen und der daraus entstandenen Schäden an Personen oder Sachen ausgeschlossen. Satz 1 gilt nicht, wenn die Voraussetzungen für das Aussprechen der Bauwarnung nach Absatz 1 Satz 1 nicht vorgelegen haben oder die Errichtung, Erweiterung oder wesentliche Veränderung von Leitungen zur öffentlichen Versorgung oder Entsorgung unvermeidbar ist.

(3) Wenn ausschließlich infolge der Bauwarnung nach Absatz 1 ein Grundstück nicht bebaut oder Art oder Maß der baulichen Nutzung in der sonst zulässigen Weise nicht ausgeschöpft werden können, hat der Unternehmer Ersatz für die Minderung des Verkehrswertes des Grundstücks zu leisten. Ist es dem Eigentümer mit Rücksicht auf die Bauwarnung wirtschaftlich nicht mehr zuzumuten, das Grundstück zu behalten oder es in der bisherigen oder einer anderen zulässigen Art zu nutzen, so kann er vom Unternehmer die Übernahme des Grundstücks verlangen. In diesem Fall hat der Unternehmer den Verkehrswert, den das Grundstück ohne die Bauwarnung hätte, sowie die für die Beschaffung eines Ersatzgrundstücks erforderlichen Aufwendungen zu ersetzen. Ein Anspruch nach Satz 1 besteht insoweit nicht, als Tatsachen die Annahme rechtfertigen, daß die Absicht, eine bauliche Anlage zu errichten, zu erweitern oder wesentlich zu verändern, nur erklärt wird, um einen Wertersatz zu erlangen.

§ 114 Bergschaden

(1) Wird infolge der Ausübung einer der in § 2 Abs. 1 Nr. 1 und 2 bezeichneten Tätigkeiten oder durch eine der in § 2 Abs. 1 Nr. 3 bezeichneten Einrichtungen (Bergbaubetrieb) ein Mensch getötet oder der Körper oder die Gesundheit eines Menschen verletzt oder eine Sache beschädigt (Bergschaden), so ist für den daraus entstehenden Schaden nach den §§ 115 bis 120 Ersatz zu leisten.

(2) Bergschaden im Sinne des Absatzes 1 ist nicht

1. ein Schaden, der an im Bergbaubetrieb beschäftigten Personen oder an im Bergbaubetrieb verwendeten Sachen entsteht,
2. ein Schaden, der an einem anderen Bergbaubetrieb oder an den dem Aufsuchungs- oder Gewinnungsrecht eines anderen unterliegenden Bodenschätzen entsteht,

3.

ein Schaden, der durch Einwirkungen entsteht, die nach § 906 des Bürgerlichen Gesetzbuchs nicht verboten werden können,

4.

ein Nachteil, der durch Planungsentscheidungen entsteht, die mit Rücksicht auf die Lagerstätte oder den Bergbaubetrieb getroffen werden und

5.

ein unerheblicher Nachteil oder eine unerhebliche Aufwendung im Zusammenhang mit Maßnahmen der Anpassung nach § 110.

§ 115 Ersatzpflicht des Unternehmers

(1) Zum Ersatz eines Bergschadens ist der Unternehmer verpflichtet, der den Bergbaubetrieb zur Zeit der Verursachung des Bergschadens betrieben hat oder für eigene Rechnung hat betreiben lassen.

(2) Ist ein Bergschaden durch zwei oder mehrere Bergbaubetriebe verursacht, so haften die Unternehmer der beteiligten Bergbaubetriebe als Gesamtschuldner. Im Verhältnis der Gesamtschuldner zueinander hängt, soweit nichts anderes vereinbart ist, die Verpflichtung zum Ersatz sowie der Umfang des zu leistenden Ersatzes von den Umständen, insbesondere davon ab, inwieweit der Bergschaden vorwiegend von dem einen oder anderen Bergbaubetrieb verursacht worden ist; im Zweifel entfallen auf die beteiligten Bergbaubetriebe gleiche Anteile.

(3) Soweit in den Fällen des Absatzes 2 die Haftung des Unternehmers eines beteiligten Bergbaubetriebes gegenüber dem Geschädigten durch Rechtsgeschäft ausgeschlossen ist, sind bis zur Höhe des auf diesen Bergbaubetrieb nach Absatz 2 Satz 2 entfallenden Anteils die Unternehmer der anderen Bergbaubetriebe von der Haftung befreit.

(4) Wird ein Bergschaden durch ein und denselben Bergbaubetrieb innerhalb eines Zeitraums verursacht, in dem der Bergbaubetrieb durch zwei oder mehrere Unternehmer betrieben wurde, so gelten die Absätze 2 und 3 entsprechend.

§ 116 Ersatzpflicht des Bergbauberechtigten

(1) Neben dem nach § 115 Abs. 1 ersatzpflichtigen Unternehmer ist auch der Inhaber der dem Bergbaubetrieb zugrundeliegenden Berechtigung zur Aufsuchung oder Gewinnung (Bergbauberechtigung) zum Ersatz des

Bergschadens verpflichtet; dies gilt bei betriebsplanmäßig zugelassenem Bergbaubetrieb auch, wenn die Bergbauberechtigung bei Verursachung des Bergschadens bereits erloschen war oder wenn sie mit Rückwirkung aufgehoben worden ist. Der Unternehmer und der Inhaber der Bergbauberechtigung haften als Gesamtschuldner. Soweit die Haftung eines Gesamtschuldners gegenüber dem Geschädigten durch Rechtsgeschäft ausgeschlossen ist, ist auch der andere Gesamtschuldner von der Haftung befreit.

(2) Im Verhältnis der Gesamtschuldner zueinander haftet, soweit nichts anderes vereinbart ist, allein der Unternehmer.

§ 117 Umfang der Ersatzpflicht, Verjährung, Rechte Dritter

(1) Der Umfang der Ersatzpflicht richtet sich nach den Vorschriften des Bürgerlichen Gesetzbuchs über die Verpflichtung zum Ersatz des Schadens im Falle einer unerlaubten Handlung, jedoch mit folgenden Einschränkungen:

1.
Im Falle der Tötung oder Verletzung eines Menschen haftet der Ersatzpflichtige für jede Person bis zu einem Kapitalbetrag von 600000 Euro oder bis zu einem Rentenbetrag von jährlich 36.000 Euro.
2.
Im Falle einer Sachbeschädigung haftet der Ersatzpflichtige nur bis zur Höhe des gemeinen Wertes der beschädigten Sache; dies gilt nicht für die Beschädigung von Grundstücken, deren Bestandteilen und Zubehör.

(2) Auf die Verjährung des Anspruchs auf Ersatz des Bergschadens finden die Vorschriften des Abschnitts 5 des Buches 1 des Bürgerlichen Gesetzbuchs entsprechende Anwendung.

(3) Für die Entschädigung gelten die Artikel 52 und 53 des Einführungsgesetzes zum Bürgerlichen Gesetzbuch entsprechend.

§ 118 Mitwirkendes Verschulden

Hat bei der Entstehung des Bergschadens ein Verschulden des Geschädigten mitgewirkt, so gilt § 254 des Bürgerlichen Gesetzbuchs; bei Beschädigung einer Sache steht das Verschulden desjenigen, der die tatsächliche Gewalt über die Sache ausübt, dem Verschulden des Geschädigten gleich.

§ 119 Mitwirkung eines Dritten

Hat bei der Entstehung eines Bergschadens eine Ursache mitgewirkt, die die Ersatzpflicht eines Dritten auf Grund eines anderen Gesetzes begründet, haften der Ersatzpflichtige und der Dritte dem Geschädigten gegenüber als Gesamtschuldner. Es gelten

1. für den Ausgleich im Verhältnis zwischen dem nach § 115 Ersatzpflichtigen und dem Dritten § 115 Abs. 2 Satz 2 und
2. für die Ersatzpflicht gegenüber dem Geschädigten § 115 Abs. 3 entsprechend. Der Ersatzpflichtige ist jedoch nicht verpflichtet, über die Haftungshöchstbeträge des § 117 hinaus Ersatz zu leisten.

§ 120 Bergschadensvermutung

(1) Entsteht im Einwirkungsbereich der untertägigen Aufsuchung oder Gewinnung eines Bergbaubetriebes durch Senkungen, Pressungen oder Zerrungen der Oberfläche oder durch Erdrisse ein Schaden, der seiner Art nach ein Bergschaden sein kann, so wird vermutet, daß der Schaden durch diesen Bergbaubetrieb verursacht worden ist. Dies gilt nicht, wenn feststeht, daß

1. der Schaden durch einen offensichtlichen Baumangel oder eine baurechtswidrige Nutzung verursacht sein kann oder
2. die Senkungen, Pressungen, Zerrungen oder Erdrisse
 - a) durch natürlich bedingte geologische oder hydrologische Gegebenheiten oder Veränderungen des Baugrundes oder
 - b) von einem Dritten verursacht sein können, der, ohne Bodenschätze untertägig aufzusuchen oder zu gewinnen, im Einwirkungsbereich des Bergbaubetriebes auf die Oberfläche eingewirkt hat.

(2) Wer sich wegen eines Schadens an einer baulichen Anlage auf eine Bergschadensvermutung beruft, hat dem Ersatzpflichtigen auf Verlangen Einsicht in die Baugenehmigung und die dazugehörigen Unterlagen für diese bauliche Anlage sowie bei Anlagen, für die wiederkehrende Prüfungen vorgeschrieben sind, auch Einsicht in die Prüfunterlagen zu gewähren oder zu ermöglichen.

§ 121 Verhältnis zu anderen Vorschriften

Unberührt bleiben gesetzliche Vorschriften, nach denen für einen Schaden im Sinne des § 114 in weiterem Umfang als nach den Vorschriften dieses Abschnitts gehaftet wird oder nach denen ein anderer für den Schaden verantwortlich ist.

§ 122 Ermächtigung

(1) Das Bundesministerium für Wirtschaft und Energie wird ermächtigt, durch Rechtsverordnung mit Zustimmung des Bundesrates in seinem Geschäftsbereich eine rechtsfähige Anstalt des öffentlichen Rechts als Ausfallkasse zur Sicherung von Bergschadensansprüchen (Bergschadensausfallkasse) zu errichten, wenn

1. die Haftung für den Ersatz eines Bergschadens bei einem Ausfall durch die Unternehmer nicht sichergestellt ist und
2. die Sicherstellung sich nicht auf alle Unternehmer erstreckt, es sei denn, daß der Ersatz im Rahmen der Ausfallhaftung durch einen Unternehmer oder eine bestimmte Gruppe von Unternehmern gewährleistet ist.

(2) Die Bergschadensausfallkasse haftet bei einem Ausfall an Stelle der nach den §§ 115 und 116 Ersatzpflichtigen für den Ersatz des Bergschadens.

(3) Ein Ausfall liegt vor, soweit der Geschädigte für einen Bergschaden von keinem der nach den §§ 115 und 116 Ersatzpflichtigen einen Ersatz erlangen kann. Er gilt nur dann als eingetreten, wenn keiner der nach §§ 115 und 116 Ersatzpflichtigen mehr vorhanden ist oder soweit deren Zahlungsunfähigkeit durch Zahlungseinstellung oder auf sonstige Weise erwiesen ist. Soweit die Bergschadensausfallkasse den Geschädigten befriedigt, geht dessen Forderung gegen den Ersatzpflichtigen auf sie über.

(4) Das Nähere über die Bergschadensausfallkasse bestimmt die Satzung, die vom Bundesministerium für Wirtschaft und Energie durch Rechtsverordnung ohne Zustimmung des Bundesrates aufgestellt wird.

Bijlage 13

Tekst Gesamtminderwertabkommen VBHG-RAG 2001

Gesamt-Minderwertabkommen VBHG / RAG in der Fassung vom 12. Dezember 2001

Gesamt-Minderwertabkommen VBHG / RAG

Abschlussparteien:

- RAG Aktiengesellschaft (RAG), Essen, vertreten durch die Deutsche Steinkohle AG (DSK), Herne
- Verband bergbaugeschädigter Haus- und Grundeigentümer e.V. (VBHG), Hernten

Regelungsinhalt:

Beweis- und verfahrenserleichternde Regelungen zur Abgeltung bergschadensbedingter Wertminderungen

Vorbemerkung und Allgemeines zur Bemessung und Abgeltung des bergschadensbedingten Minderwertes an Gebäuden

Die Regulierung von Bergschäden ist – praxisbedingt – häufig zweigeteilt in die „Regulierung reparabler Schäden“ und die in diesem Abkommen näher behandelte „Minderwertregulierung“.

Wegen der Besonderheiten bergbaulicher Abbautätigkeit und der Art und Weise ihrer Auswirkungen bereiten Nachweis und Bemessung des nach Beseitigung der reparablen Schäden an Gebäuden verbleibenden, eine Wertminderung hervorrufenden Dauerschadens in der Regulierungspraxis seit jeher erhebliche Schwierigkeiten. Der deshalb bestehende Bedarf nach praktikablen, teilstandardisierten und insbesondere beidseitige Akzeptanz findenden Ermittlungs-, Bewertungs- und Abgeltungsverfahren wird wegen der zum Teil großen Anzahl gleich bzw. ähnlich gelagerter Schadensfälle noch verstärkt.

Bereits seit den 50er Jahren finden deshalb in angemessenen und sachorientierten Abständen Grundsatzverhandlungen zwischen dem VBHG und der Bergbauseite statt (ursprünglich mit dem damaligen Unternehmensverband Ruhrbergbau, später mit der RAG und ihren Betriebsführungsgesellschaften).

Zielrichtung dieser Grundsatzverhandlungen und daraus resultierender Übereinkünfte war und ist jeweils,

- erforderliche und sinnvolle Beweiserleichterungen für betroffene Grundeigentümer zu schaffen,
- dazu praktikable und beidseits akzeptable Bemessungs- und Abgeltungskriterien zu entwickeln
- sowie für die Geschädigten das notwendige Maß an Gleichbehandlung und angemessene Regulierungszeiträume sicherzustellen.

Zielrichtung ist nicht, einzelfallbezogene und individuelle Nachweis- und Regulierungsmöglichkeiten auszuschließen.

Ende Originaltext Seite 1, Hernten/Herne, den 12.12.2001

für VBHG:

Verband bergbaugeschädigter Haus-
und Grundeigentümer e.V.
Hernten (Westf.)

für RAG/DSK:

Deutsche Steinkohle AG

Die aus den Grundsatzverhandlungen jeweils resultierenden Vereinbarungen werden seit Jahrzehnten in der Regel von den Gerichten „als Ausfluss der beiderseitigen Fachkompetenz“ anerkannt und entsprechend auch der Sachverständigen- und Gerichtspraxis in Schadensfällen zu Grunde gelegt.

Anfangs waren Regelungsgegenstand nur schiefelageorientierte Minderwerte / Wertminderungen (erstmaliger Abschluss 1958). Veränderte Abbausituationen, ihre Auswirkungen auf Schadensentwicklungen sowie eine beginnende Sensibilisierung des Immobilienmarktes waren Anfang der 80er Jahre Anlass, auch Verhandlungen zur Abgeltung denkbarer merkantiler Wertminderungen aufzunehmen (Einbindung und erstmaliger Abschluss 1987).

Die in diesem Abkommen behandelten Schäden vermitteln sich zwar über die Einwirkung auf das Grundstück, sie bzw. die Schadensbilder und ihre Auswirkungen sind aber gebäudebezogen. Dem folgend sind auch die in den nachfolgenden Regelungen enthaltenen Ermittlungs- und Bewertungsansätze – unabhängig von der rechtlichen Einordnung von Gebäuden als wesentliche Bestandteile eines Grundstücks – sachbedingt gebäudebezogen gewählt bzw. ausgewiesen.

Gliederung:

Teil 1: schiefelagebezogener Minderwert

- Vorbemerkung
- Eingangsvoraussetzung
- Messung / Berechnung der Schiefelage
- Maß des Minderwertes
- Ermittlung des Gebäudewertes
- Anmerkungen

Teil 2: merkantiler Minderwert

- Vorbemerkung
- Eingangsvoraussetzungen
- Maß des Minderwertes
- Ermittlung des Gebäudewertes
- Anmerkungen
- Berechnungstabelle (Anlage)

Ende Originaltext Seite 2, Herten/Herne, den 12.12.2001

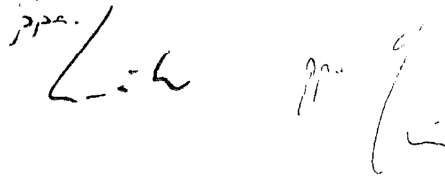
für VBHG:

Verband bergbaugeschädigter Haus-
und Grundeigentümer e.V.
Herten (Westf.)

für RAG/DSK:

Deutsche Steinkohle AG

Teil 1 Abgeltung des schiefelagebezogenen Minderwertes an Gebäuden

Vorbemerkung

Beim schiefelagebezogenen Minderwert steht eine technisch-nutzungswirtschaftliche Betrachtung im Vordergrund.

Gebäudeschiefelagen stellen sich als komplexes Schadensbild mit unterschiedlichen, in der Literatur teils auch kasuistisch aufgezählten Einzelkomponenten und Beeinträchtigungen dar.

Der Minderwert wird in einem Vom-Hundert-Satz des Gebäudewertes ausgedrückt. Bei seiner Ermittlung wird das messtechnisch fassbare Minderwertkriterium, die bergbaubedingte Schiefelage, zu Grunde gelegt.

Die Ermittlung von Minderwertentschädigungsbeträgen im Rahmen dieses Übereinkommens stellt eine den Erfordernissen der Praxis entsprechende Schadensberechnung dar. Eine im Einzelfall anderweitige Schadensbewertung und -berechnung ist dadurch nicht ausgeschlossen.

I. Eingangsvoraussetzung

Eingangsvoraussetzung ist eine messtechnisch festgestellte Gebäudeschiefelage.

II. Messung / Berechnung der Schiefelage

1. Die Schiefelage wird aus dem Senkungsunterschied der Endpunkte zweier Gebäudeseiten und einer Gebäudediagonalen (3 Richtungen) berechnet. Die in die Berechnung eingehenden drei Richtungen müssen sich dabei in einem Punkt schneiden (3-Strahlen-Verfahren). Grundsätzlich ist bei der Berechnung von dem Punkt auszugehen, der die geringste Senkung erfahren hat. In besonders gelagerten Fällen kann stattdessen der Punkt mit der größten Senkung zugrunde gelegt werden.

2. Die Senkungsunterschiede der Endpunkte jeder der drei Richtungen, ausgedrückt in Millimeter, werden jeweils durch die Länge der ausgewerteten Richtung, ausgedrückt in Meter, dividiert. Die sich daraus ergebenden drei Quotienten sind zu mitteln. Dieses Mittel ist die gesuchte Schiefelage (mittlere bergbaubedingte Schiefelage).

3. Ist in einer Gebäuderichtung die Schiefelage größer als 15 mm/m und das Verhältnis zur kleinsten Schiefelage größer als 5, wird eine Mittelung aus zwei parallelen Seiten und einer vom Höchstpunkt ausgehenden Diagonalen durchgeführt (Z-Formel).

Ende Originaltext Seite 3, Herten/Herne, den 12.12.2001

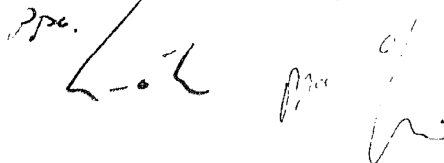
für VBHG:

Verband bergbaugeschädigter Haus-
und Grundeigentümer e.V.
Herten (Westf.)

für RAG/DSK:

Deutsche Steinkohle AG

III. Maß des Minderwertes

1. Das Maß der Wertminderung eines Gebäudes wird wie folgt ermittelt:

- a) Für SchiefLAGen unter 2 mm/m wird ein Minderwertausgleich vom Grundsatz her nicht geleistet.
- b) Bei SchiefLAGen zwischen 2 mm/m und 15 mm/m beträgt der Minderwert je 2 mm/m SchiefLage 1 % des Gebäudewertes.
- c) Bei SchiefLAGen über 15 mm/m wird die Festlegung des Minderwertes der Vereinbarung im Einzelfall überlassen.

Soweit nicht im Einzelfall Besonderheiten vorliegen, die eine abweichende Bewertung erforderlich machen, soll aber in Anbetracht der langjährigen Erfahrung beider Parteien zur Sicherstellung von Gleichbehandlung und praxisgerechter Handhabung weiterhin bei SchiefLAGen über 15 mm/m als Anhalt zu Grunde gelegt werden, dass zwischen 15 mm/m und 25 mm/m die Zunahme des Minderwertes je 1 mm/m SchiefLage 1,75 % des Gebäudewertes beträgt. Insbesondere in Fällen einer SchiefLage von 25 mm/m und mehr, die nicht oder nur noch unwesentlich verstärkt werden wird und bei der eine Hebung nicht möglich oder RAG nicht zumutbar ist, beträgt die Zunahme des Minderwertes je 1 mm/m SchiefLage 2,75 % des Gebäudewertes.

d) In den Fällen, in denen bereits Minderwerte abgegolten wurden, sind neue Minderwertausgleiche nur bei Zunahme der SchiefLage, ab 2 mm/m zu leisten. Die Minderwertermittlung erfolgt dann nach 1b bzw. 1c für die volle SchiefLage; dabei werden bereits geleistete Minderwertausgleiche (ausgedrückt in % des Gebäudewertes) in Anrechnung gebracht.

2. Da der Begriff Gebäude im Rahmen dieses Abkommens in erster Linie für Wohngebäude und Gebäude mit Wohncharakter einschließlich kombinierter Wohn- und Geschäftshäuser gilt, wird bei Gebäuden anderer Art und Nutzung im Einzelfall geprüft, ob und inwieweit die unter 1a – 1d genannten Bestimmungen Anwendung finden.

Kommt eine Anwendung dieser Bestimmungen nicht in Betracht, sollen in Ansehung der langjährigen Erfahrung beider Parteien zur Sicherstellung von Gleichbehandlung und praxisgerechter Handhabung weiterhin folgende Anhaltswerte gelten:

- a) Für SchiefLAGen unter 5 mm/m wird ein Minderwertausgleich vom Grundsatz her nicht geleistet.
- b) Bei SchiefLAGen ab 5 mm/m beträgt der Minderwert in Abhängigkeit von Gebäude- und Nutzungsart je 3 - 4 mm/m SchiefLage 1 % des Gebäudewertes.

Ende Originaltext Seite 4, Herten/Herne, den 12.12.2001

für VBHG:

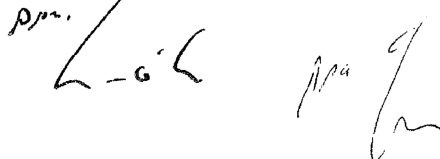
Verband bergbaugeschädigter Haus-
und Grundeigentümer e.V.
Herten/Westf.

für RAG/DSK:

Deutsche Steinkohle AG

pp. L-G K

c) In den Fällen, in denen bereits Minderwerte abgegolten wurden, sind neue Minderwertausgleiche nur bei Zunahme der Schiefelage ab 3 - 4 mm/m zu leisten. Die Minderwertermittlung erfolgt dann nach 2b für die volle Schiefelage; dabei werden bereits geleistete Minderwertausgleiche (ausgedrückt in % des Gebäudewertes) in Anrechnung gebracht.

IV. Ermittlung des Gebäudewertes

Der Gebäudewert im Sinne dieses Abkommens wird nach dem Sachwertverfahren der jeweils gültigen Fassung der Verordnung über Grundsätze für die Ermittlung der Verkehrswerte von Grundstücken (Wertermittlungsverordnung - WertV) ermittelt.

(Anmerkung: Der Wert des Grund und Bodens sowie der Außenanlagen bleibt methodisch und sachbedingt außer Ansatz.)

V. Anmerkungen

1. Hintergrund für den Eingangs- bzw. Schwellenwert 2 mm/m in Ziffer III. 1a sind unvermeidbare Messtoleranzen, DIN-Ebenheitstoleranzen im Hochbau und daran anknüpfende schadenstechnische Bewertungen, die im Regelfall eine nachweisbare Wertminderung unterhalb des Schwellenwertes verneinen lassen.

Hintergrund für die in Ziffer III. 2a genannte, im Vergleich etwas höhere Eingangsschwelle ist, dass sich Schiefelagen im unteren Bereich bei dort pauschal erfassten, anderen Gebäude- bzw. Gebäudenutzungsarten häufig noch nicht vergleichbar beeinträchtigend und wertmindernd auswirken. Der untere Schiefelagenbereich bietet dort daher weniger sinnvolle Anknüpfungspunkte für generelle, standardisierte schadenstechnische Bewertungen.

Wird aber im Falle einer rückläufigen Schiefelage oder einer Schiefelage unterhalb der Eingangsschwellen der Ziffern 1a, b (2 mm/m) und 2a, b (5 mm/m bzw. 3 - 4 mm/m) ein schwerwiegender nichtreparabler Gebäudeschaden nachgewiesen, so ist eine gesonderte Vereinbarung über die Abgeltung dieses Schadens nicht ausgeschlossen.

2. Soweit schiefelagebedingte reparable Schäden mit der Folge dauerhafter und nicht unerheblicher Funktionsstörungen an einzelnen Gebäudebestandteilen auftreten, werden diese unabhängig von etwaigen Minderwertentschädigungen reguliert.

Ein Anspruch auf Horizontierung (Hebung) von Gebäuden mit erheblicher Schiefelage - insbesondere von Wohngebäuden - wird von RAG auch dann anerkannt, wenn zuvor wegen geringerer Schiefelagen bereits Minderwertentschädigungen gezahlt worden sind. Über eine angemessene Berücksichtigung bereits gezahlter Minderwertentschädigungen sollte allerdings in jedem Einzelfall vor der Durchführung von Horizontierungsmaßnahmen Einvernehmen hergestellt werden.

Ende Originaltext Seite 5, Herten/Herne, den 12.12.2001

für VBHG:

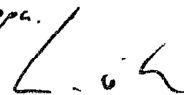

Verband bergbaugeschädigter Haus-
und Grundeigentümer e.V.
Herten (Westf.)

für RAG/DSK:

Deutsche Steinkohle AG

ppa.

3. Mit einvernehmlicher Zahlung einer Minderwertentschädigung sind im Übrigen zunächst sämtliche Ersatzansprüche, die sich aus der im Abgeltungszeitpunkt vorhandenen Schiefelage und Gefügelockerung ergeben, abgegolten (pauschaler Abgeltungscharakter). Bei Nachweis schwerwiegender Schäden ist jedoch eine Sondervereinbarung über die Abgeltung des Schadens nicht ausgeschlossen. Wenn sich nach Zahlung einer Minderwertentschädigung infolge der Schiefelage anderweitige Schäden ergeben sollten, die im Zeitpunkt der jeweiligen Minderwertabgeltung noch nicht entstanden waren, so erwächst daraus ein neuer Bergschadensersatzanspruch, der durch die gezahlten Minderwertentschädigungen nicht abgegolten ist.

Teil 2 Abgeltung des merkantilen Minderwertes an Gebäuden

Vorbemerkung

Beim merkantilen Minderwert steht eine marktorientierte Betrachtung im Vordergrund.

Im Schadensersatzrecht versteht die Rechtsprechung unter dem merkantilen Minderwert die Minderung des Verkaufswertes einer (zunächst beschädigten und dann reparierten) Sache, die im Verkehr trotz ordnungsgemäßer Instandsetzung wegen des Verdachts verborgen gebliebener Schäden bzw. Mängel eintritt. Der merkantile Minderwert stellt anerkanntermaßen einen ersatzfähigen Schaden dar.

Der Minderwert wird in einem Vom-Hundert-Satz des Gebäudewertes ausgedrückt. Bei seiner Ermittlung wird maßgebend auf Art und Umfang der Schädigung und/oder erforderlicher Reparaturmaßnahmen abgestellt.

Schwierig ist dabei die Festlegung der Qualität und Quantität von Schäden bzw. Reparaturmaßnahmen, an die überhaupt vernünftigerweise die wertmindernde Befürchtung geknüpft werden könnte, es könnten Schäden oder Ausführungsmängel verborgen geblieben sein. In diesem Zusammenhang kann auch nicht gänzlich unberücksichtigt bleiben, dass Gebäude im Laufe ihrer Standdauer häufig (planmäßig veranlassten) Instandsetzungs-, Modernisierungs- und Umbauarbeiten unterzogen werden, die der Immobilienmarkt in der Regel positiv wertet, zumindest nicht mit der Befürchtung verborgen gebliebener Schäden bzw. Mängel belegt.

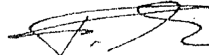
Standardisierten Festlegungen hinsichtlich merkantiler Wertminderungen sind aus o. g. Gründen zwangsläufig Grenzen gesetzt.

Vor obigem Hintergrund stellt die Ermittlung von Minderwertentschädigungsbeträgen im Rahmen dieses Abkommens eine den Erfordernissen und Erfahrungen der Praxis entsprechende Schadensberechnung dar. Eine im Einzelfall anderweitige Schadensbewertung und -berechnung ist dadurch nicht ausgeschlossen.

Ende Originaltext Seite 6, Herten/Herne, den 12.12.2001

für VBHG:

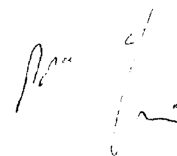
Verband bergbaugeschädigter Haus-
und Grundeigentümer e.V.
Herten (Westf.)

für RAG/DSK:

Deutsche Steinkohle AG

ppp
Lich

I. Eingangsvoraussetzungen

Ein Anspruch auf Ersatz eines bergschadensbedingt eingetretenen merkantilen Minderwertes kommt insbesondere in Betracht

- nach einer Hebung des Gebäudes,
- nach einem sonstigen erheblichen Eingriff in die Tragwerkskonstruktion.

Ein Anspruch kommt auch in Betracht

- bei anderweitigen, erheblichen Substanzschäden, die (einzeln oder kumuliert) objektiv geeignet scheinen, bei Dritten ernsthafte und nachvollziehbare wertmindernde Befürchtungen auszulösen (s.o.).

Zur Erläuterung:

1. Unter Gebäudehebung wird die (zumeist schiefelagebedingte) Horizontierung eines Gebäudes bzw. von Gebäudeteilen verstanden. Ein erheblicher Eingriff in die Tragwerkskonstruktion liegt insbesondere vor, wenn Gebäudeteilbereiche mit Ausgleichselementen gesichert werden oder sonstwie durch den Schaden bzw. die Reparaturmaßnahme nicht unerhebliche Lastumlagerungen stattgefunden haben.

Bei derartigen Fällen bedarf es keiner zusätzlichen bzw. weiteren Prüfung des Anspruchsgrundes. Die Eignung zur Auslösung wertmindernder Befürchtungen wird unterstellt.

2. Als anderweitige erhebliche Substanzschäden kommen hauptsächlich einzelne bzw. sich über die Jahre kumulierende Schäden an tragenden und aussteifenden Bauteilen in Betracht.

Als Indiz für die Erheblichkeit des Schadens und die Eignung zur Auslösung wertmindernder Befürchtungen können u. a. die gebäudebezogenen Schadensbeseitigungskosten herangezogen werden.

Auch eine mehrere Jahre einbeziehende Betrachtung und Kostenaddition ist dabei nicht ausgeschlossen. Insoweit sehen die Parteien im Regelfall zunächst einen Betrachtungszeitraum bis zu 5 Jahren als angemessen an. Leitgedanken sind dabei das werkvertragliche Gewährleistungsrecht und die Plausibilitätsüberlegung, dass mit zunehmendem Zeitablauf das Realisierungsrisiko denkbar verborgen gebliebener Schäden bzw. Mängel und damit auch das entsprechende Befürchtungspotenzial abnehmen.

Die Indizwirkung von Schadensbeseitigungskosten wird für die standardisierten Beweiserleichterungen und Bewertungen dieses Abkommens erst unterstellt, wenn sich der angefallene bzw. anfallende Aufwand zur Beseitigung der Substanzschädigung wie folgt darstellt:

- Kosten in Höhe von mindestens 75.000,00 € bzw. 30% des Gebäudewertes.

Ende Originaltext Seite 7, Herten/Herne, den 12.12.2001

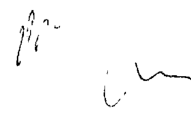
für VBHG:

Verband bergbaugeschädigter Haus-
und Grundeigentümer e.V.
Herten (Westf.)

für RAG/DSK:

Deutsche Steinkohle AG

II. Maß des Minderwertes

Die Höhe des merkantilen Minderwertes wird nach einer Berechnungsformel ermittelt, die folgende Komponenten enthält:

- Faktor A1 / A2: Reparaturaufwand und Verhältnis zum Gebäudewert
- Faktor B: Art der Schadensbeseitigung
- Faktor C: Verkäuflichkeit des Gebäudes

Der merkantile Minderwert – ausgedrückt in einem Vom-Hundert-Satz des Gebäudewertes – wird berechnet als Produkt der Faktoren A (A1 / A2), B und C.

Die den Faktoren jeweils zuzuordnenden Zahlenwerte ergeben sich aus der Berechnungstabelle in der Anlage.

III. Ermittlung des Gebäudewertes

Der Gebäudewert im Sinne dieses Abkommens wird nach dem Sachwertverfahren der jeweils gültigen Fassung der Verordnung über Grundsätze für die Ermittlung der Verkehrswerte von Grundstücken (Wertermittlungsverordnung - WertV) ermittelt.

(Anmerkung: Der Wert des Grund und Bodens sowie der Außenanlagen bleibt methodisch und sachbedingt außer Ansatz.)

IV. Anmerkungen

1. Bei Prüfung der Eingangsvoraussetzungen und sonstigen Anspruchssituation ist u. a. zu beachten:

a) Da der Begriff Gebäude im Rahmen dieses Abkommens in erster Linie für Wohngebäude und Gebäude mit Wohncharakter einschließlich kombinierter Wohn- und Geschäftshäuser gilt, wird bei Gebäuden anderer Art und Nutzung im Einzelfall geprüft, ob und inwieweit sie marktfähig und einem merkantilen Minderwert zugänglich sind.

b) Gebäuden, deren Restnutzungsdauer unter 50 Jahren liegt, wird vom Grundsatz her kein merkantiler Minderwert mehr beigemessen bzw. nicht mehr von dessen Entstehen ausgegangen. Im begründeten Einzelfall ist die Anerkennung eines Anspruchs in Anlehnung an die Werte der Anlage-Tabelle aber nicht ausgeschlossen.

c) RAG benennt auf Anforderung ihre im jeweiligen Prüfzeitraum (vgl. Ziff. 1. 2.) für Schadensbeseitigungen angefallenen Aufwendungen.
Kosten von Arbeiten an Außenanlagen und untergeordneten, selbstständigen Nebengebäuden bleiben aber dann bei der Betrachtung indiziell verwertbarer Schadensbeseitigungskosten unberücksichtigt.

Ende Originaltext Seite 8, Herten/Herne, den 12.12.2001

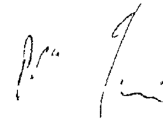
für VBHG:

Verband bergbaugeschädigter Haus-
und Grundeigentümer e.V.
Herten (Westf.)

für RAG/DSK:

Deutsche Steinkohle AG

d) RAG und VBHG sehen einen etwaig entstehenden Anspruch auf Ersatz merkantiler Wertminderung grundsätzlich nicht als Folge eines durch jeden Schaden ausgelösten und/oder verstärkten anwartschaftsähnlichen Anwachsens. Im Falle einer Zeitraumbetrachtung steht vielmehr die Überprüfung faktischer Kumulation und Schwellen-Überschreitung im Vordergrund. Insoweit wird vor Erreichen vorgenannter Schwellenwerte auch keine Verjährungsfrist in Gang gesetzt.

e) Eine Ausgleichsleistung wegen merkantiler Wertminderung wird vom Grundsatz her, insbesondere im Hinblick auf die zur Begründung herangezogenen Schäden bzw. Schadensbeseitigungskosten, als einmalig und endgültig angesehen. Auch nach der Rechtsprechung kann bei im Wesentlichen gleichartigen Zukunftsschäden nicht wieder erneut Ersatz merkantilen Minderwertes verlangt werden.

2. Bei der Anwendung der o.g. Berechnungstabelle (Anlage) ist zu beachten:

a) Beim Reparaturaufwand und seinem Verhältnis zum Gebäudewert kommen die Faktoren A1 (erheblicher Substanzschaden) und A2 (erheblicher Eingriff in die Tragwerkskonstruktion) alternativ zur Anwendung.

b) Unter herkömmlichem Verfahren zur Schadensbeseitigung (Faktor B) wird die konventionelle Art der Reparatur verstanden, wie z.B. Rissvermauerung, Rissverpressung, Abbruch und Wiederaufbau von Wänden / Pfeilern / Stützen / Decken.

c) Ausgleichselemente (z. B. Hydraulik-Pressen, Federkörper) werden vorwiegend dort eingebaut, wo Gebäude durch ungleichmäßige Senkungen Schäden erlitten haben, teilweise zusätzlich auch noch Bewegungen zu erwarten sind.

Sofern in Abweichung davon Ausgleichselemente ausschließlich zur Verhütung oder Minderung künftiger Bergschäden eingebaut werden – nach RAG-Auffassung handelt es sich dann nicht um Schadensersatz –, wird die Tabelle auch auf solche Fälle grundsätzlich angewandt. Im Hinblick auf die in den §§ 110, 111 Bundesberggesetz enthaltenen Rechtsgedanken erfolgen Zahlungen jedoch nur in Höhe von 2/3 der nach der Tabelle ermittelten Werte.

d) Bei der Verkäuflichkeit (Faktor C) ist davon auszugehen, dass in der Regel Ein- und Zweifamilienhäuser bis etwa 175.000,00 € als „gut“, über 350.000,00 € als „schlecht“ eingestuft werden müssen. Bei Mehrfamilienhäusern kann in der Regel eine „gute“ Verkäuflichkeit unterstellt werden, wenn die tatsächlich gezahlte bzw. nachhaltig erzielbare Miete der ortsüblichen Vergleichsmiete entspricht.

Ende Originaltext Seite 9, Herten/Herne, den 12.12.2001

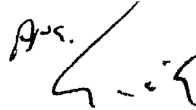
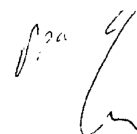
für VBHG:

Verband bergbaugeschädigter Haus-
und Grundeigentümer e.V.
Herten (Westf.)

für RAG/DSK:

Deutsche Steinkohle AG

Aus.

Abschlußanmerkung zu Teil 1 + 2

Der VBHG wird seinen Mitgliedern die Annahme den vorstehenden Regelungen entsprechender Minderwertangebote der RAG erläutern und empfehlen, was sich aus beidseitiger Sicht zur Erzielung von Gleichbehandlung, Kontinuität und Rechtsfrieden in der Regulierungspraxis bewährt hat. Auch wenn die Regelungen keine rechtliche und unmittelbare Bindungswirkung gegenüber dem einzelnen Grundeigentümer auslösen, kann der VBHG für seine Mitglieder auf Einhaltung der Beweis- und Verfahrenserleichterungen bestehen.

Beide Parteien gehen davon aus, dass die Regelungen einen Großteil auftretender Bergschadensfälle angemessen erfassen. Im Rahmen seiner satzungsgemäßen Aufgabe begrüßt der VBHG es, wenn RAG die Beweiserleichterungen des Abkommens auch den nicht im VBHG organisierten Grundeigentümern in Bergsenkungsgebieten zugute kommen lässt.

Im übrigen verpflichten sich RAG und VBHG weiterhin, den Fortbestand und die einzelnen Regelungen dieser – seit dem 15.06.1987 als Gesamt-Minderwertabkommen bezeichneten und veröffentlichten – Übereinkunft in angemessenen Zeitabständen zu überprüfen und etwaigen neuen Entwicklungen bedarfsgerecht anzupassen.

Herne, Herten
12. Dezember 2001

RAG / DSK

VBHG

Anmerkung: Die jeweilige Seitenparaphierung dient zur Dokumentation des Originaltextes, der beiden Abschlussparteien in einem Exemplar zur Verfügung steht. Der für diese Zwecke gewählte Seitenwechsel ist keine Vorgabe für die vorgesehene Veröffentlichung und spätere Ausdrücke der Parteien.

Ende Originaltext Seite 10, Herten/Herne, den 12.12.2001

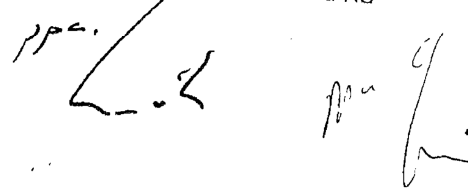
für VBHG:

Verband Bergbaugeschädigter Haus-
und Grundeigentümer e.V.
Herten (Westf.)

für RAG/DSK:

Deutsche Steinkohle AG

Anlage zum Gesamt-Minderwertabkommen VBHG / RAG

- Berechnungstabelle „merkantiler Minderwert“ zu Teil 2, Ziffer II. des Abkommens
- Stand: 12. Dezember 2001

RND in Jahren:	Faktor A1		Faktor A2		Faktor B			Faktor C	
	erheblicher Substanzschaden		erheblicher Eingriff in die Tragwerksfunktion		Art der Schadensbeseitigung			Verkäuflichkeit des Gebäudes	
	Reparaturaufwand ≥30 und <50% des GW oder 75.000 €	≥50% des GW	Reparaturaufwand ≥30 und <60% des GW, mindestens 30.000 €	≥60% des GW, mindestens 40.000 €	Standard	Reparaturverfahren Hebung		Aus- gleichs- elemente	Einordnung
						unter Fundament	unter Decke	auf	normal schlecht
	Schadensgrad in % des GW		Schadensgrad in % des GW		Korrekturfaktor			Korrekturfaktor	
50-69	3	4	2	3	1	1	1,2	1,3-1,5	0,8
70-79	4	5	3	4	1	1	1,2	1,3-1,5	0,8
80-89	5	6	4	5	1	1	1,2	1,3-1,6	0,8
90-99	6	7	5	6	1	1	1,2	1,3-1,6	0,8
				7	1	1	1,2	1,3-1,6	0,8

Anmerkungen zur Anwendung:

- RND = Restnutzungsdauer (des Gebäudes)
- GW = Gebäudewert

Anmerkung: Die Seitenparaphierung dient zur Dokumentation des Originaltextes, der beiden Abschlussparteien in einem Exemplar zur Verfügung steht.
Herten/Herne, den 12. 12. 2001

für VBHG: Verband bergbaugeschädigter Haus-
und Grundeigentümer e.V.
Herten (Westf.)

für RAG/IDSK: Deutsche Steinkohle AG

Mr. Loh
Ma Li

Bijlage 14

Schlichtungsordnung Schlichtungsstelle Bergschäden NRW.

Schlichtungsstelle Bergschaden Nordrhein-Westfalen

Die RAG AG, die RAG Anthrazit Ibbenbüren GmbH sowie die EBV GmbH, handelnd in eigenem Namen und im Namen der Evonik Immobilien GmbH – nachfolgend Bergwerksunternehmen genannt - verpflichten sich zur Beilegung von Streitigkeiten aus Bergschadensersatzansprüchen im Steinkohlerevier in Nordrhein-Westfalen gemäß nachfolgender

Schlichtungsordnung

§ 1 Schlichtungsstelle

1. Zur Beilegung von einzelfallbezogenen Streitigkeiten zivilrechtlicher Art, die sich im Zusammenhang mit Sachschäden durch Einwirkungen des Steinkohlenbergbaus zwischen Privatpersonen, kleinen und mittleren Handwerks- und Geschäftsbetrieben oder vergleichbaren Personen einerseits und den Bergwerksunternehmen andererseits ergeben, wird eine Schlichtungsstelle eingerichtet.
2. Die Schlichtungsstelle setzt sich aus einem Vorsitzenden und zwei Beisitzern zusammen (Schlichter). Für den Vorsitzenden und jeden Beisitzer wird mindestens ein Stellvertreter bestellt.
3. Sitz der Schlichtungsstelle ist Essen.

§ 2 Schlichter

1. Der Vorsitzende und sein(e) Stellvertreter werden gemeinsam durch die Bergwerksunternehmen und die Interessenvertretungen der Betroffenen-Seite bestellt. Der Vorsitzende und sein(e) Stellvertreter müssen die Befähigung zum Richteramt haben.
2. Ein Beisitzer und sein(e) Stellvertreter werden jeweils von den Interessenvertretungen der Betroffenen-Seite bestellt. Die Interessenvertretungen der Betroffenen- Seite sind:
 - Landesverband der Bergbaubetroffenen NRW
 - Verband bergbaugeschädigter Haus- und Grundeigentümer e.V.
 - Interessengemeinschaft bergbaubeeinträchtigtter Haus- und Grundeigentümer e.V.
 - Interessenverband bergbaugeschädigter Immobilienbesitzer e.V.Die Geschäftsstelle der Schlichtungsstelle hält für jede Interessenvertretung der Betroffenen-Seite eine Liste von Personen vor, die von Antragstellern als Beisitzer ausgewählt werden können (§ 5 Ziffer 4), und veröffentlicht sie auf geeignete Weise.
3. Ein Beisitzer und sein(e) Stellvertreter werden von den jeweils betroffenen Bergwerksunternehmen bestellt.

4. Die Anzahl der für eine ordnungsgemäße Abwicklung der Schlichtungsstelle erforderlichen Stellvertreter wird zwischen den Bergwerksunternehmen, den Interessenvertretungen der Betroffenen-Seite und dem Ministerium für Wirtschaft, Mittelstand und Energie des Landes Nordrhein-Westfalen abgestimmt.

§ 3 Geschäftsführung

1. Die Geschäftsführung der Schlichtungsstelle obliegt dem Regionalverband Ruhr (Geschäftsstelle).

2. Die Geschäftsführung umfasst:

- Schreib-, Kopierarbeiten, Postdienst und Aktenführung
- Protokollführung
- Vorbereitung von Terminen bzw. Entscheidungen im schriftlichen Verfahren
- Bereitstellung von Sitzungsräumen
- Terminorganisation
- Kostenverfolgung

3. Die Bergwerksunternehmen tragen die Kosten der Geschäftsführung. Einzelheiten werden zwischen den Bergwerksunternehmen und dem Regionalverband

Ruhr vereinbart. Eine Erstattung durch andere Verfahrensbeteiligte findet nicht statt.

§ 4 Verfahrensgrundsätze

1. Die Schlichtungsstelle wird auf Antrag tätig. Voraussetzung für die Zulässigkeit des Antrags ist, dass eine Einigung zwischen dem Antragsteller und dem jeweiligen Bergwerksunternehmen über die Ursache des Schadens oder den Umfang der Ersatzpflicht nicht erzielt werden konnte.

2. Die Schlichtungsstelle trifft ihre Entscheidungen auf der Grundlage der Rechtsvorschriften

der Bundesrepublik Deutschland. In der Gestaltung des Verfahrens ist die Schlichtungsstelle frei. Das Schlichtungsverfahren ist für den Antragsteller grundsätzlich kostenfrei. Die Schlichtungsstelle kann jedoch in Fällen ihrer missbräuchlichen Anrufung die anteilige Übernahme von Kosten für die Vergütung des von den Interessenvertretungen der Betroffenen-Seite benannten Beisitzers (Stellvertreters) durch den Antragsteller beschließen.

3. Die Schlichtungsstelle trifft ihre Entscheidungen mit einfacher Mehrheit.

4. Die Entscheidungen werden in der Regel nach mündlicher Verhandlung unter Beteiligung der Parteien getroffen. In geeigneten Fällen kann der Vorsitzende anordnen, dass eine Entscheidung im schriftlichen Verfahren getroffen wird. Offensichtlich unzulässige oder unbegründete Anträge können ohne mündliche Verhandlung zurückgewiesen werden.

5. Die Schlichtungsstelle kann Beweise, insbesondere durch Augenschein oder Sachverständige, erheben. Die Kosten von Sachverständigen tragen die jeweils betroffenen Bergwerksunternehmen auf Grundlage des Justizvergütungs- und -

entschädigungsgesetzes – JVEG. Bei Streitwerten unter 500,- € werden keine Sachverständigen beauftragt.

6. Das Verfahren ist nicht öffentlich.

7. Der Antragsteller kann eine sach- oder rechtskundige Person zu seiner Begleitung/ Unterstützung im Schlichtungsverfahren hinzuziehen. Eine Kostenerstattung findet nicht statt.

8. Das Schlichtungsverfahren endet grundsätzlich mit der Unterbreitung eines schriftlichen Schlichtungsspruchs durch die Schlichtungsstelle. Darüber hinaus endet das Schlichtungsverfahren

- mit einer Zurückweisung gemäß Ziffer 4 Satz 3, oder

- Antragsrücknahme, Anerkenntnis oder Vergleich, oder

- sobald eine Partei gemäß § 8 Ziffer 1 ein ordentliches Gericht anruft oder verbindlich erklärt, dass eine Klärung auf dem ordentlichen Rechtsweg herbeigeführt werden soll.

§ 5 Antragsstellung

1. Der Schlichtungsantrag wird in Schriftform bei der Geschäftsstelle, Regionalverband Ruhr, Kronprinzenstr. 35, 45128 Essen, eingereicht. Hierzu ist der anliegende Vordruck zu verwenden.

2. Der Antrag muss enthalten:

a. die exakte Bezeichnung des Antragstellers, seine Postanschrift und etwaige Bevollmächtigte

b. die Erklärung, dass die Gültigkeit dieser Schlichtungsordnung in allen Punkten anerkannt wird

c. die exakte Bezeichnung des betroffenen Grundstücks und der betroffenen Gebäude(-teile)

d. eine Beschreibung der geltend gemachten Schäden und der daraus hergeleiteten Rechtsansprüche

e. eine konkrete Formulierung des zur Entscheidung unterbreiteten Antrages, nämlich festzustellen,

- ob und in welchem Umfang die gem. d) beschriebenen Schäden bergbauliche Ursachen haben und/oder

- ob und ggf. in welchem Umfang hieraus Ansprüche auf Schadensersatz bestehen.

3. Dem Antrag sind die zur Stützung des Antrages erforderlichen Unterlagen, z. B. Nachweise des Eigentums und sonstige Berechtigungsnachweise (einschließlich Zustimmung etwaiger Grundpfandrechtsgläubiger), Lagepläne, Vorgutachten, Schadensdokumentationen, Vorkorrespondenz etc. beizufügen.

4. Im Antrag ist mitzuteilen, welcher Beisitzer / Stellvertreter von den Interessenvertretungen der Betroffenen-Seite im Schlichtungsverfahren mitwirken soll.

§ 6 Verfahrensgang

1. Die Geschäftsstelle leitet den Antrag unverzüglich und ohne inhaltliche Prüfung dem Vorsitzenden und den Beisitzern zu und informiert das jeweilige

Bergwerksunternehmen über den Antrag, verbunden mit der Aufforderung, binnen einer Frist von zwei Wochen mitzuteilen, ob einem Schlichtungsverfahren zugestimmt wird.

2. Sämtliche Entscheidungen der Schlichtungsstelle ergehen in Schriftform bzw. werden von der Geschäftsstelle protokolliert und von den Schlichtern unterzeichnet.

§ 7 Vergütung der Schlichter

1. Die Vergütung des Vorsitzenden (Stellvertreters) erfolgt durch das jeweilige Bergwerksunternehmen.

2. Die Vergütung einschließlich Auslagererstattung des von dem jeweiligen Bergwerksunternehmen

benannten Beisitzers (Stellvertreters) erfolgt durch dieses.

3. Die Vergütung des von den Interessenvertretungen der Betroffenen-Seite benannten Beisitzers (Stellvertreters) erfolgt ebenfalls durch das jeweilige Bergwerksunternehmen. Ihre Höhe bestimmt sich im Einzelfall nach dem Zeitaufwand für die Teilnahme an den Sitzungen der Schlichtungsstelle und deren Vorbereitung mit einem Pauschalbetrag in Höhe von 50,- €/h bis zu einer Gesamtvergütung von höchstens 500,- €. Mit dieser pauschalen Vergütung ist jeglicher Aufwand des Beisitzers (Stellvertreters) abgegolten. In Fällen ihrer missbräuchlichen Anrufung (§ 4 Ziffer 2 Satz 4) entscheidet die Schlichtungsstelle über eine anteilige Kostentragung des Antragstellers für die Vergütung des Beisitzers (Stellvertreters) im Rahmen ihrer Entscheidung über die Beendigung des Schlichtungsverfahrens gemäß § 4 Ziffer 8 Satz 2.

§ 8 Rechtsweg, Verjährung

1. Der ordentliche Rechtsweg wird durch die Einleitung des Schlichtungsverfahrens nicht ausgeschlossen.

2. Ab Eingang des Schlichtungsantrages bei der Geschäftsstelle ist die Verjährung etwaiger Bergschadensersatzansprüche gehemmt. Die Hemmung der Verjährung endet einen Monat nach Zugang der abschließenden Entscheidung der Schlichtungsstelle beim Antragsteller.

Bijlage 15

Statische gegevens Schlichtungsstelle Bergschäden NRW.⁴⁹⁵

Steinkohle

Gesamtübersicht 2009 bis 2015

	Gesamt	Zustimmung	Ablehnung	aufgelaufene Zahlungen	Ø Verfahrensdauer	Verfahren abgeschlossen	Verfahren offen
2009	49	37	12	96.600,-- €	7 Monate	37	/
2010	71*	58	10	451.157-- €	8 Monate	58	/
2011	108*	93	13	819.032,-- €	7 Monate	93	/
2012	99*	91	6	1.253.267-- €	8 Monate	91	/
2013	127*	121	4	1.278.162-- €	7 Monate	120	1
2014	96	92	4	423.258-- €	5 Monate	85	7
2015	95*	80	4	95.400-- €	4 Monate	44	36
Gesamt	645	572	53	4.416.876-- €	7 Monate	528	44

*Differenz siehe Einzelaufstellungen 2009 bis 2015

Stand: 20.11.2015 9

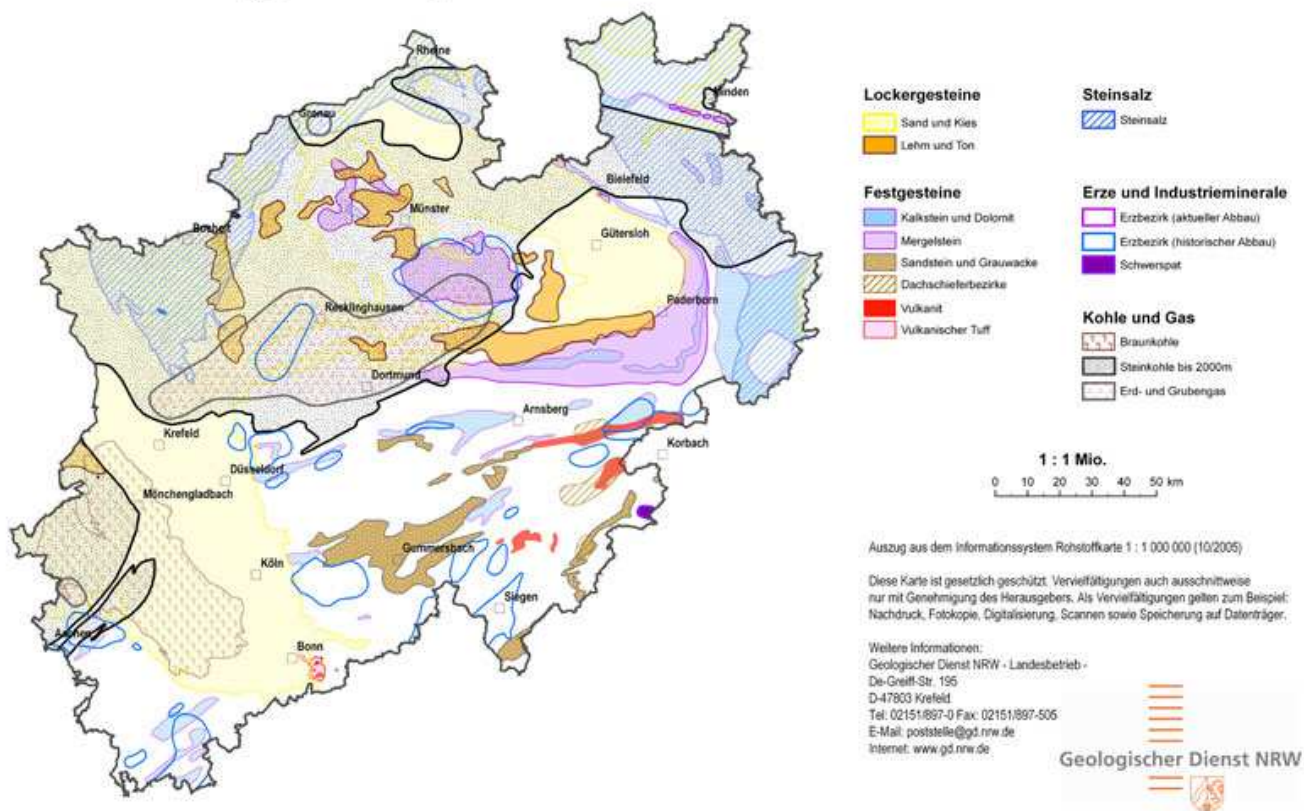
⁴⁹⁵ Gegevens verstrekt door de *Schlichtungsstelle Bergschäden NRW*.

Bijlage 16

Kaart NRW grondstoffen (Steenkolenwingsieden tot 2000).⁴⁹⁶

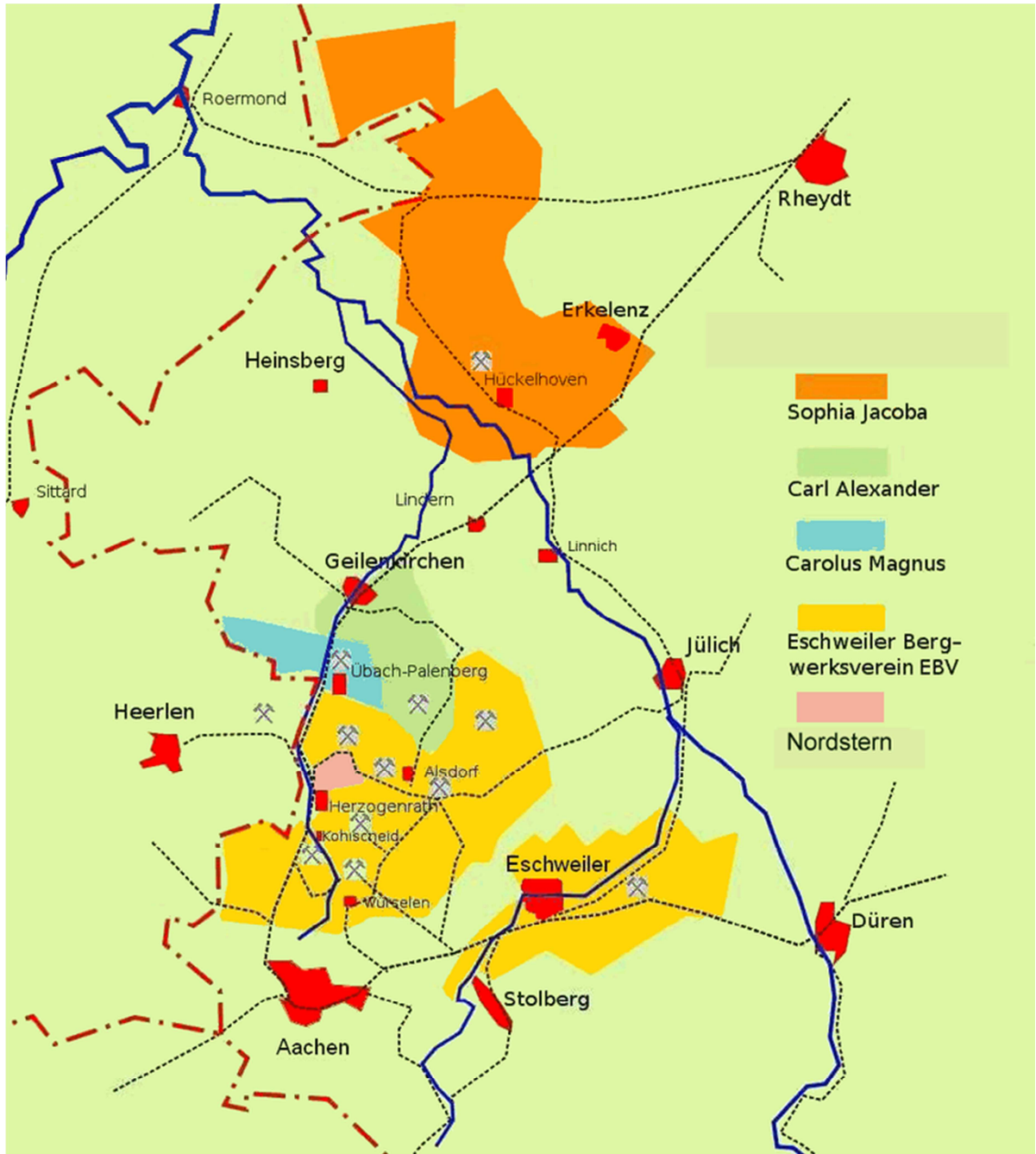
Rohstoffe in Nordrhein-Westfalen

- Herausgegeben vom Geologischen Dienst Nordrhein-Westfalen -

⁴⁹⁶ Afbeelding afkomstig van www.gd.nrw.de.

Kaart Aachener Steinkohlenrevier 1937 (Hückelhoven, Wassenberg).

Kaart locatie meest recente steenkoolwinning (Prosper-Haniel, Ibbenbüren).

Bijlage 17

Tabel ontwikkeling Steenkoolwinning Duitsland vanaf 1950.⁴⁹⁷

Tabelle 1. Umstrukturierung im deutschen Steinkohlenbergbau.

Jahr	Bergwerke* Anzahl	Förderung Mill. t v. F. ¹	Fördertägliche Förderung je Bergwerk t v. F. ¹	Kokereien* Anzahl	Koks- erzeugung Mill. t	Brikett- fabriken* Anzahl	Brikett- herstellung Mill. t	Beschäftigte* ² Tsd.	Leistung je Mann und Schicht unter Tage kg v. F. ¹
1950	177	125,7	2 338	67	25,2	27	4,1	538,1	1 408
1954	181	144,7	2 665	68	32,9	26	5,6	585,2	1 509
1960	146	142,3	3 966	58	37,2	20	5,2	490,2	2 057
1970	69	111,3	6 360	36	32,2	11	3,7	252,7	3 755
1980	39	86,6	8 723	18	20,7	5	1,5	186,8	3 948
1990	27	69,8	10 449	8	10,3	3	0,8	130,3	5 008
2000	12	33,3	9 890	1	3,8	2	0,1	51,7	6 685
2001	11	27,1	9 509	1	2,0	2	0,1	46,9	6 244
2002	10	26,1	10 546	1	2,0	2	0,1	44,5	6 539
2003	10	25,7	10 342	1	2,0	2	0,1	41,6	6 540
2004 ³	9	26,3	11 550	1	2,0	2	0,1	39,8	7 145

* Stand Jahresende. ¹ Ab 1997 alle Reviere in t v. F. (davor Saarrevier in t = t). ² Ohne Mitarbeiter in Qualifizierung und struktureller Kurzarbeit. ³ Geschätzt beziehungsweise aktueller Planungsstand.

⁴⁹⁷ Tabel afkomstig uit: Plazek & Semrau 2004.

Wetgeving

Nederland

Wetten

Wet van 24 juni 1901, *Stb.* 170
Wet van 27 april 1904, *Stb.* 73
Wet van 21 april 1910, *Stb.* 73
Wet van 18 maart 1996, *Stb.* 199
Wet van 31 oktober 2002, *Stb.* 542

Koninklijke besluiten

KB 2 december 1939, *Stb.* 568
KB 21 december 1964, *Stb.* 538
KB 6 december 2002, *Stb.* 603

Kamerstukken

Kamerstukken II 1965/66, 8424
Kamerstukken II 1969/70, 10312
Kamerstukken II 1988/89, 21 202, nr. 3
Kamerstukken II, MvT 1998/99, 26 219, nr. 3
Kamerstukken II 1998/99, 26 219, nr. 3
Kamerstukken II, NNAVV, 1998/99, 26 219, nr. 7
Kamerstukken II 1998/99, 26 219, nr. 7
Kamerstukken II 2001/02, 26 219, nr. 30
Kamerstukken II 2001/02, 26 219, nr. 86
Kamerstukken I 2001/02, 26219, nr. 313b
Kamerstukken II 2013/14, 32849
Kamerstukken II 2013/14, 32849, nr. 21
Kamerstukken II 2013/14, 32849, nr. 24
Kamerstukken II 2015/16, 34041
Kamerstukken II 2015/16, 34041, nr. 43

België

Wetten

La loi du 21 avril 1810 sur les mines

Wet van 5 Juni 1911 tot aanvulling en wijziging der wetten van 21 April 1810 en 2 Mei 1837 op de mijnen, groeven en graverijen, *BS* 21 juni 1911.

Gecoördineerde wetten van 15 september 1919 op de mijnen, de graverijen en de groeven, *BS* 3 maart 1920.

Wetten betreffende het nationaal Waarborgfonds inzake kolenmijnschade gecoördineerd op 3 februari 1961, *KB* 3 februari 1961, later meerdere malen gewijzigd, o.a. bij wet van 28 juli 1966 en *KB* nr. 39 van 25 augustus 1967. Gerechtelijk Wetboek, *BS* 31 oktober 1967.

Wet van 18 juli 1975 betreffende het opsporen en exploiteren van ondergrondse bergruimten in situ bestemd voor het opslaan van gas, *BS* 14 augustus 1975.

Wet van 10 januari 1977 houdende regeling van schadeloosstelling voor schade veroorzaakt door het winnen en het pompen van grondwater, *BS* 8 februari 1977.

Bijzondere Wet tot Hervorming der Instellingen, *BS* 15 augustus 1980.

Vlaamse decreet van 24 januari 1984 houdende maatregelen inzake het grondwaterbeheer, *BS* 5 juni 1984.

Wet van 15 september 1994 houdende de ontbinding van het Nationaal Waarborgfonds inzake Kolenmijnschade, *BS* 31 januari 1995.

Decreet van 19 december 1997 houdende oprichting van de naamloze vennootschap “Mijnschade en Bemaling Limburgs Mijngedied”, *BS* 18 april 1998.

Wet van 10 juni 1998 tot wijziging van sommige bepalingen betreffende de verjaring, *BS* 27 juli 1998.

Décret du 7 juillet 1988 des mines, *BS* 27 januari 1989 – err. 19 februari 1991.
Decreet betreffende de diepe ondergrond, *BS* 6 juli 2009.

Parlementaire stukken

Wetvoorstel tot wijziging van de wetten op de mijnen, groeven en graverijen gecoördineerd bij het koninklijk besluit van 15 september 1919 en gewijzigd bij de wet van 12 mei 1955, en van de wetten betreffende het Nationaal Waarborgfonds inzake kolenmijnschade, gecoördineerd bij het koninklijk besluit van 3 februari 1961 en gewijzigd bij de wet van 28 juli 1966 en het koninklijk besluit nr. 39 van 25 augustus 1967 (E. Glinne), *Parl.St.* Kamer 1974-1975, 571 (1974-1975), nr. 1.

Wetvoorstel tot wijziging van de wetten op de mijnen, groeven en graverijen gecoördineerd bij het koninklijk besluit van 15 september 1919 en gewijzigd bij

de wet van 12 mei 1955, en artikel 8 van de wetten betreffende het Nationaal Waarborgfonds inzake kolenmijnschade, gecoördineerd bij het koninklijk besluit van 3 februari 1961 en gewijzigd bij de wet van 28 juli 1966 en het koninklijk besluit nr. 39 van 25 augustus 1967 (E. Ginne), *Parl.St. Kamer* 1979, 173 (B.Z. 1979), nr. 1.

Wetsontwerp tot wijziging van de wetten betreffende het Nationaal Waarborgfonds inzake kolenmijnschade, gecoördineerd op 3 februari 1961, *Parl.St. Kamer* 1990-1991, nr. 1405/1.

Voorstel van decreet houdende oprichting van de naamloze vennootschap Mijnschade en Bemaling Limburgs Mijng gebied (J. Vandeurzen & M. Didden), *Parl.St. Kamer*, stuk 601 (1993-1994) – nr. 1.

Wetsontwerp houdende de ontbinding van het Nationaal Waarborgfonds inzake kolenmijnschade, *Parl.St. Kamer* 1994-1995, nr. 1522/3-93/94.

Voorstel van decreet houdende oprichting van de naamloze vennootschap Mijnschade en Bemaling Limburgs Mijng gebied (E. Schuermans), *Parl.St. Kamer* 1997-1998, stuk 84 (BZ 1995), nr. 5.

Wetsontwerp tot wijziging van sommige bepalingen betreffende de verjaring, *Parl. St. Kamer* 1996-1997, nr. 1087/1.

Amendementen (M. Arts resp. P. Hatry & J. Delruelle-Ghobert) op het ontwerp tot wet tot wijziging van de wetten betreffende het Nationaal Waarborgfonds inzake kolenmijnschade, gecoördineerd op 3 februari 1961, *Parl.St. Kamer* 1989-1990, nr. 1000 3 & 4.

Hand. Kamer 1997-1998, 16 december 1997, 16.

D. van Mechelen, *Antwoord* op vraag 172 van 21 juni 2006 van V. Heerlen.

Verslag namens de Commissie voor de economische zaken en de middenstand (C. Gendebien), bij: Wetsontwerp tot wijziging van de wet van 12 juli 1939, tot oprichting van een Nationaal Waarborgfonds inzake Kolenmijnschade, *Parl.St. Kamer* 1951-1952, 130.

Verslag namens commissie voor de economische aangelegenheden (F. Aerts), bij: Ontwerp van wet tot wijziging van de wetten betreffende het Nationaal Waarborgfonds inzake kolenmijnschade, *Parl.St. Kamer*, 1989-1990, 1000 – 2(1989-1990).

Verslag namens de commissie voor het bedrijfsleven en het wetenschapsbeleid (E. Vandebosch), bij het Wetsontwerp tot wijziging van de wetten betreffende

het Nationaal Waarborgfonds inzake kolenmijnschade, gecoördineerd op 3 februari 1961, *Parl.St.* Kamer 1990-1991, 1405/2.

Verslag namens de Commissie voor Werkgelegenheid en Economische Aangelegenheden (J. Sleenckx), bijlage bij hoorzitting van 30 mei 1996, bij Voorstel van decreet houdende oprichting van de naamloze vennootschap Mijnschade en Bemaling Limburgs Mijngedebied (E. Schuermans), *Parl.St.* Kamer 1997-1998, stuk 84 (BZ 1995), nr. 5.

Beleidsbrief Economie. Beleidsprioriteiten 2000-2001 (D. Van Mechelen), *Parl.St.* Kamer 2000-2001, stuk 457 (2000-2001) nr. 1.

Toelichtingen bij de aanpassing van de middelenbegroting en de algemene uitgavenbegroting van de Vlaamse Gemeenschap voor het begrotingsjaar 2015. Toelichting per programma. Beleidsdomein E: Economie, Wetenschap en Innovatie, *Parl. St.* Kamer, 17-A (2014-2015) – Nr. 2-E.

Duitsland

Wetten

Bundesberggesetz vom 13. August 1980 (BGBl. I S. 1310), das zuletzt durch Artikel 303 der Verordnung vom 31. August 2015 (BGBl. I S. 1474) geändert worden ist (laatst gewijzigd in augustus 2015).

Bürgerliches Gesetzbuch, Buch I, Allgemeiner Teil, Abschnitt 5, Verjährung, Titel I, Gegenstand und Dauer der Verjährung, Titel II, Hemmung, Ablaufhemmung und Neubeginn der Verjährung, Titel III, Rechtsfolgen der Verjährung

Bürgerliches Gesetzbuch, Buch 2, Recht der Schuldverhältnisse, Abschnitt 1, Art und Umfang des Schadenersatzes, Titel I, Verpflichtung zur Leistung
Bürgerliches Gesetzbuch, Buch 2, Recht der Schuldverhältnisse, Abschnitt 7, Mehrheit von Schuldnern und Gläubigern

Bürgerliches Gesetzbuch, Buch 2, Recht der Schuldverhältnisse, Abschnitt 8, Einzelne Schuldverhältnisse, Titel 27, Unerlaubte Handlungen
Bürgerliches Gesetzbuch, Buch 3, Sachenrecht, Abschnitt 3, Eigentum, Titel I, Inhalt des Eigentums

Parlementaire stukken

Entwurf eines Bundesberggesetzes (BbergG), Drucksache nr. 8/1315, vom. 9.12.1977 (<http://dipbt.bundestag.de/doc/btd/08/013/0801315.pdf>), p. 141-148

Plenarprotokoll, nr. 09/88 vom 4.3.1982
(<http://dipbt.bundestag.de/doc/btp/09/09088.pdf>)

Jurisprudentie

Nederland

Hoge Raad

- HR 31 januari 1919, *NJ* 1919/161.
- HR 31 december 1920, *NJ* 1921/230.
- HR 5 november 1965, *NJ* 1966/136 (met noot GJS).
- HR 13 juni 1975, *NJ* 1975/509.
- HR 23 mei 1980, *NJ* 1980/466 (ONM/Van den Broeck).
- HR 8 juli 1992, *NJ* 1992/714.
- HR 24 februari 1984, *NJ* 1984/415 (Zeug geel-113).
- HR 13 januari 1995, *NJ* 1997/366 (Ontvanger/Bos).
- HR 17 januari 1997, *NJ* 1997/230.
- HR 21 februari 1997, *NJ* 1999/145.
- HR 28 april 2000, *NJ* 2000/430 (Hese/de Schelde).
- HR 29 november 2002, *NJ* 2004/304 (TFS/NS).
- HR 29 november 2002, *NJ* 2004/305 (Kastelijn/Achterkarspelen).
- HR 11 juli 2003, *NJ* 2005/50 (Bravenboer/London).
- HR 9 juli 2004, *NJ* 2005/391 (Oosterparkrellen).
- HR 13 maart 2015, *NJ* 2015/145 (Mark Four/Apotex).

Rechtbank

- Rb. Den Haag 14 september 2011, ECLI:NL:RBSGR:2011:BS8793.
- Rb. Den Haag 27 januari 2016, ECLI:NL:RBDHA:2016:702.
- Rb. Limburg 21 mei 2015, ECLI:NL:RBLIM:2015:4189.
- Rb. Noord-Nederland, 2 september 2015, ECLI:NLLRBNNE:2015:4185.

België

Cour de cassation

- Cass. 5 februari 1925, *Pas.* 1925, I, 125.
- Cass. 15 oktober 1925, *Pas.* 1926, I, 15.
- Cass. 2 april 1936, *Pas.* 1936, I, p. 209.
- Cass. 22 december 1947, *Pas.* 1947, I, 555.
- Cass. 24 januari 1974, *Pas.*, 1974, I, 545.
- Cass. 31 okt. 1975, *Pas.* 1976, I, 276, m.nt. A. Van Oevelen in *R.W.* 1975, 1571.
- Cass. 11 mei 1979, *Pas.* 1979, I, 1071.
- Cass. 13 februari 1981, *Arr. Cass.* 1980-81, 676.

Cour d'appel

Cour d'appel de Mons, 18 november 1975, *Pas.* 1976, II, 1936.

Rechtbank

Rb. Charleroi 23 januari 1997, *JT* 1998, 408.

Vredesgerecht

Vred. Genk, 29 januari 2013, rolnr. 11A951

Duitsland

Bundesverwaltungsgericht en Bundesgerichtshof

Bundesgerichtshof, Urt. vom 29.11.1968 – V ZR 59/65.

Bundesgerichtshof, Urt. vom 16.02.1970, AZ III ZR 169/68, ZfB Bd. 111/1970, p. 446 e.v.

Bundesgerichtshof, Urt. vom 7.11.1974 – III ZR 107/72.

Bundesverwaltungsgericht, Urt. vom 9.11.1995, Az.: 4 C 25/94.

Verwaltungsgericht Düsseldorf, Urt. vom 6.4.1998 – 8 K 8084-96, NVwZ 1999, 216.

Bundesgerichtshof, Urt. vom 29.7.1999 – III ZR 234/97, NJW 2000, Verwaltungsgerichtshof Mannheim, Urt. vom 29.3.2000 – 1 S 1245/99, NVwZ-RR 2000, 589.

Bundesgerichtshof, Urt. vom 17.5.2001 – III ZR 249/00, NJW 2001, 3049.

Bundesgerichtshof, Urt. vom 29.7.1999 – III ZR 234/97, NJW 2000, 427.

Bundesverwaltungsgericht, Urt. vom 14.4.2005 – 7 C 26/03, NVwZ 2005, 954.

Bundesgerichtshof, Urt. vom 23.2.2006 – ZR 176/05.

Bundesgerichtshof, Urt. vom 19.9.2008 – V ZR 28/08, BeckRS 2009, 03917.

Bundesgerichtshof Urt. vom 20.1.2011 – III ZR 271/09.

Bundesverwaltungsgericht, Urt. vom 21.2.2013 – 7 C 4.12.

Oberlandesgericht

Oberlandesgericht Köln, Urt. vom 8.2.1999 – 16 U 46/98, NVwZ 2000, 1084.

Oberlandesgericht Düsseldorf, Urt. vom 18.12.2002 – 18 U 88/02; bestätigt durch BGH, Beschl. V. 29.4.2004 – III ZR 31/03.

Oberlandesgericht Düsseldorf, Urt. vom 8.6.2004 – Az. I-20 U 4/04.

Oberlandesgericht Saarbrücken, Urt. vom 8.9.2004 – 5 U 140/04, BeckRS 2005, 00569.

Oberlandesgericht Köln, Urt. vom 18.7.2005 – 16 U 12/03, BeckRS 2005, 09977.

Oberlandesgericht Hamm, Beschl. vom 10.1.2006 – 15 W 437/04, DNotZ 2006, 623.

Oberverwaltungsgericht Magdeburg, Beschluss vom 26.5.2008, 2 L 187/06.

Oberlandesgericht Hamm, Urt. vom 25.6.2009 – 17 U 47/08.

Oberlandesgericht Düsseldorf, Urt. vom 9.10.2009 – Az. I-7 U 34/08.

Landesgericht

Landesgericht Düsseldorf, Urt. vom 31.7.1991 Az. 2 O 35/89.

Landesgericht Saarbrücken, Urt. vom 3.7.2009 – 13 S 19/09, *BeckRS* 2009, 19793.

Landesgericht Dortmund, Urt. vom 18.1.2008 – 3 O 264/04.

EHRM

EHRM 22 oktober 1996 (GK), nrs. 22083/93 en 22095/93 (Stubbings/Verenigd Koninkrijk).

EHRM 11 maart 2014, nrs. 52067/10 en 41072/11 (Howald Moor e.a./Zwitserland).

Lijst van geraadpleegde en aangehaalde literatuur

Annales des mines de Belgique

Annales des mines de Belgique, jaargangen 1983-1986, 1988.

Asser & Hartkamp & Sieburgh 2013

C. Asser & A.S. Hartkamp & C.H. Sieburgh, *Mr. C. Assers Handleiding tot de beoefening van het Nederlands Burgerlijk Recht. Deel 6-II* Verbintenissenrecht: De verbintenis in het algemeen, tweede gedeelte*, Deventer: Kluwer 2013.

Belga 2006

Belga, 'Nog steeds klachten voor schade door Limburgse kolenmijnen', *Het Belang van Limburg* 27 september 2006.

Bauw en Brans 2003

E. Bauw en E.H.P. Brans, *Milieuprivaatrecht*, derde druk, Deventer: Kluwer 2003

Bauw, GS Onrechtmatige daad

E. Bauw, 'art. 6:177 BW', in: C.J.J.M. Stolker (red.), *Groene Serie Onrechtmatige Daad*, Deventer: Kluwer (online).

Bauw 2015

E. Bauw, *Onrechtmatige daad: aansprakelijkheid voor zaken (monografieën BW)*, Deventer: Kluwer 2015.

Van der Beek 1992

H.L. van der Beek, *Overgangsrecht nieuw Burgerlijk Wetboek. Systematiek, uitgangspunten en toepassingen*, diss. Maastricht, Deventer: Kluwer 1992.

Van Beuningen 1937

H.A. van Beuningen, *De Steenkolen-oeconomie der voornaamste Europeesche productielanden*, 's-Gravenhage: Martinus Nijhoff 1937.

Bocken 1984

H. Bocken, 'Van fout naar risico. Een overzicht van de objectieve aansprakelijkheidsregelingen naar Belgisch recht', *TPR* 1984, p. 329-416.

Bocken 1991

H. Bocken, 'Wat wij zelf doen, doen wij beter?', *TPR* 1991, p. 277-284.

Bocken 1994

H. Bocken, 'Aansprakelijkheid voor schade veroorzaakt door grondwaterwinning en bronbemaling', *Water* 78 (1994), p. 176-182.

Bocken 1995

H. Bocken, 'Het proces zonder einde: aansprakelijkheid voor schade veroorzaakt door grondwaterwinning en bronbemaling', *TPR* 1995, p. 1633-1678.

Bocken 2001

H. Bocken, 'Chapter 10. Tort Law', in: H. Bocken & W. de Bondt (red.), *Introduction to Belgian Law*, 's-Gravenhage: Kluwer 2001, p. 244-273.

Bocken 2010

H. Bocken, 'Causaal verband in het Belgische recht', in: R.M.A. van der Poel, D.A. Scheenjes & T.B.D. van der Wal (red.), *Causaliteit: Top-down en bottom-up in Nederlands en transnationaal perspectief*, Apeldoorn/Antwerpen: Maklu 2010, p. 123-145.

Bocken, Boone & Kruithof 2014

H. Bocken, I. Boone & M. Kruithof, *Inleiding tot het schadevergoedingsrecht: buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht en andere schadevergoedingsstelsels*, Brugge: Die Keure 2014.

Boekhold 1912

B.F. Boekhold, *Mijnrecht*, 's-Gravenhage: Martinus Nijhoff 1912.

Boldt/Weller/Kühne/Von Mäßenhausen/Schubert 2016

H. Boldt & Weller, G. Kühne & H. von Mäßenhausen *Bundesberggesetz*, Berlijn: De Gruyter 2016.

Bostelmann 1970

H. Bostelmann, *Hilfsweise Staatshaftung für Bergschäden? (Zugleich ein Beitrag zu dem Problem der Rechtsnatur des Bergschadensersatzanspruchs)*, diss. Bonn, 1970.

Brandt 2006

A. Brandt, 'Halbe Treppe' in: *Der Spiegel*, 2006-18, p. 60.

BWE 2014

Bundesministerium für Wirtschaft und Energie, *Der Bergbau in der Bundesrepublik Deutschland 2013*, Bergwirtschaft und Statistik - 65. Jahrgang 2014, p. 40-41.

BWE 2009

Bundesministerium für Wirtschaft und Energie, *Der Bergbau in der Bundesrepublik Deutschland 2008*, Bergwirtschaft und Statistik – 60. Jahrgang 2009, p. 51-52.

BWE 2003

Bundesministerium für Wirtschaft und Energie, *Der Bergbau in der Bundesrepublik Deutschland 2002*, - 54. Jahrgang 2003, p. 42-43.

Cameron & Roggenkamp 1992

P. Cameron & M. Roggenkamp, 'Abandonment and Reclamation of Energy Sites and Facilities: The Netherlands', *Journal of Energy and Natural Resources Law*, 1992 vol. 10, no. 1, p. 21-36.

Commissie van de Europese Gemeenschappen 1972

Commissie van de Europese Gemeenschappen, *De omschakeling van de kolenmijnen in de Belgische bekkens*, Geschriften over industriële omschakeling nr. 18, Brussel mei 1972.

Coppieters 2008

G. Coppieters, '398. Nationaal waarborgfonds inzake kolenmijnschade. Fonds national de garantie pour la réparation des dégâts houillers. 1939-1997', in: J.-M. Yante & P.-A. Tallier, *Gids voor de instellingen van openbaar nut*, 2008, p. 581-583.

Cornelis 1989

L. Cornelis, *Beginselen van het Belgische buitencontractuele aansprakelijkheidsrecht*, I, Antwerpen-Apeldoorn: MAKLU uitgevers 1989.

Van Dam 2000

C.C. vanDam, *Aansprakelijkheidsrecht*, Den Haag: Boom 2000.

Deckers 2007

G. Deckers; zie 'Mijnschade en grondwater', *De Standaard* 29 september 2007

Deckers 2014

G. Deckers, weergave/interviews op www.cosimo.be/onsmijnverleden/node/551 (d.d. 28-03-2014) en op www.cosimo.be/onsmijnverleden/heusden-zolderhasselt (d.d. 28-03-2014).

Deketelaere 1990-1991

M. Deketelaere, 'Recente ontwikkelingen inzake de aansprakelijkheid voor en verzekering van milieuschade', *Jura Falc.* 1990-1991, p. 545-588.

Dingenen 2013

S. van Dingenen, 'Mijnschade wordt nog steeds vergoed', *Het Belang van Limburg* 26-08-2013

Drent 1964

S. Drent, 'Enige aspecten van de mijnschade in Zuid-Limburg', *De Mijnlamp* 24 (1964), nr. 1, p. 16-23.

Van Dunné 2002

J.M. van Dunné, 'Mijn en dijn in de ontwerp-Mijnbouwwet. De noodzaak van bewijslastomkering en aansprakelijkheid van de staat bij mijnschade van particulieren als gevolg van bodemdaling en aardshokken', *NJB* 2002, afl. 11, p. 560-570.

Van Dunné 2002

J. van Dunné, 'Mijn en dijn in de ontwerp-Mijnbouwwet. De noodzaak van bewijslastomkering en aansprakelijkheid van de staat bij mijnbouwschade van particulieren als gevolg van bodemdaling en aardshokken.', *NJB* 2002-11, p. 560-570.

Van Dunné 2014

J. van Dunné, 'Het demasqué van een wetgever op het Groningen gasveld', *NJB* 2014/2264, p. 3122-3132.

Eyben & Ninane 2008

C. Eyben & Y. Ninane, *La responsabilité du fait des biens immeubles: le sous-sol. Volume 2. La réparation des dommages causés par les travaux exécutés dans une mine*, Waterloo: Kluwer 2008.

Frenay 1980

C. Frenay & J. Cazier, 'La mine de houille à ciel ouvert. Gosselies 1. De open steenkolenmijn. Gosselies 1', *Annales des Mines de Belgique* 1980, p. 1081-1105.

Frenz 2010

W. Frenz, 'Bergschadenshaftung für Grundwasseranstieg in einer Bergbaufolgelandschaft', *LKV* 2010, 49.

Van Gerven 2006

W. van Gerven, *Verbintenissenrecht*, m.m.v. S. Covemaeker, 2^e ed., Leuven: Acco 2006.

Giesen 2001

I. Giesen, *Bewijs en aansprakelijkheid* (diss.), Den Haag: Boom Juridische Uitgevers 2001.

Gijselaar, Rijnhout en Emaus 2014

Ellen Gijselaar, Rianka Rijnhout en Jessy Emaus, 'Gasboringen in Groningen en de aansprakelijkheid van de NAM', *Ars Aequi* 2014/801.

Grothe 2015

H. Grothe, *Münchener Kommentar zum BGB*, 7. Auflage, München: C.H. Beck 2015.

Hebly & Lindenbergh 2013

M.R. Hebly & S.D. Lindenbergh, 'Doorbreking van de absolute verjaring in geval van mesothelioomclaims: de toepassing van de gezichtspunten uit Van Hese/De Schelde', *AV&S* 2013/18, p. 162-172.

Van Hoef 2012-2013

K. van Hoef, *Objectieve aansprakelijkheid in het milieurecht: werkelijk een objectieve stap voorwaarts?* (masterthesis transnat.univ. Limburg), 2012-2013, online beschikbaar via <https://uhdspace.uhasselt.be/>.

Horneffer 1969

D. Horneffer, *Bergrecht und allgemeines Polizeirecht*, diss. Göttingen, 1969.

Jakob 1971

B. Jakob, *Die Absicherung des Grundbesitzers vor Entschädigungslosigkeit bei Bergschäden durch Errichtung von Bergschadensausfallkassen*, diss. Münster, 1971.

Koonen & Tercic 1979

J.E.W. Koonen & K.J.M. Tercic, 'Het Mijnreglement 1906 en hoe het tot stand kwam. Bijdrage in: Economisch- en sociaal historisch jaarboek, Den Haag: Martinus Nijhoff 1979.

Kötz 2010

H. Kötz & Wagner, G., *Deliktsrecht*, 11, neu bearbeitete Auflage, München: Franz Vahlen Verlag 2010.

Koziol 2012

H. Koziol, *Basic Questions of Tort Law from a German Perspective*, Vienna: Jan Sramek Verlag 2012.

Kruidhof 1984

R. Kruidhof, 'Contractuele aansprakelijkheidsregelingen', *TPR* 1984, p. 233-298.

Lankhorst 2003

G.H. Lankhorst, 'Mijnbouwwerkzaamheden en aansprakelijkheid', *JBN*, okt. 2003, p. 8-10.

Markesinsis 1997

B.S. Markesinsis, *The German Law of Obligations, Volume II, The Law of Torts: A Comparative Introduction*, third edition, Oxford: Clarendon Press 1997.

Medaets & Fierens 1981

J. Medaets & W. Fierens, 'Les lois minières et la consultation du Conseil d'Etat. De mijnwetten en de raadpleging van de Raad van State', *Annales des Mines de Belgique* 1981, p. 625-632.

De Meyer 1976

C. de Meyer, *De ontwikkeling van de steenkoolsector in België sinds de steenkoolcrisis* (diss. Gent), 1976.

Müggenborg 2011

H.J. Müggenborg, 'Bergschadenersatz nach BbergG', *Natur und Recht* 33 (2011), afl. 10, p. 689-693.

Nölscher 1981

K. Nölscher, 'Die Bergschadensvermutung des Bundesberggesetzes', *NJW*, 1981, 2039.

Van Oevelen 1991

A. Van Oevelen, 'Civielrechtelijke aansprakelijkheid voor milieuschade', in: B. Bronders e.a., *Rechtspraak en milieubescherming*, Antwerpen: Kluwer 1991, p. 129-187.

Oldenhuis 2015

F. Oldenhuis, 'Aansprakelijkheid van de mijnbouwexploitant. Over causaliteit en preventie.', *NJB* 1249, p. 1724-1732.

Pacyna & Denayer 2010

D. Pacyna & J. Denayer, 'Mines, minières et carrières souterraines en Wallonie. Risqué associés et contraintes', november 2010, p. 1-36, geraadpleegd via geologie.wallonie.be.

Peet & Rutten 2009

J. Peet & W. Rutten, *Oranje-Nassau Mijnen. Een pionier in de Nederlandse steenkolenmijnbouw 1893-1974*, Zwolle: Uitgeverij Waanders 2009.

Peters & Jacoby 2009

F. Peters & F. Jacoby, *J. von Staudingers Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch*, Buch I, Allgemeiner Teil, §194-225, Berlijn: De Gruyter: 2009.

Plazek & Semrau 2004

Plazek, R. & Semrau, G., *50 Jahre Statistik der Kohlenwirtschaft e.V.*, Glückauf Beitrag 2004.

Pöttgens 1988

E. Pöttgens, 'Huis en bodem zijn kostbaar. Schade door delfstoffenwinning', *Heidemijtijdschrift* 1988, afl. 2, p. 41-43.

Roggenkamp & Verwer 2004

M.M. Roggenkamp & Ch.P. Verwer, 'De aansprakelijkheid voor schade veroorzaakt door bodembeweging. De rol van de Mijnbouwwetgeving en de Technische Commissie Bodembeweging', *NTE* 2004-6, p. 213-222.

Roggenkamp 2006

M.M. Roggenkamp, 'De winning van delfstoffen en de aanleg van mijnbouwwerken onder de (nieuwe) Mijnbouwwet', *BR* 2006, p. 213-225.

Ronse 1984

J. Ronse, *Schade en schadeloosstelling*, I, 2^e druk bewerkt door L. De Wilde, A. Claeys & I. Mallems, Gent: E. Story-Scientia 1984.

Schulte 1981

H. Schulte, 'Das Bundesberggesetz', *NJW* 1981, 88.

Schürken & Finke 2008

J. Schürken & D. Finke, *Bewertung von Bergschaden* (3^e druk), Isernhagen: Theodor Oppermann Verlag 2008.

Slegers & Steegen 2014

L. Slegers & A. Steegen, *Deel 4. Steenkool in Limburg: ruimtelijke en sociale impact op verleden, heden en toekomst*, Leuven: KU Leuven 2014.

Smeehuizen 2005

J.L. Smeehuijzen, 'Naar een scherpere gezichtspuntencatalogus bij verjaring van asbestzaken', *AV&S* 2005, 10, p. 336-347.

Snijders 2015

H. Snijders, 'Bewijsvermoedens nader beschouwd. Mede in het licht van de actuele discussie over vergoeding van mijnbouwschade', *NJB* 2015, 1902, p. 2664-2672.

Spier e.a. 2015

Spier e.a., *Verbintenissen uit de wet en schadevergoeding*, Deventer: Wolters Kluwer 2015.

Stijns 2013

S. Stijns, *Leerboek Verbintenissenrecht*, Brugge: Die Keure 2013.

Stijns & Vuye 2000

S. Stijns & H. Vuye, *Beginselen van Belgisch privaatrecht. V. Zakenrecht. IV. Burenhinder*, eerste druk, Antwerpen: Kluwer (E. Story-Scientia) 2000.

Taverne 2006

B.G. Taverne, *De Nederlandse mijnwetgeving in historisch perspectief*, Deventer: Kluwer 2006.

Vandenberghe, Vanquickenborne & Harmelink 1980

H. Vandenberghe, M. Vanquickenborne & P. Harmelink, 'Overzicht van rechtspraak. Aansprakelijkheid uit onrechtmatige daad 1964-1978', *TPR* 1980, p. 1139-1475.

Vandervennet 2006

M. Vandervennet, 'Introduction', in: id., *Inventaire des archives du Service public fédéral Économie, P.M.E., Classes moyennes et Énergie. Direction générale 'Énergie'. Fonds national de garantie pour la réparation des dégâts houillers 1881-1994*, Brussel: Archives générales du Royaume de Belgique 2006, p. 7-10.

Vansweevelt 2011

T. Vansweevelt, 'De verjaring van de buitencontractuele vordering (art. 2262bis BW)', in: H. Vuye & Y. Lemense (red.), *Springlevend aansprakelijkheidsrecht*, Antwerpen: Intersentia 2011, p. 293-359.

Vansweevelt & Weyts 2009

T. Vansweevelt & B. Weyts, *Handboek buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht*, Antwerpen/Oxford: Intersentia 2009.

De Vent & Roest 2013

I. De Vent & H. Roest, 'Lagging mining damage in the Netherlands? Recent signs of soil movement in the Zuid-Limburg coal district', *XV International ISM Congress 2013*, p. 27-41.

Versteegh 1994

A.P. Versteegh, *De onvermijdelijke afkomst? De opname van Polen in het Duits, Belgisch en Nederlands mijnbedrijf in de periode 1920-1930* (diss. Nijmegen), Hilversum: Uitgeverij Verloren 1994.

Wagner 2013

G. Wagner, '§823 Schadensersatzpflicht', in: *Münchener Kommentar zum BGB*, 6^e editie, München: C.H. Beck 2013.

Weber 1973

K. Weber, *Ansprüche des Grundstückeigentümers auf Bergschadenersatz nach Aufhebung des Bergwerkeigentums sowie bei Vermögenslosigkeit von Bergbautreibenden* (diss. Münster), 1973.

Weller & Kullman 2012

H. Weller & U. Kullmann, *Bundesberggesetz*, Nomos Kommentar, 2012, geraadpleegd via beck-online.

Weyts 2003

B. Weyts, *De fout van het slachtoffer in het buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht*, Antwerpen, Groningen & Oxford: Intersentia 2003.

Wolters 2015

P.T.J. Wolters, 'Het vaste gewicht van de gezichtspunten van Van Hese/De Schelde', *AV&S* 2015/3, p. 15-25.

Zeiler 1976

H. Zeiler, *Der Ersatz der Sicherungskosten im Bergrecht* (diss. Heidelberg), 1976.

Rapporten en jaarverslagen

Inventarisatierapport SodM 2014

Staatstoezicht op de Mijnen, 'Na-ijlende gevolgen steenkolenwinning Zuid-Limburg (inventarisatie), april 2014, via: <https://www.sodm.nl/onderwerpen/nazorg-kolenwinning/lopend-onderzoek> of direct via: <https://www.sodm.nl/sites/default/files/redactie/Inventarisatie%20Na-ijlende%20gevolgen%20steeenkolenwinning.pdf>.

Jaarverslagen LRM

LRM, *Jaarverslag 2012. In het kwadraat voor Limburg*, beschikbaar via www.lrm.be (geraadpleegd op 23-12-2015).

LRM, *2013 Jaarverslag van de Raad van Bestuur over de geconsolideerde jaarrekening. 20 jaar zuurstof voor groei*, beschikbaar via www.lrm.be (geraadpleegd op 23-12-2015).

LRM, *Jaarverslag 2014. Vaste grond voor groei*, beschikbaar via www.lrm.be (geraadpleegd op 23-12-2015).

Jaarverslag Tcbb 2014

Technische Commissie Bodembeweging, 'Jaarverslag 2014', september 2015, via: <http://www.tcbb.nl/documenten/> of direct via: <http://www.tcbb.nl/wp-content/uploads/2015/09/Jaarverslag-Tcbb-2014.pdf>.

Onderzoeksplan SodM 2014

Staatstoezicht op de Mijnen, 'Na-ijlende gevolgen steenkolenwinning Zuid-Limburg onderzoeksplan, april 2014, via: <https://www.sodm.nl/sites/default/files/redactie/Onderzoeksplan%20Na-ijlende%20gevolgen%20steenkolenwinning.pdf>.

Rapport Bundesministerium für Wirtschaft Und Technologie

Bundesministerium für Wirtschaft und Technologie, 'Der Bergbau in der Bundesrepublik Deutschland 2008, Bergwirtschaft und Statistik – 60 Jahrgang 2009, online te raadplegen via: <http://www.bmwi.de>.

Websites

www.sodm.nl
www.mijnwaterschade.nl
www.belgischesteenkoolmijnen.be
www.cosimo.be
www.geologie.wallonie.be
www.heusden-zolder.be
www.maasmechelen.be
www.rag.de
www.vbhg.de
www.recht.nrw.de
www.bezreg-arnsber.nrw.de
www.landtag.nrw.de
www.rheinische-industriekultur.de

Geïnterviewden

Onderstaande personen hebben per mail, telefoon of in persoon ons informatie verschaft over de materie dan wel ons geholpen bij het vinden van deze informatie.

- G. Debusmann, Vorsitzender der Schlichtungsstelle Bergschäden Nordrhein-Westfalen
- T. Donné, CFO, LRM
- D. Finke, Geschäftsführer Verband Bergbaugeschädigter Haus und Grundeigentümer e.V.
- Dhr. Godding, Gemeinde Landgraaff
- J. von der Heide, Geschäftsführer der Schlichtungsstelle Bergschäden Nordrhein Westfalen
- R. van Hensberg, Facility Manager, LRM
- Dr. E. de Kezel, Maxius advocaten en bemiddelaars
- Mw. B.G.K. Krijger, Technische Commissie Bodembeweging
- Dhr. J. Peeters, Gemeinde Heerlen
- R. Priggen, Abgeordnete Grüne Fraktion Landtag Nordrhein-Westfalen, Mitglied Unterausschuss Bergbausicherheit
- Dr. S.L.T. Schoenmaekers, universitair docent, Universiteit Maastricht
- Drs. M.C. Schouwstra, Ministerie van Economische Zaken
- Dhr. M. Stevens, Gemeinde Kerkrade
- P.-A. Taillier, waarnemend departementshoofd 'Brussel', afdelingshoofd Archieven van de Hedendaagse Periode, Brussel
- Prof. dr. T. Vanswevelt, gewoon hoogleraar, Universiteit van Antwerpen
- I.A.E. de Vent, Staatstoezicht op de Mijnen

Verder is er ook contact geweest met:

- Gemeente Sittard-Geleen
- Gemeente Stein
- Gemeente Beek
- Gemeente Simpelveld